

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEĞİŞEN SAVAŞ KAVRAMI VE
MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ ETKİLEŞİMİ,
SURİYE ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ufuk KOÇ**

**Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali UĞUR

TEMMUZ 2019

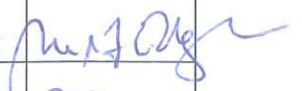
T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEĞİŞEN SAVAŞ KAVRAMI VE
MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ ETKİLEŞİMİ,
SURIYE ÖRNEĞİ

YÜKSEKLİSANS TEZİ
Ufuk KOÇ (147207015)

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 23.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Ali UĞUR	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Zelha ALTINKAYA	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Özlem YÜCEL	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

**Tez Başlığı: Değişen Savaş Kavramı ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi Etkileşimi,
Suriye Örneği**

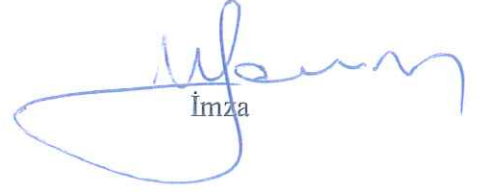
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 109 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 09/07/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen İthenticate intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Ufuk KOÇ
Öğrenci Numarası : 147207015
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler
Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

E.Sezin DOST
Ar. Gör.
10 Temmuz 2019

Danışman

Mehmet Ali UĞUR
Dr. Öğr. Üyesi
10 Temmuz 2019

ÖNSÖZ

Savaş, tarihsel gelişim sürecinde sürekli değişim içerisindedir. Savaşın nedenleri, aktörleri, araçları ve stratejilerine dönük değişimlere ilave olarak uluslararası sistemde savaşa ilişkin yasaklamaya varan bir algı değişimi meydana gelmiştir. Yaşanan bu değişimler savaşın tanımlanması sürecinde gri alanların oluşmasına sebep olmuştur. Savaşın uluslararası alanda kabul görmüş bir tanımının yapılamamış olması, konusunu teşkil ettiği tarihsel belgeleri, sözleşmeleri olumsuz etkilemektedir.

Rusya'nın, 2011 yılında Suriye'de başlayan istikrarsızlık sürecine, başlangıçta dışarıdan yaptığı siyasi ve askeri desteğe ilave olarak silahlı kuvvetleri ile doğrudan müdahale etmesi, sahadaki güç dengesini değiştirmiş ve çatışma alanında farklı gerekçeler ile Suriye yönetiminin karşısında yer alan ve farklı güç gruplarını destekleyen Türkiye'nin politikasını olumsuz etkilemiştir. Rusya, Suriye'de konuşturduğu ve kullanmaktan çekinmediği askeri potansiyeli artırma gayretini, sivil ve askeri gemiler vasıtasıyla önemli derecede desteklemiştir. Rusya'nın askeri varlığını artırma ve idame etme sürecinde Türk Boğazlarından geçen gemiler ile yürüttüğü lojistik faaliyetler Suriye'de önemli bir etki yaratmıştır.

Suriye'de yaşanan çatışma ortamı, içerdiği aktörler, yayıldığı coğrafi alan ve etkilediği bölgeler bakımından büyük bir etki yaratmaktadır. Bir devletin ülkesi içerisinde devam eden silahlı çatışma ortamında birçok aktörün varlığı gözlenmektedir. Suriye'de yaşanan çatışmaların isimlendirilmesinde 'savaş' kavramı odak noktasındadır. Bu süreçte gündeme gelen Montreux Sözleşmesi'nin temeli ve boğazlarda egemenlik haklarının kullanımı da 'savaş' kavramına dayanmaktadır. Dolayısıyla Suriye'deki çatışma ortamının adlandırılması sözleşmesinin uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir.

'Savaş' kavramında yaşanan dönüşüm ile Rusya'nın Suriye'de yaşanan gelişmelere doğrudan müdahalesi sonucunda ortaya çıkan durumun belirsizliği, Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi'nden kaynaklanan egemenlik haklarını kullanabilme yeteneğine ışık tutacaktır. Bu tez konusu değişen 'savaş' kavramının, Montreux Sözleşmesi'ne etkilerini ortaya koymak maksadıyla seçilmiştir. Bu çalışma ile Montreux Sözleşmesi hakkında süregelen tartışmalara ve değişen zaman ve koşullar nedeniyle gelecekte ortaya çıkacak durumlara yönelik belirlenecek politikalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlık ve olgunlaşma safhalarında tarafıma yapmış olduğu yol gösterici tavsiye ve desteklerinden ötürü tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali UĞUR'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tüm süreç boyunca gösterdikleri sabır, anlayış ve güçlü destek için eşim Özge, kızım Azra Ece, oğlum Buğra Ege'ye ve ayrıca Engin AĞMIŞ'a minnettarım.

Ufuk KOÇ
23 Temmuz 2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: MONTREUX SÖZLEŞMESİ UYGULAMALARI

1.1 Türk Boğazları'nın Kısa Tarihi	14
1.1.1 Türk Boğazları'nda Uygulanan Rejimler	14
1.1.2 Güç Dengesi ve Türk Boğazları	16
1.2 Uluslararası Hukukta Türk Boğazları.....	20
1.3 Montreux Sözleşmesi Rejimi ve Güncel Uygulamaları	23
1.3.1 Genel Esaslar	23
1.3.2 Sözleşme Fesih ve Değişirme Şartları	25

BÖLÜM 2: SAVAŞIN KAVRAMSAL DEĞİŞİMİ

2.1 Savaşın Tanımında Değişimler	27
2.1.1 Savaşın Tanımlanma Sorunu	27
2.1.2 İkinci Dünya Savaşı Öncesi Savaşın Tanımı.....	29
2.1.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Savaşın Tanımı.....	31
2.2 Savaşın Nedenleri ve Çeşitlerinde Değişimler	34
2.2.1 Tarihsel Süreçte Savaşın Nedenleri.....	34
2.2.2 Savaşın Çeşitlenmesi ve Yeni Savaşlar	41
2.3 Savaşın Araçlarında Değişimler	43

BÖLÜM 3: SAVAŞ OLGUSUNUN HUKUKİ DEĞİŞİMİ

3.1 Savaşın Meşru Dönemi	50
3.2 Savaşın Kısıtlanma Süreci	53
3.3 Hukuki Değişimin Montreux Sözleşmesi'ne Etkileri	57

BÖLÜM 4: SURIYE 'İÇ' SAVAŞI VE MONTREUX SÖZLEŞMESİ ETKİLEŞİMİ

4.1 Suriye ve 'İç' Savaş Kavramı	65
4.1.1 Savaş Tipolojileri	65
4.1.2 Suriye 'İç' Savaşının Kısa Tarihi	68

4.2	Montreux Sözleşmesi ve Savaş İlişkisi	74
4.2.1	Montreux Sözleşmesi Öncesi Savaşın Durumu	74
4.2.2	Montreux Sözleşmesi ve Savaş Etkileşimi.....	76
4.3	Montreux Sözleşmesi ve Suriye Savaşı.....	81
SONUÇ.....		93
KAYNAKÇA		101
EKLER.....		109
ÖZGEÇMİŞ.....		163

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BİMER	: Başbakanlık İletişim Merkezi
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMDHS	: 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CDHS	: 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi
CKBBS	: Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi
COW	: Correlates of War
IMO	: International Maritime Organization (Uluslararası Denizcilik Örgütü)
İŞİD (DAEŞ)	: Irak-Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
KUH	: Karadeniz Uyum Harekâtı
MARPOL	: The International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (Gemilerden Gelecek Kirlenmenin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Konvansiyon)
MC	: Milletler Cemiyeti
PRIO	: Peace Research Institute Oslo (Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü)
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
RKA	: Radar Kesit Alanı
SOLAS	: Safety of Life At Sea (Denizde Can Güvenliğine İlişkin Uluslararası Konvansiyon)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
OPCW	: Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı)
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
VAHS	: Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
YDB	: Yüksek Değerli Birlik
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Yoğunluğu Konsepti	66
Tablo 2: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Sınıflandırması	67
Tablo-3: Koalisyon Güçlerinin 2014-2018 (İlk Üç Ay) Arası Düzenledikleri Hava Saldırısı Sayıları	70
Tablo 4: Rusya Amfibi Gemilerinin 2014-2018 Yılları Arası Boğaz Geçişleri	87
Tablo 5: Rusya Devlet Gemisi Statüsüne Alınan Ticaret Gemilerinin 2015-2018 Yılları Arası Boğaz Geçişleri	88
Tablo 6: 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Savaş/Devlet Gemilerinin Ülkelere Göre Sayıları	90
Tablo 7: Boğazların Konu Edildiği Antlaşmalar	126
Tablo 8: 2014 Yılı Gemi Geçişleri	127
Tablo 9: 2015 Yılı Gemi Geçişleri	131
Tablo 10: 2016 Yılı Gemi Geçişleri	138
Tablo 11: 2017 Yılı Gemi Geçişleri	146
Tablo 12: 2018 Yılı Gemi Geçişleri	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: F-35 Uçağı Taktik Menzili.....	46
Şekil 2: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Yoğunluğu.....	67
Şekil 3: Suriye'de Yer Alan Aktörler ve İlişkiler Ağı	72
Şekil 4: Calibr Füzesi Etki Alanı.....	85

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Savaş/Devlet Gemilerinin Ülkelere Göre Sayısal Dağılımı.....	90
Grafik 2: 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Rusya Gemilerinin ABD ve Diğer Devlet Gemilerine Göre Yüzdesel Dağılımı	91

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: USS Donald COOK Destroyeri	158
Resim 2: MQ-8B Döner Kanatlı İHA	158
Resim 3: Rus Denizaltılarından Suriye'ye Calibr Füze Atış Anı.....	159
Resim 4: Rus Korvetlerinden Suriye'deki Hedeflere Calibr Füze Atış Anı.....	159
Resim 5: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rus Çıkarma Gemisi	160
Resim 6: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rus Çıkarma Gemisi	160
Resim 7: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rusya'ya Ait Sivil Kargo Gemisi	161

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Değişen Savaş Kavramı ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi Etkileşimi, Suriye Örneği	
Tezin Yazarı: Ufuk KOÇ	Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali UĞUR
Kabul Tarihi: 23.07.2019	Sayfa Sayısı: XI (ön kısım) + 108 (tez) + 52 (ekler)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimdalı: Uluslararası İlişkiler
Türkiye'nin yanı başında devam eden Suriye Savaşı, devletler ve destekledikleri grupların mücadele alanı olmaya devam etmektedir. 2011 yılında başlayan mücadele, son yıllarda hiç görülmemiş şekilde farklı aktörlerin yer aldığı çatışmalara sahne olmaktadır. Suriye ülkesinin sınırları içerisinde yaşanan mücadelenin savaş tanımına uyup uymadığı konusu muğlaklığını korumaktadır. Rusya kara, hava ve deniz unsurları ile Suriye'de Şam yönetimi lehine savaşa katılmaktadır. Diğer tarafta ABD, Türkiye, İran vb. ülkeler de orduları ve gruplara destekleri ile sahada yer almaktadır. İki dünya savaşı arasında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi, imza tarihinin savaş anlayışı ve teknolojinin yansıtan içeriği ile halihazırda geçerliliğini koruyan bir sözleşme durumundadır. 2011 yılından itibaren başlayan Suriye Savaşında Rusya tarafından boğazlardan geçen askeri ve devlet gemisi statüsüne alınmış sivil gemiler vasıtasıyla yapılan lojistik ve askeri nakliyat, Suriye'de savaşın dengesini değiştiren bir etki yaratmıştır. Savaş ve barış durumlarına ilişkin düzenleme getiren Montreux Boğazlar Sözleşmesinin, Suriye'de yaşananların adının konamamış olmasından kaynaklanan zafiyetleri bu süreçte gün yüzüne çıkmıştır. Rusya uçağı düşürüldükten sonra yaşanan süreçte sözleşmenin birçok maddesinin uluslararası hukuk alanında yaşanan bu muğlaklık nedeniyle uygulanabilir olma yeteneği aşınmıştır. Ayrıca savaşın önlenmesi gereken bir olgu haline geldiği bu dönemde yine sırtını savaş ve savaş araçlarına dayamış bu sözleşmenin gelecekte uygulanabilirliğinin sağlanması zorlaşmaktadır. Türkiye'nin boğazlardaki egemenlik hakları ve güvenliğini koruduğu dile getirilen Montreux Sözleşmesi'nin, savaş kavramının değişmesinden etkilenip etkilenmediğine yönelik bir incelemenin ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Bu soruya verilecek cevap ile Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilip değiştirilmemesi tartışmalarında farklı bir bakış açısı oluşturmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın konusu; klasik savaş kavramı üzerine inşa edilmiş olan Montreux Sözleşmesi'nin, Suriye'de yaşanan çatışma ortamında boğazları etkin şekilde kullanan Rusya örneği ele alınarak uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Çalışma süresince genel olarak Montreux Sözleşmesi, savaş ve Suriye Savaşına ilişkin yazılı kaynakların incelenmesi suretiyle dokümana dayalı bir yöntem kullanılmıştır. Çalışmada yer alan olgulara ilişkin olarak, tarihsel süreç içerisinde yazım ve söylemleri ile iz bırakmış yazarlar ve yayınları, içerikleri, süreçleri ve tutanakları ile antlaşma metinlerine ilave olarak dönemsel gazeteler incelenmiştir. Ayrıca konuyu oluşturan temel olgulara ilişkin yapılan söylemler de araştırma içerisine dahil edilmiştir. Mevcut çalışma ile 'savaş' olgusunda yaşanan kavramsal, hukuki ve yapısal değişimler Montreux Sözleşmesi'nin mevcut şartlarının Türkiye tarafından uygulanabilirliğini olumsuz etkilemektedir' hipotezinin test edilmesi hedeflenmektedir.	
Anahtar kelimeler: Montreux Sözleşmesi, Savaş, Boğazlar, Suriye Savaşı, Rusya,	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Changing War Concept and the Interaction of the Montreux Straits Convention, Syria Example	
Thesis Author: Ufuk KOÇ	Advisor: Assistant Professor. M. Ali UĞUR
Date of Acceptance: 23.07.2019 Total Number of Pages: XI (pre text) + 108 (main body) + 52 (appendices)	
Department International Relationship Field of Study: International Relationship	
Syrian war which is ongoing beside to Turkey's borders continues to be area of the fight for states and their supported groups. The struggle, which started in 2011, is the scene of conflicts involving different actors as never before. The question of whether the struggle in the Syrian country is a war is unclear. Russia attend the fight in favor of the regime in Syria, with elements of the sea, land, and air. On the other hand, countries such as United States of America, Turkey, and Iran have also joined the field with their army and supported groups. The Montreux Straits Convention, signed between the two world wars, is a contract that is still valid with its content that reflects the war history and transformation of technology. In the Syrian Crisis, which started in 2011, logistics and military transport by the military and militarized civilian ships passing through the straits had an effect that changed the balance of war in Syria in favor of Russia. The weaknesses of the Montreux Straits Convention, which regulates the conditions of war and peace, came to light in this process. After the Russian aircraft had been dropped, understood that many of the articles of the contract were eroded due to ambiguity in the field of international law. In addition, because of the war became a prohibited phenomenon in this period, it is difficult to ensure the future applicability of this contract, which reclines upon the means of war and war. Montreux Convention which was expressed to protect Turkey's sovereign rights and safety in strait were evaluated for the need for a review of whether it was affected by the changing in the concept of war. It's intent to create a different perspective by answering this question in the discussion of whether or not the Montreux Convention is amended. In this context, the subject of the study; It was determined as the evaluation of the applicability of the Montreux Convention, which was built on the concept of classical war, by considering the Russia sample which effectively used the straits in the conflict environment in Syria. During the study period, a document based method was used by examining the written sources of the Montreux Convention, the war and the Syrian Crisis. Regarding the facts in the study, periodical newspapers were examined additionally to the treaty texts along with the author's publications, contents and minutes which were written in the historical process. In addition, the discourses on the basic facts are included in the research. The present study is aimed to test the hypothesis 'Conceptual, legal and structural transformation of War phenomenon adversely affect the applicability of the existing conditions of the contract by Turkey.	
Keywords: Montreux Straits Convention, War, Straits, Syria War, Russia	

GİRİŞ

Son yıllarda Suriye'de yaşanan istikrarsızlığın yarattığı sorunlar Türk ve dünya kamuoyu gündemini meşgul etmektedir. Terör ve göçmen sorunu en çok Türkiye'yi etkilemekle beraber, dünyanın geneli için bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 2011 yılında başlayan kriz, diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde büyük dalgalanmalara sebep olmuştur. Suriye özelinde Rusya ile Haziran 2016'ya kadar yaşanan krizlerin temelinde, her iki ülkenin bu sorunda karşıt taraflarda yer alarak farklı politik değerlendirmelere sahip olması yatmaktadır. Politik çekişmeler 24 Ekim 2015 tarihinde düşürülen Rusya savaş uçağı ile ciddi kırılmalar yaşamış ve askeri bir pozisyona evrilmiştir. Bu çekişmeli süreçte Montreux Sözleşmesi genel olarak yapılan tartışmaların dışında kalmıştır.

Montreux Sözleşmesi'nin imzalandığı dönem, devletlerin topyekûn savaştıkları bir çatışma kültürünü ifade etmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletlerin birbirleri ile olan savaşı yerine devlet içi aktörlerin aktif olarak var olduğu 'iç savaş' kavramı öne çıkmaya başlamış, çeşitli çevreler tarafından savaşın sınıflandırılmasına yönelik çalışmalar yeni savaş kavramlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Savaş, engellenmesi için çaba harcanan bir olgu halini almış, amaç, aktör, araç, zaman ve mekân bağlamında değişik formlar içerisinde yaşanmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemin başat aktörleri olan devletler dışında legal ve illegal yapı ve kurumların fiili olarak çatışmalarda yer almaya başlamış olduğu bir dönem ortaya çıkmıştır. Savaşın dönüşümünün son örneği de maalesef Türkiye'nin sınır komşusu Suriye'dir.

Suriye'de yaşanan çatışma ortamı, iki bakımdan bu 'iç savaş'ı diğer iç savaşlara göre incelemeye değer kılmaktadır. Birincisi ve en önemlisi Suriye'de Şam yönetimi ile muhalifler arasında 2011 yılında başlayan çatışmaların evrildiği boyuttur. Suriye'de halen devletlerin resmi silahlı güçleri dışında, askeri şirketler, silahlı muhalifler, etnik silahlı gruplar ve terör örgütlerinin varlığı, kullanılan silahların mesafe yeteneği ve tahrip büyüklüğü, savaş araçlarının ülke sınırları dışından yaptığı ülke içi müdahaleler, göç sorunu vb. olgular savaş çalışmaları yapanlar için önemli inceleme değişkenleri sunmaktadır. Dolayısıyla klasik savaş kavramlarını çağrıştıran bu çatışma ortamı Suriye'de yaşanan olguyu diğer iç savaşlardan ayırmaktadır.

İkinci gerekçe ise Suriye 'de yaşanan çatışma sürecinde Rusya lehine güç dengesini değiştiren askeri hareketlilikte aktif olarak kullanılan Türk Boğazlarının çatışmada oynadığı roldür. Bu süreçte Suriye'de fiilen 'savaşan' taraflardan biri olarak Rusya adına Türk Boğazlarını kesintisiz kullanmaya devam eden askeri ve sivil gemilerin varlığı dikkat çekicidir. Bu trafiğin sürekliliğine rağmen askeri gemi güvertesinde omuzunda silahla geçen Rus askeri figürü nedeniyle yaşanan tartışma dışında Boğazlar ve Montreux Sözleşmesi pek gündeme gelmemiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin boğazlardaki egemenlik hakları ve güvenliğini koruyan Montreux Sözleşmesi'nin, savaş kavramı ve algısının değişmesinden etkilenip etkilenmediğine yönelik olarak bir incelemeye ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Suriye'de yaşanan çatışma sürecine Rusya'nın doğrudan askeri müdahalesi, Suriye'de

zamanla askeri gücünü üst seviyeye çıkararak Türkiye'nin Suriye politikasını olumsuz etkilemesi, iki devletin bu sorun nedeniyle askeri bağlamda karşı karşıya gelme riskinin oluşması ve tüm bu süreçte boğazlardan gemilerle taşınan askeri malzemelerin önemli bir etki yaratması incelemeye değer bulunmuştur. Benzerlerinden farklı şekilde gelişen Suriye'deki çatışma sürecinin isimlendirilmesi sorununa verilecek cevap ile Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilip değiştirilmemesi tartışmalarında farklı bir bakış açısı oluşturmak amaçlanmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın konusu; klasik savaş kavramı üzerine inşa edilmiş olan Montreux Sözleşmesi'nin savaş ve araçlarına ilişkin maddelerinin, Suriye'de klasik savaştan farklı şekilde yaşanan çatışma ortamında uygulanabilirliği olarak belirlenmiştir. Suriye'de savaşan taraf olan Rusya'nın bu süreçte boğazları kullanma etkinliğine vurgu yapılarak değişen savaş kavramının, Montreux Sözleşmesi uygulamalarını nasıl etkilediğine cevap bulunmaya çalışılacaktır.

1. Metodoloji

İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte devletlerin birbirlerine karşı ilan ettikleri klasik savaş kavramı, Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan yeni anlayışla birlikte ortadan kalkmış gibi görünmektedir. Devletler bu süreçten sonra savaş ilanından kaçınmış, uluslararası bağlamda savaşın kesin olarak tanımının yapılması zorlaşmıştır. 'Savaş' içerisinde yer almanın getireceği uluslararası sorumlulukların ortaya çıkışı ile muğlaklaşan savaş kavramı birçok tür ile tanımlanmaya başlanmıştır. Savaşın tanımlanması sürecinde farklı analiz düzeyleri kullanılarak savaş çeşitlendirilmiştir. Bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen ve taraflardan birinin devlet olmadığı çatışma coğrafi kıstaslarla 'iç savaş' olarak adlandırılarak sadece o çatışma sürecinin coğrafi sınırlarına atıf yapmaktadır. Buna karşın topyekün veya sınırlı savaş, savaşa katılımın nitel büyüklüğünü anlatmaktadır. Sonuç olarak hangi isim verilirse verilsin, nihai anlamda 'savaş' olgusunun gerçekleşeceği veya gerçekleşmekte olduğu ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Suriye'de 2011 yılında başlayan çatışma sürecine ilişkin olarak literatürde 'iç savaş' kavramı ile 'savaş' ifadesinin de kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bahse konu kullanım farklılıklarının, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muğlaklaşan 'klasik savaş' kavramı ve bu kavramın getirdiği sınırlamalardan devletlerin kaçınması niyetinden veya Suriye'de yaşanan çatışmanın büyüklüğü, aktörlerin çeşitliliği ve yarattığı yıkımın klasik savaş algısına yakın duruşundan da kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Kimyasal silahlar, uçaklar, balistik füzeler, düzenli ordular, savaş gemileri, askeri üsler, hava savunma radarları, tanklar, tüfekler, mermiler vb. birçok savaş araç gereci ve bunları kullananlar yanında Rusya, ABD, Fransa, Türkiye, Suriye, İran, Suudi Arabistan, Katar, Ürdün, İsrail gibi aktör devletler, vekaleten savaşan örgütler ve savaşçılar, terör örgütleri, ölen insanlar ve ülkelerinden göç etmek zorunda kalan mülteciler gibi klasik savaş anlayışının birçok kavramı aynı coğrafyada görülmektedir. Bu kapsamda Suriye'de yaşananları ifade edebilecek en iyi kavramın 'savaş' olabileceğinden hareketle çalışma sürecinde Suriye'de yaşanan olgu için 'Suriye Savaşı' kavramı bilinçli olarak kullanılmıştır.

Çalışma süresince genel olarak Montreux Sözleşmesi, savaş ve Suriye Savaşı'na ilişkin yazılı kaynakların incelenmesi suretiyle dokümana dayalı bir yöntem kullanılmıştır. Çalışmada yer alan olgulara ilişkin olarak, tarihsel süreç içerisinde yazım ve söylemleri ile iz bırakmış yazarlar ve yayınları, içerikleri, süreçleri ve tutanakları ile antlaşma metinlerine ilave olarak dönemsel gazeteler incelenmiştir. Ayrıca konuyu oluşturan temel olgulara ilişkin devletler adına yapılan söylemler de araştırma içerisine dahil edilmiştir. Savaşlara ilişkin olarak son yıllarda ortaya konulan ampirik savaş çalışmalarının ulaştığı sonuçlara bağlı olarak savaşın tanımlanmasına yönelik güncel tartışmalara değinilmiştir. Araştırmada birincil kaynaklara ulaşmaya gayret edilmiş, internet kaynaklı bilgiler, titiz şekilde gözden geçirilerek araştırmada kullanılmıştır.

Suriye Savaşı ile Türk Boğazları arasında bir ilişkinin varlığı ve Montreux Sözleşmesi'nin bu ilişkiden etkilenip etkilenmediği hususu coğrafi konumları itibarıyla ilgisiz gibi görünmektedir. Ancak Rusya'nın askeri ve sivil gemilerle boğazlardan geçirdiği savaş araç-gereçlerinin çatışmanın seyrinde yarattığı değişiklik, Suriye'de devletlerin politikalarına etkileri bakımından önem arz etmektedir. Bu süreçte Suriye'de yaşanan savaşın yapısı gereği, kavramsal veya hukuki bağlamda bir türlü sınıflandırılmamış olmasının klasik savaş kavramı döneminde ortaya çıkmış Montreux Sözleşmesi'ni nasıl etkilediği sorusu akıllara gelmektedir. Belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenler ile değerlendirilerek mevcut çalışma ile "Savaş olgusunda yaşanan kavramsal, hukuki ve yapısal değişimler ve Suriye'de yaşanan gelişmeler, Montreux Sözleşmesi'nin mevcut şartlarının Türkiye tarafından uygulanabilirliğini zafiyete uğratmış, sorgulanır hale getirmiştir." hipotezi test edilecektir.

Çalışma dört bölümden meydana gelmektedir. Montreux Sözleşmesi'nin imzalandığı dönemin dikte ettiği şartların değişime uğramış olmasından hareketle o dönemin anlaşılmasının günümüzü ve geleceği anlamak için temel oluşturacağı değerlendirilmektedir. Sözleşmenin yansıttığı dönemin ruhunun 'savaş' kavramı olduğu ve bu kavram ve içerdiği olguların yaşadığı dönüşüm dikkate alındığında boğazların tarihsel süreci ve mevcut rejiminin olgunlaştırıldığı dönemin şartları sözleşmenin tartışılmasını doğrudan etkilemektedir. Tarih boyunca güç mücadelelerine sahne olmuş Türk Boğazlarının, Montreux Sözleşmesi ile ortaya konulan rejimine ilişkin tarihsel süreç, hukuki durum ve mevcut uygulamalara yönelik tartışmalar, gelecek dönemde atılacak muhtemel adımları etkilemektedir. Bu kapsamda birinci bölümde Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin yönelik olarak tarihi süreç ve sözleşmenin genel hükümlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın birinci bağımsız değişkeni olarak belirlenmiş olan 'savaşın kavramsal değişimi' incelenmiştir. Bu bölümde savaş kavramının bileşenleri ve uğradıkları dönüşümler ortaya konulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde savaşın tanımlanması, savaşın nedenleri ve bunlara bağlı olarak savaşın türlerinde meydana gelen gelişimler, savaşın aktörleri ve savaş araçlarında meydana gelen dönüşümler de bu bölüm içerisinde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın ikinci bağımsız değişkeni olarak "savaş olgusunda yaşanan hukuki değişimler" incelenmiştir. Bu bölümde haklı-haksız savaş tartışmalarının

yaşandığı dönemlerden savaşın kısmen yasaklanmasına doğru evrilen süreç incelenmiş, müteakiben özellikle 20'nci yüzyılda hız kazandığı değerlendirilen 'savaşın önlenmesine yönelik çabalar' süreci, dönemin antlaşma metinleri esas alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hukuk alanında yaşanan değişimin ve uluslararası hukukun temel esaslarının Montreux Sözleşmesi'ne etkilerinin de ortaya konulmasına gayret edilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise, araştırmanın üçüncü bağımsız değişkeni olarak Suriye'de yaşananların savaş kavramı ile olan ilişkisi, Rusya faaliyetleri ve bu faaliyetlerin Montreux Sözleşmesi'ne etkileri ortaya konulmuş, tezin ortaya çıkmasına kaynak teşkil eden Suriye Savaşı'nın Montreux Sözleşmesi ile olan ilişkisine yönelik elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Bu çalışma ile, Montreux Sözleşmesi'nin egemenlik ve güvenlik anlayışına dayalı incelemelerine farklı bir bakış açısı getirilmesi amaçlanmıştır. Klasik anlamda Montreux Sözleşmesi'nin ruhunu oluşturan 'savaş' değiştiğine göre, bu sözleşmeyi bu açıdan değerlendirmek ve gelecek dönemlerde karşılaşılabilecek süreçlere hazırlıklı olmak önem arz etmektedir. Literatürde bu bağlamda yapılmış bir çalışmanın eksikliğinin giderilmesi hedeflenmiştir.

2. Teorik Çerçeve

Uluslararası Sistemde meydana gelen olayları anlamak, yorumlamak ve sonuçlarına göre çıkarımlarda bulunup projeksiyonlar yapabilmek üzere ortaya konulmuş çeşitli teorilerin varlığı malumdur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşların engellenmesi üzerine yoğunlaşan çabalar, Uluslararası İlişkiler disiplininin doğmasına sebep olmuş, bu disiplinin ilk yıllarında iş birliği ve dayanışmayı esas alan 'idealizm' görüşü hâkim anlayış haline gelmiş, daha sonra 'realizm' akımı güç kazanmaya başlamıştır (Özlük, 2015). Savaşların sebeplerini ortaya koyarak onun engellenmesine ilişkin sorular ve cevaplar arayan her iki teori de aynı sorunu farklı araçlar ile çözebilecekleri iddiasındadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerek akademisyenler gerek devlet adamları vasıtasıyla savaş sorununun bertaraf edilmesine yönelik çabalar, sorunun çözümü için ilk ve temel teori olan idealizmin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum Gözen (2014:68) tarafından "Uluslararası İlişkiler disiplininin idealist teorinin kucağına doğmuş olması" şeklinde ifade edilmiştir. İdealizm, savaş sorunu ve diğer uluslararası sorunların çözümüne yönelik analiz düzeyini genel olarak devlete dayandırmakta ve çözüm önerilerini de bu bağlamda sunmaktadır. İdealizme göre insan doğası iyidir ancak onu kötü yapan şartlardır. Uluslararası sistemde mevcut bir anarşi durumu; uluslararası hukuk veya normlar ve bunları uygulayabilecek örgütler ile kurumların hayata geçirilmesi sayesinde ortadan kaldırılarak devletlerin iş birliği yapması mümkündür. Sistemin ana aktörleri olan devletlerin demokratik anlayışa sahip yapılar haline dönüştürülmesi çatışma sorununu en aza indirebilecek, bu sayede uluslar arasında toplumsal birliktelik ve uyum sağlanabilecektir. İş birliği sayesinde refah ve huzur artacak, bu sayede devletler arasında karşılıklı bağımlılık yaratılarak savaşma azmi ve isteği kırılacaktır.

Montreux Sözleşmesi'nin imzalandığı dönemde yaklaşan savaş ihtimaline karşın, konferans süresince katılımcılar sorunların barışçıl yollarla çözülebileceğine yönelik

inançlarını birçok kez dile getirmiştir. Konferans süresince devletlerin antlaşmalara bağlı kalma veya bu antlaşmaları uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde değiştirme çabaları övülmüş, barışçıl girişimlerin kutsallığı öne çıkarılmıştır. Katılımcılara göre bu sözleşme ile Karadeniz bölgesinde barış ortamı sağlanmış olacak, devletlerin çıkarlarını temin etme yolunun sadece savaş olmadığını tüm dünyaya göstermek için bir fırsat yaratılmış olacaktır. Devletlerin sorunlarını iş birliği içerisinde çözebileceği bir dünya düzenine olan inanç, dönemsel saldırganlık örneklerine vurgu yapılarak ortaya konulmuştur. Uluslararası durumlarda sadece şiddet yoluyla değişim yapılabileceğine yönelik inancın yeniden güç kazanmasının insanlık için kötülükten başka bir şey getirmeyeceği dile getirilmiştir. Dolayısıyla Montreux Sözleşmesi'nin doğuşunun, dönemin şartları içerisinde idealizm anlayışının sürdürülmesi için son şanslardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası İlişkilerde başat teorilerden birisi olan Realizm, "çıkarlarını gözeterek karar alan aktörlerin, bir düzenleyicinin bulunmadığı uluslararası sistemde çıkarlarını nasıl hayata geçirdiklerini anlamaya çalışan ve ölçen teorik bir yaklaşım" olarak ifade edilmektedir (Balcı, 2015:119). Realizme göre uluslararası sistem anarşiktir. Bu anarşik ortamda devletlerin davranışlarını güç mücadelesi belirlemektedir ve öncelikleri egemenlikleri ile güvenliklerini korumaktır. Uluslararası ilişkilerin aktörleri olan devletler, diğerleri ile ilişkilerinde azami faydayı elde etmek zorundadırlar ve bu yolda güç faktörü ana temayı oluşturmaktadır. İki çıkarın karşılaştığı nokta devletleri sonunda birinin kazandığı diğerinin kaybettiği bir çatışma durumuna götürecektir. Çatışma riski güçler dengesi sağlandığında azalacak, güçler dengesinin bozulması çatışma sürecini hızlandıracaktır.

Konferans süresince katılımcılar tarafından Birinci Dünya Savaşı sonrasında silahsızlanma çabalarının başarısız olması ve buna bağlı olarak kurulmaya çalışılan ortak güvenlik kurumlarının başarısızlığından dolayı artan güvenlik endişeleri de dile getirilmiştir. Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamak adına yaptığı konferans talebinin, bölgesel anlamda katılımcı tüm devletlerin çıkarlarını gözetecek şekilde bir güvenlik ortamı oluşturmaya bol bol atıflar yapılmıştır. Bu yönüyle sözleşmenin realizmin öne sürdüğü anarşik ortamı dikkate alan, çıkarları ve güvenliği önceleyen, ancak bunu savaşmak yerine barışçıl yollarla çözmeye çalışan bir süreci yansıttığını söylemek mümkündür.

Savaşın kaynaklık ettiği her iki teoride, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni ve savaş kavramına olan yaklaşıma bağlı olarak değişimler geçirmiştir. Tüm çabalara rağmen şiddetli ve yıkıcı savaşın ikinci kez yaşanmış olması ve sonrasında iki kutuplu soğuk savaş döneminin başlaması, teorilerin yeniden ve farklı bakış açıları ile yorumlanmasına yol açmıştır.

Soğuk savaş dönemini açıklamakta yetersiz kalan realizmin argümanları, dönemsel faktörler dikkate alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Klasik realist anlayıştan farklı 'yapısal realizm' olarak adlandırılan ve Kenneth Waltz tarafından öne sürülen bu yeni anlayış, devletler arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için devletlerin kendilerinden çok sisteme bakmak gerektiğini ifade etmektedir. Devletin ana aktör olma durumu devam

etmektedir ancak davranışlarını uluslararası sistemin anarşik yapısı belirlemektedir. Devleti oluşturan bireylerin korkuları veya devletlerin ortaya koydukları politikalar ile savaşı açıklamak yetersiz kalmaktadır. Savaşların sebeplerini devletlerin iç dinamikleri değil, uluslararası sistemin anarşik yapısı doğurmaktadır. Devletler, anarşik ortamda birbirlerini dengeleme arayışı içerisinde. Anarşik yapı içerisinde güvenlik endişesi yaşayan devletler rasyonel bir şekilde güç dengesini kendi lehlerine değiştirmek için çaba harcadığında, bu durum diğer devletler tarafından benzer şekilde güç artırımı, ittifaklar kurarak kolektif güvenliği sağlayabilme ve son çare olarak savaş aracına başvurma yöntemleri ile cevaplanmaktadır. Bu durumda devlet dışında uluslar üstü kurumlar, devlet dışı aktörler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşlarının da etkilerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Anarşik ortamda devletlerin güvenliği ön plandadır ve güç, devletler için güvenliği sağlamak için bir araçtır. Devletler, içinde bulundukları anarşik ortam içerisinde temelde aynı şeyi yani kendi amaçlarına ulaşmayı istemektedirler. Onları bundan alıkoyan ise sahip oldukları ekonomik ve askeri güçtür. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan soğuk savaş süreci dengeleme anlayışına örnek oluşturmuştur. Anarşik ortamın etkilerini azaltmak için devletler iki kutba ayrılmış, güvenliklerini sağlayabileceklerine inandıkları uluslar üstü kurumlar yaratmışlardır.

Bu çalışmanın temelini oluşturan iki olgudan birisi 'savaş' kavramı, diğeri ise Montreux Sözleşmesi'dir. Bu iki olgudan ilki çatışmayı ve mücadeleyi, ikincisi ise savaşın karşıtı barışın sağlanmasına imkân sağlayan devletlerarası uyum ve uluslararası iş birliğini çağrıştırmaktadır. Bu bakımdan birbirleri ile uluslararası teoriler bağlamında bir karşıtılık oluşturdıklarını düşünmek mümkündür. Ancak Montreux Sözleşmesi, öncelikle konu edildiği Türk Boğazlarının konumu ve tarihi, sonrasında hazırlık, onay ve uygulama süreci dikkate alındığında 'egemenlik', 'savaş', 'çıkart' ve 'güç dengesi' kavramlarının tam da üzerinde oturmakta, yani realist ekolün belirlediği araçlar tarafından açıklanmaktadır. Montreux Sözleşmesi'nin imza altına alındığı konferansın ilk günkü konuşmalarında, katılımcıların hemen hemen tamamı 'güvenliğin sağlanması', 'çıkartların korunması' ve bu hususlara savaş yerine barışçıl yollar ile varılmasına atıf yapmıştır (Meray ve Olcay, 1976). Bu bağlamda savaş ve Montreux Sözleşmesi'nin temeli ve içerikleri benzer hedeflere sahip olmakla beraber, aralarındaki fark sadece bu hedeflere ulaşmada kullanılan araçlarda kendini göstermektedir. Savaşlar bu hedeflere ulaşmak için silahları kullanırken Montreux Sözleşmesi diplomasiyi araç edinmiştir.

Bu çalışmanın amacı, savaşı önlemek değildir. Dolayısıyla neler olması gerektiğinden daha çok neler olduğunun analizine odaklanılmıştır. İdealizmin olması gerekeni, realizmin olanı yansıttığı (Gözen, 2014:71) değerdendirilmesinden hareket edilmektedir. Çalışmanın dayandığı Montreux Sözleşmesi ve savaşın çağrıştırdığı 'egemenlik', 'mücadele', 'çıkart', 'güç dengesi' ve 'güvenlik' gibi kavramların varlığı dikkate alındığında, mevcut ilişkiyi açıklamaya en iyi şekilde Realist paradigmanın yardımcı olabileceği ve bu bağlamda Realist paradigmanın araçlarını takip etmenin sağlıklı bir yol olacağı değerdendirilmektedir.

3. Literatür İncelemesi

Çalışmanın içeriğinde yer alan Montreux Sözleşmesi ile savaş kavramı arasında mevcut

ilişkiyi konu edinmiş bir çalışma tespit edilememiştir. Dolayısıyla literatür inceleme süreci, savaş ve Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin literatürlerin ayrı ayrı incelenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Her iki konuya ilişkin olarak literatürde yer alan görüşlere bu bağlamda ayrı ayrı yer verilmesinin daha akıcı ve duru bir sonuç yaratacağı değerlendirilmiştir.

Montreux Sözleşmesi, ortaya konduğu dönemin tarihsel özelliği ve güncel hayata etkileri ile gündemdeki ve literatürdeki yerini korumaktadır. Montreux Sözleşmesi, tarihsel boyutu, hukuki boyutu, geçiş rejimi ve uygulamaları ile bölgesel güç denge ve değişimlerine etkileri bakımından inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Ayrıca Karadeniz'e ilişkin değerlendirmelerin odak noktası içerisinde de Montreux Sözleşmesi yer almaktadır.

Sözleşmenin genç dönemlerinde İkinci Dünya Savaşı uygulamaları ve Lozan Antlaşması ile kıyaslama yapılarak değerlendirme yapılmaktadır (Erkin, 1967). İlerleyen yıllarda Soğuk Savaşın sona ermesi ve özellikle 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin yürürlüğe girmesi ile tartışmalar boğazlar üzerinde düzenleme yapma yetkileri ve uluslararası hukuk bağlamında yoğunlaşmıştır (Soysal, 1994; Toluner, 2004). 1998'e kadar olan süreçte, Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenlik ve düzenleme yapma yetkileri ile Karadeniz'in güvenliği tartışma konusunda önceliklere sahiptir. Bu tartışma; boğazlardan geçen gemilere ilişkin Türkiye'nin geçişi düzenleme yetkisi ve uygulamaları, BMDHS'nin getirdiği hükümler ile 1998 yılında Türkiye tarafından yürürlüğe konulan tüzüğe yoğunlaşmaktadır (Canca, 2007; Tosun, 2007). Genel olarak boğazlardan geçen gemi trafiğinde ve gemi çeşitlerinde meydana gelen artışlar nedeniyle Türkiye'nin geçiş rejimini düzenleme yetkisi sorgulanmaktadır (Karakaya, 2007; Hacımustafaoğlu, 2008). Gelişen teknoloji ve enerji kaynaklarının transferinin gündeme girmesiyle birlikte boğazlardan geçen gemilerin sayı, cins ve büyüklükleri ile taşıdığı yükler bakımından tehlikenin artmış olmasının bir sonucu olarak son dönemde boğazların geçiş güvenliğine ilişkin çalışmaların ağırlığı (Canca, 2007; Karakaya, 2007; Hacımustafaoğlu, 2008; Doğru, 2013) artmıştır.

Sözleşme üzerine yapılan hem tarihsel hem de güncel çalışmaların tamamının birincil ortak özelliği, boğazların stratejik önemine vurgu yapmaları ve çalışmanın bir bölümünde ve özellikle girişte tarihsel gelişiminden mutlaka bahsetmek durumunda kalmalarıdır. Sözleşmenin konu edindiği Türk Boğazları, jeostratejik konumu itibarı ile tarihte önemli bir rol üstlenerek değişen dünya sistemi ve enerji nakil yolları nedeniyle önemini korumaya devam etmektedir (Yel, 2009; Şener, 2015). Tarih boyunca çeşitli milletlerin saldırısı veya kullanımına tabi kalan Türk Boğazları (Erkin, 1968), Osmanlı-Rus mücadelesine de uzun süre konu olmuştur (Berber, 2008; Özcan, 2008; Hatipoğlu, 2012; Şener, 2014). Osmanlı İmparatorluğunun gerileme döneminden itibaren boğazlar üzerindeki kontrolünü kaybetme süreci, Avrupa Devletlerinin güçler dengesi politikasının bir parçası olmuştur (Goryanof, 2006; Berber, 2008; Şener, 2014; Demirci, 2016).

Montreux Sözleşmesi çalışmalarına ilişkin tespit edilen ikinci ortak nokta, çalışmalar içerisinde genel olarak 'güvenlik' kavramına vurgu yapılmasıdır. Güvenlik söz konusu olduğunda ilk ve çoğunlukla askeri güvenlik bağlamında değerlendirmeler ile

karşılaşılmaktadır. Bu tartışmada sözleşmenin Türkiye'nin askeri güvenliğine yapmış olduğu katkı ve askeri güvenliğe yönelik endişelerin, sözleşmenin doğuşuna vesile olan sebeplerden birisi olduğuna dair görüş birliği mevcuttur. Montreux Konferansı'nın gayesi dönemin Dışişleri Bakanı Rüştü Aras tarafından "Birinci Dünya Savaşı sonrası yükselen kolektif güvenlik anlayışına dayalı sistemin çökmesi nedeniyle Türk Boğazlarının askersizleştirilmesi uygulamasının yarattığı güvenlik kaygıları" olarak ifade edilmiştir (Meray ve Olcay, 1976:25). Nitekim bu görüşler ışığında toplanan konferans, genel olarak mevcut güç dengesi bağlamında Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik ve egemenlik endişelerine son veren ve muhafazası Türkiye'nin çıkarlarına hizmet eden bir sözleşmenin doğuşuna imza atmıştır (Erkin, 1967; Hacımustafaoğlu, 2008; Doğru, 2013; Şener, 2015; Uçarol, 2015).

Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin olarak yapılan tartışmalarda üçüncü önemli odak noktası, sözleşmenin korunması veya değiştirilmesi üzerinedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Montreux Sözleşmesi'nin Türkiye, Karadeniz'e kıyıdaş devletler ve diğer devletler için makul ve uygulanabilir bir çıkar dengesi oluşturduğu görüşünü savunmaktadır (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2017). Sözleşmenin mevcut durumunun korunarak Türkiye'nin çıkarlarına uygun şekilde değiştirilme çabalarına karşı durulması gerektiğini öne sürenler tarafından sözleşmenin maddeleri ve sonuçları bağlamında değerlendirmeler yapılmaktadır. Süre olarak miadını tamamlamış olmasına rağmen halen yürürlükte kalabilmiş olması ve bölgesel olaylar üzerinde etkinliğini devam ettiriyor olması altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Sözleşmenin yürürlükten kaldırılması tartışmasında Türkiye'nin milli çıkarları dikkate alınarak sözleşmenin değiştirilmesine veya yürürlükten kaldırılmasına müsaade edilmemesi ve hatta söz konusu tartışmalardan uzak durulmasına yönelik bir anlayış mevcuttur (Toluner, 2004; Hacımustafaoğlu, 2008, Alpyavuz, 2009, Doğru, 2013; Şener, 2015). Köni tarafından (2016:10) sözleşmenin "Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusu" olduğu ifade edilmektedir. Ancak Montreux Sözleşmesi'nin getirdiği hususların kısmen tadil edilmesi ve bunu yaparken de Karadeniz'in güç dengesine dikkat edilmesi gerektiğini (Öğüt, 2014) dile getiren düşünceler de literatürde yerini almıştır. Öğüt'e göre Montreux Rejiminin, deniz kirliliğinin önlenmesi amacıyla belirli değişikliklere tabi tutulabileceği öngörülmektedir.

Montreux Sözleşmesi ile Türk Boğazlarına getirilen geçiş rejimi, 1958 ve 1982 BMDHS ile öngörülen boğazlardan geçiş rejimlerinden farklılıklar içermektedir (Toluner, 2004; Canca, 2007; Hacımustafaoğlu, 2008; Alpyavuz, 2009; Doğru, 2013). Montreux Sözleşmesi sağlamış olduğu rejim ile, benzer boğazların antlaşmalar veya teamül hukuku ile belirlenmiş rejimlerinden önemli farklılıklar ve avantajlar içermektedir (Doğru, 2013). Bahse konu sözleşme ile Türk Boğazları kıyı devletine en fazla yetki tanınan boğaz durumundadır (Şener, 2015). Sözleşmenin iptali durumunda boğazlar için 'transit geçiş' rejiminin uygulanması talebi ile karşılaşmak mümkün görünmektedir (Alpyavuz, 2009; Doğru, 2013).

Güncel olarak gündemde yer bulmaya başlayan Kanal İstanbul Projesi'nin varlığı da Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin tartışmaları tetiklemiştir. Yapılması planlanan kanal, Montreux Sözleşmesi'nin uygulamalarına engel teşkil etmediği gibi boğazların deniz

trafiğine alternatif bir güzergâh oluşturabilecektir (Kesici, 2015). Kanal İstanbul Projesi'nin gerçekleşmesi durumunda, bu kanalın kendine özgü bir geçiş düzenlemesine ihtiyaç duyacağı açık olmakla birlikte bu kanal için öngörülecek düzenlemeler Montreux Sözleşmesi hükümleri ile uyumlu olmalıdır (Pazarcı, 2011; Ece, 2013). Ögüt, projenin ülke sınırları içerisinde yer alması nedeniyle Türkiye'nin egemenliğine vurgu yapmakta, bu kapsamda "Türkiye'nin geçiş rejimini belirleme hakkının olduğunu" ifade etmektedir. (Ögüt, 2014). Henüz planlama aşamasında olan projenin detaylarının kesin olarak belirlenmemiş olmasının, kanalın geçiş rejimi ve açılması durumunda muhtemel sonuçlarına yönelik tartışmaları şimdilik olumsuz etkilediği, bahse konu tartışmalarda Kanal İstanbul projesini boğazlar ve geçiş rejiminden bağımsız değerlendirmenin eksik olacağı değerlendirilmektedir.

Türk Boğazları ve Karadeniz ile sahildevletlerin güvenliği, Montreux Sözleşmesi'nin amaçları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Karadeniz'in güvenliğine yönelik tartışmalarda Montreux Sözleşmesi kendine yer bulmaktadır. Karadeniz'in güvenliğini ve istikrarını sağlamak adına Montreux Sözleşmesi'nin korunması ve kurulmuş olan uluslararası yapıların etkinliğinin artırılması önem arz etmektedir (Koçer, 2007). ABD'nin Karadeniz'e girme ve sahildevletler vasıtasıyla üs edinme çabaları, Montreux Sözleşmesi'nin getirdiği stratejik avantajları olumsuz etkileyecek ve Karadeniz'in istikrar ve güven ortamını zedeleyecektir (Aksoy, 2007). Türkiye, ABD'nin Montreux Sözleşmesi'ni delme çabalarına Rusya ile karşı koyarak, bu girişimlerin önünü kesmelidir (Bükülmez, 2007; Hatipoğlu, 2012). Montreux Sözleşmesi'nin taraf devletleri dikkate alındığında, bu sözleşmenin Karadeniz'de güvenlik ve istikrarın tesis edilmesine yönelik etkisini göz ardı etmek imkansızdır. Ancak bu sürecin analizinde tarihsel geçmiş, Türk-Rus ilişkilerinin dönemsel durumları ve Karadeniz'de istikrarı koruyacak politikayı belirlemek dinamik bir dış politikanın gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Savaş kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplinin doğuşuna katkı veren önemli bir olgu olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Tarihin her aşamasında karşılaşılan bu kavram üzerinde derin ve felsefi tartışmalar yaşanmaktadır. Savaş; tarihsel sürekliliğe sahip olması, yıkıcılığı ve uluslararası sistemin tüm değişkenlerine olan etkisi nedeniyle değişik analiz düzeylerinde ve farklı kabullerle incelemeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla oldukça geniş bir literatüre sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak literatürde savaş; savaşın yönetilmesi, yapısı, hukuki durumu ve son dönemde değişimi bağlamında incelenmektedir. Savaşın hukuki geçerliliği, tarih içerisinde dinsel akımların etkisiyle beraber savaşın başlatılması (*jus ad bellum*) ve savaş sırasında uygulanacak kurallar (*jus in bello*) bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dönemler değiştikçe teknolojinin gelişmesi ve savaşta kullanılması artmış, savaşa yönelik dini anlayış, seküler bir hale gelerek milliyetçilik duyguları ile harmanlanmıştır.

Savaş, ilk çağlardan itibaren düşünürlerin ilgi alanında yer alan bir olgudur. Savaşın yönetimi, savaşın emrine verilmiş araçların etkin ve yerinde kullanımını içermektedir. Sun Tzu, 'Savaş Sanatı' isimli yapıtında plan, taktik manevra, savaş koşullarının değerlendirilmesi gibi hususları listeleterek savaşların kazanılması için yapılması

gerekenleri ortaya koymaya çalışmıştır (Sun Tzu, 2012). Aquinalı Thomas, savaşların günah olup olmadığına ilişkin Hristiyan öğretilerine dayanarak yaptığı değerlendirmede; savaş açabilmenin şartının haklı bir nedene dayanıyor olması (*Jus ad Bellum*) ve bu nedenlerin doğru bir otorite tarafından belirlenmesi yönünde görüş bildirmiştir (Aquinalı Thomas'tan aktaran Karadeli, 2015). Platon, savaşta ölen cesetlerin soyulmasından vazgeçilmesini, gerçek düşmanın ölüp gittiğini, geriye cisminin kaldığını belirterek savaşta uyulması gereken kurallara göndermede bulunmuştur (Platon, 2010: 236). 17'nci yüzyılda tartışmalara katılan Hugo Grotious'a göre; herkesin kendi çıkarını düşünmesi ve bu yolda çaba göstermesi toplum doğasına aykırı değildir. Savaş doğanın ilkeleri ile uyumlu bir olgu olmakla beraber hakkını korumak veya elde etmek dışında savaşlara girilmemeli, savaşın zorunluluk halini aldığı durumda ise dürüstlük ve adalete sadık kalınmalıdır (Grotius, 2011).

16'nci yüzyılda yaşamış olan Niccolo Machiavelli, siyaset ve ahlak kavramlarını birbirinden ayırmak suretiyle sonraları şekillenecek olan realist akımın önde gelen düşünürleri arasında yerini almıştır (Turan, 2015:83). Machiavelli'nin, İtalya'nın parçalanmış devletler yapısından kurtulmasını sağlayacak ordunun tarifini ve düzenini yapmaya çalıştığı "Askerlik Sanatı" isimli kitabı, Roma askerlik düzenine yapılan atıf dışında özellikle paralı askerliğe getirdiği eleştiriler ile dikkat çekmektedir (Machiavelli, 2008).

Tarihte savaş ve yönetimine ilişkin en etkili ve bilinen stratejistlerden birisi olan Carl von Clausewitz, yazmış olduğu 'Savaş Üzerine' isimli yapıt ile bu alanda farklı bir konumda bulunmayı sürdürmektedir. Savaş kuramlarına eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşan Clausewitz'e göre savaş, iradenin düşmana zorla kabulünü sağlamak için kuvvet kullanmak ve politikanın başka araçlar ile devamıdır. Savaşların kazanılmasında düşmanın silahtan arındırılması, yani silahlı kuvvetlerinin imha edilmesi önemlidir. Savaşlarda tesadüflerin ve insani duyguların varlığını dikkate almayan kuramlar geçersizdir. Savaş, her somut ortamda yapısını değiştiren bir bukalemuna benzemektedir (Clausewitz, 1999). Savaş kavramına tarihsel süreçte büyük katkılar sunan tarihsel kimlikler içerisinde önemli yeri olan Clausewitz, mutlak savaş kavramıyla döneminin en etkili stratejistleri arasında yerini almıştır.

Savaşın sebeplerinin tespit edilmesi, savaş çalışmalarının en kapsamlı bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın önlenmesi çabaları esnasında, 'savaşın sebepleri tespit edilirse önlenmesi sağlanabilir' yaklaşımı, bu dönemden sonra savaşın yapısına olan ilginin artmasına ve çok farklı yaklaşımların farklı analiz düzeylerinde literatürde yer bulmasına neden olmuştur. Kenneth N.Waltz tarafından savaşın nedenlerini anlamak için insan, devlet ve uluslararası sistem olarak üç farklı analiz düzeyi belirlenmiştir. Waltz, savaşın nedenlerini aramak için insanı ve devletin iç yapısını baz alan çalışmaları yeterli bulmamakta, devletin içinde bulunduğu uluslararası sistemin anarşik yapısının savaşların sebebi olduğunu iddia etmektedir (Waltz, 2009). Çok boyutlu bir olguyu analiz edebilmek için analiz düzeyleri Waltz tarafından incelenerek literatürde başat kaynaklardan birisi olarak yerini almıştır.

Modern dönemde savaşın değişen yapısını dikkate alarak Walzer, haklı savaşın şartlarını, savaş sırasında davranışlar, iç savaşta haklılık, terörizm ve insani müdahale kavramlarını tarihsel ve son dönem örneklerine dayanarak haklı-haksız kavramları ile açıklamaktadır (Walzer, 2010). Son dönemde savaşın içeriğini detaylı bir şekilde analiz eden Walzer, güncel çatışma kavramlarına yönelik çalışmasıyla haklı savaş kavramına modern bir yorum getirmektedir.

Savaşların sebepleri ve sonuçlarına yönelik değerlendirmeler dışında savaşı engellemek için onu anlamaya çalışan, bu kapsamda da öncelikle onu tanımlamaya çalışan düşünceler savaş çalışmalarına yön veren sonuç ve değerlendirmeler ihtiva etmektedir. Wright, savaşlar için "iç savaş, emperyalist savaş ve uluslararası savaş" şeklinde kategori belirlemiştir (Wright, 1942:695). Soğuk savaş döneminde davranışsalci akımın öncülerinden David Singer, Melvin Small ve diğer bir çok araştırmacı tarafından savaşa dair tanımları yeniden ortaya koymak, istatistiksel verilere dayalı yorum ortaya koymak suretiyle çatışma süreçlerini etkileyen faktörleri tespit etmek maksadıyla Correlates of War (COW) Projesi ve Peace Research Institute at Oslo (PRIO) ortaya konulmuş, Uppsala Üniversitesi de uluslararası savaşlar ile çatışmalara dair veri tabanları oluşturma yolunda benzer yolu takip etmiştir (Yalçınkaya, 2008; Büyükakıncı, 2015). Bahse konu çalışmalar savaş kavramını tanımlamak için toplanan veriler ışığında nicel olarak tanımlama gayretleri ile dikkat çekmektedir.

Soğuk savaş sonrasında savaşın her yönüyle değişime uğradığına yönelik inanışa bağlı olarak eski-yeni savaş kavramları ile savaşların değişimini açıklamaya çalışan bir akım ortaya çıkmıştır. Savaşların devletlerin arasında gerçekleşmesine yol açan Westphalia düzeninden bu yana klasik savaşlar dönüşüme uğramaktadır (Yalçınkaya, 2008). Savaşın aktörleri devletler olmaktan çıkmakta ve legal veya illegal devlet dışı organizasyonların tekeline girerek asimetrik bir hal almaktadır (Münkler, 2010,). "Yeni Savaş" kavramını literatüre kazandıran Kaldor; eski ve yeni savaşlar arasındaki farklılıkların aktörler, hedefleri, yöntemleri ve finans formları arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını öne sürmektedir (Kaldor, 2013). Son yıllarda artan ampirik yöntemler ile savaş analiz çalışmalarından faydalanan Kaldor, devletler arası savaşların olmamasını, askerlerin ölüm oranlarının düşerek sivil ölümlerin çatışmalarda artmasını tezine destek olarak sunmaktadır (Kaldor, 2013).

Son dönem çatışmalarında sıkça karşılaşıldığı üzere; savaşta aktör devletlerin güçlerinin farklı aktörler ile paylaşıldığı, savaşan askerler ile savaş alanında yer alan sivillerin birbirlerinden ayrılmaz şekilde savaşlarda iç içe girdiği, asimetrik durumun varlığının arttığından hareket eden Lind ve diğerleri bu yeni durumu nesiller düzleminde "dördüncü nesil savaş" olarak tanımlamıştır (Lind, 1989). Bahse konu çalışma ile savaşların analiz yönteminde teknolojik süreç dikkate alınmış, teknolojik anlamda yaşanan dönüşümün basamakları savaşın farklı nesilleri olarak adlandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen çabalar, farklı analiz düzeyleri veya referansları kullanmakla birlikte, savaş olgusunun değiştiği sonucuna ulaşmaları bakımından dikkat çekicidir. Özellikle sanayi devriminden sonraki savaşların, her yönüyle değişime uğradığı konusunda büyük bir mutabakat vardır. Savaşın değişen hali, dönemsel olarak ortaya konulan uluslararası

metinleri de derinden etkileme kapasitesine sahip olmuştur. İşte bu değişim, bugün itibarıyla Montreux Sözleşmesi'ni derinden etkilemiş, değişen uluslararası sistem, teknoloji ve güç dengeleri sözleşmenin birçok maddesiyle günümüzde uygulanabilme alanını kısıtlamıştır.

Savaş ve Montreux Sözleşmesi'ni bir arada inceleyen literatürde kaynak tespit edilememesi, sözleşmenin yeterince ve tüm bakış açıları ile değerlendirilmediği kanısını oluşturmaktadır. Herhangi bir barış anlaşmasının sebep ve sonuçlarını incelerken, bu anlaşmanın bir savaşın sonucu olduğunu, çatışmalar ve silahların başarı veya başarısızlığına bağlı olarak imzalandığını dikkate almadan yapılacak yorumlar nasıl eksik kalacaksa, Montreux Sözleşmesi'ne yönelik tartışmaları da bu bağlamda incelemeyi sonuca varmak hata yapma ihtimalini artıracaktır.

BÖLÜM 1: MONTREUX SÖZLEŞMESİ UYGULAMALARI

Türk Boğazları, doğal yapıya sahip su yolları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın tarih boyunca insan eli ile ulaşımı kolaylaştırmak için inşa edilmiş olan yapay geçiş yollarından farklıdır. Özellikle yazılı tarihin başladığı bölgenin tam ortasında yer alması nedeniyle birçok geçiş yoluna göre çok daha fazla gündem ve çatışma konusu olduğunu söylemek mümkündür (Şener, 2015). Truva efsaneleri, Büyük İskender'in Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Hindistan'a ulaşan büyük seferi veya tam tersinden bakış açısı ile Perslerin Yunanistan'a kadar süren yolculukları, Müslümanlara müjdelenen İstanbul şehri ve boğazı gibi tarihsel geçmiş, bu boğazlara mistik bir anlam ve önem katmaktadır.

16'ncı yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşifler, bugün yaşananların kaynaklarından biri olabilecek olan sömürgeciliğe kapı açarken Türk Boğazlarının önemine olumlu ya da olumsuz büyük bir etkide bulunduğunu söylemek zordur (Çeçen, 2002,:191). Çünkü tam da bu süreçte birliğini sağlayarak 18'inci yüzyılda büyük bir güç haline gelen, bugün de dünyadaki güç dengesinin bir tarafında yer almaya çalışan Rusya'nın ağırlığını ve etkisini hissettirmesi bu bölgenin önemini artıran büyük bir etken olarak karşımıza çıkmıştır (Hatipoğlu, 2012). Dünya sistemini değiştirmeye çalışırken hem uluslarına hem de ülkelerine zarar veren iki ünlü lider Napolyon ve Hitler'in Rusya'ya saldırması tesadüften öte bir durumu yansıtmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaşın bir aktörü olarak dünyanın bir kısmında ideolojik tasarruflarla bezenmiş bir etki yaratan Rusya'nın boğazlar politikası Türk Boğazlarının incelenmesinde mutlaka kendisine yer bulmaktadır.

Kimi analizlere göre 21'inci yüzyıl dünya hâkimiyet stratejisinin merkezi yine boğazlara dayanmaktadır (Berber, 2008). Türkiye ve boğazlar, jeopolitik değeri yüksek bir bölgeyi temsil etmektedir. Boğazlar, Mackinder'in "kara hâkimiyet kuramı"na göre "Heartland"ın hemen bitişiğinde ve onu çevreleyen "iç veya kenar hilal" üzerinde, Spykman'ın "kenar kuşak kuramı"na göre "Rimland" üzerinde, diğer bir deyişle "iç hilal"de yer almaktadır. Mahan'ın "deniz hâkimiyet kuramı"nda ise boğazları elinde tutmasından dolayı Türkiye ayrı bir jeopolitik ve jeostratejik önem taşımaktadır (Berber, 2008; Şener, 2015:339). Bu çalışmada Türk Boğazları, ekonomik öneminden ziyade tarihsel geçmişinden de anlaşılabilceği gibi stratejik konuma atf yapılarak inceleme konusu yapılacaktır.

Yeni doğmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin tapu senedini oluşturduğu ifade edilen Montreux Sözleşmesi (Köni, 2016), Churchill'in 1914-1945 arasını "Avrupa'nın modern 30 yıl savaşları dönemi" olarak nitelediği (Yel, 2009) bir dönemde imzalanmıştır. Lozan Antlaşması hükümlerinin tadili kapsamında ortaya çıkan Montreux Sözleşmesi, sonuçları itibarı ile önemli bir belge olarak karşımızda durmaktadır. Lozan ile kısmen geri elde edilen egemenliğin tamamı Montreux Sözleşmesi ile kazanılmış, mevcut siyasal ortamda kabul edilebilir hedefler ortaya koymuş ve uzun süre uygulama alanı bulmuştur (Erkin, 1968).

Sözleşmenin nihai hale getirildiği konferans öncesi, esnası ve sonrasında yaşanan siyasi tarih, Türkiye'nin günümüzde ve gelecekte de tartışma konusu olmaya devam edecek bir olgu ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Boğazlar ve Karadeniz üzerinde doğrudan etkisini sürdüren Montreux Sözleşmesi'nin imzalanma süreci; boğazların geçiş rejimi tarihi, teamül hukuku bağlamında boğazlardan geçiş düzenleri, devletlerin bölgesel

ve uluslararası çıkarları, dönemsel güç dengeleri ve 1936 yılında dünyada yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler ile doğrudan bağlantılıdır.

1.1 Türk Boğazları'nın Kısa Tarihi

Türk Boğazları terimi, bu boğazlarla ilgili uluslararası antlaşmalarda yer aldığı şekli ile Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazını birlikte tanımlamaktadır (Toluner, 1996:154). Türk Boğazları, konumu itibarı ile tarihsel ve güncel dünyada önemli bir geçiş yolu olarak, çeşitli tartışma ve mücadelelere konu olmaya devam etmektedir. Truva savaşı Helen'in kaçırılması dışında boğazlar üzerinde hakimiyet için girişilen ilk savaş olarak tarihte yerini almıştır (Erkin, 1967:14). Perslerin Yunanistan anakarasına, Büyük İskender'in Anadolu ve Mezopotamya'ya geçişlerinde de Çanakkale Boğazı geçiş yolu olarak kullanılmıştır (Erkin, 1968:15). Tarih sürecinde birçok dönüm noktası oluşturan olaya sahne olan boğazlarda uygulanan rejim de bu bağlamda zamanla değişimlere uğramak zorunda kalmıştır.

1.1.1 Türk Boğazları'nda Uygulanan Rejimler

Boğazların geçiş rejimi, tarihsel süreçte farklı askeri ve siyasi olaylara isnat edilerek bölümler halinde değerlendirilmektedir. Bu bölümler Osmanlı Devleti'nin tam hakimiyeti, ikili antlaşmalar dönemi ve çok taraflı antlaşmalar dönemi olarak ifade edilmektedir (Şener, 2014). Diğer bir tarihsel sınıflandırmada ise Osmanlı Devleti'nin tam egemenliği, bu egemenliğin aşındırılarak tarafsız statüsüne büründürülmesi ve son olarak boğazların uluslararasılaştırılması süreci takip etmektedir (Erkin, 1967:19). O dönemde devletler için boğazların rejiminin kendi çıkarlarına olan etkisi dışında, bölgesel çıkarlarına tehdit oluşturabilecek devletlerin tercihleri de karar almalarında etkin bir rol oynamaktadır. Avrupa'da kurulmaya çalışılan güç dengesinin Doğu'da bozulmasına izin vermemek için yapılan mücadeleler, boğazların yukarıda belirtilen tarihini oluşturduğuna göre, dönemsel ayrımın sözleşmelerin taraflarına göre belirlenmesinin o dönemin ruhuna daha uygun bir yaklaşım olacağı düşünülebilir.

Osmanlı devletinin 14'üncü yüzyılda Çanakkale Boğazını kontrol altına alması ile başlayan süreç, 15'inci yüzyılda İstanbul'un fethedilmesi neticesinde boğazların hakimiyetinin sağlanması ile sonuçlanmıştır. Karadeniz kıyılarının da ele geçirilmesi ile boğazlar ve Karadeniz'de mutlak hakimiyet tesis edilmiş, bu süreçte boğazlarda yabancı askeri ve ticari gemiler için kapalılık ilkesi uygulanmıştır (Şener, 2014:471). O dönemde bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun onayı olmadan faaliyet göstermek mümkün olmamıştır. Boğazların Türk egemenliğine geçtiği andan itibaren 1774 yılına kadar geçen süreç boyunca var olan rejim, Osmanlı İmparatorluğu için askeri güç tehdidi olmadan, tamamen tek taraflı olarak belirlediği imtiyazlardan ibarettir. Dolayısıyla iç sular üzerinde devletin tek taraflı düzenlemelerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim, Avrupa'daki siyasi gelişmeler ve Habsburg hanedanı ile girişilen amansız siyasi rekabete uygun olarak 1535 yılında Kapitülasyonlar ile Fransa'ya, 1579 yılında İngiltere'ye ve 1612 yılında Hollanda'ya ticaret gemilerinin geçişine yönelik serbestlik tanınmıştır. Ancak Türk Boğazlarına yönelik olarak Osmanlı Devleti tarafından sağlanan bu imtiyazlar, o döneme kadar devam eden kapalılık ilkesine olumsuz etki yaratmamıştır (Yel, 2009:3). Boğazlardan geçiş ve Karadeniz'deki deniz ulaştırmasına ve deniz ticaretine yönelik

egemenlik haklarına dair kararlar Osmanlı İmparatorluğu tarafından herhangi bir etki altında kalmadan, siyasi ilişkileri ve çıkarlarını dikkate alarak yalnız başına alınmıştır.

1774 yılında Rusya ile yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile boğazların rejiminde değişiklik yaşanmamakla beraber (Şener, 2014), özellikle Karadeniz'e ilişkin egemenlik temelli değişimler görülmeye başlamıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu savaşın kaybedeni olarak Rus ticari gemilerine serbest geçiş hakkı vermiş ve bu bağlamda boğazlar sorununun doğuşuna neden olmuştur (Erkin, 1967:22; Şener, 2014). Boğazın kapıları bir kez açılınca kapatmak, tek başına bu gücü kalmamış olan Osmanlı Devleti için zorlaşmıştır. Çok kısa bir zaman zarfında Napolyon'un Mısır seferine karşılık 1798 yılında Ruslarla yapılan İstanbul Antlaşması ile Rus askeri gemilerine serbest geçiş hakkı verilmiştir (İnan, 1995). Dolayısıyla artık boğazların kapalılık rejiminden bahsetmek imkânı kalmamıştır. Nitekim müteakip dönem bu durumu destekler şekilde gelişmiş, 1802 yılında Fransa ile yapılan Paris Antlaşması ile Karadeniz'e giriş müsaadesi verilmiştir (Erkin, 1967:23).

1807 yılında Rus Çarı ile Napolyon arasında yapılan antlaşmada Fransa'nın arabuluculuğunda üç ay içerisinde uygun bir antlaşmanın yapılmaması durumunda Boğazlar ve İstanbul hariç Rumeli'de kalan tüm toprakların Osmanlı boyunduruğundan kurtarılacağı hususunun yer alması (Goryanof, 2006; Şener, 2014) Osmanlı Devleti üzerindeki baskıyı artırmıştır (Erkin, 1967:24). Dönemin siyasi gelişmeleri sonucunda, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 1809'da Kale-i Sultaniye (Çanakkale) Antlaşması yapılmış ve boğazların tüm savaş gemilerine kapalılığı ilkesi yürürlüğe sokulmuştur (Yel, 2009). Osmanlı Devleti, 11 sene önce Fransa'ya karşı Rusya desteğine sığınırken, bu sefer Rus-Fransız iş birliğine karşı İngiliz desteğini sağlayarak güç dengesi sağlama politikasında boğazlardan faydalanmaya başlamış, bu sayede payitahtın ömrünü uzatabilmiştir (Berber, 2008). Bu dönemde, Rusya'nın boğazlarda kendisi için serbest, diğer devletler için geçişi yasak bir rejimi dikte ederek Karadeniz'i kapalı deniz statüsünde tutmak istemesi göze çarpmaktadır (Goryanof, 2006). Buna mukabil İngiltere tüm askeri gemilerin geçişinin yasaklanması suretiyle Rusya'nın Akdeniz'de çıkarlarına karşı gelebilecek bir güç haline gelmesini engellemek gayesindedir (Goryanof, 2006:72).

Siyasal çalkantılar içerisinde yoluna devam etmeye çalışan Osmanlı Devleti, 1826 yılında Akkerman Antlaşması ile Rus ticari gemilerine tüm denizlerinde tam serbestlik tanımış, 1829 Edirne antlaşması ile Rusya ve diğer tüm devletlerin ticari gemilerine boğazlardan serbestçe geçiş hakkı tanıyarak (Erkin, 1967), boğazların bugünkü rejiminin temelini de atmıştır. Ancak Boğazların savaş gemilerine kapalılığı yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Rus tarafının bu antlaşmaya, Rus askeri gemilerinin Ege Denizine gidiş ve dönüşlerde iki gemiye kadar boğazlardan geçiş hakkı verilmesi ve en fazla dört geminin boğazlarda bulunabilmesi şartını eklemek istedikleri bilinmektedir (Goryanof, 2006:81). Ancak bu madde antlaşmada yer almamıştır. Bu tarihe kadar bölgeye ilgisi olan devletler politikalarını, Osmanlı Devleti ile yaptıkları ikili antlaşmalar ile ortaya koymuş ve sadece kendi gemileri için boğazlardan geçebilme izni alabilmiştir (Özcan, 2008). Edirne Antlaşması, bütün devletler için boğazlarda serbestlik sağlanması bakımından Türk Boğazlarını ve Osmanlı Devleti'ni uluslararası sorumluluk altına sokmuştur.

Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerinde kurmuş olduğu üstünlük, 1833'te yaptığı Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla daha da perçinlenmiş, boğazlarda uygulanması öngörülen rejim açısından Osmanlı Devleti'ni adeta Rusya'nın himayesine sokmuştur (Erkin, 1968). Rusya ile sekiz yıllık bir süre için yapılan antlaşmanın en önemli maddesi gizli bir maddedir. Bu gizli maddeye göre Osmanlı Devleti, Rusya'nın çıkar ve menfaatleri ışığında boğazlar üzerindeki yetkisini, Rusya'nın lehine kullanacak ve Çanakkale Boğazı'nın yabancı devletlerin savaş gemilerine kapatılmasını sağlayacaktır (Goryanof, 2006:97). Bu antlaşmanın gizli maddesinin Avrupa'da duyulması güç dengesinin Rusya lehine bozulduğu algısının iyiden iyiye belirmesine neden olmuş ve antlaşmayı protesto etmek için İngiliz-Fransız karma donanması Bozcaada'ya gönderilmiştir (Goryanof, 2006:99). Aynı dönemde ilk defa 1835 yılında ABD'ye ait bir firkateyn de İstanbul'a gelerek Karadeniz'e çıkış talebinde bulunmuş, bahse konu talep Babiali tarafından Rusya'ya sorulmuş ve emsal teşkil etmesini engellemek için reddedilmiştir (Goryanof, 2006:100; Erkin, 1968:27). Bu antlaşma, Rusya'nın boğazlar üzerinde fiili olarak tek hâkim güç olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Hünkâr İskelesi Antlaşması ile boğazlarda Rusya lehine bozulan güç dağılımı dışında Fransa ve İngiltere'nin Akdeniz'deki çıkarları, Avusturya'nın Rusya'nın Balkanlara olan ilgisinden rahatsızlığı Rusya'ya baskıyı artırmıştır (Goryanof, 2006). Bu baskı neticesinde 1841 yılında dört maddelik Londra Boğazlar Sözleşmesi imzalanmış, böylece boğazlarda çoklu antlaşmalar dönemine girilmiştir. Mevcut sözleşme ile boğazlardan askeri gemilerin geçişleri yasaklanmıştır. Bu durum ile boğazlar ilk defa çok taraflı bir antlaşmanın konusu olmuş, ayrıca uygulanacak rejimin belirlenmesi sürecini çok taraflı hale getirmiştir. Bu sözleşme, kısa vadede Akdeniz'e inişini kısıtlamak suretiyle Rusya'ya Avrupalılar tarafından çıkartılan ilk engeldir (Erkin, 1968). Bu sözleşme, boğazları güç dengesi kavramının kucağına oturtmuş olması açısından büyük bir kırılma anıdır.

Bu dönemden sonra boğazlar ikiden fazla devletin katıldığı ve Montreux'a kadar giden bir sürece girmiştir. Mevcut süreçten zarar gördüğünü düşünen Rusya, çeşitli defalar Akdeniz ve Balkanlar politikasının bir devamı olarak Osmanlı Devleti üzerinde baskısını gerek savaş gerek diplomatik yollarla sürdürmüştür. Ancak Kırım savaşında alınan ağır yenilgi sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile bir süreliğine Rusya'nın Karadeniz'de gücü kırılmıştır. Bu sözleşme ile boğazların askeri gemilere kapalılığı dışında Karadeniz de bu statüye kavuşturulmuştur (Erkin, 1968). Avrupa'da değişen güç dengeleri, Rusya'nın rahatsızlıkları ile bir araya gelince bu sefer 1871 Londra Antlaşması ile boğazlar gündeme gelmiştir. Bu sözleşme Karadeniz'in kapalılığı ilkesini ortadan kaldırmıştır (Erkin, 1968:32). 1878 Berlin Antlaşması, 1920 Sevr Antlaşması ve nihayetinde 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile boğazlar ikili antlaşmaların konusu olmaktan çıkarak uluslararası toplumun üyelerinin dahil olduğu bir sorun olarak gündemdeki yerini Montreux Sözleşmesi'ne kadar korumuştur.

1.1.2 Güç Dengesi ve Türk Boğazları

Boğazlar gibi stratejik öneme sahip su yolları, bazen bir avantaj bazen de ait olduğu devlet için dezavantaj veya tehdit sebebi olarak ortaya çıkmaktadır (Doğru, 2013: Şener, 2015). 19'uncu yüzyılda Mısır'da yönetimde bulunan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın,

Süveyş Kanalı'nın yapımı için imtiyaz isteyen müteahhite "Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının Osmanlı Devleti'ne açtığı derdi ima ederek Mısır'a kanal yaptırarak benzer dert sahibi olmak istemediğini" beyan etmesi (Yel, 2009:148) boğazların durumunu en iyi şekilde özetlemektedir. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde boğazlar için karşılaştığı muamele de bu yönde olmuştur. 1774 yılından sonra Osmanlı Devleti, tarafı olsun veya olmasın açık veya gizli birçok konferans ve antlaşmanın konusu olmaya başlamıştır.

Boğazlar, siyasal sistemde etkin ve güçlü olduğu tarihsel süreçte Osmanlı hükümetine büyük yararlar sağlamış, devletin güç kaybederek etkisizleştiği süreçlerde de karşısına sorun olarak çıkan bir zafiyet alanı haline dönüşmüştür. Modernleşme ve sanayi devrimi sonrasında Avrupalı devletlerin kazançlarını ve güçlerini artırmaya dayalı nüfuz mücadelesi zayıflayan devletler üzerine yönelmiştir. Bu da Boğazların, dolayısı ile Osmanlı Devleti'nin bir hedef haline gelmesine neden olmuş, Rusya'nın güçlenmesi ve Karadeniz ile Boğazlara göz dikmesi bu durumu daha da nazik hale getirmiştir.

19'uncu yüzyıl, Rusların Osmanlı İmparatorluğu üzerinde baskısını artırdığı döneme tekabül etmektedir (Hatipoğlu, 2012). Bu dönemde Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasında, Ek-2'de kronolojik olarak sunulan yedi tanesi savaşlardan sonra olmak üzere toplam on iki antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmalardan altı tanesi çok taraflı antlaşma şeklinde gerçekleşmiş ve İngiltere, Fransa gibi endüstriyel sömürgecilik peşinde koşan ülkelerin Rus gücünü dengeleme politikası yürüttükleri alan haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı sorunlarda bazen İngilizler veya Fransızlardan, zaman zaman da Ruslardan yardım istemek zorunda kalması, toprak bütünlüğünü koruyarak dağılma süresini uzatmaya katkı sağlamıştır. Rusya'nın 19'uncu yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönemde Osmanlı ve Türkiye ile olan ihtilaflarında Türk Boğazları hep gündem maddesi olmuştur.

Özellikle çok taraflı antlaşmalar döneminden itibaren boğazların rejiminin belirlenmesi süreci önem kazanmıştır. 1841 yılında imzalanan Londra Antlaşması, boğazlar açısından kırılma noktasını teşkil etmektedir. Bu döneme kadar diğer devletler ile birebir antlaşmalar yaparak boğazların geçiş rejimi Osmanlı Devleti tarafından belirlenirken, bu antlaşma ile birlikte boğazların uluslararası bir gündem maddesi olduğu kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra deniz hukukuna yönelik yapılan sözleşmeler 'Ulusal Boğaz' kavramını bir devletin karasuları içerisinde kalan boğaz olarak tanımlarken, 'Uluslararası Boğaz'ı her yönüyle ulusal bir boğaz niteliği taşısa bile uluslararası bir antlaşma ile düzenlenmiş bir rejime tabi boğazlar olarak ifade etmektedir (Acer ve Kaya, 2014:206, Baykal, 1998:234). Londra Antlaşması boğazları 'uluslararasılaştıran'¹ çok taraflı antlaşma görevini görmüştür.

¹ Bu kavram ile boğaza sahip ülkenin egemenlik haklarının kısıtlanması anlaşılmamalıdır. Sevr ve Lozan Antlaşmaları'nda yer aldığı şekli ile boğazlar komisyonu gibi devletin egemenliğini kısıtlayan maddelerden farklı olarak bahse konu terim, Türk Boğazlarının ikili antlaşmalar ile geçiş düzenlemelerinin yapıldığı bir dönemden ikiden fazla devletin katılımı ile geçiş düzenlemelerinin belirlendiği başka bir döneme geçişi ifade etmektedir. Deniz ulaştırma yolları içerisinde yer alan dar su yollarında uygulanacak rejimlere ilişkin olarak 19'uncu yüzyıl, devletler arasında belirli bir antlaşma mevcut olmamakla beraber bu tür dar su yollarından serbest geçiş yapılabilmesine yönelik taleplerin güçlendiği bir dönem olarak önem arz etmektedir.

Osmanlı devletinin boğazlar üzerindeki mutlak hakimiyetini kaybettiği 19'uncu yüzyılda çok taraflı sözleşmeler yürürlükte olsa bile egemen güçlerin bölgede çıkarları olan iki büyük devlet olan İngiltere ve Rusya olduğunu söylemek mümkündür (Gülboy, 2016). Bu yüzyılın başında büyük bir ivme ile başlayan Fransa, yaşadığı yenilgiler ve iç çalkantılar nedeniyle Doğu Akdeniz ve Karadeniz üzerindeki hakimiyet mücadelesinde başat güç olma imkanını kaybetmiştir. Rusya, Karadeniz'e yerleştiği tarihten itibaren boğazların ve İstanbul'un ele geçirilmesi öncelikli olmak üzere boğazlarda kendi kontrolünü sağlayacak bir politikayı sürdürmeye çabalamıştır (Erkin, 1968). Buna mukabil İngiltere'nin doğrudan boğazlara sahip olma politikası yerine boğazları kontrol edebilecek bir nüfuza sahip olmak ve Rusya'yı Doğu Akdeniz'den uzak tutma politikası güttüğünü söylemek mümkündür. 19 ve 20'nci yüzyılda Osmanlı devleti, bu iki gücün mücadelesinin arasında kalmış, denge siyaseti sayesinde bekasını sağlamayı amaçlamıştır.

Rusya, etki alanı olan Balkanlar ile Karadeniz kıyılarının güvenliğini doğrudan boğazlar ile ilişkilendirmiştir. Özellikle yayılmacı dönemlerinde boğazlardan serbestçe geçebilme ve diğer tüm devletlerin Karadeniz'de etkin bir güç olmasını engellemeyi Türkler üzerinde güç ve kuvvet kullanımı ile sağlamaya çalışırken, dengenin aleyhine döndüğü dönemlerde Türklerle iş birliği ve uyumlu çalışmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Daha sonra ise 1841 yılında yapılan Londra Sözleşmesi, boğazlar üzerinde çok uluslu bir güç dengesi yaratarak o tarihe kadar ikili mekanizmalar ile Osmanlı Devleti ile ilişki kuran Rusların boğazlar ve İstanbul üzerindeki taleplerini frenleyen mekanizma görevi görmüştür.

İkili sözleşmeler döneminde Rusya'nın boğazlarda uygulanacak rejime müdahalesine tek taraflı olarak engel olmaya çalışan devlet İngiltere, 1841'den sonra kolektif bir gücün varlığından istifade etmiş, bu etkisi soğuk savaşın başlangıcına kadar devam etmiştir. İngiltere, hammadde kaynağı olan Hindistan ile anakarası arasında önemli bir taşıma yolu olan Akdeniz'in güvenliğini sağlayacak bir üstünlük kurma adına askeri ve siyasi mücadeleye girişmiştir (Gülboy, 2016). Zaman zaman Fransa ile rekabet eden İngiltere, özellikle Rusya'nın boğazları ele geçirerek Akdeniz'de varlık gösterme amacı nedeniyle bu devlet ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Başlangıçta Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmayı tercih ederek Rusya'nın etkisini kırmaya çalışırken, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiddeti de bu politikanın içerisine dahil etmiştir. İngiltere, Akdeniz üzerindeki güç mücadelesinde Birinci Dünya Savaşı'na kadar üstünlüğünü devam ettirerek, Rusya'nın boğazlar ve İstanbul üzerindeki tek taraflı taleplerini engellemeyi başarmıştır (Gülboy, 2016).

Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden ikili rekabette her iki devlet, güç dengesindeki değişimlere göre davranmış, sık sık rejimle ilgili pozisyonlarını değiştirmekten çekinmemişlerdir. Nitekim 1839'da İngilizler ile Ruslar boğazların kapalılığı konusunda anlaştıklarında İngiliz hukukçular Karadeniz'in kapalılığına vurgu yapmışlar, aynı ülkenin hukukçuları Sinop savaşında Fransa ile donanmalarını Karadeniz'e gönderdiklerinde bu defa Karadeniz'in açıklığını savunmuştur (Goryanof 2006:149). Berlin Konferansı'nda İngiltere boğazlardan geçişi Padişahın yetkisine bırakmak isterken Rusya ise Londra Sözleşmesi'ne taraf devletlerin söz hakkı olması

gerektiğini savunmuştur. Ancak 1902 yılında, kısa süre önce taraf devletlerin rızasını savunan Ruslar dört Rus gemisinin Baltık'tan Karadeniz'e intikali için sadece padişah onayı alırken, 1878'de sadece padişah onayını savunan İngilizler, taraf devlet onayı alınmadığı için protesto notası yollamıştır (Erkin, 1968). Yukarıdaki farklı devlet tavırları; uluslararası alanda o dönem için üstün bir otoritenin bulunmayışına, devletlerin kendileri için azami fayda sağlayacak politikalarını mevcut güç dengesi üzerinden uygulamalarına dair iki örneği teşkil etmektedir. 1829 yılından itibaren boğazlara yönelik konferanslar, bağımsızlığını sürdürme gücünü günden güne kaybeden Osmanlı Devleti'nin bir nüfuz alanı olarak görülmesi ve genellikle İngilizler ile Ruslar arasında geçen güç mücadelesi olarak tanımlanmıştır (Atay, 1936).

Berlin Antlaşması'ndan sonra devam eden süreçte yaşanan gelişmeler, Rusya'nın Akdeniz'e olan ilgisini kaybetmesi, doğuda Japonya-Rusya mücadelesinin Rusya aleyhine bitmesi ve İngiltere ile antlaşma yapılması sonuçlarını doğurmuş, bu durum Rusya'nın bir süre boğazlarda pasif bir politika uygulamasına neden olmuştur (Gülboy, 2016). İngiltere, Rusya ile Akdeniz'de girdiği mücadelenin galibi olarak, bölgede Mısır dahil hakimiyetini sağlamlaştırmış, aynı zamanda Rusya'nın talep ve hareketlerini dengeleme politikasına devam etmiştir. Kıbrıs adasının ve yeni inşa edilmiş olan Süveyş Kanalı'nın kontrolünün sağlanmış olması, dengelerin tamamıyla İngiltere lehine dönmesine yol açmıştır (Yel, 2009).

Birinci Dünya Savaşı Rusya'ya tarihte ilk defa boğazları ele geçirme taleplerini Avrupalı Devletlere kabul ettirme şansı vermiştir (Şener, 2015). Ancak 1917 yılında yaşanan Bolşevik devrimi nedeniyle bu antlaşmaları hayata geçirme şansı yakalayamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 1919'da toplanan Paris Kongresi'nden İngiltere savaş sonrası oluşan sistemin en etkili ve kazançlı devletlerinden biri olarak çıkmıştır. Dünyanın sömürgeleştirilmesinin tamamlanarak petrol kaynaklarına hâkim olunması ve de dünya siyasetine artık güçlü olarak dahil olan ABD'nin boğazlarda özgürce geçişi savunması (Yel, 2009), İngiltere'nin boğazlarda açıklık prensibini savunmasına neden olmuştur.

Bu dönemde ABD'nin yükselişi ve Avrupa siyasetine dahil olması boğazlar üzerindeki mücadelede yeni bir tarafın mücadeleye dahil olması anlamına gelmiştir. Sadece Avrupa değil, dünyanın diğer bölgelerinde de sömürgecilik yarışına katılan ABD başkanı tarafından 1918 yılında yayımlanan 'Wilson İlkeleri'nin ikinci maddesi "Savaş ve barış durumu dahil tüm denizlerde serbest geçiş hakkı"nın savunulması, müteakip dönemde boğazların rejimini belirlenmesinde temel argüman olarak yerini almıştır. Nitekim Montreux Sözleşmesi'nin birinci maddesi, boğazlarda ulaşım özgürlüğü serbestisini vurgulamış, yirmi sekizinci maddesi ise bu hakkın sonsuzluğuna vurgu yapmıştır. Yani sözleşme ortadan kalksa bile bu ilke sonsuza kadar yürürlükte kalacaktır.

Sevr antlaşması ile boğazlarda askersizleştirme, komisyon kontrolüne bırakılması ve gemiler ve hava vasıtaları için tam serbestlik içerisinde transit geçiş rejimi öngörülmüştür (Hatipoğlu, 2012:39). Boğazların Sevr ile belirlenen rejimi, bu antlaşmanın yürürlüğe girmemesi nedeniyle uygulama alanı bulamamıştır. Sevr Antlaşması, İngilizlerin Boğazlarda açıklık prensibine dönüşlerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir

(Toluner, 1996:162). Kurtuluş savaşı sonunda Ankara Hükümetinin iştiraki ile yapılan Lozan Antlaşmasında da benzer kurallar kabul edilerek, boğazlarda açıklık rejimi öngörülmüştür. Askeri gemiler için sınırlama yapılarak Karadeniz'de Sovyet Rusya'nın tedirginlikleri giderilmeye çalışılmıştır (Yel, 2009). Mevcut sözleşme ile 'boğazlar komisyonu' kurularak boğazlardan geçiş düzenlemesini kontrol eden bir yapı oluşturulmuştur. Boğazlar bölgesinin askersizleştirilmesini öngören madde kabul edilmiş, boğazlar bölgesine yönelik bir tecavüz söz konusu olduğunda Milletler Cemiyeti vasıtasıyla önleme tedbirlerinin alınmasına karar verilmiştir. Türkiye'nin güvenliğine ve egemenlik haklarına kısıtlama getiren bu maddeler, o dönem için kabul edilebilir bulunmuştur (Vank, 1998)

Birinci Dünya Savaşından sonra, Türkiye tarafından gündeme getirildiği 1933'e kadar boğazlar ile ilgili kayda değer bir gelişme olmamıştır. Bu dönemde Sovyet Rusya'nın yalnızlık ve içe dönük politikası ile Türkiye ile olan iyi ilişkilerinin de etkisi olduğunu söylemek mümkündür (Yel, 2009). Avrupa ve Asya'da ekonomik ve siyasi gelişmeler askeri tehditlere dönüşmüştür. Yükselen İtalya tehdidine daha sonra Almanya eklenmiş ve devletlerin bloklaşma süreci hız kazanmıştır (Berber, 2008). Silahların azaltılması, savaşın önlenmesi ve kolektif güvenlik anlayışını oluşturması beklenen Milletler Cemiyetinin etkisizliği (Toluner, 1996:164), idealist akımın gerçek hayatta karşılık bulmaktan uzak kaldığını, devletlerin kolektif güvenlik ve barış peşinde koşmaktan çok çıkar ve bekanın peşinden giden varlıklar olduğunu göstermiştir. Revizyonist devletlerin antlaşmaları bozan tek taraflı hal ve hareketlerinin başrol oynadığı mevcut siyasi ortam ve gelişmeler, Türkiye'yi boğazlar konusunda girişimlerde bulunmaya itmiş, bu uzun çabalar Montreux kentinde toplanan konferans ile karşılığını bulmuştur. Sözleşmenin imzalandığı dönemde devletlerin silahlı müdahaleler ve oldu-bittiler ile mücadeleyi tercih ettiği bir ortamda Türkiye diplomasiyi öne çıkaran uluslararası hukuka uygun bir tavrı tercih etmiştir (Erkin, 1967:65).

1.2 Uluslararası Hukukta Türk Boğazları

Deniz hukukuna bağlı olan boğazlar rejimi, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısına kadar devletler arasında yapılan, hükümlerinde kısa sürede değişiklik yaşanabilen ikili ve çok taraflı antlaşmalar ile belirlenmiştir (Berber, 2008). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde edilen tarihsel tecrübe, güçlü devletlerin boğazlar üzerinde etkinlik kurma, bunun mümkün olmadığı durumlarda kimsenin üstünlük kurmamasını sağlayarak serbestçe geçebilme politikalarına yönelmelerine sebep olmuştur. Teamül hukukunun 20'nci yüzyılın ikinci yarısında kodifiye edilmesi sürecinde, soğuk savaşın aktörleri süper güçler tarafından nükleer denizaltılar başta olmak üzere savaş gemilerinin serbestçe boğazlardan geçebilmesi öncelikleri arasında yer almıştır (Baykal, 1998). Bu çalışmalar sonucunda 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi (CDHS), ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile deniz hukukuna yönelik kodifikasyon işlemleri tamamlanarak boğazlardan geçiş rejimleri düzenlenmiştir.

Uluslararası Hukukta boğazlar için, sahip oldukları özelliklere göre "ulusal" ve "uluslararası" olmak üzere iki farklı statü belirlenmiştir (Baykal, 1998). İki tarafı tek bir devlet tarafından çevrelenmiş ve sadece o devletin karasularından oluşan dar su yolları

için ulusal boğaz tanımı yapılmaktadır (Acer ve Kaya, 2014:206). Uluslararası Boğazlar için ise Uluslararası Adalet Divanının 1949 yılında Korfu Davasında yapmış olduğu tanıma istinaden coğrafi durum kıstası esas alınmaktadır. Bu tanıma göre uluslararası boğaz, uluslararası ulaşımında kullanılmalı ve iki açık deniz kesimini birbirine bağlamalıdır (Baykal, 1998). Bu iki tanıma ilave olarak bir boğaz her yönüyle bir milli boğaz niteliği taşıyor olsa bile uluslararası bir antlaşmanın konusunu oluşturması durumunda bahse konu uluslararası boğaz statüsüne kavuşmuştur (Baykal, 1998:234). BMDHS ile birlikte "açık deniz" kavramına 'münhasır ekonomik bölge' ifadesi de ilave edilmiştir. Yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde Türk Boğazları hem bir antlaşmanın konusu olması hem de iki açık denizi birbirine bağlayan ve uluslararası taşımacılığın yapıldığı boğaz olması nedeniyle "uluslararası boğaz" statüsündedir.

1958 CDHS (<http://legal.un.org>, 2017) ile boğazlardan geçişte 'zararsız geçiş' rejimi öngörülmüştür. Zararsız geçiş rejimi; sivil veya askeri gemilerin, herhangi bir kıyı devletin egemenliğine tabi uluslararası boğazdan, o devletin barışına, düzenine ve güvenliğine zarar vermeden süratli ve kesintisiz geçişini öngörmektedir (Baykal, 1998: Toluner, 1996). Bu tarihe kadar devletlerin genellikle 3 deniz mili¹ karasuyu genişliği uyguluyor olmaları, boğazların birçoğunda genellikle karasularına girmeden geçiş için açık deniz alanının varlığına imkân tanırken, ilerleyen yıllarda ilgili konvansiyonlar kapsamında devletlerin karasularını 12 deniz miline kadar artırmaları, birçok boğazın açık deniz alanlarını kıyıdaş ülkelerin egemenlik alanlarına dahil etmiştir. Bu durum, birçok boğazda zararsız geçiş rejimi uygulanmasına ve dolayısıyla denizaltıların 1958 CDHS'nin 14'üncü maddesi gereği satıhta geçiş yapmaları zorunluluğunu ortaya koymuştur (Baykal, 1998:232; Doğru, 2013:129). Ortaya çıkan sorun 1982 BMDHS (<http://www.un.org>, 2017) ile çözülmeye çalışmış, bu defa boğazlardan geçiş için "transit geçiş" rejimi öngörülmüştür. Tümüyle sahildevletinin karasuyuna dahil olan boğazlardan geçiş rejimi, 1982 BMDHS'nin "Uluslararası Seyrüsefer (Ulaştırma) İçin Kullanılan Boğazlar" başlığı altında "Transit Geçiş (md. 37-44)" ve "Zararsız Geçiş (md. 45)" olarak düzenlenmiştir (Doğru, 2013:128).

Transit Geçiş rejimi; kesintisiz ve hızlı olması yanında, sadece deniz unsurları için değil, aynı zamanda hava vasıtaları için de geçiş serbestisi içeriyor olması nedeniyle önemli bir kavramdır (Kurumahmut, 2006). Transit geçişte, zararsız geçişe benzer şekilde kesintisiz ve süratlilik esası mevcuttur. Ancak sözleşmenin 25'inci maddesine göre kıyı devleti zararsız geçişte güvenlik kaygıları ile geçişi kısa süreli durdurma yetkisine sahipken, aynı sözleşmenin 38 ve 44'üncü maddelerine göre transit geçişte engelleme yapamamaktadır. Geçiş yapan gemilerin deniz güvenliğine yönelik kabul edilmiş uluslararası düzenlemelere (Denizde Can Güvenliğine İlişkin Uluslararası Konvansiyon (SOLAS), Gemilerden Gelecek Kirlenmenin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Konvansiyon (MARPOL) vb.) uyma zorunluluğu mevcuttur (Baykal, 1998: Toluner, 1996). Kıyı devletin deniz trafiğini düzenlemek, kirliliği önleyici tedbirler almak gibi (Baykal, 1998), düzenlemeler için yetkili Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)'ne başvurarak onun uygun görmesi durumunda hayata geçirebilme yetkisi vardır (Kurumahmut, 2006).

¹ 1 deniz mili:1852 metre

Eğer bir boğaz içerisinde bir açık deniz rejimine tabi bölüm var ise bu boğazdan geçişte transit rejimi uygulanmayacaktır (Baykal, 1998; Kurumahmut, 2006). Boğazlarda uygulanan geçiş rejimlerine ilişkin önemli hususlardan birisi de transit geçiş rejiminin uygulanması gereken boğazlardan denizaltıların satıhta geçmesini zorunlu kılan bir düzenleme mevcut olmamasıdır (Baykal, 1998; Kurumahmut, 2006). Dolayısıyla denizaltılar dalış halinde boğazlardan geçiş yapabilme hakkına sahiptir.

1982 BMDHS ile boğazlardan geçiş rejiminin öngördüğü hususlar, Türk Boğazları için mevcut durumda geçerlilik arz etmemektedir. BMDHS'nin 35/c maddesi rejimi özel antlaşmalar ile düzenlenmiş boğazlar için istisna getirmektedir. Bu madde ile Cebelitarık Boğazı, Danimarka Boğazları, Macellan Boğazı ve Türk Boğazlarının hukuki rejimleri korunmuştur (İnan, 1995, :2). Sözleşmenin 35/c maddesi ile, "sözleşmede uluslararası boğazlardan geçişi düzenleyen maddelerin, geçiş rejimi ayrı bir uluslararası antlaşmanın konusu olan boğazlar için geçerli olmayacağı" belirtilmiştir. Montreux Sözleşmesi, halen yürürlükte olan ve Türk Boğazlarının rejimini düzenleyen antlaşma özelliğini koruduğu sürece, Türk Boğazları için 1982 BMDHS hükümlerini tatbik etmek mümkün görünmemektedir. Montreux Sözleşmesi ile ortaya konulmuş olan rejimin öngördüğü bildirim zorunluluğu ve tonaj kısıtlaması gibi maddeler, mevcut geçiş rejiminin 'zararsız geçiş' ve 'transit geçiş' rejimlerinden ayrılmasına sebep olmaktadır.

Boğazların kendi has rejimini anlamak açısından diğer boğazların rejimini incelemek faydalı olacaktır. Dünya üzerinde coğrafik konum itibarı ile stratejik fayda sağlamak amacıyla denizler üzerinde suni su yollarının açıldığı ve etkin olarak kullanıldığı bilinmektedir. Süveyş veya Panama kanalları bu tür suni su yollarına iyi birer örnektir. Türk Boğazları, yapıları itibarı ile doğal su yolları durumundadır. Dolayısıyla geçiş rejiminin doğal boğazlara ilişkin rejimler ile kıyaslanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Atlantik Okyanusu ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Cebelitarık Boğazı, doğal bir yapıya sahip önemli bir geçiş yoludur. Cebelitarık Boğazının statüsü İngiltere ve Fransa arasında 8 Nisan 1904'te imzalanan Londra Bildirisi ile belirlenmiş (İnan, 1995:2), İspanya bu esasları Fransa ile imzaladığı 27 Kasım 1912 antlaşması ile kabul etmiştir. Bahse konu Londra Bildirisi ile Cebelitarık Boğazı'nda ticaret ve savaş gemilerinin geçişi herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir ve boğazın sahillerinde tahkimat yapılmaması kabul edilmiştir (Yel, 2009:18).

Danimarka Boğazları, Küçük Belt, Büyük Belt ve Sund Boğazlarından meydana gelen ve Kuzey Denizi ile Baltık Denizi arasında yer alan geçiş yoludur (Toluner,1996:153). Boğazın hukuki statüsü, 14 Mart 1857 tarihli Kopenhag Antlaşması ile belirlenmiştir Küçük Belt ve Büyük Belt Boğazlarında ABD'nin 1853'teki itirazı üzerine, 14 Mart 1857'de Kopenhag'da bir konferans düzenlenerek geçiş ücreti kaldırılmıştır (Yel, 2009:35). Savaş gemilerinin geçişine ilişkin ayrıca bir düzenleme ihtiva etmemektir (Toluner, 1996:153).

Macellan Boğazı, Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusunu birleştiren bir boğazdır. Bu boğaz için Şili ve Arjantin arasında 23 Temmuz 1881 tarihinde antlaşma yapılarak boğaz sürekli tarafsız statü altına alınmış, ticaret ve savaş gemilerine bu boğazdan serbestçe

geçiş hakkı tanınmıştır (İnan, 1995:2). Aynı antlaşma ile boğazın etrafının tahkim edilmesi yasaklanmıştır (Yel, 2009:35).

1982 BMDHS'nin 35/c maddesi gereğince, sözleşmenin getirdiği rejimlerden farklı olarak kendilerine has düzenlemeleri olan doğal boğazların rejimleri arasında askeri ve sivil gemiler açısından farklılık yoktur. Diğer antlaşmalardan daha sonraki bir tarihte imza edilmiş olan Montreux Sözleşmesi ise, boğazların tahkimini kaldırması, askeri gemiler için getirdiği tonaj kısıtlaması ve kıyıdaş devletler dışında denizaltı geçişini yasaklaması bakımından diğer boğazlardan ayrılan bir rejim ortaya koymaktadır.

1.3 Montreux Sözleşmesi Rejimi ve Güncel Uygulamaları

Uluslararası Boğaz niteliğine sahip Türk Boğazlarından geçişin tabi olacağı rejimi düzenleyen son belge 1936 Montreux Sözleşmesi'dir. İmzalandığı tarihten bu yana yürürlükte olan Montreux Sözleşmesi, boğazların ikili ve çok taraflı düzenlemeler tarihinde en uzun süreli hayatta kalan dönemini ifade etmektedir. Boğazlardan uğraksız geçişi düzenleyen Montreux Sözleşmesi, uluslararası deniz ulaşımının serbest ve devamlı şekilde icrasına yönelik genel prensibine uygunluk ile aynı zamanda Türkiye'nin yetkileri arasında bir denge yaratabilmiş bir unsurdur. Sözleşme, sadece Türkiye değil, sözleşmeye taraf devletler ile boğazları kullanacak devletlere de sorumluluklar yüklemektedir.

1.3.1 Genel Esaslar

Montreux Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanmış ve 9 Kasım 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan devletlerin katılımına açık tutulmuş, konferansa katılmamış olan İtalya 2 Mayıs 1938 tarihinde sözleşmeye taraf olmuştur. Lozan Antlaşması'nın tarafı olan Japonya, konferansa katılarak antlaşmaya taraf olmuş ise de 8 Eylül 1951 tarihinde sözleşmeyi imzalayan devlet sıfatından doğabilecek tüm hak ve menfaatlerinden vazgeçtiğini bildirmiştir.

Sözleşmenin amacı "Boğazlardan geçişi ve gemilerin ulaşımını, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak biçimde düzenlemek" olarak belirlenmiştir. Sözleşme, 29 madde ile 4 ek ve 1 protokolden oluşmaktadır. Sözleşmede yer alan kurallar; barış zamanı, savaş zamanı ve Türkiye'nin çok yakın bir savaş tehdidi ile karşı karşıya kalması durumunda uygulanacak geçiş rejimi kuralları şeklinde, ticaret ve savaş gemileri ayrımı yapılarak hazırlanmıştır

1936 yılında Türkiye ve diğer taraf devletler arasında imzalanan Montreux Sözleşmesi esnasında Türkiye Cumhuriyeti, içerisinde bulunduğu ekonomik ve askeri durum nedeniyle bu süreçte savaş çanlarının çaldığı Avrupa arenasında taraf olmaktan çok idealizm çerçevesinde sorunlarını çözmeye çalışan bir devlet imajı çizmeye çalışmıştır (Erkin, 1968). Bu düşünce ile toplantıya katılan devletleri de memnun edecek şekilde ama öncelikli hedefini elde edecek bir dengeleme anlayışı içerisinde bulunduğu söylenebilir.

Montreux Sözleşmesi'ne göre barış zamanında ticaret gemileri, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, 3'üncü madde hükümleri saklı kalmak üzere, hiçbir formalite olmaksızın, boğazlardan geçiş ve ulaşım özgürlüğünden tam olarak yararlanma hakkına sahiptir. Kılavuzluk ve römorkör hizmeti isteğe bağlı kalmaktadır (Md.2). Ege Denizi'nden ya da Karadeniz'den Boğazlara giren her gemi, uluslararası sağlık kuralları

çerçevesinde Türk yasalarıyla konulmuş olan sağlık denetimi için, boğazların girişine yakın bir sağlık istasyonunda durmak zorunda olmak dışında başka hiçbir nedenle durdurulmamaktadır (Md.3). Montreux Sözleşmesi'ne göre gemiler tarafından Türk Boğazlarının hiçbir limanında durmaksızın geçtikleri takdirde gemiye doğrudan yapılan hizmetler ve kurtarma hizmetleri, sağlık denetimi, fener ve şamandıra hizmetlerinin ücretlerini geminin kayıtlı net tonajı üzerinden ödemektedir.

Savaş zamanında, Türkiye savaşan değilse, ticaret gemileri, bayrak ve yük ne olursa olsun, 2'nci ve 3'üncü maddelerde öngörülen koşullar içinde Boğazlardan geçiş ve ulaşım özgürlüğünden yararlanma hakkına sahiptir. Savaş zamanında da kılavuzluk ve römorkör hizmeti isteğe bağlıdır (Md.4). Türkiye'nin savaşan olduğu durumda Türkiye ile savaşta olan bir ülkeye bağlı olmayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir biçimde yardım etmemek koşuluyla, boğazlarda ulaşım özgürlüğünden yararlanabilirken, geçişi gündüz ve Türk makamlarınca gösterilecek yoldan yapmak zorundadır (Md.5).

Türkiye'nin kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayması durumunda, ticaret gemileri için barış zamanı geçiş hükümleri uygulanmaktadır. Böyle bir durumda gemilerin boğazlara gündüz girmeleri ve geçişin, her seferinde, Türk makamlarınca gösterilen yoldan yapılması gerekmektedir. Kılavuzluk hizmeti böyle bir durumda Türk makamlarınca bu hizmeti zorunlu kılma hakkına sahip olmasına rağmen ücret talep edilmesi söz konusu değildir (Md.6).

Ticaret gemilerine uygulanan rejim dışında savaş gemilerinin geçiş usulleri ise farklı şekilde belirlenmiştir; Barış zamanında; hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemiler, ister Karadeniz'e kıyıdaş olan ister kıyıdaş olmayan devletlere bağlı bulunsunlar, bayrakları ne olursa olsun Türk Boğazlarına ön bildirimde bulunmak koşuluyla, gündüz ve sözleşmenin diğer maddelerinde öngörülen koşullar içerisinde girerlerse, hiçbir vergi ya da harç ödemeksizin, boğazlardan geçiş özgürlüğünden yararlanma hakkına sahiptir (Md.10). Karadeniz'e kıyıdaş devletler, 15 bin ton toplam tonajı aşan gemilerini tek başına ve iki refakat gemisi eşliğinde geçirebilme hakkına sahiptir (Md.11).

Karadeniz'e kıyıdaş devletler, bu deniz dışında yaptırdıkları ya da satın aldıkları denizaltılarını, tezgâha koyuştan ya da satın alıştan önce Türkiye'ye vaktinde haber vermeleri durumunda deniz üslerine katılmak üzere boğazlardan geçirme hakkına sahiptir. Bu devletler Türkiye'ye ayrıntılı bilgileri zamanında vermek koşuluyla, denizaltılarını bu deniz dışındaki tezgâhlarda onarılmak üzere de boğazlardan geçirebileceklerdir. Her iki durumda da denizaltıların gündüz ve su üstünden gitmeleri ve boğazlardan tek başlarına geçmeleri gerekmektedir (Md.12).

Savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi için, Türk hükümetine diplomasi yoluyla bir ön bildirimde bulunulması gerekmektedir. Bu ön bildirimin olağan süresi Karadeniz'e kıyıdaş olmayan ülkeler için on beş gün, kıyıdaş olan ülkeler için sekiz gündür. Bu ön-bildirimde gemilerin adı ve tipi, sayısı, gidecekleri yer ile gidiş için ve gerekirse, dönüş için geçiş tarihleri yer almaktadır. Gidiş için geçişte boğazlara girişin, ilk ön-bildirimde belirtilen tarihten başlayarak beş günlük bir süre içinde yapılması gerekecektir. Bu sürenin bitiminden sonra, ilk ön bildirim için olan aynı koşullar içinde yeni bir ön-

bildirimde bulunulması gerekecektir. Geçiş sırasında, deniz kuvvetinin komutanı, durmak zorunda olmaksızın, Çanakkale Boğazı'nın ve İstanbul Boğazı'nın girişindeki işaret istasyonuna, komutası altında bulunan kuvvetin tam kuruluşunu bildirmekle yükümlüdür (Md.13).

Boğazlardan geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetleri için on beş bin ton zorunluluğu mevcuttur. Ayrıca boğazlardan dokuz gemiden çok bir kuvvetle geçiş yapılamayacaktır. Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan devletlerin, boğazlardaki bir limanı ziyaret eden gemileri bu tonaja katılmamaktadır (Md.14). Boğazlardan geçiş yapmakta olan savaş gemileri taşımakta olabilecekleri uçakları, hiçbir durumda kullanamamaktadır (Md.15).

Boğazlardan geçmekte olan savaş gemileri arıza ya da geminin teknik yönetimine bağlı olmayan aksaklık durumları dışında, geçişleri için gerekli süreden daha uzun süre boğazlarda kalması mümkün değildir (Md.16). Boğazlardaki Türk limanlarını ziyarete gelen savaş gemileri, boğazlardan geçiş için istenilen koşullar içinde bulunmuyorsa, boğazlardan giriş için izlediği yoldan ayrılmakla yükümlüdür (Md.17).

Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin bu denizde bulundurabilecekleri unsurların azami tonajı 45 bin tondur. Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerden herhangi birinin bu denizde bulundurabileceği tonaj, öngörülen toplam tonajın üçte ikisiyle yani 30 bin ton ile sınırlandırılmıştır. Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemileri bu denizde yirmi bir günden çok kalamamaktadır (Md.18).

Savaş zamanında; Türkiye savaşan taraf değilse savaş gemileri barış zamanı geçiş rejimine tabidir. Bununla birlikte savaşan herhangi bir devletin savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi yasaklanmıştır. Karadeniz'e kıyıdaş olan veya olmayan devletlerin savaş gemileri, limanlarına dönmek için boğazdan geçebilme hakkına sahiptir. Türkiye savaşan taraf ise savaş gemilerinin geçmesi hiçbir kurala bağlı olmaksızın Türk hükümetinin takdirine bırakılmıştır (Md.19,20).

Türkiye'nin kendini çok yakın bir savaş tehlikesi ile karşı karşıya görmesi ve bunu deklere etmesi halinde ise; bu deklareden önce boğazlardan geçmiş olan (bağlama limanlarından ayrılmış bulunan) savaş gemileri limanlarına dönebileceklerdir (Md.21). Tehdidin varlığını takdir etme yetkisi Türkiye'ye bırakılmıştır. Ancak MC'nin 2/3 üyesinin aksi yönde karar vermesi durumunda tedbirlerin geri alınması gerekecektir.

1.3.2 Sözleşme Fesih ve Değişirme Şartları

Montreux Sözleşmesi'nin süresi yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak yirmi yıl olarak belirlenmiştir (Md. 28). Yirmi yıllık süre 1956 tarihinde sona ermiştir. Günümüze kadar da herhangi bir ön bildirim yapılmadığından Montreux Sözleşmesi yürürlükte kalmayı sürdürmektedir. Halen devletler tarafından ön bildirim yapılmaya devam edilmekte, tonaj ve gün sınırlamasına riayet edilmektedir. Montreux Sözleşmesi'nin feshi, taraflardan birinin Fransa hükümetine fesih ihbarnamesi vermesinden iki yıl sonra mümkün olabilecektir. Sözleşme, yeni esasların belirlenmesi amacıyla konferans düzenlenmesini öngörmektedir. Ancak, böyle bir konferansın toplanması yeni bir sözleşme ile sonuçlanabileceği gibi, herhangi bir sözleşme yapılamadan sonuçlanması da mümkündür.

Değişiklik prosedürü ise sözleşmenin 29'uncu maddesi ile düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; sözleşmenin yürürlüğe girmesini müteakip her beş yıllık dönemin sona ermesinden üç ay önce taraflardan biri değişiklik yapılması girişiminde bulunabilecektir. Bu girişimin kabulü için, talepte bulunan devlete ilaveten; diğer taraf ülkelerden ikisinin desteği, savaş gemilerinin geçişini düzenleyen 14 ve 18'inci maddelerdeki değişiklik için ise sadece birinin desteği gerekmektedir. Bu değişikliklere ilişkin olarak diplomatik yollarla bir anlaşmaya sağlanamazsa bir konferans toplanması öngörülmektedir. Bu konferansta; 14 ve 18 inci maddeler hariç diğer maddelerdeki değişikliğin onayı, oybirliği ile mümkün olurken 14 ve 18 inci maddelere ilişkin değişiklik teklifleri ise: Karadeniz'e sahildar ülkelerin, Türkiye'nin de mutlaka içinde olduğu dörtte üç çoğunluğunun, dolayısıyla bugün için sahildar beş ülkenin onayı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu maddenin Türkiye'ye fiili bir veto hakkı tanıdığını söylemek mümkündür.

Sözleşmenin imzalanmasından bugüne kadar Montreux'nün değiştirilmesine ilişkin olarak; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye ABD tarafından bir, dağılan Sovyetler Birliği tarafından iki nota verilmiş, ancak Türkiye'nin karşı notaları sonucu, herhangi bir değişiklik gerçekleşmemiştir. 10 Ocak 2017 tarihinde gerçekleştirilen BİMER müracaatına Denizcilik-Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından "Montrö Sözleşmesi ülkemiz tarafından 80 yıldır tam bir tarafsızlık içerisinde ve titizlikle uygulanmakta; sözleşme hükümlerinin tatbikinde ayırım yapılmaksızın tüm ülkelere eşit davranılmaktadır." şeklinde cevap verilmiştir (BİMER, 1700030762). Genel olarak bu uygulamanın ışığında sözleşmenin değiştirilmesine yönelik bir itiraz veya talep bulunmadığı bilinmektedir.

Montreux Sözleşmesi'nin ömrü antlaşma gereği dolmuştur ancak bugüne kadar taraf herhangi bir devlet tarafından iptal talebi olmadığı gibi, sözleşmenin öngördüğü kurallara riayet edilmesi konusunda da büyük bir sorun yaşanmamıştır. Ancak 28'inci madde, sözleşmeye taraf herhangi bir devlete bildirim yaparak sözleşmeyi iptal ettirebilme hakkı tanımaktadır. Bu durumda herhangi bir akit taraf onu feshedebilecek durumdadır. Bu husus; sözleşmenin devamı konusunda Türkiye'nin tek başına karar verme inisiyatifini elinden alan bir husus olarak karşımızda durmaktadır. Tarih sürecinde bölgesel güç dengesinin kurulmasında önemli bir mihenk taşı görevini üstlenen Türk Boğazlarının geçiş rejimini düzenleyen bu sözleşmenin, değişken güç dengesi ve bölgesel sorunların etkisinde gündemde üst sıralara tırmanması muhtemeldir.

BÖLÜM 2: SAVAŞIN KAVRAMSAL DEĞİŞİMİ

Savaşın tarihsel bir olgu olarak insanlık tarihiyle eşdeğer bir değişim ve gelişim süreci yaşadığı konusunda literatürde genel olarak ortak bir kanaat olduğunu söylemek mümkündür. Savaş, yaşandığı dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve teknolojik şartlarında yaşanan değişimlerden doğrudan etkilenecek dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm sonucunda savaşın tanımından başlamak üzere özelliklerinde, nedenlerinde, aktörlerinde ve araçlarında köklü değişimler meydana gelmiştir. Savaşın bu değişken durumu Clausewitz tarafından "savaş her somut durumda doğasını değiştiren bir bukalemun gibidir" şeklinde tanımlanmıştır (Clausewitz, 1999:37).

Değişen olgular için klasik değerlendirmelerin yerine yeni değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kavramların, 'olanın' gerisinde kalması ve yeniliklere uyum sağlamada geç kalınması yapılan analiz ve çözümlemelerin hata payını artırmaktadır (Veysal, 2010:22). Savaşın tarihsel süreç boyunca uğradığı değişime rağmen kavramsal değişiminin aynı hızda gerçekleşmemiş olması savaşın etkilediği alanlarda birtakım tartışmaların ortaya çıkmasına, geçmişten günümüze doğru ortaya çıkan gelişmelerin doğru çözümlenebilmesinde zafiyet yaşanmasına neden olmaktadır (Eker, 2015). Nitekim savaşın dönüşüm hızına tanımlama bağlamında aynı hızda cevap verilememesi, olgunun farklı analiz düzeylerinde çok çeşitli tanımlarla açıklanmasına neden olmaktadır.

2.1 Savaşın Tanımında Değişimler

Savaşa ilişkin kavramlar, devletlerin davranışlarını etkileme kapasitesine sahiptir. Çatışma alanında yaşananların uluslararası hukuk bağlamında karşılığının olması, savaşan tarafların hareket sınırlarını daraltmakta veya genişletmektedir. Herhangi bir coğrafyada yaşanan çatışmanın savaş olarak ifade edilmesi, tarafların her ikisini de denk metalar haline getirirken, taraflar sistem dışı unsur olsa bile çatışma sürecinin kurallara bağlanmasını dikte etmektedir. Kurallara bağlanma zorunluluğu, içinde bulunulan durumda taraflardan birinin lehine olabileceği gibi, ikisinin de lehine veya aleyhine sonuç yaratma potansiyeline sahip olabilir. Bu tür durumların varlığı, çatışan tarafların içinde bulundukları durumu ifade etmek için kullandıkları 'savaş' tanımlamalarında ayrışmaya neden olmaktadır. Taraflar bazen klasik savaş kavramına atıf yaparken zaman zaman da uluslararası hukuktan kurtulmak için savaş kavramlarının sisli bölgelerinde yer alma tercihinde de yönelmektedir. Bu son dönem davranışların savaşın tanımlanma zorluğunu daha da karmaşık bir sürece sürüklediği söylenebilir.

2.1.1 Savaşın Tanımlanma Sorunu

Savaş literatürü incelendiğinde birçok savaş türünün yer aldığı görülmektedir. Ateşli silahların kullanıldığı çatışma ortamlarına verilen isimlerin gün geçtikçe çeşitlenmesi dışında farklı zorlama araçları ile yapılan mücadeleler de 'savaş' kavramı ile anılmaktadır. Bilerek veya bilmeyerek oluşturulan bu kaotik ortam, tarihsel süreç sonunda günümüzdeki pozisyona evrilmiştir. Bu dönüşüm, 'yeni savaş', 'dördüncü nesil savaş', 'vekalet savaşı', 'hibrid savaş', 'iç savaş', 'uluslararası savaş', 'ağ yetenekli savaş' vb. birçok kavramın daha sık kullanılır hale gelmesine neden olmuştur.

Savaşın farklı şekillerde tanımlanması, kavramın oluşumuna, bilginin kaynağına, kapsamına, doğasına, farklı inceleme düzey ve birimlerinin kullanılmasına bağlıdır (Varlık, 2013). Günümüzde savaş, genel olarak toplumların algısında mevcut klasik tanımı dışında farklı analiz araçları ve seviyelerine dayanılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Genel olarak günlük hayatta ortadan kaldırılması ve yok edilmesi gereken hastalık, yoksulluk gibi her türlü olgu ile yapılan mücadele savaş kavramı ile ifade edilmektedir (Yalçinkaya, 2008:19). Ancak bu tür sosyal mücadeleler dışında genel olarak iki silahlı gücün karşılıklı mücadelesi uluslararası ilişkiler disiplinin ana konularından birisini oluşturmaktadır. Savaş terimi farklı tanımlamalara tabi tutulmuş olsa dahi uluslararası alanda ortak kabul görmüş bir tanımdan söz etmek mümkün görünmemektedir (Varlık, 2013; Yalçinkaya, 2008).

Günümüzde savaşın tanımının kesin olarak yapılamaması veya yapılmamasının temel nedenlerinden biri, uluslararası sistemin 1945 yılından itibaren uğradığı dönüşüme bağlanabilir. 1929 yılında savaş yadsınırken, kuvvet kullanımı bu kapsam dışına alınmıştır. BM ile birlikte savaşın adı anılmaz olmuş, tehdit ve kuvvet kullanma ön plana çıkarılmıştır. Bu sürecin klasik savaş kavramının yanında yeni kavramların ortaya çıkmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Klasik savaş kavramının kullanımından kaçınılarak 'kuvvet kullanma' 'silahlı çatışma' kavramlarının ön plana çıkarılması sonucunda, bu defa bu kavramlar arasındaki farkların ortaya konulmasında zorluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kuvvetin saldırmak maksadıyla kullanılması yadsınırken, savunma maksatlı kuvvet kullanımına hoşgörü ile yaklaşmıştır. Silahlı çatışmanın yoğunluk derecesine bağlı olarak 'savaşmak' anlamına gelip gelmediği yönünde farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Yapılan her sınıflandırma savaş kavramının dallarına ayrılması ve dolayısıyla her biri için yeni bir tanımlama ihtiyacının baş göstermesi sonucunu doğurmuştur.

Klasik anlamda savaş algısı toplumlarda eski nesil savaşları çağrışırsa da artık dünyanın çeşitli yerlerinde farklı aktörlerin çatışmaları da klasik savaşların tarihte yarattığı etki ve sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Savaşın kesin bir tanımının yapılması, uluslararası hukuka uygun kesin kuralların getirilmesini kolaylaştırabilecektir. Ancak bu durumun devletler tarafından gerçekten istenip istenmediği konusu netamelidir. Çünkü savaş kötü ve başvurulmaması gereken bir yöntemdir ancak savaş dışında kuvvet kullanma seçeneklerinin varlığı ve bu seçenekler sayesinde çıkış yolunun bulunmasının devletler için daha iyi bir seçenek olduğu söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar savaşa ilişkin oluşmuş ortak algının bu tarihten sonra değişmeye başlaması savaş kavramında her kesimde farklı algı yaratabilecek dönüşümlere tabi olmuştur.

Halen uluslararası alanda uzlaşılabilen bir tanımın eksikliği, günümüzde yaşanan çatışmaların önlenmesi bağlamında gri bir alan oluşturmaktadır. Silahlı çatışmalar, savaşanlar ile sivillerin birbirlerinden ayrılması, kullanılan silahlar ve yöntemler bakımından orantılı güç kullanma gibi savaşın içerisinde var olan kavramların tanımlanması büyük önem taşımaktadır (Hoş, 2013:93). Bukalemuna benzetilen yapısı ile savaş, son yıllarda uğradığı değişimler ile kesin olarak tanımlanma sorununun ortasında yer almaktadır. Özellikle bir savaş tanımının yapılmaması, devletlerin şiddete başvurma

nedenlerinin farklılığı, şiddetin savaşıma niyeti içerip içermediğine yönelik muğlaklık nedeniyle devletlerin bu konuda uzlaşma sağlayabildiğini söylemek mümkün değildir (Keskin, 1998:20). Savaşın tanımlamasına yönelik tartışmalarda İkinci Dünya Savaşı'na kadar büyük oranda benzerlikler içeren tanımlar ile karşılaşılırken, bu tarihten itibaren çeşitlenen çatışmalar ve aktörler nedeniyle farklı tanımlamalara tabi tutulan savaş türleri ile karşılaşılmaya başlanmıştır. Savaş ilanı ortadan kalkmış, savaşın sınırları konusunda farklı yaklaşımlar ortaya konulmaya başlanmıştır.

2.1.2 İkinci Dünya Savaşı Öncesi Savaşın Tanımı

Türk Dil Kurumu tarafından savaş, devletlerin diplomatik ilişkilerine son vererek tercihlerini silahlı mücadeleden yana kullanmaları olarak tanımlanmaktadır. Bahse konu tanımda mücadele ve bu mücadelenin silah boyutuna vurgu yapıldığı ve tarafların devlet olduğu bir analiz düzeyi görülmektedir. Ancak bu tanımda yer alan 'diplomatik ilişkilerine son verilmesi' hususu, savaşan devletlerin diplomatik görüşmelere devam edebildiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Savaş esnasında diplomatik yollarla sorunlarını çözemeyen devletler, nihai çare olarak savaşı tercih ederken diğer yandan da diplomatik kanallarını açık tutarak çözüm bulma gayretine devam edebilirler. Öte yandan Savaş, siyasi topluluklar arasında fiili, bilinçli ve yaygın çatışma hali olarak tanımlanmaktadır (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2002). Görüldüğü gibi bu tanımlamada devletin yerini siyasi topluluklar almıştır ki tanımlamadaki değişim bariz bir şekilde devletlerin tek aktörü olduğu savaş kavramında yaşanan dönüşüme işaret etmektedir.

Veysal'a göre savaş, birbirlerinden farklı ve örgütlü insan gruplarının çeşitli hile yöntemleri ve şiddet araçlarını kullanarak birbirlerini tamamen imha etmeye yada denetim altına alabilecek şekilde etkisiz hale getirmeye çalıştığı çatışmalar olarak tanımlanmıştır (Veysal, 2010:34). İnsanların, düzenli ve kurallı bir şekilde birbirini öldürmek veya en azından etkisiz hale getirmek için belirli araçlar vasıtasıyla karşılıklı mücadele ettiği çatışma ortamını 'savaş hali' olarak tanımlamak mümkündür.

İlk çağlarda göçebe hayatı sürdüren toplulukların, tarımsal devrim sonucunda yerleşik hayata geçmelerinden sonra yerleşikler ile göçebeler arasında yaşanan çatışmaların savaşın temelini oluşturduğu kabul edilmektedir (Hoş, 2013:2). Bu dönemde toplumlar tarafından askeri kurumlar ve dolayısıyla ordular geliştirilmiş, günümüze kadar gelen klasik savaş kavramının temeli atılmıştır (Yalçinkaya, 2008). Hayatın olağan akışına uygun şekilde fethetmek, ele geçirmek veya kontrol altına almak için yapılan çatışmalar o döneme uygun teşkil edilmiş devletlerin orduları arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde savaşa tanım getirmek konusunda bir çaba tespit edilememiştir.

Savaşa yönelik yazılı kaynakların olduğu Antik Yunan'da (Yalçinkaya, 2008) erken dönemler için savaşı tanımlama gayretinin olduğunu söylemek güçtür. Bu dönemlerde savaşı tanımlamaktan daha çok, acımasız ve şiddet içeren bu olguya başvurmanın haklı gerekçeleri ortaya konulmuştur. Platon, insanların temel ihtiyaçları dışında sonsuz mal edinme hırsına bağlı olarak gelişen toprak taleplerine karşı savaşmak gerekeceğini ifade etmektedir. Platon'a göre "Savaşma ve çatışma diye iki ayrı kavram vardır. Akrobalar arasında çıkan düşmanlığa çatışma, yabancılar arasında çıkan düşmanlığa savaş adı verilmesi gerekir ve bu iki ayrı şey arasında bölünmeyi ifade etmektedir" (Platon, 2010).

Ortaçağ döneminde devletler yerine feodal hükümdarların veya dinsel tabanlı güçlerin bölgesel alan hakimiyeti mücadelelerinde sınırlı ve yerel silahlı çatışmalardan bahsetmek mümkündür. Batı siyasi tarihi açısından orta çağ döneminin önemli çatışmaları olarak haçlı seferleri öne çıkmaktadır. Bu dönemde savaşlar olağan akışı içerisinde yer almış ve normalleşmiştir. Kilise savaşın haklılığına dair kendi içinde birtakım kısıtlamalar öngörse de bu kısıtlamaları Müslümanlar ile yapılan savaşlarda uygulamamıştır (Brodie, 1973). Bu dönemde savaşmak doğal bir duruma işaret etmektedir. Dönemin ruhu içerisinde savaşın tanımından daha çok dini etkiler ile savaş değerlendirmeye tabi tutulmuş, savaşa başvurma hakkı veya haksızlığı üzerine analizler tercih edilmiştir.

Westphalia sonrasında devletlerin, kabileler, feodal klanlar ve şehir devletlerinin yerini almaya başlamasıyla savaşın tanımına yönelik çabaların oluşmaya başladığı görülmektedir. Avrupa'da gerçekleşen aydınlanma süreci ve coğrafi keşifler sonucunda değişen siyasal sistem ile savaşın tanımları aktörlere bağlı olarak değişmeye başlamıştır (Yalçinkaya, 2008:48). Dinsel olgular etkisini kaybederken dünyevi çıkarlarını korumaya odaklanmış yöneticilerin varlığı ile daha gerçekçi ve seküler hedefler ortaya konulmaya başlanmıştır. Bu dönem, bir yandan küçük devletlerin veya prensliklerin birbirlerine karşı sürdürdükleri üstünlük mücadelesine sahne olurken, diğer yanda imparatorluk yolundaki tarafların farklı bölge ve değişen zamanlarda düzenli ordularla veya donanmalarla karşılaşmasına sahne olmuştur. Bu dönemde Grotius, Cicero'nun uyuşmazlıkları zorlama yoluyla çözmeye dayalı savaş tanımından sonra kendisi savaşı; uyuşmazlıklarını zorlama yoluyla çözmeye çalışanların karşılıklı durumu olarak özetlemiş, bu tanımın savaşın tüm çeşitlerini kapsayabileceğini ifade etmiştir (Grotius, 2011:32).

Napolyon döneminde savaşlara katılan Karl Von Clausewitz'e göre savaş, politikanın başka bir biçimde devamıdır ve belirli bir siyasal amacı gerçekleştirmek için başvuru bir araçtır. Savaş daima siyasal şartlardan kaynaklandığı için siyasal bir davranıştır. Savaş her ne kadar diğer siyasal araçların sonuç vermediği yerde başlayan bir eylem ise de, diğer siyasal araçları bir anda devreden çıkarmaz ve onlarla birlikte yürütülür (Clausewitz, 1999). Bu çerçevede uluslararası politikacılar savaşı, daha çok devletlerin siyasal amaç ve stratejileri doğrultusunda planlanıp uygulanan ve politikacıların, diplomatların, kamuoyunun, basın, askeri ve sosyo-ekonomik seçkinlerin de rol aldığı devletlerarası bir siyasal etkileşim olarak görmektedir. Clausewitz için savaş çok genişletilmiş düello, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi ve aynı zamanda gerçek bir politik araç, politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlar ile uygulanmasıdır (Clausewitz, 1999). Düşmanı yenmek dışında kuvvet israfına yöneltmek suretiyle yıpratmayı hedefleyen yöntemler de söz konusudur. Zayıfın güçlüye karşı koyması durumunda kullanılabilecek durumları ifade eden bu yöntem güçlü düşmanın iradesini kırmayı hedeflemektedir (Clausewitz, 1999:43). Zayıfın güçlüye karşı kullanılabileceği yöntemler günümüzde devlet-dışı aktörlerin tercih ettiği bir yol haline gelmiş olmakla beraber stratejistin savaş üzerine genel bakışı dikkatle incelendiğinde savaşın aktörlerini devlet olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

19'uncu yüzyıldan itibaren sınırlı savaş yerini topyekûn savaş kavramına bırakmaya başlamıştır. Sadece paralı askerler yerine zorunlu askerlik sayesinde tüm ülke halkının ve

devletin tüm güç birimleri ile savaşa dahil olduğu yıkıcı bir savaş türü ortaya çıkmıştır. (Yalçinkaya, 2008). Zorunlu askerlik anlayışı dışında endüstriyel anlamda yaşanan gelişme ve üretim artışları bu dönemde devletlerin savaşlarda kullanacağı araçların bütünüyle karşı tarafı alt etmek için kullanılmasına yol açmıştır (Embel, 2016). Bu süreçte de savaşan aktörler devletler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ortaya çıkan çabalar, devletler arasındaki silahlı mücadeleleri önlemeye yönelmiştir. Bu dönemde de bireysel veya toplumsal algıya göre savaş "iki ulus devletin silahlı mücadelesi" tanımı ile uyumludur. Nitekim Briand-Kellog Paktı veya Milletler Cemiyeti tarafından savaşın önlenmesi için ortaya konulan argümanlar devletleri baz alarak hazırlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar da bu algının benzer şekilde devam ettiğini söylemek mümkündür. Savaşların sınırları, yıkıcılığı, kullanılan araçlar, taktik ve stratejiler sürekli bir evrim geçirmiş, fakat aktörleri devlet olan, düzenli orduların başrolde bulunduğu, belirlenmiş kurallar çerçevesinde ortaya çıkan ve süregelen yapısı değişmemiş; tarafların aktör, araç ve yöntem bakımından simetrik şartlarda mücadele ettiği zemin sabit kalmıştır (Eker, 2015).

2.1.3 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Savaşın Tanımı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş konusunda tamamen bir dönüşüm ve çeşitlilik ortaya çıkmaya başlamıştır. Her şeyden önce Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "savaş" kavramı yerine "kuvvet kullanma" kavramı ön plana çıkarılmıştır (Yalçinkaya, 2008:18). Savaşın her iki tarafının da devlet olduğu örneklerin azalması sonucunda bu kavramın yerine "Silahlı Çatışma" kavramı kullanılır hale gelmiş, Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi tarafından silahlı çatışma; "Devletler arasında, hükümet güçleri ile organize olmuş silahlı gruplar arasında veya bir devletin içerisinde silahlı gruplar arasında çatışma meydana geldiğinde oluşan durum" olarak tanımlanmıştır (Yalçinkaya, 2008:31). Bahse konu tanımlamalar soğuk savaş öncesinde yerleşmiş olan klasik savaş tanımını da kapsayan bir durumu ifade eder hale gelmiştir.

Tarihte devletin sınırları içerisinde iktidarı ele geçirmek isteyenler ile otoriteyi sağlamak isteyenler arasında organize olmuş silahlı güçler vasıtasıyla çatışmalar yaşandığı bilinmektedir. Antik Roma döneminde Julius Ceaser'in Pompey'e karşı giriştiği mücadele daha o dönemde 'bellum civile (sivil savaş)' olarak adlandırılan çatışmalara örnek teşkil etmektedir. İktidar sahipleri ile iktidarı ele geçirmek isteyen iki silahlı grubun Roma sınırları içerisinde karşılaştığı bu mücadele dışında çok yıllar sonra ABD'de kuzey ile güneyin mücadelesi de yaşandığı dönem içerisinde 'iç savaş' ya da 'eyaletler savaşı' olarak isimlendirilmiştir. Bu tür çatışmalar için "iç savaş" kavramının ne zaman ve ilk kez kim tarafından kullanıldığına yönelik bir bilgi tespit edilememiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce İspanya'da cumhuriyetçi taraf ile milliyetçi taraf arasında yaşanan kanlı savaş, sadece İspanya'da yaşayanları değil, bölgedeki gelişmelere asker ve silah desteğiyle kayıtsız kalmayan devletlerin dolaylı mücadele alanına dönüşmüştür. İspanya'da yaşanan çatışma içerisinde dolaylı olarak mücadele eden ve güç gösterisinde bulunan devletlerin çok kısa bir süre sonra topyekûn savaşa tutuşmaları nedeniyle 'iç savaş' kavramı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar güçlü bir şekilde hatırlanmış, uluslararası alanda tanımlanma çabalarına konu olmuştur. 1949 tarihli Cenevre

Sözleşmelerine göre yaşanan çatışmaların 'iç savaş' kabul edilebilmesi, yeterli seviyede şiddet, tarafların askeri bir örgütlenme suretiyle belirli bir bölgeyi kontrol edebilmesine bağlıdır (Yalçinkaya, 2008).

Silahlı çatışmaların artan sıklığına bağlı olarak ampirik olarak bir tanımlama ortaya koyma gayretleri, çeşitli sayısal verilere dayanarak savaşı tanımlama ve sınıflandırma yolunda literatürde önemli yer tutmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Singer ve Small tarafından savaş; "Düzenli/örgütlü silahlı kuvvetler arasında yaşanan çatışmaya bağlı en az bin insan kaybına yol açan sürekli çatışma hali" olarak tanımlanmış, bin kişiden az ölümün gerçekleştiği silahlı çatışmalar için savaş yerine "çatışma" kavramının kullanılabileceği ifade edilmiştir (Singer ve Small'dan aktaran Büyükkakıncı, 2015). Sivil-savaşan ayrımı yapılmaksızın sadece ölenlerin sayısına göre ortaya konulan çalışmada ifade edilen savaş çeşitleri, COW tarafından güncellenerek savaş; devletler arası, devlet dışı, devlet içi ve devletsiz savaşlar olarak dört başlık altında kategorize edilmiştir (Sarkees, 2010).

Devletler arası savaş, uluslararası sistemin üyesi olan iki devletin düzenli silahlı kuvvetleri ile yaptıkları ve en az bin ölüme mal olmuş süreklilik arz eden çarpışma hali, devlet dışı savaş ise bir devlet ile devlet dışı birimler arasındaki çatışmayı ifade etmektedir. Buna karşılık devlet içi savaşlar bir devlet ile onun sınırları içerisinde yer alan bir grubun çatışması olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda herhangi bir devletin, başka bir coğrafyada yaşanmakta olan bir iç savaşa müdahale ederek bahse konu çatışma ortamını devletler arası savaş statüsüne dönüştürmesi de mümkün gözükmektedir. Son yıllarda belli bir ülkenin sınırları içerisinde toplulukların birbirleri ile bulundukları çatışma durumu ise devlet dışı savaş olarak ifade edilmektedir (Singer ve Small'dan aktaran Büyükkakıncı, 2015).

Bahse konu tanımlamalar akademik camianın silahlı çatışma kavramına belirli normatif değerler yükleyerek savaşları anlama gayretini ifade etmektedir. Buna mukabil benzer tanımlamalar, özellikle kendi toprakları içerisinde bu tür silahlı çatışmalar yaşayan devletler bakımından tehlikeli sonuçlar doğurabilecek argümanlar içermektedir. Salt belirli bir dönemde çatışmalarda ölenlerin sayısına bakarak yapılan 'savaş' tanımlaması, ülkesi içerisinde bu tür bir çatışmayı yaşayan devletler tarafından kabul edilebilecek bir argüman gibi gözükmemektedir. Çünkü 'savaş' devletler tarafından egemenlik anlamında birbirine denk iki aktörün mücadelesi olarak algılanmaktadır.

Michael Walzer, "yaralı bir askeri vurmanın veya saflarını düzene sokmamış bir düşmana saldırmanın aşağılık bir hareket olduğunu, çarpışmanın ancak eşitler arasında olması gerektiğini savunan Dük Hsiang örneğini vermektedir (Walzer, 2010:305). Bu örnek; çatışmada centilmenlik içerisinde şövalye gibi davranarak erdemli olmanın şartlarından birinin çarpışanların eşitliğine bağlı olduğunu ifade eder. Nükleer güce veya hedefini iki bin kilometre öteden vurabilme yeteneğine sahip bir devlete cevap verebilmek ve bunu yaparken erdemli kalabilmek zorlaşmaktadır. Güçlü devlete eşit şekilde cevap verebilme şansı azaldıkça, gizli, parça parça örgütlenmiş, kuraldışı ve sistemce tanınmayan unsurlar ile düzensiz veya ahlaki olmayan bir şekilde savaşmak ön plana çıkmaktadır. Savaş kuramcısı Clausewitz, "düşmanı yenmenin söz konusu olmadığı durumlarda,

kuvvetlerinin israfına ve iradesini yavaş yavaş kırılmasına sebep olacak şekilde düşmana zarar verilmesini ve bu durumun zayıfın güçlüye karşı koymak istediği bütün durumları içerdiğini" ifade etmektedir (Clausewitz, 1999). Egemen bir devletin kendi sınırları içerisinde kendisine denk başka bir varlığı kabul etmesinin, imkansız olmasa bile oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan bir devlet için 'terörist' olanın başka bir devlet için 'özgürlük savaşçısı' ya da 'gerilla' olduğu örnekler ile günümüzde sıkça karşılaşılmaktadır.

İç savaşlar, ülke içerisinde bulunan farklı yapıların birbirleri ile ya da, hükümet güçleri ile ayaklanmacı unsurların arasındaki savaşı ifade etmektedir. İç savaşların başlama ve gelişim sürecinde özellikle hükümet karşıtı güçlerin başka ülkelerce desteklenmesi son dönemlerde oldukça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası güçler tarafından çeşitli kaynaklar vasıtasıyla desteklenen bu tür savaşlar için "vekalet savaşı" tanımlaması yapılmaktadır. Vekalet savaşları, devletlerin çatışmak için başka bir ülke topografisini tercih etmelerine önemli bir örnek teşkil etmektedir (Kazdal, 2018).

Soğuk Savaş döneminde savaş kavramı konvansiyonel ve düzenlilik boyutunu devam ettirmekle beraber dünya üzerinde mevcut iki kutuplu sistemin aktörlerinin düzenli orduları vasıtasıyla karşılıklı silahlanmaları ve birbirlerini dengeleme süreçleri savaş kavramının insanların zihninde ortaya çıkardığı algıyı değiştirmemiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra bu algının değişmesi olağan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin silah gücü ve mevcut ordusu ile başedebilecek bir devletin bulunmaması farklı davranışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönem, Clausewitz'in görüşleri bağlamında "düşmanın yenilemediği her durumda düşmana zarar vermeye dayalı karşı koyma" haline bürünmüş" farklı bir mücadele şeklini almıştır.

Günümüze yaklaştıkça etnik kimlik-din vb. sosyal olguların öne çıkması, küreselleşmenin ulus-devlet kavramını törpülemesi, küreselleşme olgusunun sömürgecilik sürecinin devamı niteliğinde algılanması, gelişen iletişim imkanları ile etnik kökene yapılan vurgunun artması gibi sebepler savaşın formunun asimetrik alana kaymasına katkı sağlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca etnik veya dini manada birlik olarak bağımsızlık maksadıyla devletler ile mücadeleye girişen gruplar tarafından eşit silahlı güç yoksa yüzyüze mücadele yerine yeri ve zamanı kestirilemeyen, finans kaynakları belirsiz, savaşanları değişken olan bir savaş türünün tercih edilmesi süreci yaşanmaktadır. Son dönemlerde kabul gören anlayışa göre çatışma alanında devletlerin yerini farklı yapılara sahip aktörler almış, savaşın amaçlarında ve metodlarında meydana gelen değişimler ile "yeni savaş" olgusu ortaya çıkmıştır (Münkler, 2010, Kaldor, 2013).

Yeni savaşların oluşum sürecinde soğuk savaşın sona ermesine büyük önem atfedilmektedir. Bu tez yanlış olmamakla beraber tek başına eksik bir yan barındırmaktadır. Özellikle 1920'lerde başlayan ve Briand-Kellog Paktıyla devam eden kodifikasyon çalışmaları ve BM kararı ile savaşın önlenmesine yönelik anlayış, daha küçük ve sınırlı güce sahip egemen ve eşit statüdeki ulus devlet sayısında meydana gelen artışa rağmen eski savaş ya da klasik savaş anlayışının terk edilmesine ön ayak olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya ve Japonya'nın başına gelenler ve

uluslararası toplum nezninde cezalandırılma biçimleri, savaşların tercih edilmesini engelleyen bir unsur haline dönüştürmüştür.

Soğuk Savaş döneminde de sıcak savaşlar yaşanmış olmakla beraber 19'uncu yüzyılın sınırlı savaşlarına benzer durumlar oluşmuş ve genellikle birbirleri ile karşılaşmaya cesaret edemeyen süper güçlerin gölgesinde güç ve bölgesel hakimiyet mücadelesine dönüşmüştür. Elindeki oyuncuğu alınan devletler için, anlaşmazlıkları güçlerinin yettiği ölçüde çözebilme insiyatifi kazanacakları yeni yöntemler bulmak ve uluslararası hukukun yaptırım alanından kaçınabilmek zor olmamıştır. Son dönemde literatüre taşınan "vekalet savaşları" kavramının bir kaynağının da devletlerin bu düşüncelerinde yattığını söylemek mümkündür.

Son yılların gözde savaş türü olan 'iç savaş' yazımından da anlaşılacağı üzere savaş kavramından türemiştir ve bu türeme tam da yukarıda belirtildiği üzere savaşın değişimine yönelik en önemli örneklerden biridir. Sorun şudur ki, bu olguya yönelik dönemsel farkındalığın düşük olması nedeniyle, Montreux Sözleşmesi döneminde konferansta sözleşme maddeleri içerisine ayrı bir tanım veya uygulama alanı olarak sokulmamıştır. Tam da bu noktadan itibaren Montreux Sözleşmesi'nde konu edilen 'savaş' ile bugün ortaya çıkmış olan savaş anlayışı ve türleri arasında anlam farklılığı vardır. Bu farklılık nedeniyle konvansiyel savaş algısıyla hazırlanmış bir antlaşmanın, son dönemin yeni, vekalet veya hibrid savaşlarını kapsayıp kapsamadığı sorunu, bugün ve gelecekte akıllarda soru işareti olarak kalmaya devam edecektir.

2.2 Savaşın Nedenleri ve Çeşitlerinde Değişimler

Savaş, insanoğlunun varoluşu ile ortaya çıkmış ve gelişmiş toplumsal bir olgu olduğuna göre, nedenlerini de ilk çağlardan itibaren bugüne kadar geline nokta itibarıyla incelemek gerekmektedir. Bu noktada savaşlar için kesin ve net sebepleri ortaya koymak, savaşın değişken yapısına bağlı olarak pek mümkün gözükmemektedir. Ancak bu değişkenliği birey-toplum, devlet ve uluslararası sistem başlıklarında toplamak derli toplu olarak sonuçlara ulaşabilmeyi mümkün kılacaktır, anlatılmak istenen daha açık ifade etmeye yardımcı olacaktır (Waltz, 2009:12). Waltz'ın ortaya koymuş olduğu analiz düzeyleri içerisinde mutlaka savaşa sebep olmuş örnekler tarih içerisinde yer almıştır. Savaşın nedenlerini ortaya koyarken dönemsel gerçekleri dikkate almak gerek şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan her olgu, bir önceki olguyu tamamen ortadan kaldıracak gibi, geri planda kalması için de yeterli etkiyi sağlayabilecektir. Her bir nedenin bir dönem için geçerli olamayabileceği tarihsel süreçte karşımıza çıkan olgulardan biridir. Bu dinamizmin, savaşın doğasının, işleyişinin, araçlarının ve amaçlarının değişmesine neden olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

2.2.1 Tarihsel Süreçte Savaşın Nedenleri

Savaşın temel maddesi 'insan'dır. Orduların kaynağı, silahların üreticisi ve kullanıcısı, savaşın sebeplerini inşa eden ve inşa ettiği bu olgu içerisinde zaman zaman sınırlı zaman zaman topyekün olarak mücadele eden yine insandır. Bazen düzenli bir ordunun ferdi, bazen bir hükümet sözcüsü, bazen bağımsızlık mücadelesi veren bir toplumun parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş ve barışın gerçek dünyada var olduğu gerçeği

dikkate alındığında savaşın veya barışın sebeplerini insanlarda aramak gerekmektedir (Veysal, 2010: 43).

İnsan doğasının şiddete mi yoksa uyuma mı yakın olduğu konusunda fikir birliği yoktur. İnsanın doğuştan şiddete meyilli olduğunu öne süren savlara karşılık, insanın doğuştan uyuma yatkın olduğu ancak çevre ve toplum tarafından inşa edilen veriler tarafından kodlandığı, dolayısıyla ne ekiliyorsa onun biçildiğini öne süren savlar da mevcuttur. Bireyi baz alarak yapılan analizlerde temel olarak iki görüşün varlığından bahsetmek mümkündür. Waltz, tüm kötülüklerin kökünün insana ait olmasından dolayı savaşın kökünü de insana bağlamıştır (Waltz, 2009:3). Hobbes ile anılan ve günümüzde Morgenthau'nun temsil ettiği, insan doğasının doğuştan kötü olduğuna vurgu yapan düşünce genel kabul görmekte ve insanı savaşın nedenlerinde en başa koymaktadır. Hobbes'a göre, insan doğasında rekabet, güvensizlik ve şöhret arzusu kavganın temel nedenlerini oluşturur (Hobbes, 2012:101). Bu görüşe göre insan, doğası itibarıyla bencil, çıkarıcı, saldırgan, güç ve çıkar peşinde koşan bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla savaşlara yol açan da insanın bu irrasyonel doğasıdır. Realist teorisyenler uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğunu ve savaşların da bu çerçevede doğal olduklarını ileri sürmektedir.

İnsan doğasının şiddete meyilli olduğu iddiasına karşılık, aslında insan doğasının barışa meyilli olduğuna yönelik idealist söylemler savaşın nedenlerini ortadan kaldırmak için toplumsal işbirliğinin mümkün olduğunu öne sürmektedir. Aydınlanma dönemiyle birlikte kuvvetlenen bu düşünce, insanın kötülüğünü doğasından alıp çevresel koşullara bağlamaktadır. Toplumda kötülüğü yaratan etkenlerin ortadan kaldırılması veya insanların eğitilmesi suretiyle savaştan uzak duran bir anlayış oluşturulabileceğine dayalı bu anlayışa göre devletler arasında işbirliği için hukuk kurallarının oluşması, devletlerin demokratik bir anlayışa sahip olması, uluslararası örgütler vasıtasıyla anarşinin ortadan kaldırılmasını savunmaktadır (Gözen, 2014).

Doğanın vahşiliğini veya şiddete meylini, doğrudan insan ile özdeşleştirmek suretiyle savaşın kökenini açıklamak doğadaki tek varlık olarak insanı kabul eden, diğer yaşamları inkar eden anlayışın bir tezahürüdür. Doğa hızlı koşmak dışında savunma yeteneği olmayan ceylan için vahşidir ve yaratılışından bu yana gelişim gösterdiği söylenemez. İnsan, düşünme ve üretme yeteneği nedeniyle doğanın şiddet içeren yapısını uysallaştırma ve dönüştürme ehliyetine sahiptir. Yukarıda belirtilen nedenlere karşılık insanın ilk andan itibaren fiziksel ve zihinsel olarak bir takım dönüşüme tabi olduğu görülmektedir. Kişisel ve toplumsal eğitim-öğretim sistemleri ve oluşturulan kültürel değerler sonucunda ortaya çıkan ahlaki ve kültürel normlar sayesinde insan, ruhunda var olduğu iddia edilen şiddeti kontrol altına almayı öğrenebilmiştir. Toplumsallaşma, uluslaşma süreçlerini tamamlamış ve küreselleşen bir dünya içerisinde bireysel hırslar ve ihtiyaçlar için çatışmanın iç hukukun konusu haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Savaşlara ilişkin temel yaklaşımlardan bir tanesi insanların savaşmaktan gurur duymaları ya da tam tersine ondan korku duymalarıdır. Günümüzde savaşın kötü olduğuna ilişkin ortak bir kanı mevcuttur. Savaşın kötü bir şey olarak kabul edilmesi, onun tamamen ortadan kaldırılmasından daha çok, yıkıcılığı ve zararları olan ancak hakedenin

cezalandırılması gerektiğinde başvurulması gereken bir yöntem olduğunu ifade etmektedir. Ancak yine de eylemler ile söylemlerin tutarsızlık içermesi çok şaşıracak bir durum değildir. Tarih sahnesinde barış-dostluk-demokrasi-özgürlük gibi bir çok kavramı ortaya koyan ünlü isimlerin savaşları kötülemek bir yana yüceltmesi ile karşılaşmak mümkündür. Antik Yunan'da Plato "bir asker tarafından en iyi şekilde yerine getirilen işten daha önemli bir iş yoktur" diyerek savaşı önemsedini ortaya koymuştur (Brodie, 1973).

Savaş ahlaki değerlere dayanmaktadır. Bu değerler, zaman-mekan veya topluma göre değişiklik gösterir. Bazen etnik kimlik, bazen dini inanışlar, bazen kendisine ait olan maddi ve manevi unsurları koruma içgüdüğü savaşın içerisinde yer alan ahlaki değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şan ve şeref kazanmak, savaşın moral değerlerinden biridir ve tarih boyunca desteklenmiştir. Platon'a göre savaşta cesaret örneği sergileyenleri ödüllendirmek, şiirler okuyarak şeref köşelerinde yer ayırmak, görkemli cenaze törenleri düzenleyerek mezarlarına tanrısal varlıklara gösterilen saygıyı göstermek gerekir (Platon, 2010). Modern çağda da bu düşüncenin değiştiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Şehitlik kavramı hem düzenli ordularda, hem de yeni tür savaş gruplarında motivasyon kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Temel ihtiyaçlarını özgürce karşılayabilen bireylerin çatışma haline geçmesi için geçerli sebep bulmak zordur. Ancak bu aşamada yine açgözlülük gibi doğal dürtüler ortaya çıkabilir. Hayati idame edebilmek için gerekli kaynakların bolluğu, insan sayısının azlığı ve dağınık coğrafi yapı, ulaşım ve kullanılabilecek silahların teknolojik zayıflığı ile birleştiğinde, ilk çağlarda coğrafi olarak kısıtlı bir bölgede gerçekleşmesi, katılan asker/savaşçı sayısı ve çatışmanın süresine bağlı olarak sınırlı ve küçük çaplı savaşların yaşandığı görülmektedir (Eker, 2015). İnsan tek başına kendine yetemediği ve bir çok şeye ihtiyaç duymaya başladığı anda devlet doğar (Palton, 2010:83) Bu dönem için ulus, sınır, devlet vb. olgular söz konusu olmadığı için analiz düzeyi kapsamında bir tartışma yaşanması da mümkün görünmemektedir.

Veysal'a göre kıt kaynakların sahiplenilmesi sayesinde kurulan ekonomik denetim, çatışmanın temelini atmaktadır (Veysal, 2010:39). İlk çağlardan itibaren hayatta kalmaya endeksli bireysel veya küçük ölçekli toplum bazında çatışmalar yiyecek-içecek ve barınma temeline dayanırken, tarım toplumuna geçiş ile ortaya çıkan üretim-ticaret-kazanç dengesi ve buna bağlı mülkiyet hakkı kavramı savaşlara dayanak olmaya başlamıştır. Platon, "insanların, toprak sahibi olmak için komşularının topraklarına göz dikebileceği ancak komşuların da sonsuz mal edinme duygusu ile diğer insanların topraklarına göz dikmesinin kaçınılmaz şekilde savaş ile son bulacağını" belirtmektedir (Platon, 2010:90). Kuralların bulunmadığı ya da en azından yaptırımın az olduğu ilk çağlarda, çoğalan insanların topluluklar haline gelmeye başlamaları ve karınlarını doyurma yöntemlerinin gelişmesine bağlı olarak mülkiyet için çatışmaya girişmeleri doğal bir hal durumuna işaret etmektedir. Mülkiyet tartışmaları, ulus-devlet ile birlikte devletler arası sorun haline dönüşmüş, devletlerin egemenliği kavramı ile yeni sorun haline gelmiştir. Mülkiyet hakkı kavramının ortaya çıktığı andan itibaren insanların üretim alanları ve araçlarının alınıp satılabilen metalar haline gelmesi, toplumsal anlamda

eşitsizliği artıran unsurlardan biri olmuştur. Sahiplenme veya ele geçirmenin bir sonucu bireyin özgürlük alanının sınırlanması ile sonuçlanmıştır. Platon'a göre "savaş; birey ve toplumların şehirlere zarar verecek isteklerinden doğmaktadır" (Platon,2010:93).Bu durumun savaşların sebebi olduğu öne sürülebilir.

İlkel birimlerin tarım toplumuna geçiş ile birlikte birleşerek feodal yapıları oluşturmaya başladığı ve sosyal toplulukların görülmeye başladığı ilk dönemler itibaren çatışmalar savaşa evrilmeye başlamıştır (Yalçinkaya, 2008:48). Antik Yunan'da gerçekleşen Truva, Pelopenez vb savaşlar, kaynaklara ulaşabilme, güç dengesi ve çıkarların korunması gibi kavramlar hakkında farkındalığın oluşması ve zihinsel altyapı için uygun zemini oluşturmuştur. Bu dönemde yaşanan savaşlarda, düzenli birlikler ve bu iş için seçilmiş askerlerin varlığını görmek mümkündür. Fethetmek, boyunduruk altına almak, köle temini, ticaret yollarını ele geçirmek, ganimet elde etmek, yüksek üretim kapasitesini ele geçirmek veya buna benzer gerekçelere dayalı emperyal dürtüler, çıkarları ön plana çıkarmış, gerçekçi kararların alınmasına neden olmuştur (Pekşen ve Güneylioğlu, 2015). Bu dönemde birbirine denk güçlere sahip Atina ile Sparta arasında 27 yıl süren savaşta her iki tarafın birbirine karşı uyguladığı iradenin kırılmasına yönelik stratejiler, 'yıpratma savaşı' kavramının ilk ve en önemli örneklerinden birini oluşturmuştur (Pekşen ve Güneylioğlu, 2015).

Tek tanrılı dinlerin yayılma sürecini yani dünyanın tamamına ulaşma sürecini sürdürdüğü dönemlerde din olgusu savaşın nedenleri arasında başat konumunu almıştır. Bu dönemin başlangıcı Roma İmparatorluğu dönemi ile çakışmaktadır. Bu dönemde siyasi anlamda gücünü artırmaya yönelik her mekanizma savaşlarda teolojik altyapıyı kendi lehine kullanmak için savaş-din ilişkisi kurma çabasında olmuştur (Hoş, 2013:23). Yeni topraklar ve yaşamlar keşfedildikçe, dinin yayılmasını sağlamak için bu toplumların boyunduruk altına alınması, dolayısıyla bu topraklarda egemenlik kurulması ihtiyacı kanlı savaşların yaşanması için sebepler arasında yerini hızla almaya başlamıştır. Fethetmek ve fethedilen yerlerde yer alan kaynakları dönemin teknolojik şartlarında sahiplenmek dışında, buralarda bulunan toplulukları dinsel etkileşim altına almak önemli amaçlardan biri haline gelmiştir. 9'uncu yüzyılda Hristiyanlık, siyasi bir erk olan Roma İmparatorluğu'nun kanatları altında gelişimine devam etmiştir (Tosun, 2009:92).

8'inci yüzyıldan itibaren İslamiyetin yayılmacı hareketi nedeniyle Hristiyanlık inancının nüfus ettiği alanların daralması, kutsal şehirlerin kaybedilmesi gibi hususlar Papaların siyasi nüfuzlarının artmasına ve Haçlı Seferleri'nin organize edilmesine varan savaş lordları haline gelmelerine neden olmuştur. Antik Yunan ve Roma döneminden sonra savaş kavramı üzerinde kilisenin etkisi artmıştır. Bu dönemde "*Pax Ecclesia*" (Kilise Barışı) kavramı güçlenmiş ve yayılmış, kilise bağlı toplumların birbirleri ile savaşmasının doğru olmadığı, 'inanmayanlara' karşı savaşın haklı ve adil olduğu savaş anlayışının gelişerek kök salmaya başlamıştır. Dante tarafından ortaya konulan "İnsanların Birliği" kavramı kilise tarafından desteklenmiş, Hristiyanların pazar günü birbirleri ile savaşmaları yasaklanmış, bu süre belirli bir dönemde haftanın yarısı olarak uygulanmıştır (Brodie, 1973).

Devletin egemenlik alanının genişlemesi hammadde, kaynak ve işgücü imkanlarının da devlete kayması sonucunu doğurmuş, saldırgan tavrın yanında pasif savaş kültürüne sahip kültürlerin de savunma maksadıyla savaşın içine çekilmesine yol açmıştır (Hoş, 2013:11). Avrupa kıtası dışında Akdeniz, Hint Okyanusu veya Atlantik kıyılarında yaşanan deniz savaşları, Avrupalı devletlerin genişlemesine, kaynakları ele geçirmesine ve teknolojik gelişime sebep olmuştur. Avrupa sınırları içerisinde yaşanan mezhep savaşları, Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan karma orduların motivasyon kaynakları vb. dikkate alındığında Ortaçağ döneminin ana savaş sebeplerinin mülkiyeti koruma, fethetme, kaynaklara erişim, toplumlarda dinsel anlamda dönüşüm yaratabilme amacını taşıdığını söylemek mümkündür. Ortaçağ dönemi haclı seferleri dönemidir. Bu dönemde savaşlar yadsınmamış, kendi dinlerinden olmayanlara karşı savaşmak adil ve haklı olarak kabul edilmiştir. Kilise savaşa yönelik birtakım kısıtlamalar öngörse de bu kısıtlamaları Müslümanlar ile yapılan savaşlarda uygulamamıştır. Bu dönem, papazları beyaz külahları ile savaşçı zırhları içerisinde gördüğümüz dönemi ifade etmektedir (Brodie, 1973).

Bu dönemde silah teknolojisinin büyük bir atılım geçirerek ateşli silahlara evrilmesine rağmen, halen silahların menzillerinin kısa olması ve kullanımının kısıtlı kalıyor olması (Yalçınkaya, 2008) nedeniyle savaşlar sınırlı ve bölgesel olarak yaşanmaya devam etmiştir. Ayrıca tarıma dayalı feodal yapı, devletlerin mevcut yapısı, paralı askerlik (soldo) olgusunun altın çağını yaşıyor olması ve dönemin sürekli değişen ittifaklar dönemi olması savaşın kısıtlı alanlarda sıkıştırılmış bir olgu olarak devam etmesine neden olmuştur (Embel, 2016.).

15'inci yüzyıldan itibaren coğrafi keşifler ile birlikte dünya üzerinde keşfedilen yeni alanlardan faydalanarak kaynakların ele geçirilmesi ve sömürülmesi süreci başlamıştır. Bu dönemde Avrupalı ülkeler tarafından dünyanın geri kalan bölümünde fethedilmemiş toprakların ele geçirilerek kaynaklara sahip olma mücadelesi artarak devam etmiş, İspanya ve Portekiz'in başını çektiği devletlerin ticarete dayalı kazanç ve dini gerekçeler ile yayılma isteklerinin arttığı görülmektedir. Bu dönemde yaşanan dönüşüm beş yüzyıl sürecek sömürge savaşlarının başlamasına neden olmuştur. İngiltere, Fransa, İspanya, Hollanda ve Portekiz gibi ülkelerin başlattığı yarış, evrensel bir çatışma alanına dönüşmüş ve savaşlar sürekli olarak birbirini izlemiştir (Çeçen, 2002). Deniz yollarının hakimiyetini sağlama, yeni kıtaların kaynaklarını elde etmek için en önemli faktör haline gelmiştir. Sömürgeciliğin ilk tohumlarının atıldığı bu dönem, ilerleyen dönemlerde dünya siyasi düzeninde meydana gelecek değişimlerin de habercisi haline gelmiştir.

Avrupa'da reform dönemi sonucunda ortaya çıkan Westphalia Sistemi, dini argümanları ortadan kaldırarak savaşın seküler bir yapıya kavuşmasına neden olmuştur (Yalçınkaya, 2008). Ulus-devletlerin ortaya çıkışı, paralı askerlik dönemini sona erdiren, devletler tarafından hükümdara doğrudan bağlanmış ancak ulusal nitelik taşımayan orduların kurulmasına yol açmıştır (Eker, 2015; Embel, 2016.). Savaş tekniklerinde meydana gelen değişimlerin etkisi ile birlikte disipline edilmiş, eğitilmiş ve ihtiyaçları devletler tarafından karşılanan askerlerden oluşan sistem ortaya çıkmaya başlamış, bahse konu sistemin maliyeti, sadece devletler tarafından karşılanabilir hale dönüşmüştür (Münkler, 2010). İtalya'nın meşhur paralı askerlerinin yerlerini, ordugahlarda eğitimler yapan

askerlere bıraktığı bu dönem, her geçen gün gelişen askeri teknolojinin yardımı ile şiddetini artırmaya başladığı dönemi ifade etmektedir.

Avrupa'da ulus-devlet anlayışının gelişmesini müteakip, özellikle Fransız Devrimi ile zorunlu askerlik anlayışının literatüre girmiş olması, savaşın sınırını tüm halka indirmiş, bu andan itibaren paralı askerler veya profesyonel ordular yerine tüm vatandaşların silah altına alınabildiği yeni bir anlayış tezahür etmiştir (Embel, 2016). Sanayi devriminin getirdiği yenilikler ile birlikte topyekün savaşma modeline doğru gelişim göstermeye başlayan, tüm Avrupa'yı etkisi altına almış, Clausewitz'e atfedilen yeni bir savaş teorisi günümüze kadar etkisini sürdürecektir şekilde gelişmeye başlamıştır (Eker, 2015). Endüstriyel devrimin gerçekleşmesi ile birlikte gelişen teknolojiye bağımlı olarak sömürgeci yapı dünyaya hakim olmaya başlamış, savaşlar da bu süreçlerden etkilenmiştir. Bu dönemde yarıya geç katılan Almanya ve ABD'nin de sömürgeler peşinde koşması ve daha önce fethedilen topraklarda Avrupalı devletler ile karşı karşıya kalınması savaş literatürüne katkı sağlamıştır.

Üretilen malların satışı, mal üretimi için hammadde ihtiyacının artması, toplumsal birim olarak işçi sınıfının ortaya çıkışı ile birlikte tüm alanlarda olduğu gibi savaş endüstrisinde de büyük ve muazzam bir gelişim ortaya çıkmıştır (M.Cipolla, 1998). Bu gelişim ile birlikte 19'uncu yüzyıldan itibaren artan milliyetçilik duyguları savaşmak için yeni bir sebep olarak ortaya bu dönemde çıkmıştır. Avrupa'nın aydınlanma çağından itibaren Fransız Devrimi'ne kadar yukarıda sayılan nedenlerin arasına 'kimlik' kavramı da eklenmeye başlanmıştır. İmparatorlukların gerileme sürecine karşılık, etnik kökeni esas alan milliyetçilik akımlarından beslenen çatışma süreci kök salmaya başlamış, aşırı milliyetçi yaklaşımlar savaş sayısının artmasına yol açmıştır (Veysal, 2010:52). Ulus-devlet anlayışının gelişimi, imparatorluklardan ayrılma ve yeni devlet kurma süreçlerini hızlandırmış, devlet kurmak için savaşların artmasına neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar yaşanan süreçte, sınırlı şekilde devam eden savaşlar, bu dönemde hem doktrinsel, hem taktiksel hem de teknolojik bağlamda yaşanan gelişmelerin sonucu olarak topyekün bir hal almaya başlamıştır. Düşmanı şartsız teslim olmaya zorlayan ve devletlerin bütün kaynaklarıyla katıldıkları savaşlar devletin tüm maddi ve manevi kuvvetlerini kullandığı, tüm nüfusun müdahil olduğu, yoğun bir şekilde moral ve ideolojik saldırının uygulandığı savaşlar olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile silah ve imha gücünün gelişmesi paralellik göstermiş, siviller ile askeri hedeflerin birbirinden ayrılması güçleşmiştir (Hoş, 2013:78). Artan yıkıcılık, yine bu dönemde savaşların acısını azaltacak bir takım yazılı kuralların da gündeme gelmesine neden olmuş, bugünkü anlamda silahlı çatışma hukukunun yazılı temeli de bu dönemde ortaya konulmaya başlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, dünya sisteminde köklü değişiklikler meydana getirmiş, insani dram dışında ekonomik olarak yarattığı tahribat ile birlikte yeni güç odaklarının dünya sisteminde aktif olarak var olmasına neden olmuştur. Her ne kadar kişisel bir suikast sonucu başlasa da, bahse konu savaş 19'uncu yüzyılda ortaya konulmaya başlanan devletin tüm güç umurları ile yer aldığı savaş stratejisinin ilk ve büyük tezahürü olmuştur. Milliyetçilik akımları, gizli müttefiklere dayalı antlaşmalar, devam eden

sömürgecilik anlayışları ile birleşerek Avrupa'da aynı zamanda zihinsel bir dönüşüme de sebep olmuştur.

Bu dönemden itibaren artık savaşın engellenmeye çalışılması sürecine giden taşlar döşenmeye başlanmış, Milletler Cemiyeti, devletlerin birbirleri ile savaşmasını yasaklamamakla birlikte, sorunların çözümünde öncelikle uzlaşmayı ve diplomatik görüşmeyi esas alan bir yaklaşım ortaya kurmuştur. Briand-Kellogg Paktı, Washington Silahsızlanma Konferansları gibi bir çok girişim bu dönemde ortaya çıkmış, idealizm Avrupa ve ABD'de hızla hakim anlayış haline gelmeye başlamıştır. Ancak yaşanan tüm olumlu gelişmelere rağmen, 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran, faşist yönetimlerin revizyonist talepleri, kaynaklara ulaşabilme mücadelesi vb. bir çok neden, barışçıl girişimleri etkisiz bırakmış, devletlerin çıkarları, bir kez daha insan hayatının önüne geçerek İkinci Dünya Savaşına giden gelişmeler dünya gündeminde yer almaya başlamıştır.

Japonya'nın Uzakdoğu'da giriştiği emperyal faaliyetler, İtalya'nın faşist yönetiminin özellikle Afrika'da kaynakları ele geçirmek maksatlı girişimleri ile birleşmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın mağlubu Almanya'da, ekonomik buhranın etkisiyle Hitler yönetime geçmiş, süratle askeri tedbirlerini artırmaya ve revizyonist taleplerini gündeme getirmeye başlamıştır. Dünya birkez daha topyekün bir savaşa girişmiştir. Bu savaş sonunda yeniden bir dünya düzeni ortaya çıkmış, bu dünya düzeni içerisinde nükleer güce sahip iki kutuplu bir savaş düzeni ortaya çıkmıştır.

ABD ve SSCB önderliğinde 1945 yılında Soğuk Savaş adında farklı bir konsept içerisinde gelişen bir mücadele alanı ortaya çıkmıştır. 1945 yılına kadar uluslararası sistemde meydana gelen çatışmaların ana gayesi, toprak kazanma anlayışına dayalı iken, bu tarihten sonra bu ilke yerini başka devlet üzerinde istediğini yaptırabilecek bir etkiye sahip olmaya dönüşmüştür (Keskin, 1998:18). Ancak bununla beraber, Birleşmiş Milletler ile birlikte 'savaş' kavramından uzaklaşan, ancak kuvvet kullanmayı yasaklayan bir anlayış daha güçlü bir şekilde BM Antlaşmasında yerini bulmuştur. Bu dönemden sonra topyekün savaştan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Saldırı savaşı yasaklanmış ancak bu devletlerin kuralların arkasından dolaşmasını engellememiştir. Saldırı, insani müdahale kılıfına sarılmış, savaşlar 'vekaleten' icra edilebilir hale gelerek devletlerin görünürlüğü azalmıştır. Keynes'in ekonomideki görünmez elleri, savaş alanındaki yerlerini almış ve savaş olgusu bağlamında kurallara bağlı kalarak kural dışı davranma sürecine girilmiştir. Devletlerin, güçlü kutuplar etrafında kümeleştikleri, ekonomik ve ticari bağlantıların güçlenmeye başladığı küreselleşen bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Nükleer silahların günümüzde yayılma etkisi göstermesi, etnik milliyetçilik hareketleri ile küreselleşme karşısında yerel değerleri koruma talepleri, demokratikleşme çerçevesinde bir çok ülkede siyasal yönetme yetkisinin ülkenin dini, etnik ve benzeri koşullarına uygun biçimde yeniden gözden geçirilmesi istemleri yeni dönemin temel çatışma nedenlerini oluşturmaktadır.

19'uncu yüzyıldan itibaren savaş kavramına ilişkin olarak o güne kadar ortaya çıkmış ve teamül olarak uygulamaya sokulmuş hususlar yazılı hale getirilirken, savaşın meşru bir hak olma durumu devam etmiştir. 20'nci yüzyılda Birinci Dünya Savaşı ile başlayan ve

kısa süre sonra yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaş uluslararası sisteme karşı bir tehdit olarak algılanmaya başlanmış, savaşın yıkıcılığına bağlı olarak doğal hukuk kavramı pozitif hukukun üzerine çıkmaya başlamıştır. Egemenlik kavramına uygun olarak devletin tek başına karar almasının örneği olan savaş yapma kararı bu dönemden itibaren devletin tekelinden çıkarılmaya çalışılmıştır. Saldırı veya savunma durumları için farklı yorumlar mevcut olmak ile birlikte BM Güvenlik Konseyinin genel hakimiyetini tüm devletler kabul etmiş gibi görünmektedir. Mevcut yapı "güç dengesi"ne uygun bir yapılanma ortaya koymak ile birlikte çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. Nitekim Recep T. Erdoğan'ın "dünya beşten büyüktür" sözü de BM'nin işlevselliğini tartışmaya açmaya çalışan önemli bir arguman olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.2 Savaşın Çeşitlenmesi ve Yeni Savaşlar

Savaş kavramı teknoloji, yöntemler ve yaklaşımlar değiştikçe çeşitlenmektedir. Soğuk savaş ve sonrası dönemde ortaya çıkan küresel sistemin yapısı, küreselleşme olgusu, ekonomik, kültürel etkileşimler, teknoloji ve iletişimin baş döndüren gelişimi savaşın farklı uygulamalarına farklı isimlendirmeler yapılmasına ve savaşın çeşitlerinin artmasına neden olmuştur. Savaş kavramı bu süreç içerisinde çeşitlenmeye başlamıştır. Etnik, dini ve ideolojik farklılıklar çatışmaların sebepleri arasında birincil konuma yükselmiş, bu tür farklılıklar tarafların durumu farklı tanımlamasına yol açarak kendi davranışını meşrulaştırmasına neden olmaya başlamıştır.

Savaşlar; yoğunluk derecelerine göre sınırlı ve topyekün savaşlar, katılan tarafların ulusal aktörler olması itibariyle iç savaş ve uluslararası savaş, kullanılan yöntem itibariyle düzenli savaş ve gerilla savaşı, kullanılan silahların niteliği bakımından nükleer savaş ve konvansiyonel savaş, savaşan tarafların büyüklükleri esas alındığında global savaş ve küçük savaş, tarafların doğrudan veya dolaylı karşı karşıya gelmeleri noktasından doğrudan savaş ve vekalet savaşı, ideolojik ve gerçek çatışma arasındaki farka işaret eden soğuk savaş ve sıcak savaş ayrımları yapılabilir. Mücadele alanında kullanılan argümanlara göre siber savaş, ticaret savaşları vb. tanımlamalar ile son dönemde devletler arasındaki mücadelenin adları farklı şekillerde her türlü iletişim aracında yer bulmaktadır. Silah dışında siyasi, ekonomik vb. araçların kuvvet olarak kullanılmasının yasaklanması genel olarak kabul görmemektedir (Acer ve Kaya, 2014:331). Savaşın yıkıcılığı göz önüne alındığında bu yaklaşım anlaşılabilir bir durumdur.

Meşhur "savaş politikanın devamıdır" tanımından yola çıkılarak çoğu rekabet metaforik olarak "ekonomik savaş", "enerji savaşı" vb. olarak ifade edilegelmiştir. Halbuki müzakere, işbirliği, örgütler vasıtasıyla zorlama veya caydırma, ekonomik ambargo veya tedbirler, enerjinin tehdit olarak kullanılması vb. güç unsurlarının da savaş olgusu ile birlikte anılmaya başlaması, politika yapıcılara savaştan başka yöntem bırakmamaktadır. Bu nedenle her ne kadar mücadele içerse ve güç kavramının bileşenlerinden de olsa, şiddet barındırmayan mücadele çeşitleri klasik savaş kavramının dışında, onunla eşit seviyede diplomatik kanallardan bazıları olarak dikkate alınması gereken bir unsurdur.

Güç dengesini sağladığı sürece eşit ya da eşit güce yakın devletlerin savaşmasını engelleyen hususlardan en önemlisi savaşların yıkıcılığıdır. Büyük tahrip yeteneğine

sahip bir devletin bu silahların benzerine sahip rakibinin neler yapabileceğini kestirmesi daha kolaydır. Kendi ülkesi üzerinde yaşanabilecek bir yıkım ihtimali bu güçlerin kararını etkilemektedir. Ancak son dönemde kendi ülkelerinden uzak coğrafyalarda yaşanan çatışmaları desteklemek suretiyle savaşı hem kendilerinden uzak tutma hem de saldırı savaşını yasaklayan uluslararası hukuk kuralına takılmamış olmaktadır.

Son yıllarda klasik savaşlardan farklı olarak farklı doneler içeren çatışma veya mücadele yöntemlerinin varlığı ile birlikte literatürde bu durumu "yeni savaş" olarak niteleyenler bulunmaktadır. Mary Kaldor'a göre "yeni savaşlar, küreselleşme çağının savaşları olarak dünyanın geri kalanına açılmış olan otoriter devletlerin zayıfladığı alanlarda ortaya çıkan, aktörleri, hedefleri, yöntemleri ve finans formları ile klasik savaşlardan farklılık gösteren savaş türüdür" (Kaldor, 2013). Münkler'e göre "yeni savaşlar, klasik orduların kontrolünden çıkmış, paralı askerlerin kullanıldığı, özelleşmiş şirketlerin tekelinde ve asimetrikleşmiş bir hal almış çatışmaları ifade etmektedir". Savaşın feodal yapının elinden alındığı dönemden itibaren, savaş alanının kazancı bizzat savaş alanından bu alanın lojistik desteklenmesine kaymıştır. Ancak yeni savaşlarda devletin varlığı ve görünürlüğü azaldıkça asimetrik tehdidi besleyen unsurlar bu durumdan kazanç sağlar hale gelmiştir (Münkler, 2010)

Mary Kaldor'a göre "yeni savaşlar", küreselleşme çağının savaşlarıdır ve 18 ile 19 yy'da meydana gelen savaşların mantığından farklı mantığa sahiptir. Yeni savaşlar genellikle dünyanın geri kalanına açılmış olan otoriter devletlerin zayıfladığı alanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu tür ortamlarda, devlet ve devlet dışı, kamu ve özel, iç ve dış, ekonomik ve politik ve hatta savaş ve barış arasındaki ayrım yıkılmaktadır. Eski nesil savaşlar devletlerin düzenli orduları arasında gerçekleşmiştir. Ancak yeni nesil savaşlarda aktörler, devlet ve dışı unsurları içerisinde barındırmaktadır. Düzenli ordular dışında özel askeri şirketler, cihatçı örgütler, yarı askeri organizasyonlar vb. unsurlar da savaşın yeni aktörleri konumundadır. Eski tip savaşlarda hedefler jeopolitik ve ideolojik unsurları ön plana çıkarırken, yeni nesil savaşlar daha çok etnik, dini veya kabilesel nedenleri ihtiva etmektedir. Yeni tip savaşlarda kimlik etrafında şekillenen politikalar, eskiden savaşın aracı iken artık savaşın ana amaçlarından biri haline gelmiştir. Eski savaşlarda genel olarak bölgenin askeri enstrümanlar ile kontrol alınması yöntemi uygulanırken, yeni savaşlarda çatışmalar seyrekleşirken kontrol edilmek istenen bölgede toplumun kontrol edilmesi daha önem kazanmaktadır. Eski savaşlar, genellikle devletlerin halklarından topladığı vergiler veya ganimetler ile finans edilmekte iken yeni tip savaşların finansında özel veya gizli kaynaklar (Diaspora yardımı, yasadışı petrol satışı, çocuk kaçırma, elmas ticareti vb.) finans araçları olarak kullanılmaktadır (Kaldor, 2013). Yeni Savaşlarda kadına tecavüz, saldırının hedefini devletin silahlı güçleri olmaktan çıkarmış ve sosyal bir topluluğu paramparça ederek bu topluluğun kimliğini devam ettirme azmini kırmaya yönelmiştir (Münkler, 2010.).

Münkler'e göre medya, yeni savaşların bir aracı haline dönüşmüştür. Yapılan saldırının başarısı veya başarısızlığı, medya vasıtası ile toplumlara yönlendirilerek, taraflardan birisi için avantaj sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte askeri sonuca ulaşmaktan daha çok psikolojik avantajın ele geçirilmesi ve toplumsal desteğin sağlanması amaçlanmaktadır

(Münkler, 2010,). Yapılan mücadelenin "haklı" olduğu veya diğer tarafın "haksız" davranışlar sergilediğine yönelik argümanlar ile sık sık karşılaşılmaktadır. Medya gücü neticesinde savaşma kararı alacak devletler için göz önünde bulundurulacak unsurlardan bir tanesi muhtemel asker kaybı ve bu sayının toplumca kabul edilebilirlik oranıdır. Kabul edilebilirlik oranı düşüp siyasi fatura karar alıcıların aleyhine olacak şekilde artacak ise devletler çıkarlarını korumak veya artırmak maksadıyla bölgedeki silahlı grupları desteklemeyi veya kışkırtmayı tercih edebilmektedir. Bu, hem ekonomik hem de siyasi anlamda hükümetler için daha makul bir yol olarak görülebilir. Gelişen medya gücünün etkisi de bu şekilde kırılabilir.

Daha önce de belirtildiği üzere savaşın hedefi, savaşan tarafın savaşma azmi ve direncini kırmaktır. Uygulama alanı tartışılabilir sivil-asker ayrımı ve belirli kurallara tabidir. Buna mukabil terörizm, savaş ile benzer olan hedefe ulaşma gayesini, daha uzun sürede, sivil-asker ayrımı gözetmeden ve herhangi bir hukuk kuralına bağlı kalmadan ortaya koymaktadır. Birçok yönü ile savaştan farklıdır. Zaten "terörizm" adı altında ayrıca bir olgu olarak literatürde yer almaktadır. Bu iki kavramın son dönemde devletlerin egemenlikleri altındaki topraklarda yaşanan çatışmalarda sık sık kullanılır hale gelmeye başlaması dikkat çekicidir.

Savaşın önlenmesine yönelik ciddi gayretler ile elleri kolları bağlanmış gibi görünen devletler için yeni araçlar belirlemek ve bu araçlar ile çıkarlarını korumaya çalışmak çok zor olmamıştır. Özellikle batı dünyasının sömürgeye dayalı yaşam standartlarından vazgeçmek istememesi, buna mukabil bu davranışlarını ahlaki ve insani değerler ile özdeşleştirerek kılıf altına almaları, her anlamda daha güçsüz olan ülkeler için onlarla savaşmanın bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Karşı karşıya gelemeyenlerin savaş aracı olan terörizm, mevcut dönemde eylemleri ile yarattığı tahribat dışında, büyük devletlerin çıkara dayalı sınır ötesi politikalarını gerçekleştirmek için en önemli sebep olmuştur. Sanırım bu yönüyle verdiği zarar, eylemleri ile oluşturduğu maddi zararın oldukça ötesindedir.

2.3. Savaşın Araçlarında Değişimler

Savaş ile teknoloji arasında derin bir bağın varlığından söz etmek mümkündür. İnsanların toplumsallaşma sürecinde madenlerin birer araç olarak kullanılması ile yemek ihtiyacının karşılanmasından sonra oklar, mızraklar birer savaş aracı haline dönüşmeye başlamıştır. (Friedman ve Friedman, 2015). Toplumsal olarak ihtiyaç duyulan gereksinimleri karşılamak için kullanılmaya başlanan araçların bir süre sonra savaş alanlarında yerini alması kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Toplumların kabile-klan olgusundan çıkıp organizasyona ve yönetimlere sahip olması, insan sayısının artması, korunması veya elde edilmesi gereken kaynakların artmasına yol açmış, ilk çağlardan itibaren dünya genelinde askeri birimler kurularak toplumlar adına savaşmaları sağlanmıştır. Daha hızlı ulaşım ihtiyacı atların savaş aracı olarak kullanılmasına vesile olmuş, lojistik ihtiyaçların daha hızlı karşılanması maksadıyla süvari birlikleri dönemin etkin silahları haline gelmiştir (Eker, 2015). Düzenli ordular kurulmuş, belirli bir bölgede sivil yaşamdan uzakta savaşlar yapılmaya başlanmış, savaş endüstrisi oluşmaya başlamıştır. Savaşanların onurlandırıldığı, sınıfsal üstünlüklerin verildiği bir sistem oluşmaya başlamıştır.

Ortaçağ döneminden itibaren savaşıların demir zırhlarla korunduğu, toplumların kendilerini kalın surlar ile emniyete aldığı kalelerin varlığı kendini göstermeye başlamıştır. Daha çok savunma konseptine dayalı kalelerin inşası, saldıranların bu kaleleri aşmak için yeni silahlar arayışına girmesine neden olmuştur (Embel, 2016, Friedman ve Friedman, 2015). Ortaçağ Avrupa'sında şövalyelik kurumu feodal yapının korunmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Bu dönem için askerlik mesleği paralı profesyonel bir anlayışa bürünmüş, derebeyleri veya bölgesel yöneticiler ve prenslerin parayla savaşı kullandıkları bir uğraşı olmuştur. Silah teknolojisinde köklü bir değişim göstermeyen bu dönem de savaşılar yakın manevraları ve fiziksel üstünlüklere dayanmaya devam etmiştir.

15'inci yüzyıl savaşıların ve toplumsal yapıların değişiminde önemli bir mihenk taşıını beraberinde getirmiştir. Bu dönüştümün en önemli yeniliği barutun ateşli silahlar olarak kullanılmasıdır (Friedman ve Friedman, 2015). Bu andan itibaren süvarilerin üstünlüğu yıkılmaya başlamış, kalın surların arkasında güvenle yaşamak daha zorlaşır hale gelmiştir. Topların hareketlenir hale gelmesi, surların arkasındaki güvenliği tehdit etmeye başlarken, yüksek duvarlarda açılan gedikler kalelerin handikabı haline gelmiştir (Keegan, 1995). Tüfek piyade için en önemli silah haline gelirken, menzili henüz az olsa da topaların kullanılmaya başlaması kara ve deniz savaşılarının stratejilerini tamamen değiştirmiş, gemiler toplar ile donatılmaya başlanmıştır (Eker, 2015). Coğrafi keşifler esnasında İspanyol ve Portekiz denizcilerin yerliler ile karşılaştırmalarında sahip oldukları silahlar, sömürgeciliğin gidilen yerlerde çok hızlı tutunmasına neden olmuştur (M.Cipolla, 1998).

Yaklaşık iki yüzyıl süren ateşli silah gelişim süreci, paralı askerlerin yerlerini düzenli ordulara bırakmalarını da beraberinde getirmiştir. Westphalia düzeni ile ulus devlet anlayışı gelişmiş, kurulan orduların maddi giderlerini sadece bu devletler karşılayabilme imkanına sahip olmuş, askerler kışlalarda düzenli eğitim yaparak savaşıa hazır olmaya çalışır hale gelmiştir. Bu dönemde askerlik profesyonellik anlayışında devam etmiş, savaşıan-sivil ayrımı keskinleşmeye başlamıştır (Embel, 2016:156). Ulus devlet oluşum sürecinde belli bir olgunluğa ulaşan ordu anlayışına karşılık silah sistemleri için büyük bir gelişimden bahsetmek zordur. Toplar, yivli-yivsiz tüfekler dışında savaşı alanının çehresini değiştiren yeni bir silahtan bahsetmek mümkün değıldir.

Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşıları döneminde teknolojiden daha çok sayısal olarak savaşıanların artışının ön plana çıktığını, devletlerin savaşın ekonomik finansı için toplumsal dayanışmaya göz diktiğini söylemek mümkündür (Embel, 2016,). Fransa'da uygulanmaya başlayan zorunlu askerlik, hem sayısal olarak savaşın şiddetini artırmış, hem de dönemin temel ideolojisi olan milliyetçilik anlayışının körüklenmesine vesile olmuştur. Ayrıca top menzillerinin, tahrip gücünün ve isabet oranının arttığı, makineli tüfeklerin savaşı sahnesinde yerini almaya başladığı bir döneme tanıklık edilmiştir (Eker, 2015).

Fransa'nın başrolünde olduğu Avrupa kıtasında başlayan ve diğer bölgelerde devam eden mücadele zamanında savaşın tüm dinamiklerini etkileyen, o zamana kadar bilinen tüm olguları kökünden sarsacak dönüştüm başlamıştır. Sanayi devrimi, teknolojik alanda

sağladığı atılımlar yanında, bu gelişime paralel olarak savaş alanında zihinsel bir dönüşümü de etki etmeye başlamıştır. O zamana kadar savaş alanında bulunan araçlar zayıflayarak varlığını sürdürmekle beraber, yeni teknoloji ile hız, silahların menzilleri ve çeşitleri artmış, silah sanayinde büyük bir gelişme meydana gelmiştir.

Endüstri devrimi ile Avrupa ve ABD'nin artan üretimi, kaynak ve pazar ihtiyacını da beraber getirmiştir. Ekonomik unsurların da ön plana çıktığı bu dönemde, askeri alanda meydana gelen eşik seviyesi büyük gelişmeler, bu devletlerin dünyanın geri kalan alanlarında sömürgeler oluşturmalarını ve bu sömürgelerini korumalarını kolaylaştıran veya sağlayan önemli unsurlardan olmuştur (Keegan, 1995). Silahlar ve ordularda yaşanan gelişmeler sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Üretilen diğer tüm ürünler gibi, teknolojisi her geçen gün artan, daha kısa sürede, daha uzaktan ve daha çok atış yapabilecek özelliklere sahip, kullananın güvenliğini artırıcı, hedefin gücünü ve azmini daha kısa sürede daha az gayret ile kırmaya fayda sağlayacak olan silahlar ve bu silahları ve piyadeyi daha hızlı şekilde bir yerden bir yere taşıyacak araçlar da ihracatı yapılan ürünler arasında yerini almıştır. Bu dönemden itibaren bu devletlerin ekonomileri içerisinde önemli gelir kaynağı olmaya başlayacak olan silah ticareti, devletler için önemli bir gelir kapısı haline gelmiştir.

İçten yanmalı motorun kullanılmaya başlaması, yelkenli teknelerin yerine kendi ürettiği enerji ile hareket eden gemilerin, arabaların savaş alanında yer almasına vesile olmuştur (Friedman ve Friedman, 2015). Bu başlangıç, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacak birçok savaş aracının temelini oluşturmuş, bu andan itibaren savaş araçlarında korkunç hızla dönüşüm baş göstermeye başlamış, savaşın şiddeti geri dönülmez şekilde artmaya başlamıştır. Savaş için makine çağı başlamış, silahların menzilleri dışında denizaltı veya zırhlıların daha uzak mesafelere ulaşabilmeleri, motorlu araçlar ile savaş alanını dar bir coğrafyadan daha geniş bir alana taşımış, telgraf ile iletişim kurulabilen, gemiler ile çok uzak alanlara nüfuz edilebilen, lojistik ihtiyacın daha uzak mesafelere taşındığı bir dönem açılmıştır (Embel, 2016:166).

Topyekûn savaşın ilk büyük örneğinde 19'uncu yüzyılda üretimine başlanan tank, uçak, mayın, denizaltı, savaş gemileri vb. silah araçları dünya savaşı esnasında ordular tarafından stratejilerinin en önemli çarpanları olarak yer almıştır (Friedman ve Friedman, 2015). Uçağın savaş alanında görülmesi, savaşın iki boyuttan üç boyuta taşınması anlamına gelmektedir. Uçaklar ile keşif yapma imkânı kazanan devletlerin, denizasını ülkelerde süren sömürgeleşme mücadelelerinin gereği olarak denizlerde de mayın, denizaltı gibi yeni gizli silahlar ortaya çıkmış, ölen insanların sayısı artarak savaş alanının sınırları ortadan kalkmıştır. Bu dönemde toplar ve tüfeklerin menzilleri, atış hızları, atım adetleri artmış, siperler arasında mesafe uzamıştır. Gelişen her teknoloji karşısında savunma maksatlı araştırma faaliyetleri de gelişmiştir (Friedman ve Friedman, 2015). Silahların tesiri ve tahrip gücü arttıkça, zırhlar kalınlaşmış, büyük devasa gemi yapımları ile endüstriyel devrim hız kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yeni araç-gereçlerin dahil olduğu daha büyük bir konvansiyonel topyekûn savaşı karşımıza çıkarmıştır. Tanklar ve uçaklar savaşın ana araçları haline gelmiş, uçuş ve silah menzilleri uzamıştır. İki dünya savaşı arasında imzalanan Montrö

Sözleşmesi'ni, mevcut askeri teknolojiler bağlamında değerlendirmek sağlıklı bir sonuca ulaşmak için önemlidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren uçaklar ve savaş gemileri birleşmiş, uçak gemileri ortaya çıkmıştır. Uçak gemilerinin harekât yarıçapları sayesinde uzak mesafelerden muhasımı etki altına almak mümkün hale gelmiş, anakaradan uzak denizlerde etkin bir saldırı gücü ortaya çıkmıştır. Japonların Pearl Harbour baskını buna en önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu andan itibaren gemilerin birbirlerini görmeden savaştıkları yeni bir deniz savaşı türü ortaya çıkmaya başlamıştır (Friedman ve Friedman, 2015:138).

Uçakların artan menzili deniz gücü teknolojisi ile birleşince artık boğazlara girmeden Ege Denizi'nden Karadeniz'de bulunan bir deniz filosuna saldırma imkânı ortaya çıkmıştır. Saros körfezinde yer alan uluslararası sulardan havalanan bir F-35 uçağı ile Karadeniz'de Kerç Boğazı'nda bulunan bir savaş gemisine saldırma ya da Romanya'da bulunan NATO üslerinden havalanan bir F-35 ile tüm Karadeniz'i boydan boya kat edebilme yeteneği kazanılmış durumdadır. Bu da 1930'ların teknolojik varsayımları ile oluşan Montreux rejiminin Karadeniz'e yönelik kurallarını aslında anlamsız hale getirmektedir. Bahse konu uçakların keşif gözetleme imkân kabiliyetleri de dikkate alındığında, Karadeniz'de icra edilecek bir harekât için boğazları kullanarak savaş gemisi gönderme ihtiyacı teknik olarak ortadan kalkmış gözükmektedir.

Şekil 1: F-35 Uçağı Taktik Menzili

Kaynak: tr.wikipedia.org

Birinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmaya başlayan en önemli savaş araçlarından biri de 'radar' dır. Bu savaşa kadar, düşman unsurlarını tespit etmek için ihtiyaç duyulan göz mesafesi ihtiyacı, radarın kullanımı ile ortadan kalkmış, erken ihbar, tespit ve teşhis maksatlı en önemli araçlardan biri olmuştur (Friedman ve Friedman, 2015). İkinci Dünya Savaşında ortaya çıkan roketler, günümüzde kullanılan güdümlü mermilerin temelini atmış, aynı uçak gemisinde olduğu gibi, düşmana görünmeden ve herhangi bir insan veya araç kaybı yaşamadan düşmana zarar verme yeteneği kazandırmıştır. Roketlerin artan tahrip gücü ve özellikle menzillerinin fazlalığı, İkinci Dünya Savaşından itibaren savaşların en önemli vurucu silahı haline gelmesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş döneminde yaşanan askeri gelişmeler ise, savaşın daha önce bilinen birçok taktiğini değiştirecek köklü değişimler içermektedir. İlki 1945 yılında atılan atom bombası sonrasında ortaya çıkan nükleer silahların, 1936 yılında toplantıya katılan

delegelerin hayallerinin ötesinde olduğunu söylemek mümkündür. Bugün çeşitli vasıtalar ile atılabilme imkanına sahip olan nükleer bombaların etkisinin anlaşılması bakımından, 1945 yılında atılan atom bombasının yarattığı etkiyi yaratmak için 500 bombardıman uçağı ile bombardıman yapılması örneğı önem arz etmektedir (Friedman ve Friedman, 2015:103).

Mesafelerin başlangıçta yürüyerek, daha sonraları at üzerinde kat edildiğı dönemlerden sonra trenler, motorlu arabalar, traktörler, uçaklar, deniz üzerinde yelkenli gemiler, buharlı gemiler ve uçak gemilerinin sahne aldığı dönemler yaşanmaya başlamıştır. 18'nci yüzyılda altı haftalık seyahatle geçilebilen Atlantik Okyanusu günümüzde 8-10 saatlik genişliktedir (J.Spykman, 2013). Uçaklardan sonra insanlığın uzaya da ulaşmış olması, havada etki katmanını bir üst boyuta taşımış, askeri mücadelenin bu boyutta artarak yaşanmasına neden olmuştur. Öncelikle askeri amaçlı kullanılan uyduların dünya yörüngesinde yer almaya başlaması ile artık keşif yapmak için casus uçaklara olan ihtiyacı azaltmış, izlenene hiçbir emare vermeden istenilen alanın keşfedilmesi imkanına ulaşılmış, istihbarat toplamak için askeri araçların riske edilmesine ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Hassas mevki tespit edebilme imkânı sağlayan uydular, güdümlü mermilerin isabet ihtimallerini artırmış, güdümlü mermi menzilleri her geçen gün artarak birkaç ülke üzerinden uçabilecek yeteneğıe ulaşmıştır.

Savaşın değışen yapısına bağılı olarak saldırı silahları yetenek dışında hacim olarak ta artmaya başlamış, savaş gemilerinin boyutları, zırhları ve taşıdıkları silahların büyüklükleri de artmıştır. 1850 yılında ortalama 7000 ton olan savaş gemisi tonajı, İkinci Dünya Savaşı döneminde 70000 tona kadar yükselmesine rağmen, Soğuk Savaş döneminden itibaren gittikçe azalan tonajlar ile karşılaşmaktadır. Özellikle uçak gemileri, güdümlü mermi teknolojilerinin gelişimi ile korunması gereken Yüksek Değerli Birlik (YDB) olarak tehdit altına girmiştir (Friedman ve Friedman, 2015). Tonajlar arttıkça topların boyutu artmış, kıyıları etki altına alacak tahrip gücü yüksek toplar kullanılmış, güdümlü mermi menzili ve sayısı arttıkça bu sefer top çapları küçölerek atım hızları fazla toplar savaş gemilerinde yerlerini almıştır.

Özellikle son yıllarda, insanlı hava vasıtalarının yanına eklenen İnsansız Hava Araçları (İHA), öncelikle uçağı göre düşük maliyetleri, tespit edilebilirliklerin daha düşük olması nedeniyle çatışma sahasında kullanıcıya önemli bir avantaj getirmiştir. Risk edilebilme ihtimali yüksek, maliyet ve idamesi düşük olan bu araçlara monte edilen akıllı mühimmatlar ile çok uzak mesafelerden hedefi tespit-teşhis ve gerektiğinde imha etme yeteneğı kazanılmıştır. Son dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından terörizm ile mücadele kapsamında veya Suriye'de yapılan operasyonlarda olduğu şekli ile kullanılan bu araçlar, amatör alanda yaşadıkları gelişim ile kolay ulaşılabilir hale gelmiş, terör grupları tarafından da saldırı aracı olarak kullanılır hale gelmiştir.

Sadece silahların yetenekleri değil, muhabere alanında da yaşanan olağanüstü gelişim, Birinci Dünya Savaşı'nın telgrafından farklı olarak ABD'de oturup, Karadeniz'de bir gemiye komuta etme yeteneğı sağlamış, Karadeniz'de bulunan bir geminin veya İHA'dan elde edilen görüntünün ABD'de izleme ve işleme yeteneğı kazanılmıştır. Karar vericiler için en önemli kaynak olan bilgiye çok uzak mesafelerden ulaşılabilme imkanına

kavuşulması, internetin varlığı, bilginin çok kısa sürede aktarılabilme yeteneği vb. bilgi çağı gelişimlerinin, coğrafi avantajların kısmen törpülenmesine, savaş karakterinin topyekûn değişimine, stratejistlerin yeni değerlendirmelerde bulunmalarına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Savaşların ruhunu en çok savaş araçlarının dönüşümü etkilemektedir. Mızrak, ok ile başlayan silah türü, bugün yerini uydu kontrollü hava araçları, güdümlü mermiler, nükleer silahlara bırakmıştır. Askerlerin birbirlerini görmeden giriştikleri savaş, bilgisayar çağında daha da karmaşık hale gelmiştir. Lind'in 4'üncü Nesil Savaş olarak adlandırdığı bu dönemde ağırlık merkezlerinin muhabere alanında bulunan askeri araçlar olmaktan ziyade, karar mekanizmalarını oluşturan komuta merkezlerine kaydığını söylemek mümkündür. Daha önce savaş kazanmak için bir nehir kenarını, deniz geçiş yolunu veya bir tepeyi tutmak zorunda olan güçlerin, artık uzayı ve havayı kontrol etmek zorunda kalacakları (Friedman ve Friedman, 2015) bir savaş türü karşımızda durmaktadır.

Askeri alanda meydana gelmiş olan gelişmeler neticesinde, Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelere potansiyel askeri tehdit oluşturmak için illa da Karadeniz'e girme ihtiyacı azalmıştır. Özellikle uydu, uçak teknolojisi ve balistik füze teknolojisi ile artık Karadeniz'e girmeye gerek kalmadan bu deniz kıyılarını gözetlemek ve silah menzili içerisinde tutmak mümkündür. Bu durum askeri karar alma süreçlerinde boğazların kullanılmasına yönelik kararlarda etkili olabileceği aşıkardır.

BÖLÜM 3: SAVAŞ OLGUSUNUN HUKUKİ DEĞİŞİMİ

Toplumsal hayatı düzenleyen hukukun, kaynağını veya sonucunu oluşturan olgularla etkileşim içerisinde bulunduğu söylenebilir. Nitekim savaşlar sonucunda yapılan antlaşmaların ortaya koyduğu hukuksal durum, savaşın uğradığı değişimlerden etkilenmiş, devletlerin güvenliklerine ilişkin davranışlarını olumlu ya da olumsuz yönde şekillendirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın boğazlara yönelik hükümlerinden olan boğazlar bölgesinin askersizleştirilmesi veya boğazlar komisyonunun kurulması kararları egemen bir devlet için kolay kabul edilebilir maddeler olmamakla beraber, savaşların önlenebileceğine olan inanç ve o dönemin güç dengesinin etkisiyle Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra yenilen devletlerin antlaşmalara yönelik itirazlarının yarattığı savaş atmosferi, çok kısa sürede Türkiye'nin yeni bir hukuksal rejim talep etmesine yol açmış, bu talep Montreux Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Montreux Konferansı'nın açılış konuşmasını yapan İsviçre Siyasal Federal Dairesi Başkanı B.Motta, konuşmasında "hukukun sabit kalmadığını, yer değiştirdiğini ve geliştiğini" (Meray ve Olcay, 1976:23) ifade ederek değişime vurgu yapmıştır.

Savaşın tarihsel yolculuğunda, makul kabul edildiği çok uzun süreli bir anlayışın ertesinde savaşı önlenmesi gereken bir olgu olarak kabul eden yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Birinci dönem savaşın doğal bir olgu olarak kabul edildiği, önlenmesi için çabanın harcanmadığı, bazı şartlarda bu olguya başvurulmasının yadsınmadığı dönemi işaret etmektedir. İkinci dönem ise tam tersine savaşın önlenmesi için çabaların ortaya konulduğu diğerine göre oldukça kısa bir tarihi olan 'kısıtlanmasını' ifade etmektedir.

Savaş kavramına yönelik olarak özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletlerin kurulması ile ivme kazanan çabaların, günümüzde savaşın hukuki durumuna yönelik farklı yaklaşımların doğmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Savaşın uluslararası sisteme karşı büyük bir tehdit olduğu algısıyla beraber 'savaş' yerine 'silahlı çatışma' veya 'kuvvet kullanma' gibi farklı kavramların kullanılmasının tercih edilmesi, BM Sözleşmesinde 'savaş' kavramının yer almaması gibi hususlar savaşın yasaklanıp yasaklanmadığına yönelik iki farklı tezin tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu konuda birinci görüş, BM Sistemi ile savaşın yasaklandığı yönündedir. Bu görüşe göre savaş tarihsel süreç içerisinde sınırlandırma gayretlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının da etkisiyle BM Sözleşmesi ile yasaklanmıştır. Savaş kavramının tanımlanma sorununu da dikkate alan BM Sözleşmesi savaştan daha geniş bir kavram olan kuvvet kullanma kavramını ortaya koymak suretiyle devletlerin savaşma hakkını yasaklamış, kuvvet kullanma tehdidini de yasaklı olgular arasına almış, kendini savunma hakkı ve İkinci Dünya Savaşında düşman devletlere karşı girişilecek eylemler bakımından bu duruma istisnalar ortaya koymuştur. Saldırı fiillerinin kapsamı belirlenmiş, bu hallerden birinin gerçekleşmesi durumunda devletlere Güvenlik Konseyi tedbir alıncaya kadar kendini savunma hakkı tanınmıştır (Keskin, 1998).

Buna karşılık, BM sisteminin savaşa yönelik ortaya koyduğu iradenin savaşı yasaklamadığına yönelik ikinci bir görüş mevcuttur. Bu görüşe göre BM Sözleşmesi ve

sonrasında ortaya konulan yazılı hukuki metinler içerisinde "yasaklamak" yönünde bir kavram kullanılmamış, ancak uluslararası sistemin aktörleri olan devletler savaşın yıkıcı ve yıpratıcı sonucunu dikkate alarak bu olgudan kaçınılması yönünde ortak bir irade ortaya koymuştur. Savaş kelimesinin kullanılmasından kaçınılması veya farklı kavramların kullanılması, savaşın cezai sorumluluk doğuracak şekilde kesin bir yasaklamayı ifade etmemektedir. Devletler, egemenlik hakkının bir gereği olarak sorunlarını gerektiğinde savaşarak çözme hakkını saklı tutmakla birlikte, çözüm yöntemleri konusunda genelde "kötü" olarak kabul edilmiş bir olguya başvurmaktan kendi iradeleri ile şimdilik uzak durmaktadır.

Ortaya konulan iki farklı görüşün varlığında, bu çalışma süresince "yasaklamak" konusunda açık ve net bir kullanım tespit edilememiş olması nedeniyle ikinci görüşe yakın durulmaktadır. Savaşın kötü ve önlenmesi gereken bir olgu olduğu hususu "opinio juris" halini almış, savaşa başvurulma hakkı saklı kalmakla birlikte pratikte hayata geçirilmesi oldukça zorlaşmıştır. Dolayısıyla bu durumun devletler için yasaklanmış bir olgu olduğunu söylemek, gelecekte kesin ifade ortaya konulana kadar şimdilik mümkün görülmemektedir.

3.1 Savaşın Meşru Dönemi

Çok eski çağlardan bu yana savaş, toplumların veya devletlerin, isteklerini karşı tarafa kabul ettirmek için zorlama yöntemi olarak kullanılmıştır. Doğrudan insan hayatına yönelik bir nitelik taşımasından dolayı savaş olgusu insanlık tarihinde çok fazla tartışma konusu olmuştur (Şener, 2017). Şiddet, ölüm ve kaos yaratma potansiyeli yüksek bir olgunun toplumların veya devletlerin çıkarlarını korumak bağlamında sürdürülebilmesinin yolunun, kuvvetli dayanaklar ile desteklenmesinden geçtiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla toplumlar arasındaki savaşları "meşru", "hukuki" ve "ahlaki" kılma çabaları da (Şener, 2017) siyasi düşünce tarihinde kendine bu bağlamda önemli ölçüde yer bulabilmiştir

İlk çağlardan itibaren güç sahibi olma, egemenlik kurma ve çıkar elde edebilmenin en önemli vasıtalarından biri olan savaş, dinsel etkilerden uzak olduğu antik Yunan döneminde doğal bir unsur olarak toplumsal hayatta varlığını sürdürmüştür. Antik medeniyetler, olağan hale gelmiş savaşı dinsel ve felsefi sistemlerin bir parçası olarak kurumsallaştırarak savaşı mevcut sistemin bir ilkesi olarak göstermeye ciddi gayretler göstermiştir. Nitekim Thucydides, kişinin kendisine saldırılması durumunda intikam almasını haklı bulurken Aristo, girişilecek haklı savaş için 'savaş sanatı'nın öğrenilmesinin gereğine işaret etmiştir (Dalar, 2008:230). Plato "Bir asker tarafından en iyi şekilde yerine getirilen işten daha önemli bir iş yoktur" diyerek savaşın o dönem toplumlarındaki yerini gözler önüne sermektedir (Brodie, 1973:230).

Roma döneminde savaş; kardeşin kardeşi katledilmesi olarak değerlendirilmiş ve doğası gereği kötü olduğu düşünülmüştür (Brodie, 1973:232). Hem antik İsrail'de hem de klasik Yunan ve Roma politik düşünce ve uygulamalarında derin kökenleri olan haklı savaş kavramı özel olarak St. Augustine'nin Hristiyanlık düşüncesinde ortaya çıkmıştır (Johnson, 2005). St. Augustine'nin görüşleri haklı ya da haksız fark etmeden savaşın insanlığın bir parçası olarak gören anlayıştadır. Tanrıların savaşı dışında bir savaşın haklı

sayılabilmesi için savaşın meşru otorite ve onu meşru kılan tanrı adına yapılması gerekir (Batırer, 2014). St.Augustine'e göre savaşın mutlaka haklı bir nedeni olmalı, Hristiyan barışına ve düzenine yardımcı olmalıdır (Karadeli, 2015:61). St.Augustine, haklı savaş bir gerekliliğin ürünü olarak nitelendirmiş, insanlar günaha yatkın ve hırslarına yenik oldukları müddetçe savaşların kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir (Karakoç, 2006:111).

Tarihsel süreç içerisinde savaşın haklılığına ilişkin tartışmalarda adil savaşın güçlünün "vahşi" ya da "barbar"lar üzerinde tahakküm kurmasını amaçladığı öne sürülmektedir (Münkler, 2010.). Haklı savaş kavramı savaş yapmanın hangi şartlarda haklı olabileceği ile savaş esnasında kullanılacak şiddetin sınırlarını veya kurallarını belirlemeyi amaçlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Batırer, 2014). Haklı savaş düşüncesinin tarih içindeki serüveni ilk çağlarda başlamış gerek çıkış noktası ve içeriği gerekse önem verdiği konular değişiklik göstererek günümüze kadar devam etmiştir (Taslaman, 2011:6).

Antik Yunan ve Roma devirleri süresince savaşa ilişkin yorumların, teolojik kavramlar bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu dönemin, tek tanrılı dinlerin mücadelelerinin en üst seviyede olduğu döneme rast gelmesi ile bir bağlantısı vardır. Tek tanrılı dinlerin yayılmaya çalıştıkları bu süreçte, birbirlerinin nüfuz alanlarını sınırlamak, kendi dinsel etki alanlarını artırmak için savaş kutsallaştırılmıştır. Düzenli bir ordu anlayışının olmadığı bir ortamda, savaşçı insanlar bulabilmek ve onları ekonomik kazanç dışında bir amaç uğruna motive edebilmek için din argumanı çok önemli bir basamak oluşturmuştur. Hristiyanlık gibi Musevilik inancı da kutsal kitaplarında kendilerine vaad edilen topraklar için savaşmayı mubah kabul etmiş, Müslümanlık anlayışı ise İslamiyetin yayılması için savaşın zorunluluğuna inanmıştır (Yalçinkaya, 2008). Ancak tüm inançlarda savaşın meşru olabilmesi, bir meşru otoritenin kararına bağlanmıştır.

Teolojik yaklaşım sürecinde Aquanialı Thomas, St.Augustine gibi düşünürler tarafından saldırı savaşı, savunma savaşı, askerlerin davranışlarının dini yönden değerlendirilmesi, savaşan taraflardan kimin haklı kimin haksız olabileceğine yönelik bir çok değerlendirme yapılmıştır (Hoş, 2013, Taslaman, 2011, Yalçinkaya, 2008, Keskin, 1998). Yaşanan bu süreç ile birlikte günümüze kadar etkisini devam ettiren, hatta günümüz askeri müdahalelerine teorik altyapı sağlayan bu bakış açısı ile savaşın varlığından daha çok, haklılığı üzerine kafa yorulan bir devir söz konusudur. Bu tartışmalar savaşın haklılığına ilişkin olarak uluslararası hukukta '*jus ad bellum*' kavramının yerleşmesine yol açmıştır. Bu dönemde yine savaşta uyulması gereken kurallara ilişkin yapılan yorumlar ise '*jus in bello*' boyutunu ortaya çıkarmıştır. Sonuçları itibarı ile o dönemden bu döneme kadar etkisini devam ettiren bu kavramlar, savaşın serbest ve doğal bir olgu olduğuna yönelik dönemsel anlayışı yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.

Siyasal anlamda kilisenin otoritesinin kırılması ile sonuçlanan rönesans ve reform hareketleri sonucunda yaşanan dönüşüm ile birlikte savaşa yönelik yaklaşımlar da sekülerleşmeye başlamıştır. Dini etkilerin tamamen ortadan kalktığını söylemek zor olmakla beraber, coğrafi keşifler ve erken dönem sömürgecilik hareketleri Katolik etki taşımaktadır ve savaşın haklılığına (*jus ad bellum*) ilişkin değerlendirmeler gözlenmektedir (Uzun, 2010, Hoş, 2013). Grotious, insanların canlarının korunması,

yaşamak için gerekli olanların korunması veya elde edilmesi için savaşılmaması gerektiğini, herkesin başkasının hakkına saygı göstererek kendi çıkarlarını düşünmesinin doğaya ya da inanca aykırı olmadığını, bu kapsamda da doğal hukuk ve uluslararası hukuk tarafından savaşın yasaklanmadığını dile getirmektedir (Grotius, 2011). Ortacağın kilise temelli anlayışındaki klasik döneme göre dini atıfların yerine ikame edilen doğal hukuk daha sonra devlet merkezli bir sisteme evrilerek pozitif hukuk kurallarının ön plana çıkmasının yolunu açarak gelecek yüzyıllarda oluşacak olan pozitivist uluslararası sistemin oluşmasının da temellerini atmıştır.

Feodal prensliklerden imparatorluklara evrildikten daha sonra ulus devlet anlayışının gelişmesi ve sanayi devrimi ile birlikte sömürgeciliğin iyiden iyiye yaygınlaşması nedeniyle devletlerin sadece çıkar odaklı siyasi meşruiyet yoluyla savaş yapma hakkı yerleşik düşünce halini almıştır. Savaş bu dönem için her halukarda meşru addedilmekle beraber tahrip yeteneğinin artması sonucunda adil savaş kavramından daha çok savaşın içine odaklanmış kodifikasyon çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çabaların yanında bazı bilim adamlarının icatlarının savaşlarda kullanılma endişesi taşıdığı görülmektedir. Balistik biliminin babası olan Tartaglia buluşlarının insanlık için yıkıcı olacağı ve bu durumun ciddi bir günah olduğu kaygısı ile buluşlarını gizli tutmaya karar verdiğini, ancak Türklerin İtalya kapılarına dayanması nedeniyle bu fikrinden vazgeçtiğini ifade etmektedir. Plutarch; bilimin savaş yolunda pratiğe dökülmesini "aşâğılık, sefil ve zırva" olarak tanımlamaktadır. Birçok ahlakçı ve insancıl düşünce akımları savaşı irrasyonel ve bir çürüme olarak görmüştür (Brodie, 1973).

Bütün bu endişelerle birlikte klasik savaş, geçirdiği tarihi süreçler sonunda 'jus in bello' boyutuyla belirli kurallara tabi kılınabilmiştir. Özellikle 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaşların acısının azaltılması, şiddetinin köreltilmesi ve o dönem için halen sınırlı olarak ifade edilebilecek çatışmalarda, daha çok sivillerin ve tarafsızların zarar görmesini engellemek için gayret gösterilmiştir (Taslaman, 2011). Ortaya çıkan belirli kodifikasyon çabaları Kızılhaç ve Kızılay'ın¹ kurulmasına yol açmıştır. 1899 ve 1907 La Haye sözleşmeleri ile kara ve deniz savaşlarının kuralları yazılı hale getirilmeye çalışılmıştır (Aslan, 2008, Acer ve Kaya, 2014:325). Günümüz silahlı çatışma hukukunun temellerini atan bu sözleşmeler ile savaş kavramının 'jus in bello' boyutu ön plana çıkmıştır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda ortaya çıkan yeni silahlar nedeniyle 'jus in bello' boyutu savaşta istenilen etkinliğe ulaşamamıştır denilebilir. Bu dönemden sonra konvansiyonel savaşların kapsamı ve sayısında meydana gelen azalma, Soğuk Savaş'tan sonra literatürde asimetrik olarak nitelendirilen mücadele türlerinin artması ve savaşın düzeylerin değişmesi savaş esnasında savaşanların uyması gereken kuralların uygulanma alanını daraltmıştır. Özellikle savaşan taraflardan sadece birisinin devletin düzenli unsuru olduğu, karşı tarafta organize olmuş ancak otorite bağlamında tanınmamış unsurların bulunduğu ortamda, savaş ve savaşta uygulanması gereken kurallar asimetrikleşmiştir. Sadece tek tarafa uygulanabilir kurallar, zamanla uygulanamaz hale gelmektedir. Yeni

¹ Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross) 1863 yılında Cenevre'de kurulmuştur. <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>

alanlar, aktörler ve araçlar ile devam eden silahlı mücadeleler, normatif düzen içerisine alınarak klasik savaş tanımı içerisinde değerlendirilmelidir.

3.2. Savaşın Kısıtlanma Süreci

Çok uzun bir tarihe sahip olan savaş olgusu, kanlı ve şiddet dolu tecrübelerin ardından uluslararası sistemin aktörleri tarafından engellenme çabalarının ana konusu olmuştur. Tarih boyunca uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde aktörlerin tercihleri arasında yer alan savaş olgusu, günümüzde uluslararası hukuk açısından pratikte uygulanabilir olmaktan çıkmıştır (Tezcan, 1994:349). Yukarıda belirtildiği üzere, devletlerin veya otoritenin saldırı savaşına başvurması kendilerine tanınmış bir hak olma durumundan evrilerek hem kolektif güvenlik hem de uluslararası hukukun üstün kuralları bağlamında yasaklı olgular statüsüne dönüştürülmüştür. 20'nci yüzyılda Avrupa'da oluşan güç dengesi çerçevesinde düzenin korunması maksadıyla barışçı çözümler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1899 ve 1907 yıllarında yapılan konferanslar ile savaşların icrasına yönelik kısıtlamalar düzenlenmiş ancak savaşın antlaşmazlıkların çözümü için bir yöntem olarak kullanılmasına ilişkin kısıtlayıcı bir hüküm getirilmemiştir (Acer ve Kaya, 2014:325).

Gelişen teknoloji sonucunda savaşların yıkıcılığının artması ve sivillerin daha fazla zarar görmeye başlaması sonrasında savaşların engellenmesi fikrinin Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en önemli gündem maddesi olduğu söylenebilir. Bu çabanın ilk ve en önemli girişimlerinden birisi Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulmasıdır (Tosun, 2009:93). MC Misakı, genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklayan bir düzenleme öngörmemekle beraber, savaşın önlenmesi için resmi ve uluslararası yöntemi ilk defa ortaya koyması ve savaşı devletin çıkarlarına tehdit sınırlamasından çıkarıp toplumun barış ve güvenliğine tehdit olarak algılaması bakımından önem arz etmektedir (Keskin, 1998:31).

MC Misakının 10'uncu maddesine göre; birliğin üyeleri, birliğin tüm üyelerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut politik bağımsızlığına saygı göstermeyi ve dış saldırganlığa karşı korumayı taahhüt etmektedir. Böyle bir saldırganlık halinde veya herhangi bir tehdit veya saldırganlık tehlikesi söz konusu olduğunda, Konsey, bu yükümlülüğün yerine getirileceği yollar konusunda tavsiyede bulunmayı taahhüt etmektedir (Yale Law School, 2017).

MC Misakın 11'inci maddesi ile; birliğin herhangi bir üyesinin savaş veya yakın savaş tehlikesi altında bulunduğu durum bütün birliği ilgilendiren bir durum olarak ilan edilmiş ve Milletler Cemiyetinin ulusların barışını korumak adına gerekli adımı atacağı beyan edilmiştir. Böyle bir acil durumun ortaya çıkması halinde Genel Sekreter, birliğin herhangi bir üyesinin talebi üzerine Konsey toplantısını derhal çağırarakla yükümlü kılınmıştır (Yale Law School, 2017). Yeni dünya düzeni içerisinde kolektif güvenlik anlayışının resmîyete dökülmesi ve güçsüz devletler için bir umut olması dışında geleceğe yönelik barış umutlarını artırması bakımından MC Misakının en önemli maddelerinden birisidir. Ancak başarıya ulaştığını söylemek mümkün değildir.

MC Misakının 12'nci maddesi gereği birlik üyeleri, aralarında bir kopuşa yol açabilecek herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, meseleyi hakemlik, mahkeme veya Konsey'in

soruşturmasına sunmayı kabul etmektedir. Birlik üyeleri bu sürecin sonundan itibaren üç ay süre ile savaşa başvurmamaya razı olduklarını bu madde ile onaylamıştır (Yale Law School, 2017). Bu madde ile savaşa başvurma yetkisine dar bir sınırlama getirilmiş, ancak savaş tam olarak yasaklanmamıştır (Acer ve Kaya, 2014:327). Bu madde de tüm çabalara rağmen amacına ulaşamamıştır.

MC Misakının 13'üncü maddesi gereği birlik üyeleri, diploması ile çözülemeyen ancak hakemlik, mahkeme veya konsey önüne getirilmesinin uygun olduğunu düşündükleri konuları, hukuk yoluyla çözmeyi kabul etmektedir. Birlik üyeleri, Misakın öngördüğü çözüm yöntemlerine uyan herhangi bir birlik üyesine savaş açmamayı taahhüt altına almıştır (Yale Law School, 2017). Bu madde de kolektif güvenliği ön plana çıkaran ve devletleri MC'ye üye olmaya teşvik eden bir madde özelliği taşımaktadır.

MC Misakının giriş bölümünde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için taraf devletlerin savaşa başvurmama yükümlülüklerini kabul ettiği ifade edilmektedir (The Covenant of the League of Nations, 1924). Ancak yapılan düzenlemeler savaşı yasaklamak amacından çok savaş ihtimalini azaltmak için öncelikle diplomatik yöntemlerin kullanılmasını, bunun mümkün olmadığı durumlarda uluslararası hukuk yollarının denenmesini öngörmüştür (Keskin, 1998:30). Buna rağmen özellikle revizyonist devletler, zedelendiklerini düşündükleri çıkarlarını temin etmek için agresif önlemler almadan önce MC'den ayrılmayı tercih etmiştir. Bu durumun MC ile oluşturulan barış havasının küçümsenmeyecek bir etkiye sahip olduğunu gösterdiğini söylemek mümkündür. Misakın savaşın yasaklanmasına yönelik taşıdığı boşluklar nedeniyle uluslararası alanda MC Misakının ilanından sonra da çalışmalar devam etmiştir.

MC asamblesi tarafından 1924 yılında "Uluslararası Sorunların Barışçı Çözümüne İlişkin Cenevre Protokolü"¹ hazırlanmıştır. Bahse konu protokolün ikinci maddesi ile imzacı taraflar hiçbir koşul ve şartta birbirleri ile savaşmayacaklarını deklare etmiştir. Bu şarta sadece iki istisna getirilmiştir. Bunlardan birincisi saldırgan eylemlere direnme, ikincisi MC şartı ve bu sözleşme koşullarına uygun davranma halidir. (Acer ve Kaya, 2014:328). Ancak bahse konu sözleşme, İngiltere'nin onaylamaması nedeniyle hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Hazırlanan bu sözleşmenin maddeleri, yürürlüğe girmemekle beraber sonraki dönemde yapılacak çalışmalara temel oluşturmak bakımından önemli mihenk taşı görevi görmüştür.

Yeni yüzyılda savaşların önlenmesine ilişkin olarak imza altına alınmış ve halen yürürlükte bulunan ilk ve önemli sözleşme Briand-Kellogg² paktidir (Kellogg-Briand Pact, 1928). Üç maddelik kısa bir sözleşme olan Briand-Kellogg Pakti, 27 Ağustos 1928'de imzalanmış, 1929 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu pakt ile taraf devletler uluslararası sorunların çözümünde savaşın bir yöntem olarak kullanılmasını kınarken, savaşın birbirleri ile ilişkilerinde ulusal bir politika olarak kullanılmasını reddettiklerini/vazgeçtiklerini (renounce) beyan etmiştir. MC Misakı, savaşma hakkının

¹ 1924 Cenevre Protokolü : Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes, <https://www.un.org/securitycouncil/content/pacific-settlement-disputes-chapter-vi-un-charter>

² Briand-Kellogg Pakti: Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy, <https://www.uni-marburg.de/icwc/dateien/briandkelloggpackt.pdf>

muhafaza edildiğini ancak ilk seçenek olmadığını söylerken, Briand-Kellogg Paktına imza koyan devletler bu haktan vazgeçtiklerini deklare etmiştir. Ancak antlaşmada savaşa varmayan kuvvet kullanımı yasaklanmamıştır. Halen yürürlükte bulunan sözleşme, savaşı tanımlamaması ve savaşa başvuranlara uygulanacak yaptırımları içermemesi nedeniyle eleştirilmektedir (Keskin, 1998).

Savaşın küresel olarak önlenmesi gayretlerine bölgesel mahiyette yapılan antlaşmalar da katkı sağlamıştır. 1933 yılında Güney Amerika ülkeleri, İtalya ve ABD arasında savaşın önlenmesi ve uzlaşma amacıyla antlaşma imzalanmış, bahse konu antlaşma ile taraf devletler saldırı savaşını kınadıklarını ve karşılıklı veya diğer devletler ile ilişkilerinde uluslararası hukuk kurallarına uygun davranacaklarını beyan etmiştir. Benzer şekilde dönemin SSCB Dışişleri Bakanı Litvinov'un girişimi ile Estonya, Letonya, Polonya ve Romanya ile Briand-Kellogg paktına benzer bir anlaşma imzalanmış, Türkiye'de müteakiben bu antlaşmaya taraf olmuştur (Dilek, 2013). Bahse konu bölgesel çabaların da, diğer savaşı önleme çabaları gibi etkili olamadığını söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar savaşı önleme ve barışı tesis etme gayretleri, savaşın yasaklanması hususunda genel bir algı yaratmış olsa da, büyük ve yıkıcı başka bir dünya savaşının yaşanmasına engel olamamıştır. Altı yıl süren kanlı savaş sonunda dünya sistemini yeniden inşa eden galip güçler tarafından 1945 yılında Birleşmiş Milletlerin (BM) kuruluşu aşamasında savaşı dışlayan anlayış BM antlaşmasına yansıtılmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın giriş bölümünde gelecek kuşakları savaşın acılarından korumak ve ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanmamayı sağlayacak prensipleri kabul etmeye karar verildiği belirtilmektedir. Antlaşmanın 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında devletler uluslararası ilişkilerinde diğer devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınacaklarını beyan etmektedir. Sözleşme içerisinde devletlerin kuvvet kullanmak ve kuvvet kullanma tehdidinden "kaçınması" gibi bir ifadenin varlığına rağmen, "yasaklanmak" ifadesinin yer almaması dikkat çekmektedir (Acer ve Kaya, 2014:331).

MC ve Briand-Kellogg Paktında 'savaş' kavramının kullanılarak kısıtlanmasına yönelik gayretler devletler tarafından boşa çıkarılmış ve her iki sözleşmenin de amacına ulaşamamasına neden olmuştur. Buna mukabil Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde "savaş (war)" kelimesinin kullanımından kaçınılmıştır. Yapılan bu düzenleme ile savaşa varmayan ancak şiddet içeren kuvvet yöntemlerinin de engellenebilmesi amaçlanmış, devletler arasındaki her türlü silahlı çatışmaların kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmesi sağlanabilmiştir (Keskin, 1998:24).

Sözleşme metninde yer alan "kuvvet kullanma" kavramının içeriğine ilişkin tartışmalar mevcuttur. Bahse konu tartışmalar silahlı kuvvet dışında uygulama alanı bulan siyasi ve ekonomik yaptırımların bu kavramın içerisinde yer alıp almadığı yönündedir (Keskin, 1998). Sözleşmenin yapılış sürecinde bazı ülkelerin bu yönde yaptıkları tekliflerin reddedilmesi ve sözleşmenin giriş bölümünde "silahlı kuvvetin kullanılmamasına" yapılan vurgu dikkate alındığında, silah içermeyen kuvvet gösterilerinin bu yasağın dışında kaldığı kabul edilmektedir (Keskin, 1998:35, Acer ve Kaya, 2014:331). Bu

bakımdan sözleşme "kuvvet kullanma" kavramını silahlı kuvvetlere atıfla değerlendirmiştir.

İki dünya savaşı arasında savaşların önlenmesi için yapılan diğer tüm sözleşmeler gibi BM Sözleşmesinde de önemli ve ayırt edici kavramların tanımlarına yer verilmemiştir (Keskin, 1998:35). Mevcut eksiklik, kuvvet kullanma yasağına ilişkin tartışmaların ortaya çıkmasına neden olduğu gibi, uygulamalarda suiistimale de yol verecek zafiyet yaratmaktadır. Bu tür suiistimalin önüne geçebilmek maksadıyla BM Genel Kurulu, 1970 yılında "Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri"yi yayımlamıştır. Bahse konu bildiri; saldırı savaşının barışa karşı suç olduğunu, egemen bir devletin içişlerine müdahalenin yasak olduğunu, devletlerin herhangi bir işgalin konusu olamayacağını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Aynı zamanda misilleme kavramının ve diğer devletin ülkesine sızma maksatlı düzensiz güçler veya paralı askerler dahil silahlı grupları destekleme girişiminin kuvvete başvurmama yasağını ihlal eden eylemlerden olduğu da belirtilmiştir (Acer ve Kaya, 2014). BM Genel Kurulu, 1974 yılında 3814 numaralı kararı ile 'saldırı'nın tanımını yapmış ve aynı karar ile savaş ilanından bağımsız olarak saldırı olarak değerlendirilebilecek fiilleri tespit etmiştir. Birleşmiş Milletlerin üye ülkeleri aldıkları kararlar ile, yıllar içerisinde belirsizlikleri ortadan kaldırabilmek için çaba göstermiştir.

Sözleşmenin 51'inci maddesi ile öngörülen meşru müdafaa kavramı da tartışmaların odak noktalarından birisi olmayı sürdürmektedir. Meşru müdafaa olarak tanımlanabilecek durumlar için devletlerin kendini savunma hakkı sözleşmenin 51'inci maddesi ile tanınmış ve kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak belirtilmiştir (Çakmak, 2014:191). Mevcut madde, devletlerin meşru müdafaa eşik seviyesini yüksek tutmakta, sadece devletlerin kendi egemen topraklarına doğru yaşanacak fiili saldırıları meşru müdafaa kapsamına almaktadır. 1986 yılında Nikaragua-ABD davasında UAD tarafından verilen karar da mevcut maddenin içeriğini desteklemektedir (Keskin, 1998:55). 2001 yılında yaşanan İkiz Kuleler saldırısından sonra, meşru müdafaa kapsamında önleyici saldırının uluslararası hukuka uygunluğu tartışmaları da gündemdeki yerini almıştır (Çakmak, 2014:193). Güçlü emareler veren saldırı ihtimaline karşı müdafaaya dayalı "ön alıcı savaş (preemptive war)" ile saldırı potansiyeline sahip karşı tarafın mevcut potansiyelini kullanma düşüncesine sahip olamadan imhasına dayalı "önleyici savaş (preventive war)" kavramları (Canikoğlu, 2015), meşru müdafaanın sınırlarını zorlayan argümanlar olarak tartışmaya yeni boyut kazandırmıştır.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin sorunların savaş ile çözülmemesine yönelik gayretlerinde yukarıda belirtilen tartışmalar yanında, uluslararası kamuoyunun hemfikir olduğu noktalar da vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi 'savaş'ın kötü olduğuna ilişkin algının yerleşmiş olmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilmeye çalışılan kofidikasyon ile savaştan uzak duracak bir dünya yaratma çabalarının sonucu olarak saldırı savaşı veya kuvvet kullanma yasağı, uluslararası hukukta yer alan üstün kural (*jus cogens*) kapsamına alınan en önemli öğelerden birisi olmuştur (Karakoç, 2006; Acer ve Kaya, 2014; Denk, 2014:52;). Kuvvet kullanma yasağı, oldukça somut ve itiraz

edilebilirliği zor olan ve hatta uluslararası hukukun "*büyük ilkesi (grand norm)*" olarak adlandırılan üstün kurallarının başında gelmektedir (Karakoç, 2006:90). Nitekim kuvvet kullanma yasağının '*jus cogens*' durumu, Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlar ile yargıçların karar dayanaklarında yer almak suretiyle uluslararası hukuk bağlamında varlığını güçlendirmiştir (Denk, 2014).

Birleşmiş Milletler'in kuruluş aşamasında 'savaş' kavramına yer vermeyerek 'savaş'ı yasakladığına dair yukarıdaki tartışmalarda Birleşmiş Milletler'in genel yapısının etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Genel kurul tarafından alınan kararların bağlayıcı niteliği yoktur ve tavsiye niteliğindedir. Dünya barışını ve güvenliğini koruma sorumluluğu bulunan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararlarının ise yaptırım gücü mevcuttur. Birleşmiş Milletlerin iç organizasyonundaki işlevsellik farklılıkları Birleşmiş Milletler Genel Kurulu üyeleri ile güvenlik bağlamında veto hakkına sahip Güvenlik Konseyi üyesi beş ülkenin savaşın 'yasaklanması' olgusuna bakışlarının farklılaşmasına neden olabilmektedir. Özellikle sömürgecilikten kurtulan ülkelerin de desteğiyle genel kurul üyesi bir çok devlet için 'meşru savaş' işgale veya sömürgeci hareketlere karşı yapılan savaştır ve bunun dışındaki savaşların meşru kabul edilmesi söz konusu değildir. Buna mukabil Güvenlik Konseyi üyesi beş ülke için haksızlığa karşı uluslararası toplumun 'savaş' aracını kullanması meşrudur. Veto yetkisine sahip devletlerden herhangi birinin savaşa kararı alması durumunda Güvenlik Konseyi'nin karar alması imkansız hale gelmektedir. Bu durum da savaşın aslında bu beş üye tekelinde kalması ve bu üyeler için yasaklanma imkanının bulunmaması sonucunu doğurmaktadır.

Şiddeti doğasında barındıran savaş olgusunun 'haklı savaş'tan önlenmesi gereken bir olguya dönüştürülmesi süreci, uluslararası hukuk bağlamında başarıya ulaşmış gibi görünmektedir. Mevcut uğraşların sonucunda savaşın kötü olduğu ve başvurulmaması gereken bir çözüm yöntemi olduğu konusunda devletler hemfikir olmuş ve BM Antlaşması ile bunu teyid etmiştir. Kuvvet kullanma yasağı devletler için aynı zamanda uluslararası teamül niteliği kazanmış, BM Antlaşmasına imza koymayan devlet ve diğer unsurlar için bağlayıcı boyuta yükseltilmiştir (Karakoç, 2006:91). Dolayısıyla 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren saldırı savaşı ve kuvvet kullanma tehdidi, sorunların çözümünde araç olarak kullanılma imtiyazını kaybetmiş, '*jus cogens*' kurallar ile yasaklı olgular arasındaki yerini almıştır.

3.3. Hukuki Değişimin Montreux Sözleşmesi'ne Etkileri

Kuvvet kullanma yasağının '*jus cogens*' seviyesine yükselmesi, devletler arasında yapılan ve yapılacak olan antlaşmaları doğrudan etkileyecek bir konuma evrilmiştir. Devletlerin çıkarıcı ve güvenlikçi yaklaşımlarında değişiklikler olmaması nedeniyle kuvvet kullanmak uluslararası hukuk alanında sonuç doğurmuş, fiili alanda yeteri kadar karşılık bulamamıştır. Devletler arasında üstün kurallara aykırı bir hususun antlaşmalara konu edilmesini önleyen kodifikasyon çalışmalarının tarihi serüveni, daha 1936 yılında imzalanmış olan ve savaş kavramını derinlemesine bünyesinde bulunduran Montreux Sözleşmesi'nin de bu bağlamda değerlendirilmesini en basit tabirle kaydadeğer bir akademik zihin egzersizi haline getirmektedir.

O günden bu yana savaş büyük ölçüde yasaklanmış ancak bu devletlerin kuralların arkasından dolaşmasını engellememiştir. Kuvvet Kullanma yasağına ilişkin algı ve buna bağlı olarak kodifikasyon çalışmalarına paralel olarak, mevcut durumun '*jus cogens*' durumu, devletleri 'misilleme', 'insani müdahale', 'barışçıl abluka' gibi savaşa varmayan diğer kuvvet kullanma yöntemlerini meşru bir yol olarak kullanmaya sevk etmiştir. Savaş dışı kuvvet kullanma yöntemlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması karşısında uluslararası toplum kuvvet kullanmayı düzenleyen belgelerde 'savaş' kavramı yerine kuvvet kullanma gibi daha geniş kapsamlı ve gerektiğinde muğlaklık içeren kavramları kullanmaktadır (Acer ve Kaya, 2014:330). Dolayısıyla BM Antlaşması ve sonrasında alınan kararlar, saldırı savaşını hukuki anlamda yasaklamış ancak uluslararası sistem bunu uygulamaya başarılı bir şekilde yansıtamamıştır.

Montreux Sözleşmesi'nin imzalandığı dönemde, devletler arası antlaşmaların esaslarını düzenleyen bir bağlayıcı kuralın bulunmadığını, dönemin sözleşmelerin yapılış esaslarının, teamül hukukuna dayandığını söylemek mümkündür. Bu süreçte uluslararası hukukun genel prensiplerine dayalı sözleşmeler ortaya konulmuştur. Montreux Konferansı öncesinde, Türk tarafının konferansın toplanması maksadıyla taraf ülkelere gönderdiği nota ile yapmış olduğu talep uluslararası hukuk açısından 'rebus sic stantibus' ilkesine dayandırılmıştır (Özersay, 2012 Doğru, 2013). İsviçre Federal Daire Başkanı B. Motta, konferansın açılışında "konferansın gündeminin 1923'lere kadar uzanan yazılı bir sözleşmenin derin bir değişikliğe uğramış olgusal koşullara uydurulması ve bir devletin ülkesel egemenliği ile diğer devletlerin çıkarları ve genel ticaret gereksinimleri ile bağdaştırmak olduğunu" ifade etmiştir (Meray ve Olcay, 1976:23). Türk Heyeti Temsilci Heyeti Başkanı Tevfik Rüştü Aras açılış konuşmasında "boğazlarda uygulanmakta olan 1923 rejiminin varlık nedenini yitirdiğini ve bu rejimi temelinden değiştiren koşullar sonucu uygulanamaz duruma düştüğünü" ifade etmiş, konferansa katılan tüm ülke temsilci heyeti başkanları da bu tespitin doğruluğunu teyid etmiştir (Meray ve Olcay, 1976).

Montreux Sözleşmesi'nin, şartların köklü değişimi iddiasının baştan kabulü sonucu ortaya çıkan bir antlaşma olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu sözleşmeden günümüze kadar gelen süreçte savaş hukukunda yaşanan gelişmeler nedeniyle Montreux Sözleşmesi'nin getirdiği rejimin de uygulanamaz duruma düşme riski ile karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Dönemin savaş algısını etkileyen köklü değişimler ve uluslararası toplumda savaşa karşı oluşan yeni bakış açısı ile birlikte özellikle antlaşmalar hukukunu düzenlemeyi amaçlayan sözleşmelerin ortaya çıkması önem arz etmektedir. Zira Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın 38'inci maddesine göre 'uluslararası hukukun birincil kaynağı' olan antlaşmaların yapılma süreci ve uygulamalarına ilişkin olarak 1969 yılında imzalanan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmeleri (VAHS), (Acer ve Kaya, 2014:78; Çakmak, 2014:50) önemli bir virajı ifade etmektedir

Mevcut antlaşmanın giriş bölümünde; özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşması ile vücut bulmuş olan kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanması hususlarının uluslararası hukuk kuralları arasında yer aldığına vurgu yapılmaktadır. Bahse konu sözleşme, uluslararası hukukun emredici normlarına (*jus cogens*) aykırılığı,

sözleşmelerin geçersizlik nedeni olarak belirlemiştir (Mangır, 2011; Çakmak, 2014:53;). Ayrıca antlaşma şartlarında, uygulamayı engelleyecek derecede köklü değişiklikler meydana gelmesi, antlaşmaların sona erdirilmesi için geçerli bir sebep olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu yeni durum nedeniyle, Montreux Sözleşmesi'ne bu açıdan yeniden bakılmasının faydalı olacağı söylenebilir.

Hukukta bir antlaşmanın geçersizlik nedenleri, doğurdıkları sonuçları bakımından "yok sayılma" ve "iptal nedenleri" olarak ikiye ayrılmaktadır (Acer ve Kaya, 2014). Yokluk hali, hukuki bir durumun yokluğunu ifade etmektedir. İptal nedenleri ise sakat işlemin mevcut hukuk düzeninin çok temel bir ögesine aykırılığı ifade eden ve talebe bağlı olmaksızın mahkeme tarafından kendiliğinden dikkate alınan "mutlak butlan" ve yalnızca tarafların iddiası üzerine dikkate alınarak iptal edilme sebebi olup olmadığına karar verilecek olan "nisbi butlan" başlıkları altında bir antlaşmanın geçersizliğini ifade etmektedir (Uzun, 2013:18, Acer ve Kaya, 2014:92) Uluslararası hukukta emredici normlara (*jus cogens*) aykırı antlaşmalar VAHS'ne göre hükümsüzlük halleri arasındadır (Karakoç, 2006:117).

Yapılacak bir antlaşmanın maddelerinden herhangi birinin '*jus cogens*' haline gelmiş olan bir kurala aykırı olması VAHS'nin 53 ve 64'üncü maddelerine göre, sözleşmeyi etkileyebilecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş engellenmesi gereken bir olgu haline gelmiş, uluslararası kamuoyunda '*jus cogens*' durumuna yükselmiştir. Dolayısıyla uluslararası aktörler tarafından zaten dışlanmış ve bu durumu emredici norm haline gelmiş olan bir olguya atıf yaparak bir ilişkiyi düzenlemenin antlaşmanın bu bağlamda tartışılır kadük hale gelmesine neden olabileceğinden hareket ederek Montreux Sözleşmesi'ni etkileyebilecek güncel VAHS maddelerini incelemek faydalı olacaktır.

VAHS'nin 53'üncü maddesine göre bir antlaşma, yapıldığı esnada uluslararası hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa hükümsüzdür. Bu sözleşmeye göre 'milletlerarası genel hukukun emredici bir normu', kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte daha sonraki bir uluslararası hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak ifade eilmektedir. Mevcut madde ile emredici normun tanımlanması yoluna gidilmiş ve emredici normun mevcut olduğu hallerde yapılan antlaşmaların emredici bir norm ile çatışması durumunda hükümsüzlüğüne yönelik düzenleme öngörülmüştür. Montreux Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu kuralların, hayata geçtiği dönemde kabul edilmiş bir emredici norma aykırılık teşkil eden bir durumu yoktur. Bu bakımdan Montreux Sözleşmesi'nin etkilenmesi söz konusu değildir.

Sözleşmenin 64'üncü maddesine göre ise uluslararası hukukun emredici bir normunun ortaya çıkması durumunda bu normla çatışan mevcut herhangi bir antlaşma batıl hale gelerek sona erecektir. Sözleşmenin 53'üncü maddesi emredici normun varlığı anında yapılan antlaşmaları konu edinirken, 64'üncü madde emredici normun, oluşmasından önce yapılmış antlaşmalara etkisini düzenlemektedir. Uluslararası hukukta emredici normların, uluslararası sistemin aktörü olan devletlerin herhangi bir konuda ortak karar vermesi ile meydana geldiği dikkate alındığında teamül hukukunda yer alan ısrarlı itiraz durumunun bu konuda geçerli olmayacağı, dolayısıyla emredici bir normu reddetmenin herhangi bir devlet için mümkün olmadığı söylenebilir (Denk, 2014).

Devletler için emredici normlar ile çatışan bir sözleşmenin geçersizliğini iddia etmek mümkündür. BM Antlaşması'nın 33'üncü maddesine göre, emredici normlar ile çatışan bir antlaşmanın geçersiz sayılıp sayılmayacağına dair bir ihtilaf söz konusu olduğunda, barışçıl çözümler öncelikli olmakla birlikte, UAD'na sorumluluk verilmiştir. (Mangır, 2011). Taraflardan birisi emredici normlara aykırılık iddia ederse bu UAD'nda çözüme kavuşacaktır. VAHS emredici normlara aykırılık iddiasında UAD'na zorunlu yargı yetkisi vermekte ancak UAD'na sorunları taşımak konusunda devletleri zorlayıcı bir husus bulunmamaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) yeni emredici bir normun ortaya çıkması ile antlaşmanın feshedilmediğini, ancak yeni emredici normun antlaşmanın ileriye yönelik varlığına ve işleyişine engel olacağını belirtmektedir. UHK'da belirttiği gibi, uzun bir süre uygulanmasına ve geçerli olmasına rağmen yeni emredici norm ile çatışan antlaşma geçersiz olmaktadır (Mangır, 2011).

Uluslararası hukukun emredici bir normu ile çatışan bir antlaşmanın geçersizliğinin sonuçları VAHS'nin 71'inci maddesi ile düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; sözleşmenin 53'üncü maddesine göre batıl olan bir antlaşma durumunda taraflar uluslararası hukukun emredici bir normu ile çatışan herhangi bir hükme güvenerek icra edilen herhangi bir işlemin sonuçlarını mümkün olduğu ölçüde bertaraf edecekler ve karşılıklı ilişkilerini genel uluslararası hukukun emredici normuna uygun hale getireceklerdir. VAHS'nin 64'üncü maddesine göre batıl olan ve sona eren bir antlaşmanın varlığı tarafları antlaşmayı bundan sonra icra etme konusunda herhangi bir yükümlülüğün kurtarmaktadır.

Emredici normlara aykırılık durumunda; eğer bir tek aykırı hükmün iptali ile antlaşma geçerli bir biçimde varlığını sürdürebilecek ise, bu yol tercih edilerek antlaşmaya geçerlilik kazandırılabilir. Ancak söz konusu hüküm antlaşmanın temelini oluşturan ve kaldırıldığında antlaşmayı ortadan kaldıran nitelikte bir hüküm ise antlaşmanın tamamının iptali mümkün olmalıdır (Karakoç, 2006:119).

Herhangi bir antlaşma kendi içerisinde geçersizlik durumu, sona erme ve yürürlüğün askıya alınması hususlarını düzenlemiş olsa dahi, VAHS'ne göre geçersizliği tespit edilmiş ise bu durumda hükümsüz kalmaktadır. VAHS'nin 69'uncu maddesi; geçersizliği bu sözleşmeye göre tespit edilen bir antlaşmanın hükümsüz olduğunu ve hükümlerinin hiçbir hukuki gücü olmadığını öngörmektedir. Buna rağmen böyle bir antlaşmaya güvenerek işlemler yapılmışsa, taraflardan her biri önceki durum neyi gerektiriyorsa o durumun tesisini talep edebilecektir. Sözleşmenin geçersiz hale gelmesi, iyi niyetle icra edilmiş işlemleri hukuksuz hale getirmemektedir. Montreux Sözleşmesi kendi içerisinde sona erme veya değiştirilme usüllerini belirlemiştir. Ancak bu durumun VAHS'nin 69'uncu maddesi karşısında zayıf kalacağını söylemek mümkündür.

VAHS'nin detaylı hükümlerine rağmen, uluslararası uygulamada emredici normlara aykırılık nedeniyle bir uluslararası antlaşmanın geçersiz sayıldığına yönelik örnek mevcut değildir. Bunun nedeni devletlerin uluslararası hukukun niteliğinin eşit ve bağımsız unsurlardan oluştuğuna yönelik algısından öte emredici normların kötüye kullanılması kaygısıdır (Karakoç, 2006). Ayrıca emredici norma aykırılık nedeniyle geçersizlik talebi yapabilme yetkisinin sadece sözleşmeciler devletlere bırakılması da bu tür talebin

oluşmasına engel teşkil etmektedir (Denk, 2014:67). Devletler, emredici normların yarattığı sonuçların çıkarlarına aykırı sonuçlar doğurabilecek kararlar yaratmasına sıcak bakmayacaktır. UAD tarafından yeri geldiğinde kendisini devletlerin üstüne koyarak normatif bir karar verse bile bahse konu husus uluslararası sistemin devlet temelli anlayışına ters düşecektir.

Montreux Boğazlar sözleşmesi imzalandığında kodifiye edilmiş emredici normlar bulunmamakla beraber, 1928'den beri savaşın engellenmesine ilişkin ciddi bir çaba ve alginın olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Montreux Konferansına katılan Rus Delegesi M.Litvinov; Milletler Cemiyeti ve savaşı dışlayan Briand-Kellog Paktlarıyla yönetilen bir devirde uluslararası bir antlaşmada savaşı sanki bazı hallerde hukuka uygun olabirmiş manasına gelecek şekilde yasalamanın yersiz olacağı kanısındadır (Erkin, 1968:90). Uluslararası sistemin aktörleri olan o dönemin devletlerinin, kendi çıkar ve güvenliklerini ön plana alarak dönemin şartlarına gösterdikleri revizyonist tepkiler savaş tehlikesini tetiklemiş, Litvinov'un uyarısına tepkisiz kalmalarına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler düzeninin oluşmadığı o dönemde, sorunların çözümünde dışlanmaya çalışılan bir olgunun Montreux sözleşmesinde konu edilmesinin uygun olmayacağıan yönelik vurgu günümüzdeki durumu yansıtması bağlamında dikkat çekicidir.

Uluslararası hukukun kaynakları, devletlerin ve örgütlerin herhangi bir konuda antlaşma yapabilme hakkını tanımaktadır. Bu konuda tek sınırlama; yapılacak antlaşmanın üstün kurallara aykırılık teşkil etmemesidir. Benzer şekilde BM Sözleşmesi hükümlerine aykırılık teşkil edecek hükümler de antlaşmalarda yer alamaz (Çakmak, 2014:51). VAHS'nin 64'üncü maddesine göre, uluslararası hukukun emredici bir normunun ortaya çıkması durumunda bu normla çatışan mevcut herhangi bir andlaşma batıl hale gelerek sona erecek ise, Montreux Sözleşmesi bu maddeden nasıl etkilenecektir? Savaşa yönelik '*jus cogens*' durumunun varlığı ile birlikte VAHS'ın ortaya çıkması ve genel bir kabul görmüş olması dikkate alındığında Montreux Sözleşmesi'nin mevcut durumunun, 64'üncü madde kapsamında tartışmalı hale geldiğini söylemek mümkündür.. Yukarıda da belirtildiği üzere savaş engellenmesi gereken bir olgudur ve bu olgu emredici bir norm (*jus cogens*) halini almıştır (Karakoç, 2006; Acer ve Kaya, 2014; Denk, 2014:52;). Savaşın bu yeni hukuki hali, temelini savaş kavramının oluşturduğu sözleşmenin savaşa yönelik bir çok maddesinin öncelikle hukukiliğini, sonrasında uygulanabilirliğini sorgulanır hale getirmektedir.

Dönemsel değişiklikler nedeniyle antlaşma şartlarında köklü değişiklikler meydana gelmesi, antlaşmaların sona erdirilmesi için geçerli bir sebep olarak kabul edilmiştir. VAHS'ın 62'nci maddesi; bir antlaşmanın imzalanması sırasında tarafların antlaşma ile bağlanma rızalarına esaslı bir temel oluşturan şartların köklü değişikliğe uğraması (*Rebus sic stantibus*) ve mevcut değişikliğin sözleşme yükümlülüklerinin ifasına engel olduğu durumlarda taraflara sözleşmeden çekilme veya sona erdirme hakkı vermektedir. '*Rebus sic stantibus*' ilkesine dayanan bir uygulama daha önce Türkiye'nin başvurduğu ve Montreux Konferansına temel teşkil eden bir uygulamadır. Nitekim, 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilerek yeni bir sözleşme yapılmasını Türkiye o dönemin

askeri ve siyasal koşullarında ortaya çıkan köklü değişikliklere dayandırarak ileri sürmüş ve sonuçta Montreux Konferansının toplanmasını sağlamıştır (Doğru, 2013).

1928 ve sonrasındaki savaşın engellenmesine dair yapılan antlaşmalar ve oluşan '*jus cogens*' normları neticesinde geline nokta savaş mutlak manada her ne kadar yasaklanmış olmasa da bu durum devletlerin silahlı unsurlarını kullanma serbestisi önüne çok büyük hukuki ve pratik engeller çıkarmıştır. Bununla bağlantılı olarak da devletlerin güç kullanımına yönelik davranış, strateji ve taktikleri de değişime uğramış, bu da 'savaş' ile ilgili algıyı temelden değiştirmiştir. Buna ayrıca teknolojik ilerleme de eklendiğinde Montreux Sözleşmesi'nde bahsedilen savaş ile ilgili maddelerin içerikleri hukuk, teknoloji ve diğer alanlarda yaşanan dönüşümden etkilenir hale gelmiş yani yeni bir '*rebus sic stantibus*' durumu açıkça ortaya çıkmıştır. O döneme göre siyasi çerçeve, teknoloji ve hukukun değiştiğine yönelik kuşku yoktur (Toluner, 2006).

Montreux Sözleşmesi'nin temelini oluşturan konvansiyonel savaşın ortadan kalktığını veya bir daha hiç olmayacağını söylemek mümkün değildir. Ancak teknolojik gelişmeler, silahların menzillerinde ve etkilerinde büyük değişimler yaratmıştır. Artık Karadeniz'i kontrol edebilmek için Karadeniz'e gemi göndermeye gerek kalmamış, uydular veya hava vasıtaları ile etkin bir gözetleme ve tehdit oluşturma potansiyeli oluşmuştur. Montreux Sözleşmesinde savaş gemisi tanımı gemilerin tonajı ve toplarına göre sınıflanmış iken, bugün gemilerin üzerinde nükleer veya konvansiyonel başlıklı uzun menzilli güdümlü mermiler bulunmaktadır. Boğazdan geçen gemilerin tonajı ve büyüklüğünde büyük değişiklikler meydana gelmiştir (Toluner, 2006). Yeni silahlar, geleneksel silahların yararını yok ederken gücü bir aktörden alıp diğer aktöre vererek jeopolitik değişimi güçlendirmektedir (Friedman ve Friedman, 2015). Silahsızlanma çabalarına karşın nükleer silahlar dahil insanlar için yıkıcı bir çok yeni silah ile caydırma ve güvenliği sağlama önemli bir yöntem olarak devletler tarafından benimsenmiştir.

Devletler arasında yapılan savaşlar, devlet dışı unsurların katılımı ile aktör bakımından genişlemiştir. Savaşın hukuki tanımının yapılmamasına rağmen araçsal, bölgesel veya aktörler dikkate alınarak çok farklı savaş türleri tanımlanmış, yaşanan silahlı çatışmalar bu şekilde adlandırılmaya çalışılmıştır. 1907 yılında devletlerin kabul ettiği savaşların ilan zorunluluğu, 1949 yılında kaldırılmış, tarafların çatışma durumunun adlandırılması muğlaklaştırılmıştır.

İkinci dünya savaşı sonunda kurulan uluslararası sistemde de dönüşümler mevcuttur. Soğuk savaş sonrası iki kutuplu sistem önce tek kutuplu sisteme dönüşmüş, Montreux'un etkilediği Karadeniz çevresinde Ukrayna Krizi ile Suriye'de yaşanan kriz bağlamında Montreux Sözleşmesi'ne taraf devletlerin bizzat yer aldığı yeni çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Kollektif güvenlik anlayışına dayalı ittifaklar kurulmuş, Montreux Sözleşmesi'ne taraf devletler de bu ittifaklarda yer almıştır (Koçer, 2007). Siyasi alanın dinamik yapısı halen küresel ve bölgesel anlamda değişikliklerin devamına yol açmakta, başlangıçta tek kutupluymuş görüntüsü veren soğuk savaş sonrası sistem içinde çok kutupluluğa gidiliyor olduğuna dair kuvvetli sinyalleri barındırmaktadır.

Bir diğer husus ise siyasi örgütlenme ile ilgili köklü değişimdir. Dönemin kollektif güvenliği sağlamak için Wilson Prensiplerine istinaden kurulmuş olan Milletler

Cemiyeti'nin varlığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortadan kalkmıştır (Tunç, 2002:259), Montreux Sözleşmesi'nin 21'inci maddesi "savaş tehlikesinin yakın olması" durumunda Türkiye'ye tedbirler alma imkanı vermiş, savaş tehlikesinin varlığını veya yokluğunu tespit sorumluluğunu Milletler Cemiyetinin Konseyinin 3'te 2 çoğunluğunca ve imzacı tarafların çoğunluğunun bu görüşe katılması şartına bağlamıştır (Meray ve Olcay, 1976:). Milletler Cemiyeti'nin yokluğunda bu maddenin uygulanma alanına ilişkin soru işaretleri mevcuttur. Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyetinin devamı olmayıp, aralarında fonksiyonel bir bağlantı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu maddenin 3 ve 4'üncü paragraflarının pratik bir uygulama alanının olmadığını söylemek mümkündür (Kurumahmut, 2006;79). Savaş tehlikesinin varlığı durumunda Türkiye tarafından gerekli tedbirlerin alınmasını müteakip, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvuruda bulunulabilir. Bu bağlamda Güvenlik Konseyi mevcut durumu gündemine alıp değerlendirmeye alabileceği gibi, gündemine almama kararı da verebilecektir.

Sonuç olarak günümüzde Montreux Sözleşmesi dönemine göre şartlarda köklü değişiklikler mevcuttur ve bu değişiklikler Montreux Sözleşmesi'nin hükümlerinin büyük bir bölümüne tesir edecek boyut ve çeşitliliktedir. 1936 yılında Türkiye'nin iddia ettiği 'rebus sic stantibus' durumu, günümüzde de siyasi maksatlara alet edilerek Montreux Sözleşmesi için gündeme getirilme potansiyeline sahiptir. Özellikle askeri ve siyasi alanda yaşanan değişimler Türkiye ve Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenlik algılamasında farklı tehditlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Muhtemel düşmanı gözleyebilmek ve gerektiğinde güç kullanma potansiyeline sahip olgun bir tehdit oluşturabilmek için artık askeri gemilerin Karadeniz'e girme zorunluluğu azalmıştır. Dolayısıyla gelişen askeri teknoloji Karadeniz'e askeri gemi geçişini kısıtlayan maddelerin etkilerini askeri anlamda azaltmıştır. Rusya'nın Suriye'de 'savaşan' bir devlet olup olmadığının adının konulmadığı bir süreç içerisinde bulunmaktadır. 'Savaş' kelimesi yerine 'kuvvet kullanma', son dönemde ise 'silahlı çatışma' ifadesinin kullanılır olması ve savaş kavramının iyiden iyiye muğlaklaştırılması, sözleşmenin savaş veya savaş tehdidinin yakın olması durumunda Türkiye'ye tanıdığı yetkilerin uygulamasını zora sokabilecektir.

Kuvvet kullanma yasağının emredici bir norm haline gelmesi ve emredici normların uluslararası hukukta varlığının VAHS ile tescili sonrasında Montreux Sözleşmesi batıl konuma düşme riski ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye VAHS'ne taraf olmamıştır. Bu bakımdan sözleşmenin öngördüğü maddelerin Türkiye için bağlayıcı olmadığı ve dolayısıyla Montreux Sözleşmesi için bir sonuç doğurmayabileceği söylenebilir. Ancak mevcut sözleşmenin öngördüğü hükümlerin teamül haline gelmiş olduğu dikkate alındığında Montreux Sözleşmesi'nin; savaş kavramına sırtını dayaması ve bu kavrama yönelik düzenlemeler içermesi bakımından üstün normlara aykırılık ve o tarihten bugüne dünya genelinde siyasi, askeri, teknolojik ve hukuki alanda yaşanan değişimler nedeniyle Türkiye'nin "şartlarda köklü değişiklik" iddialarına muhatap olması ihtimaller dahilindedir. Sözleşmenin savaş kavramı üzerinde oturuyor olması, buna mukabil savaşın engellenmesi gereken bir olgu olarak algılanması ve bu durumun emredici norm haline dönüşmüş olması sözleşmenin maddelerinin uygulanabilirliğini olumsuz etkilemektedir. Litvinov'un 1936 yılında gündeme getirdiği "savaşın hukuk dışılığı ve sözleşmeye

konularak yasallaştırılmaması" fikri, günümüzde kodifiye edilmiş bir emredici normun varlığında daha güçlü destek bulabilme imkanına sahiptir.

Sözleşmenin yürürlükten kaldırılması için sadece taraf bir devletin talebinin yeterli olduğu durumda, ya da şartların köklü değişikliklere uğradığı iddiasında bulunan bir devletin varlığında yeni bir konferans toplanması söz konusu olabilecektir. Bu konferanstan sonuç alınıp alınmayacağına yönelik güçlü soru işaretleri olsa da, Montreux Konferansında görüşmelerde Türk Heyetinin hazırlamış olduğu taslak metnin esas alındığı ve bu metin üzerinde fikirler oluşturulduğu unutulmamalıdır. Antlaşmanın emredici normlara aykırılık durumuna ilişkin bir iddia durumunda ise, sorunun UAD önüne gitme ihtimali vardır. Bu ihtimallere hazırlık yapmak, Montreux Sözleşmesi'nin bugüne kadar sağladığı avantajları geleceği taşıyacak yeni bir antlaşma yapabilmek adına faydalı olacaktır. Doktrinde korunması hatta gündeme getirilmesinden kaçınılması düşünülen bir sözleşmenin bu bağlamda gözden geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilebilir.

BÖLÜM 4: SURIYE 'İÇ' SAVAŞI VE MONTREUX SÖZLEŞMESİ ETKİLEŞİMİ

1936 yılından itibaren çeşitli badireler atlatan Montreux Sözleşmesi, 2011 yılında başlayan Suriye Savaşı ile yeni bir teste tabi tutulmuştur. Her ne kadar mesafe ve coğrafi konum olarak birbirleriyle ilişkilendirilmeleri zor olsa da Suriye ve boğazların ilişkisi, Rusya'nın Suriye'de yaşanan çatışma ortamına doğrudan müdahil olmasıyla güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Suriye'deki istikrarsız ortamdan kaynaklanan göç sorunu, terörizm ihracı ve sınır güvenliği gibi gündem maddeleri arasında Rusya'nın Suriye'de önemli bir aktör olmasında payı olan ve Türk Boğazlarından geçirilen gemilerin taşıdıkları askeri araç ve gereçler fazla dikkat çekmemiştir. Rusya ile Türkiye arasında başlangıçta yaşanan politik çekişmelerin ardından düşürülen uçak krizi ile askeri söylemlerin baş gösterdiği dönemde Rusya'nın Akdeniz'e en kısa iniş rotası olan boğazların bu sürece etkisinin yeterince analiz edilmediği söylenebilir. Halbuki Suriye'de yaşananların savaş ile ilişkisi, Montreux Sözleşmesi'nin savaşla olan bağı dikkate alındığında savaşa yönelik maddelerinin uygulanabilirliğini göstermesi ve bu sözleşmenin gelecekte maruz kalabileceği tehditlerin anlaşılması bakımından önemli sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

4.1 Suriye ve 'İç' Savaş Kavramı

Türkiye'nin yanı başında bulunan Suriye'de 15 Mart 2011 tarihinde Şam yönetimini protesto maksadıyla başlayan gösteriler, hükümetin göstericilere karşı verdiği sert karşılık ile birlikte kısa süre zarfında şiddetli çatışma haline dönüşmüştür. 2019 yılı itibarıyla sekizinci yılına giren çatışmalarda beşyüz binden fazla insan ölmüş, oniki milyon insan evini terk etmek zorunda kalmıştır (Syrian Civil War Map, 2019). Çatışmanın süresi arttıkça, aktörlerin de sayısı artmış, Suriye Ordusu ile isyancı örgütlerin arasında cereyan eden mücadeleye, Rusya, ABD, Türkiye, Suudi Arabistan, İran gibi devletlerin yanında, DAESH, El Nusra, PYD/YPG terör örgütleri gibi farklı birçok devlet dışı aktör katılmış, çatışma bir çeşit vekalet savaşına dönüşmüştür (Syrian Civil War Map, 2019). Medyanın güçlü bir şekilde kullanılmaya başlanması, zehirli gazların, kimyasal silahların çatışma sahnesinde yerini almış olması, terörist faaliyetlerin ve şiddetin çok yoğun bir şekilde görünürlüğünü artırmış olması, savaşın yaşandığı her bölgede yaşayan sivilin evlerinden göç etmek zorunda bırakılarak bölgesel kimlik transferinin yaşanması 'klasik savaş' veya 'iç savaş' yöntemlerinden farklı yöntemlerin Suriye'de kullanıldığını göstermektedir.

4.1.1 Savaş Tipolojileri

Suriye'deki durumun temel kavramları ne denli karmaşık hale getirdiğini daha iyi açıklayabilmek için savaş tipolojisini Suriye özelinde tekrar özetlemek faydalı olacaktır. Daha önce ifade edildiği gibi Singer ve Small tarafından ortaya konulan ve daha sonra COW tarafından yeniden düzenlenen savaş türleri "devletler arası savaşlar (inter-states war)", "devlet dışı savaşlar (extra-state wars)", "devlet içi savaşlar (intra-states wars)" ve "devletsiz savaşlar (non-state wars)" şeklinde belirlenmiştir. Sistem üyesi devletler arasında yaşanan savaşlar için "devletlerarası savaş" tanımı yapılmış, savaş süresince

düzenli ordular arasında yaşanan çatışmalarda bin insan kaybı kriteri kabul edilmiştir. "Devlet dışı" savaşlarda taraflardan birisi, uluslararası sistem tarafından tanınmayan ancak silahlı kuvvetleri olan ve özgürlüğünü sağlamaya çalışan özerk bir tarafı ifade etmektedir. Bu savaş türü için de bin insan kaybı kriteri mevcuttur. "Devlet içi" savaşlarda resmi hükümet ile bu hükümete karşı bir grubun silahlı mücadelesi anlaşılmaktadır. Diğer bir devletin, sürmekte olan bir iç savaşta hükümet lehine taraf olması durumunda devlet dışı savaş, muhalif gruplar yerine hükümete karşı mücadeleye girişmesi durumunda devletlerarası savaş durumuna dönüşecektir. Bir egemen devletin ülkesi içerisinde farklı toplulukların birbirleri ile silahlı çatışmaya girişmesi ve yıllık ölüm sayısının bini geçmesi durumunda "devletsiz savaş" durumu ortaya çıkacaktır (Sarkees, 2010).

Singer ve Small tarafından geliştirilen yöntemlere benzer şekilde Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü tarafından çatışma kavramı için farklı veriler geliştirilmiştir. Savaş kavramının muğlaklaşan durumuna açıklık getirmek isteyen enstitü tarafından çatışmanın yoğunluğuna bağlı olarak beş farklı kategori tespit edilmiş, "ihtilaf, şiddet içermeyen kriz, şiddet barındıran kriz, sınırlı savaş ve savaş" olarak ayrıştırılan çatışma kavramı için ölçülebilir sınırlar belirlenmiştir (Barometer, 2019). Yapılan puanlamaya istinaden ortaya çıkan ampirik veriler sayesinde, yaşanan çatışmanın adının konulması hedeflenmiştir. Bahse konu ölçülebilir kriterler tablosu aşağıda sunulmuştur.

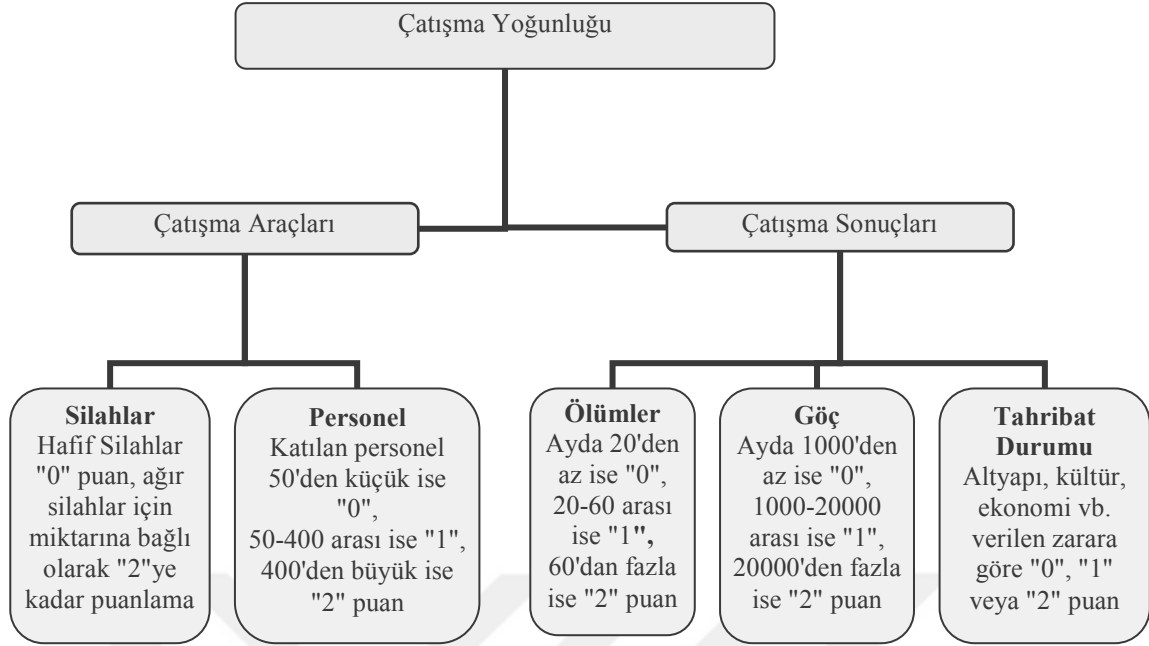
Tablo 1: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Yoğunluğu Konsepti

Çatışma Yoğunluğu Konsepti			
Yoğunluk Derecesi	Terminoloji	Şiddet Derecesi	Yoğunluk Sınıfı
1	İhtilaf	Şiddet İçermeyen Çatışma	Düşük Yoğunluk
2	Şiddet İçermeyen Kriz		
3	Şiddet içeren Kriz	Şiddet İçeren Çatışma	Orta Seviye Yoğunluk
4	Sınırlı Savaş		Yüksek Yoğunluk
5	Savaş		

Kaynak: (Barometer, 2019)

Çatışmanın yoğunluk derecesini belirlemek maksadıyla çatışmada kullanılan silahlar, personel, ölümler, mülteci durumu ve tahribat durumuna göre kriterler belirlenerek olgunun adının konulması için çaba harcanmaktadır. Hafif veya ağır silahların kullanılmasına göre puanlama yapılmaktadır. Çatışmaya katılan personel sayısı 50'den küçük ise düşük, 50 ile 400 arası ise orta, 400'den büyük ise yüksek değerlendirilerek en yüksek puanlama yapılmaktadır. Çatışmada ölenlerin sayısının ölçü birimi aylık olarak 20'den az ise düşük, 20 ile 60 arasında ise orta, 60'tan fazla ise yüksek olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde aylık göçe tabi olan insan sayısına bağlı olarak değerlendirme yapılırken, çatışma bölgesinde yaşanan tahribata göre puanlama yapılmaktadır (Barometer, 2019). Yoğunluk konseptine dayalı bahse konu yöntem, kullanılan silah türlerini ve göç olgusunu da hesaplamalarda dikkate alarak, COW tarafından geliştirilen tipolojiden ayrılmaktadır.

Şekil 2: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Yoğunluğu

Kaynak: (Barometer, 2019)

Çatışma yoğunluğunun tespit edilmesi için çatışma araçları ve çatışma sonuçlarının puanlaması belirlenerek matris içerisinde değerlendirmeye konulmakta, ortaya çıkan sonuca göre çatışmanın adlandırılması yöntemi uygulanmaktadır. Çatışmanın gerçekleştiği şartlar değerlendirilerek ortaya çıkan puan ile sınıflandırma yapılmaktadır.

Tablo 2: Heidelberg Uluslararası Çatışmaları Araştırma Enstitüsü Çatışma Sınıflandırması

Çatışma Araçları (Silahlar+Personel)				
		0 Puan	1 Puan	2 Puan
Çatışma Sonuçları (Ölümler+Göç+Tahribat)	0 Puan	Şiddet İçeren Kriz	Şiddet İçeren Kriz	Sınırlı Savaş
	1 Puan	Şiddet İçeren Kriz	Sınırlı Savaş	Savaş
	2 Puan	Sınırlı Savaş	Savaş	Savaş

Kaynak: (Barometer, 2019)

Yukarıda gösterilen tabloda çatışma araçlarında en yüksek değere ulaşmak tek başına savaş için yeterli olmamaktadır. Buna mukabil çatışmanın sonuçları açısından en yüksek değere ulaşmak da benzer bir sonuç doğurmamaktadır. Çatışma araçlarını oluşturan unsurlarda yoğunluklarına göre iki puana ulaşılması, buna mukabil çatışma sonuçlarının en az bir puana ulaşacak yoğunluk yaratması o çatışmanın "savaş" olarak adlandırılmasına yeterli olmaktadır. Sayısal değişkenlere bağlanarak yapılan bu çalışma COW projesinin aktör temelli analizini çatışmanın yoğunluk derecesine göre değerlendirilerek diğer çalışmadan ayrılmaktadır.

Savaşa ilişkin yaşanan dönüşümle birlikte Kaldor, yeni savaşlarda düzenli ordular dışında özel askeri şirketler, cihatçı örgütler, yarı askeri organizasyonlar vb. unsurların da savaşın

yeni aktörleri konumunda olduğunu, yeni savaşların hedefinin etnik, dini veya kabilesel nedenleri ihtiva ettiğini, yeni tip savaşlarda kimlik etrafında şekillenen politikaların, eskiden savaşın aracı iken artık savaşın ana amaçlarından biri haline geldiğini ifade etmektedir. (Kaldor, 2013).

Son yıllarda yaşanan çatışma ortamını tanımlamak için farklı araçlarla yapılan analizlerin karşılığını bulabilmek için Suriye'de yaşanan çatışma ortamına bakmak faydalı olacaktır. Silahlı çatışmanın savaştan daha geniş bir kavramı ifade ettiği genellikle kabul edilmekle beraber günümüz şartlarında klasik savaştan farklı cereyan eden durumlar için 'savaş' tanımlaması yapılması zorlaşmıştır (Hoş, 2013:94). Değişen şartlar nedeniyle artık çoğu iç savaşın gerçekten iç savaş mı olduğu sorusuna cevap verilemediği, bir ülke içerisinde insanların savaşmasının iki devlet arasında çıkan çatışmadan daha az ilgi çektiği söylenebilir (Hoş, 2013:151). Devletlerarası barışı sağlamakla görevli aktörlerin en önemli görevlerinden birisi, iç savaşların kısa zamanda sonlandırılmaması durumunda, çatışmanın devletlerarası bir savaşa dönüşmesini engellemek olacaktır (Münkler, 2010:84). Suriye'de uzun zamandır devam eden çatışma ortamının insanı anlamda büyük acılara sahne olduğunu en başta vurgulamak gerekir. Bununla birlikte yaşanan bu olgunun da savaş kavramına yönelik bilimsel anlamda önemli inceleme alanı yarattığını söylemek mümkündür. Suriye'deki çatışma ortamının başlangıcından itibaren bugüne kadar geçirdiği süreçte aktörler, silahlar ve yöntemler bakımından ortaya çıkan manzara, yukarıda belirtilen tipolojilerin daha iyi anlaşılması bakımından çatışmanın kısa tarihini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır.

4.1.2 Suriye 'İç' Savaşının Kısa Tarihi

Suriye Savaşı, günümüzün en kanlı çatışması olduğu kadar, en karmaşık çatışması olarak da literatüre geçmiştir (Syria Crisis, 2019). Daha önce görülen ve bilinen çatışmalardan farklı olarak çok çeşitli aktörün Suriye toprağında yer aldığı, ülkeye sınırı olmayan birçok ülkenin hava kuvvetleri ile bombardıman yaptığı, terör örgütlerinin toprak ele geçirip kanton veya devlet kurduğu bir ortamda bu grupların rejimi korumaya çalışanlar ile rejime karşı olan gruplar arası çatışmalar ile doğrudan bir bağlarının olmadığını söylemek mümkündür. Suriye Silahlı Kuvvetleri ile onlara karşı mücadele eden gruplar Suriye Savaşı'nın başlangıç taraflarını oluşturmaktadır. Özgür Suriye Ordusu, dini tabanlı gruplar, cihatçı El-Nusra örgütü, Hizbullah örgütü, PKK ve YPG terör örgütlerini barındıran sözde Suriye Demokratik Güçlerinin mücadelesi resmi hükümet ile silahlı gruplar arasındaki mücadele aktörlerini temsil etmektedir (Syrian Civil War Map, 2019).

2011 yılında başlayan protestolar zamanla Suriye Ordusu ile protestocular arasında silahlı çatışmaya dönüşmeye başlamıştır. Aynı yıl içerisinde Suriye Ordusu'ndan ayrılan bir grup asker Şam yönetimine karşı mücadele etme kararı vermiştir. Temmuz ayında muhalifler 'ulusal koalisyon' adı altında birleşmiş 2012 yılında ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve Körfez ülkeleri tarafından Suriye'nin resmi temsilcisi olarak tanınmıştır (Syria profile - Timeline, 2019). Hemen akabinde ABD ve Avrupalı liderler tarafından Esad'ın görevi bırakması yönünde çağrılar yapılmış, Ekim ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) bu yönde alınmak istenen karar Rusya ve Çin tarafından veto

edilmiştir (Syrian Civil War Fast Facts, 2019). Bu tarihten itibaren Suriye'de çatışmanın şiddeti günden güne artmaya başlamıştır.

2012 yılından itibaren hafif silahların yerini havan topları, tanklar ve hava saldırıları almaya başlamıştır. Özellikle bu dönemden itibaren ülke içerisinde kimyasal silahların kullanıldığına yönelik çok ciddi iddialar ortaya atılmaya başlamıştır. Muhaliflerin saldırılarına karşılık olarak Şam yönetimine bağlı güçler tarafından sivil ayrımı gözetmeksizin yapılan bombardımanlar nedeniyle çatışmalarda ölümlerin sayısı artmış, muhalifler Katar ve Suudi Arabistan başta olmak üzere para ve silah yardımı almaya başlamıştır. Bu andan itibaren kimyasal silah kullanımına yönelik tepkiler sonuç vermiş, Suriye'nin kimyasal silahları, Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı (OPCW) gözetiminde imha edilmiştir (Syria, 2019). Hafif silahlar ile başlayan çatışma, kimyasal silahların, tankların, topların, uçakların kullanıldığı bir hal almış, asker-sivil ölen insan sayısı sürekli artış göstermeye başlamıştır.

2013 yılında, Suriye'de savaşan tarafların arasına yeni ve farklı türden aktörler katılmaya başlamış, bu süreç Suriye'de yaşananları bambaşka bir evreye sokmuştur. Çatışmanın şiddeti ile oluşan otorite boşluğu neticesinde 'Irak Şam İslam Devleti' (İŞİD), El Kaide, El Nusra gibi terörist organizasyonlar Suriye içerisinde boy göstermeye başlamıştır (Syria, 2019). Artık Şam yönetimi yanlıları ve muhalifler dışında tam da Kaldor veya Münkler'in dile getirdiği üzere özel veya gizli finans kaynaklarına sahip, etnik veya dini söylemlere dayalı, asimetrik mücadele tipi yürüten türden örgütlerin boy gösterdiği bir çatışma alanı oluşmuştur. Bu örgütlerin varlığı, kısa bir süre sonra ABD, Rusya ve diğer ülkelerin terörle mücadele adı altında Suriye'de savaş araçlarını kullanmaları için davetiye görevi görmüştür. Medya kanallarıyla şiddet tüm dünyada hissedilir hale gelmiş, ülke içerisinde yer değiştirenler dışında Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelere kaçan Suriyeli mülteciler sayısında ciddi artışlar görülmeye başlanmıştır. Suriye'de yaşanan durum, alışıldık bir iç savaş olmaktan çıkmış, ancak uluslararası hukukta bu durumu tanımlayacak bir kavramın yokluğu da tüm çıplaklığı ile gün yüzüne çıkmıştır. Çünkü olgular çok hızlı, buna ayak uyduran politika nispeten hızlı, buna mukabil hukuk çok yavaş hareket eden bir olgudur. Siyaset değişen duruma güç bela ayak uydururken hukuk çok geriden takip etmekte değişen savaş kavramları hukuku aciz bırakmaktadır.

2014 yılı, Suriye Savaşı'nın önce bölgesel, yıl sonuna doğru küresel bir soruna evrildiği kritik bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD önderliğinde oluşturulan koalisyon güçleri, terörle mücadele kapsamında Suriye topraklarına ard arda hava hareketleri düzenlemeye başlamıştır. İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Ürdün, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) resmi ordusuna ait uçaklar ile Suriye'nin muhtelif yerlerinde bombardıman başlamıştır (Syria Crisis, 2019). Aynı dönemde Suriye'nin kuzeyinde Kürt grupların kantonlar kurma planları, sınırında bir Kürt devletine izin vermeme niyetinde olan Türkiye'nin de bu savaş içerisinde daha aktif rol almasına yol açmıştır.

BM Genel Kurulu'nun 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı kararı ile kabul edilen "Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler

Kurma ve İşbirği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri"¹ ile her devlete diğeri bir devletteki bir iç savaşı veya terörist hareketlerini örgütlemekten, tahrik etmekten, onlara yardım etmekten veya bu hareketlere katılmaktan veya kendi ülkesinde böyle hareketlerin yapılmasına yönelik organize faaliyetlere göz yummaktan kaçınma görevi yüklenmiştir. Bu bildiri ile bir devletin diğeri bir devlet sınırları içerisinde yaşanan iç savaşa müdahale etmemesi gerektiği imza altına alınmıştır. Buna mukabil Suriye'de iç savaş şeklinde başlayan ve yine bu ülkenin sınırları içerisinde devam eden çatışmalara müdahil olma konusunda son yıllarda takip edildiği şekli ile içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu devlet müdahaleleri kamuoyu tarafından takip edilmektedir. Bu durumda devletler Suriye'de yaşananlara 'iç savaş'tan farklı bir gözle mi bakmaktadır? Bu sorunun cevabı, Suriye'de yaşanan ölümlerin sorumlularından gelecekte uluslararası hukuk düzleminde hesap sorulabilmesi ve Montreux Sözleşmesi'nin gerekçesini ve temelini oluşturan savaş-barış durumunu sağlıklı değerlendirmeye imkan sağlayabilecektir.

2015 yılı ile 2018 yılı sonuna kadar ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından Suriye'de terörist unsurlara karşı gerçekleştirildiği ifade edilen hava saldırıları muazzam derecede artış göstermiştir. ABD, Almanya, Avustralya, Bahreyn, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Hollanda, İngiltere, Kanada, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye ve Ürdün'den müteşekkil koalisyon tarafından dört yıllık süre zarfında toplamda 13.658 hava saldırısı düzenlenmiştir (Özkizilcik, 2018). Ortalama ayda üçyüz elli hava saldırısı düzenleyen koalisyon güçlerinin Suriye'de oluşan hasarda büyük payı olduğunu söylemek mümkündür. Koalisyon güçlerinin bu sürede yaptıkları saldırıların bilançosu aşağıda sunulmuştur. Bu sayılara havadan, karadan veya denizden atılan güdümlü mermiler dahil değildir.

Tablo-3 Koalisyon Güçlerinin 2014-2018 (İlk Üç Ay) Arası Düzenledikleri Hava Saldırısı Sayıları

YIL	TOPLAM SORTİ	AYLIK SORTİ	GÜNLÜK SORTİ
2014	195	195	6,5
2015	2.146	178,8	5,9
2016	3.079	256,6	8,4
2017	8005	667	21,9
2018	428 (İlk Üç Ay)	35,6	4,75
TOPLAM	13853	1154	37,9

Kaynak: (Özkizilcik, 2018)

Suriye Savaşı'nın baş gösterdiği andan itibaren Şam yönetimine² desteğini gizlemeyen Rusya, 2014 yılından itibaren Esad'ın davetiyle bu coğrafyada askeri varlığını artırmaya

¹ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations,
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/25A1C8E35B23161C852570C4006E50AB>

² Suriye'de ülkenin bir kısmında otorite sağlamaya devam eden Şam'da bulunan hükümete ilişkin olarak devletler tarafından politik yaklaşımları doğrultusunda "Suriye Hükümeti/Rejimi" "Esad-Esed Hükümeti/Rejimi" şeklinde çeşitli isimlendirmeler tercih edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından genellikle "rejim" ifadesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada ülkenin bir kısmında otorite kurmaya devam eden Şam'daki hükümet için 'Şam Yönetimi' ibaresi kullanılmıştır.

hız vermiştir. Rusya'nın askeri unsurlarıyla Suriye'de bulunmaya başlaması, Suriye iç hukuku açısından Esad'ın yaşananları asayiş/terör sorunu olarak kabul etmesinin bir sonucudur. Bu kapsamda müttefiki olan Rusya'yı kendi topraklarına davet etmiştir. Rusya boğazlar yoluyla taşınan askeri kargonun da etkisiyle Suriye'de etkin bir hava-kara ve deniz gücü bulundurmaya başlamış, Şam yönetiminin talebi üzerine Suriye topraklarında devam eden çatışmada yerini almıştır. Bahse konu durumun, mevcut yönetimin talebiyle gerçekleştiği, her iki yönetim tarafından da farklı mecralarda dile getirilmiş, Rusya'nın Suriye'de varlığının hukuki gerekçesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Rusya, operasyona başladığında en az elli uçak, atak helikopterleri, stratejik bombardıman uçaklarından bir hava filosu ile Suriye'de devam eden çatışmaya müdahil olmuştur. Erken ihbar uçakları, elektronik taarruz kabiliyetli uçaklar, İnsansız Hava Araçları (İHA) vb. konvansiyonel silahlar ile 'Irak-Şam İslam Devleti' (İŞİD)'e karşı mücadele altında doğrudan Şam yönetimine silahlı kuvvetleri vasıtasıyla destek olmaya başlamıştır (Russian Military Campaign in Syria 2015-2018, 2018). 20 Ekim 2018 tarihinde, Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergei Shoigu tarafından Rusya Hava Kuvvetleri'nin Suriye'de bugüne kadar 40.000'den fazla uçuş ile teröristlere karşı yaklaşık 122.000 saldırı gerçekleştirdiği, bu kapsamda 87.500 teröristin etkisiz hale getirildiği açıklanmıştır (tr.sputnik.news, 2018). Bir iç savaş için oldukça büyük rakamları dile getiren Rus savunma bakanı "Suriye'de büyük bir savaş deneyimi kazanıldığını ve bunu paylaşmaya hazır olduklarını" dile getiren açıklaması ile, o bölgede bulunan devletlerin bu çatışmayı aslında bir iç savaştan daha fazlası olarak gördüklerini ifade etmiştir.

Hava kuvvetleri dışında, kara kuvvetlerine ait tanklar, özel kuvvetlere ait komandolar, mühendisler ile birçok unsurun yer aldığı sahnede, Admiral Kuznetsov uçak gemisinden kalkan uçaklar tarafından dört yüz yirmi sorti icra edilmiş, bu sortilerde bin iki yüz elli iki hedef imha edilmiştir. Rusya Donanması'na bağlı gemiler tarafından yetmiş adet Calibr füzesi atılmıştır. Yüz binden fazla mayın temizlenmiş, üç bin onarım gerçekleştirilmiş, içlerinde MiG-29SMT jetleri, SU-57 beşinci jenerasyon jetleri, BMPT-72 tankları olmak üzere altı yüzden fazla çeşit silah ve ekipmanı bu süreçte Suriye'de ilk kez test edilmiştir. 2015-2018 yılları arasında Rusya tarafından doksan üç asker, kırk üç teknisyen veya sivil görevli de bu süreçte hayatını kaybetmiş, insansız hava araçları hariç on dört uçak kaybedilmiştir. Gayrı resmi kaynaklar tarafından asker kaybının iki yüz-üç yüz civarında olduğu ifade edilmektedir (Russian Military Campaign in Syria 2015-2018, 2018).

Kimyasal silahların da kullanıldığı bu 'iç savaş' kapsamında ABD tarafından Suriye'ye denizde bulunan gemilerinden Tomahawk güdümlü mermileri ile, Rusya tarafından Hazar Denizi ve Akdeniz'de bulunan gemilerinden Calibr güdümlü mermileri ile saldırılar gerçekleştirilmiş, Suriye Türkiye'nin, Türkiye Rusya'nın, İsrail yine Rusya'nın uçağını, Türkiye Suriye'ye ait helikopteri düşürmüştür. Rusya'nın soğuk savaş dahil ilk kez bir NATO ülkesi tarafından uçağı düşürülmüş, özellikle bu tarihten sonra S-400 hava savunma sistemlerini Suriye'ye konuşturarak Rusya, başta Türkiye olmak üzere diğer ülke uçaklarının bölgede harekât yapma kabiliyetini ciddi oranda sınırlandırmıştır. ABD ve Rusya'nın da içerisinde bulunduğu birçok ülke, Suriye hava sahasında yanlışlıkla birbirlerini vurmamak için koordinasyon usullerini artırmaya gayret etmiştir. Hava

Şekil 3: Suriye'de Yer Alan Aktörler ve İlişkiler Ağı

ukarıda Suriye'de boy gösteren aktörlerin birbirleri ile ilişkileri incelendiğince

Savaş durumu ile barış durumu arasında bir yeri alanı kullanan, hedef ülke içerisinde

2015 yılından itibaren Suriye'de kriz. Kaldor'un 'veni savaşları' ile Clausewitz'in 'mutlak

kimyasal silahlar, uçaklar, firkateynler, bombalar, güdümlü mermiler, tüfekler, mayınlar vb. savaşın tüm aktör ve araçlarının yer aldığı, mülteci sayısının büyük rakamlara ulaştığı bir ortamda kullanılan klasik "iç savaş" kavramı, gerçeği yansıtmaktan uzak durmaktadır. Devletler tarafından silahlı gruplara para, silah ve lojistik yardımlar yapıldığı, Suriye içerisinde birçok paralı askerin savaştığı, bazı ülkelerde yer alan güvenlik şirketlerinin bizzat Suriye'de savaşın tarafları olarak görüldüğü, terörist örgütlerin petrol kuyusu işleterek gelir elde ettiği, tarih eser kaçakçılığının gelir kapısı haline geldiği Suriye'de insani anlamda yaşanan mülteci dramı da önce bölgesel daha sonra küresel bir sorun halini almıştır.

Başına konulan sıfat ne olursa olsun (iç savaş, vekalet savaşı ya da devlet dışı savaş vb.) sonuçta ana maddesi savaş olan bir olgudan bahsedildiği açıktır. Konvansiyonel olan ya da olmayan araçların bir arada kullanıldığı, düzenli ordular ile kurallar dışında esnek hareket edebilen grupların beraber hareket icra ettikleri, aşırı şiddet kullanımı ve medya unsurlarının aktif olarak kullanıldığı bir savaş türü ile karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür. Günümüz dünyasında mevcut imkanlar ile yaratmak ve sonra yaratılan ile savaşmak, tüm bunları yaparken de kamuoyunu haklılık konusunda ikna etmek için yeterli araçlar mevcuttur. Özellikle 'konvansiyonel savaş' kavramının pratikte dışlanması ve yasaklanmış olması, aslında yasaklanan birçok şeyin yer altına inmesi ve suç örgütlerinin tekeline girmesine benzer şekilde savaş olgusunu yer altına inmeye itmiştir. Devletler uluslararası sistemin gözü önünde savaşmadıkları için, özel şirketler, ülke içi gruplar veya istihbarat örgütleri ile medya ve sosyal ağlar vasıtasıyla çıkarlarını maksimize etmeye, güç dengelerini kendi lehlerine çevirmeye veya aleyhlerine olan güç dengelerini dengelemeye çalışmaktadır.

Suriye'de yaşananlar, her ne kadar insan açısından son derece dramatik olsa da yukarıda anlatılmak istenenler için en iyi örneği sunmaktadır. Herhangi bir coğrafyada yaşanan olayın adının doğru konulması önemli hale gelmektedir. Suriye'de yaşananlara 'savaş', 'silahlı çatışma' vb. tanımlarından birinin yapılması ve orada yaşanan dramı azaltacak sınırların belirlenmesi gerekmektedir. Savaşın tanımını yapmak için sayısal veriler kullanan bilim adamlarının ortaya koyduğu sonuç ve tanımlamalar ile Suriye'de yaşananların sayısal verileri kıyaslandığında bu coğrafyada olanların tamamen bir savaş olduğunu söylemek mümkündür. Salt iç savaş veya terörizm açıklaması, kargaşayı ve sorumsuzluğu artırmakta, sürecin sona ermesi durumunda sorumluların yakalanıp uluslararası hukuk ve toplum karşısında hesap vermesini zorlaştırmaktadır. Hukukun yeni bir olguya normatif bir tanım getirmeye çalıştığı her durumda aktörler bir şekilde bu normların arkasından dolaşarak hukuk adına yapılanları işlevsiz kılmaktadır.

Devletler arasında yaşanan çatışmalar, uluslararası hukukun baskısı altında iken, devletlerin ana aktör olmadığı çatışmalar uluslararası hukuk kurallarının uygulanması ile devlet egemenliği arasında sıkışıp kalmaktadır. Savaşın uluslararası hukuk yoluyla baskılanması durumu, devletleri daha rahat hareket edebilecekleri alan olan uluslararası olmayan çatışmaları körükleme, destekleme, başlatma gibi tali yollara yönlendirmektedir. Günümüzde artan 'asimetrik tehdit' veya 'vekalet savaşı' kavramlarının yaratıcısının dolaylı da olsa BM Sözleşmesi'nin 2-4 maddesi olduğu dikkate alınmalıdır. Bu maddenin

kaldırılmasından daha çok, ön kapı kilitli olduğu için arka kapıdan eve girmeye çalışan hırsız misali, durumu suiistimal eden devletlerin caydırılması veya engellenmesi önem arz etmektedir. Bu durum sonuçları itibarı ile uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yapan realist kuramcılarını destekler görünmektedir.

4.2 Montreux Sözleşmesi ve Savaş İlişkisi

Montreux Sözleşmesi, tarih boyunca savaşların sebebi olan Türk Boğazlarının hukuki rejimini düzenleyen ve halen yürürlükte bulunan son halkayı oluşturmaktadır. 1774 yılından itibaren 1936 yılına gelene kadar geçen süreçte Türk Boğazları, Rusya ile birebir veya birden çok devletin katıldığı savaşların sonucunda imza edilen yedi antlaşmanın konusu veya parçası olmuştur. Bu sayıya, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olmadığı açık veya gizli antlaşmalar dahil değildir. Son olarak Kurtuluş Savaşı sonunda imza edilen Lozan Antlaşması ile savaş sonunda statüsü belirlenmiş olmakla beraber, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yaşanan gelişmelerin savaşa evrilme ihtimalinin belirmesi, yeni bir rejim ve yeni bir sözleşme ihtiyacının ve talebinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

4.2.1 Montreux Sözleşmesi Öncesi Savaşın Durumu

Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran antlaşmaların imzalandığı günden itibaren dünya üzerinde savaşları büsbütün engellemek için çabalar da başlamıştır. Ancak başarıları kısıtlı kalmış, nitekim büyük savaş sonunda imzalanan antlaşmalar, Fransız Mareşal Ferdinand Foch tarafından "barış antlaşması değil, olsa olsa 20 yıllık bir ateşkes" olarak nitelenmiştir (Yakut ve Yakut, 2013:3). Bu itiraf bir anlamda Avrupa'da kurulmuş olan yeni düzenin temellerinin ne kadar zayıf olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Artık Birinci Dünya Savaşı sonunda tesis edilen sistemin var olmadığı malumdur. Ancak o dönemin geçici barış atmosferinin bir uzantısı olan Montreux rejimini iyi anlayabilmek için bunu ifade etmek önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden Montreux Sözleşmesi'nin imzalandığı tarihe kadar geçen sürede 'savaş' dünya gündeminde yerini geniş şekilde korumaya devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberalizmin etkisi ile savaştan çıkan devletler tarafından sorunların çözümünde siyasi ve hukuki yöntemlerin öncelikle tercih edileceği ilan edilmiştir. Silahların sınırlandırılması ve devletler arasında ilişki koptuğunda en az üç ay savaşa başvurulmamasına bağlı olarak sorunların çözümünde diplomasi ve hukuka öncelik veren anlayış gelişmeye başlamıştır. Briand-Kellog Paktı ile saldırı savaşı gayri meşru ilan edilse de, devletler sorunlarını çözmek konusunda savaşı veya savaş tehdidini argüman olarak kullanmaktan vazgeçmemiştir. Tam tersine Japonya, İtalya gibi ülkeler kendilerini bağlayan antlaşmalardan ayrılarak çıkarlarını ulusal toplum dayatmasına maruz kalmadan serbest bir alan içerisinde maksimize etmeye çalışmıştır.

Birinci ve İkinci Dünya savaşı arasında geçen "İki Savaş Arası Dönem"; 1929'a kadar olan bölümde kalıcı barışın sağlanması çabalarına konu olan "Geçici Barış Dönemi" ile 1929'dan sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen "Barışın Yıkılması" dönemini kapsamaktadır (Koylu, 2016:374). Bu dönemlerden ilkinde savaşın engellenmesi, silahsızlanmanın sağlanarak savaşın etkisinin kısıtlanması için yoğun çaba gösterilmiştir.

İkinci bölüm ise, bu çabaların zayıfladığı, buna karşılık devletlerin karşılıklı olarak silahlandıkları ve Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dünya sisteminin zor kullanılarak ve çoğunlukla savaşarak değiştirilmeye çalışıldığı bir döneme tekabül etmektedir.

Barışı tesis ve savaşı önleme çabalarının ilki 1919 yılında kurulan Milletler Cemiyetinin devletlere savaşa başvurmamak konusunda birtakım sorumluluklar yükleyerek uluslararası barışı tesis etmeyi amaçlaması ile ortaya çıkmıştır (Uçarol, 2015). Milletler Cemiyeti Misakı, savaşın engelleme maksadıyla resmi ve uluslararası bir yöntem öngören ilk belgedir (Keskin, 1998:31). Milletler Cemiyetinin varlığı dışında, katılan devletleri savaştan korumak ve aralarında çıkacak antlaşmaları barış yoluyla çözmeyi amaçlayan Locarno Antlaşmaları (Uçarol, 2015) ile taraf devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde savaşı politikanın bir aracı olarak kullanmayacaklarını kabul ettikleri ve halen yürürlükte olan Briand-Kellogg Paktı (Kellogg-Briand Pakt, 1928), savaşı önleme çabalarının örneklerindendir. 1922 Yılında yapılan Washington Deniz Konferansı, 1927 yılında deniz silahlarının sınırlandırılmasına yönelik Cenevre konferansı, 1930 yılında yapılan Londra Deniz Konferansı ve 1932 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde yapılan Dünya Silahsızlanma Konferansları (Karabulut, 2007), savaşın acısını azaltmak üzere başlıca küresel aktörlerin attıkları adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çabaların tümünün ortak paydasının "savaş" ve "savaş araçları" olması Montreux Sözleşmesi'ne katılan diplomatların konferansa başladığında fikir ve politikalarını yönlendiren 'şeyin' ne olduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Barış çabalarının devam ettiği süreçte, dünya savaşının mağluplarından Almanya'da yaşanan yönetim değişikliği ve antlaşmalara yönelik revizyonist talepleri, Uzakdoğu'da en güçlü devlet konumuna gelen Japonya ile Akdeniz devleti olan İtalya'nın emperyalist emelleri, dünyada yeni kamplaşmanın ortaya çıkıyor oluşunu göstermektedir (Uçarol, 2015). Almanya; Versailles antlaşmasının kendisine dayattığı şartları değiştirmek maksadıyla aşama aşama bu sözleşmenin gereklerini yerine getirmekten vazgeçmeye başlayarak Hitler yönetiminde hızlı bir silahlanmaya girişmiş, Milletler Cemiyeti'nden ayrılmış ve Ren nehri kıyılarına asker göndermiştir (Yel, 2009; Uçarol, 2015). İtalya; faşist yönetimi altında ekonomik buhrandan kaynaklanan krizden kurtulmak maksadıyla yayılmacı politikasını uygulamaya koymuş, Balkanlar ve Akdeniz üzerinde yarattığı tehdit ile 1935 yılında Habeşistan'ı işgal etmiş ve müteakiben Almanya ile antlaşma imzalayarak bloklaşmanın önünü açmıştır. Uzakdoğu'da oldukça güçlenmiş olan Japonya'da emperyalist taleplerini gerçekleştirmek için Çin'in Mançurya bölgesine 1931 yılının sonlarında saldırarak kısmen işgal altına almıştır (Uçarol, 2015).

Buna karşılık bu bloklaşma ve yayılmacı revizyonist politikalara karşı Almanya ve Japonya'dan çekinen Rusya ve Fransa arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır. İngiltere bu antlaşmaya taraf olmamakla beraber Balkan Ülkeleri ile antlaşmış, İtalya'dan tedirgin olan Balkan Devletleri aralarında 'Balkan Antantı'nı imzalayarak muhtemel savaş tehdidinin bertaraf edilmesi için bölgesel çözümler üretmek yoluna gitmiştir (Berber, 2008; Yel, 2009; Uçarol, 2015). Birinci Dünya Savaşının çözemediği sorunlar nedeniyle dünya hızla yeni bir savaşa doğru yol almaya başlamıştır.

Montreux Sözleşmesi imzalanmadan önce Türk tarafı, Lozan Barış Antlaşması ile oluşturulan boğazlar rejiminin, özellikle o dönem için ön görülen silahsızlanma eğiliminin terse dönmesi ve Milletler Cemiyeti'nin etkisiz durumu ile değerlendirmiş ve yaklaşan savaş tehlikesine karşı boğazların askersizleştirilmiş statüsünden duyduğu endişe kapsamında sorunu uluslararası toplum huzuruna getirmeye çabalamıştır (Meray ve Olcay, 1976). Boğazların askersizleştirilmiş statüsü; ilk olarak 1933 yılında Londra'da yapılan ve sahra topraklarının yasaklanmasını görüşen silahsızlanma konferansında gündeme getirilmiş, müteakiben 1935 tarihinde yine Milletler Cemiyeti önünde talep tekrar edilmiştir (Meray ve Olcay, 1976; Berber, 2008; Yel, 2009; Uçarol, 2015;). Türk tarafı, çıkması muhtemel bir savaşta boğazların savunmasız kalmasından duyduğu endişeyi yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır.

İkili ve çok taraflı ilişkiler vasıtasıyla talebi dünya kamuoyuna anlatmaya gayret eden Türk Hükümeti son olarak 10 Nisan 1936 yılında, sorunun çözümü için Lozan Antlaşmasının taraflarına nota yayımlanmıştır (Meray ve Olcay, 1976; Yel, 2009). Montreux Sözleşmesi'ne giden yolda en önemli basamaklardan birisi olan nota genel olarak; dünya genelinde yaşanan silahlanma yarışının, silahlarda meydana gelen gelişmelerin ve devletlerin politikalarında yaşanan değişimlerin savaş riskini artırdığına vurgu yapmaktadır (Yel, 2009). Yukarıda belirtilen silahlanma ve bölgesel savaş ortamında 22 Haziran 1936 tarihinde toplanan konferansın açılışında konuşan ülkelerin delegeleri, savaş tehlikesi ve oldu-bitti davranışlar hakkında farkındalıklarını ortaya koyan konuşmalar yapmıştır (Meray ve Olcay, 1976). Bir bakıma Montreux düzenlemeleri yaklaşmakta olan büyük savaşa zihinsel ve stratejik bir hazırlık mahiyetindedir.

4.2.2 Montreux Sözleşmesi ve Savaş Etkileşimi

İkinci Dünya Savaşı başladığında henüz üç yıldır uygulanmakta olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi, savaşın sonuna gelindiğinde, barış döneminden çok savaş döneminde uygulanan bir sözleşme özelliği kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında savaş durumu süresince boğazlarda geçişe yönelik çok çeşitli sorunlar gündeme gelmiş, savaş boyunca Türkiye, sözleşmenin gelecekte tartışmalara konu olacak kararlar verilmeden uygulanması, savaş sona erdiğinde de ortaya çıkan yeni durumda, sözleşmeyi en doğru şekilde uygulamış bir ülke olarak yoğun çaba göstermiştir (Yılmaz, 2016). Türkiye savaşın son günleri hariç tarafsızlığını sürdürdüğü bir ortamda, boğazlardan geçen gemilerin durumuna ilişkin çeşitli eleştirilere maruz kalmış, Almanların, İtalyanların ve Rusların sözleşme maddelerini aşabilmek için yaptıkları hileler nedeniyle zaman zaman İngiltere tarafından yapılan baskı nedeniyle Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu istifa etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2016).

Bu çabanın ne denli zor olduğu, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk politika yapıcı ve karar vericilerin sözlerinde göze çarpmaktadır. Fahri Korutürk, Montreux Sözleşmesi'nin anlaşmazlık anında maddeleri arasında dolaşarak bir sonuca varılamayacağını, konferans tutanaklarının incelenmesi ve maddelerin ruhuna erişmek gerektiğini ifade etmiştir (Meray ve Olcay, 1976: VIII). Feridun Cemal Erkin, tarihsel olay veya kararları yargılamak adil bir sonuca ulaşabilmenin yolunun, toplumların

aldıkları kararların, davranışların veya eylemlerinin, meydana geldiği dönemin maddi ve manevi şartlarını dikkate almaktan geçtiğini ifade etmektedir (Erkin, 1968:232). Dolayısıyla Montreux Sözleşmesi'ni anlamanın en iyi yolu da o dönemin maddi ve manevi şartları ile konferans sürecini anlamaktan geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sözleşme öncesinde ve toplantılar süresince gündemin ana maddesi 'savaş' olmuştur. Montreux Sözleşmesi temelini savaş kavramına dayamış, bu sözleşmenin ruhunu da bu kavram oluşturmıştır. Konferans tutanakları, konferansa katılan tüm katılımcıların güç dengeleri gözeterek muhtemel savaş riskini dikkate alarak rejim oluşturma gayreti içerisinde olduğunu göstermektedir. 29 Madde ve 4 Ek'ten oluşan sözleşmede savaş ve araçlarına ilişkin oldukça geniş bir düzenleme mevcuttur.

Bu bağlamda; sözleşmenin birinci kısmında ticaret gemilerinin geçiş rejimlerini düzenleyen altı maddenin üçü (Md.:4, 5, ve 6) doğrudan, biri (Md.:2) ise dolaylı olarak savaş kavramına yönelik düzenleme içermektedir. Türkiye'nin savaşta tarafsız olması, savaşan durumda bulunması veya savaş tehlikesinin yakın olması durumunda ticaret gemilerine uygulanacak kurallar belirlenmiştir. Bu kısımda, sözleşmenin iptal olması durumunda gemilerin serbestçe geçiş hakkının daimî olarak süreceği belirtilmektedir.

Sözleşmenin ikinci kısmı tamamen savaş gemileri ile bu gemilerin savaş ve barış durumunda tabi olacakları rejim ve kısıtlamaları ortaya koymaktadır. Bu kısımda yer alan on beş maddenin tamamı savaş gemilerini konu edinmektedir. Karadeniz'e kıyıdaş devletlere ait savaş gemileri ile kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçişlerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Kıyıdaş olmayan gemiler için tonaj kısıtlaması getirilmiş, tüm devletler için bildirim zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca on beş maddenin üçü (Md.:19, 20 ve 21) doğrudan savaş durumunu, geri kalan on ikisi ise barış durumunda savaş gemilerini konu ederek bir bakıma 'savaşıklık' durumunu ortaya koymaktadır.

Sözleşmenin üçüncü kısmı, sadece hava araçlarına yönelik kısa bir düzenleme içermektedir. Bu kısımda sadece sivil hava araçlarına vurgu yapılmış, savaş-barış ayrımı yapılmamıştır. Savaş barış ayrımı yapılmaması ve devletlerin savaş uçaklarının söz konusu bile edilmemiş olması, Türkiye'nin boğazlar üzerinde tam egemenliğini ortaya koymaktadır.

Sözleşmenin dördüncü kısmında yer alan 24'üncü madde, savaş gemilerinin geçişlerinin bildirim ve istatistiksel verilerin paylaşımına ilişkin düzenleme yapmaktadır. Sözleşmenin 2 numaralı eki, savaş gemilerinin tanımı ve sınıflandırma bilgilerini içermektedir. Sözleşmenin 4 numaralı eki, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin donanmalarının tonaj hesabını konu edinmektedir.

Yukarıda belirtilen maddelerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde, Montreux Sözleşmesi'nin 29 maddesinin 19'u savaş ve savaş araçlarına yönelik düzenleme içermektedir. Ayrıca sözleşmenin 4 ekinin 2'si de yine doğrudan savaş gemilerine yönelik düzenlemelere sahiptir. Konferansa hâkim olan savaş tehlikesi de dikkate alındığında, Montreux Sözleşmesi'nin kökü ve gövdesini 'savaş' kavramı oluşturmaktadır. Savaş ve barış durumu ile savaş araçlarının tanımı ve rejimine atıf yapan maddeler, diğer maddeler

ile birlikte Montreux ağacının dallarını oluşturmaktadır. Montreux Sözleşmesi'nin doğuşu da, sözleşmenin kendisi de etkinliği ve gücünü 'savaş' kavramından almaktadır. Bu da aslında konferansa katılanların barışın artık devam etmeyeceğine yönelik hissiyatının ne derece güçlü olduğunu bize göstermektedir.

Bu sözleşme içerisinde geçen savaş durumları, doğası gereği o dönem içerisinde geçerli olan ve tüm uluslararası toplumların bildiği ve anladığı savaş kavramına atıf yapmaktadır. Bu savaş kavramı o dönem için, aktörlerinin devletler olduğu, devletlerin büyük ve düzenli orduları yer aldıkları ilana dayalı topyekûn bir savaşı yansıtmaktadır. Günümüzde farklı isimler ile adlandırılan bölgesel veya ülkesel çatışmalardan daha büyük, daha tahrip edici bir mücadelenin o dönemin mücadele yöntemi olduğuna yönelik dönemsel örnekler de mevcuttur. Topyekûn bir mücadeleye sahne olan Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında 1931 yılında Japonya ve 1935 yılında İtalya'nın başrol oynadığı Habeşistan ve Mançurya işgalleri döneminde sözleşme içeriği ve tutanakları birlikte değerlendirildiğinde, sözleşmede yer alan "savaş" kavramı ile ana aktörler olarak devletlerin başrol oynadığı savaşların kastedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu savaş kavramı; devletlerin resmi silahlı kuvvetleri ile mücadele alanına dahil olduğu ve o döneme kadar geçen sürede oluşan teamül ve kodifikasyon ile kuralları belirlenmiş, konvansiyonel sınırlı veya topyekûn savaşı kastetmektedir. Dolayısıyla savaş kavramında yaşanan değişimlerin bu sözleşmenin uygulanabilirliği üzerinde büyük etkilerinin olacağını söylemek mümkündür. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra 'savaş' kelimesinin yerine kullanılmaya başlanan "kuvvet kullanma" terimi ile Montreux Sözleşmesi'nde yer alan savaş kavramını da içine alacak geniş bir anlam ortaya çıkmaya başlamıştır.

Montreux rejiminin Lozan rejimine göre getirdiği en büyük yenilik 'yakın savaş tehlikesi' kavramıdır. Bu kavrama ilişkin geçiş rejimi düzenlemesi, Türkiye'nin savaş şartlarında sahip olduğu hakları kullanmasını öngörmektedir. 24 Ekim 2015 tarihinde Suriye sınırında Rusya'ya ait bir savaş uçağının düşürülmesinden hemen sonra Türkiye'nin durumu NATO'ya ilettiği kamuoyuna yansımıştır. Bu süreçte Rusya tarafından dile getirilen çeşitli savaş imalarına rağmen Türkiye Montreux Sözleşmesi'nin bu maddesini işletmemiş veya işletmemiştir. O dönem tartışmalar içerisinde bu maddenin dikkate alınmamış olmasını güç dengesi kavramı ile açıklamak gerekecektir.

Montreux Sözleşmesi özellikle savaş gemilerinin 'serbest geçiş' hakkından sınırsız yararlanması konusunda Lozan'a göre daha sıkı sınırlamalar öngörmüştür. Montreux sözleşmesi savaş gemilerine yönelik kısıtlamaları öngörürken tonaj sınırlamasını baz almıştır. Ancak değişen teknoloji ile bir savaş gemisinin boyutları ikinci plana düşerken öncelik silah ve tespit sistemlerinin performansına yönelmiştir. Korvet tipi boyu kısa ancak süratli savaş gemileri kullanımı yaygınlaşmıştır. Gelişmiş ve ağ destekli komuta kontrol sistemlerine sahip daha küçük savaş gemileri sahip oldukları güdümlü mermiler ve akıllı bombalar vasıtasıyla uzak mesafelerden bir savaşı veya çatışmanın seyrini dönüştürebilecek imkana sahiptir. Aralık 2015'te Karadeniz Donanması'na katılan denizaltı ve korvet tipi savaş gemisi ile Hazar Denizi'nde bulunan Rusya'ya ait savaş gemilerinin Suriye Savaşı'nda belirlenen hedeflere tam yirmi altı adet güdümlü mermi ile

atması teknik anlamda çatışmanın seyrini değiştirmese de, bölgede etki alanını genişletmeye çalışan devletlerin mücadelesinde dengeleri değiştirme gücüne sahiptir.

Montreux Sözleşmesi askeri gemileri 25 Mart 1936 tarihli Londra Deniz Antlaşmaları hükümlerini aynen benimseyerek tanımlamıştır (Erkin, 1968). Uçak gemileri, denizaltılar ile birlikte tonaj ve topların çapıyla savaş gemileri sınıflandırılmıştır. On bin tonun üzerinde veya iki yüz üç milimetre çapından büyük silahları taşıyan gemiler, sekiz bin tonun altında ve iki yüz üç milimetre çapından büyük silahları taşıyan gemiler "Ana Savaş Gemileri (Capital Ships)" olarak tanımlanmıştır. Hafif Su üstü gemileri (Light Surface Vessel) on bin tonu geçmemek şartı ile yüz tonun üzerinde ve iki yüz üç milimetre çapından büyük olmayan topları taşıyan gemilerdir. Küçük savaş gemileri dışında dikkat çeken diğer bir tanım ise "yardımcı gemiler" tanımıdır. Bu tanıma göre yardımcı gemiler "donanma hizmetinden, asker taşıma ya da savaşan gemilerin kullanıldıkları hizmetten başka bir hizmette kullanılan ve askeri niteliklere haiz şartlara sahip olmayan gemiler" olarak tanımlanmıştır (Montreux Sözleşmesi, 2000).

Teknolojik gelişmeler, dönemsel olayların üzerinde büyük etkiye sahiptir. Günümüzde ortaya çıkan teknolojiler, dünya genelinde sosyal, ekonomik ve askeri dönüşümlerin temel taşı oluşturmaktadır. Montreux Sözleşmesi'ne konu edilen savaş gemilerine ilişkin gelişim de bu bağlamda baş döndürücü bir değişimi ifade etmektedir. Tonaj olarak büyük gemilerin varlığı devam etse de artık iki yüz üç milimetre topa sahip savaş gemisi yoktur. 20 Şubat 2019 tarihinde Karadeniz'e geçiş yapan ABD'ye ait destroyerin tonajı tam yüklü olarak sekiz bin dokuz yüz tondur ve ana topunun çapı sadece yüz yirmi yedi milimetredir. 2500 km menzilli Tomahawk balistik füzesi kapasitesine sahip olan destroyer (www.uawire.org, 2019) mevcut özellikleri ile sözleşmeye göre "Hafif Suüstü Gemisi" tanımına girmektedir. USS Donald Cook'un, mevcut imkân kabiliyetleri ile hafif suüstü gemisi imkân ve kabiliyetlerinden çok daha fazla imkân ve kabiliyete sahip olduğu dikkate alındığında, Montreux Sözleşmesi'nin 1936 yılında ortaya koyduğu tanımların güncelliğini büyük oranda yitirdiğini ya da tartışmaya açık hale geldiğini söylemek mümkündür.

Balistik füzelerin ortaya çıkışı ile savaş gemilerinin topları, saldırı amacından öncelikle savunma amacına evrilmiş, boyutları da küçülmüştür. Büyük ve hantal gemilerin, uçakların ve sonrasında güdümlü mermilerin avı durumuna düşmesi, gemi inşa projelerinde ülkelerin görünmezlik teknolojiyle donatılmış, Radar Kesit Alanı (RKA) düşük, radarlarda küçük eko veren gemi teknolojilerine yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca güdümlü mermilere karşı gemileri savunabilmek için daha kısa sürede daha fazla mermi atabilen hava savunma maksatlı toplar tercih edilmeye başlanmıştır. Hücumbot-Korvet konseptleri ortaya çıkmış, daha küçük, daha çevik ancak taşıdıkları güdümlü mermiler ile çok uzun menzillere sahip savaş gemileri tercih edilmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan deniz toplarının büyüklükleri ile Montreux Sözleşmesi'nde yer alan savaş gemisi sınıflandırmasını kıyaslamak mümkün gözükmemektedir.

Teknolojik gelişmelerin Montreux Sözleşmesi'nin savaşa yönelik maddelerini etkilediği alanlardan bir tanesi de hava araçlarında yaşanan gelişmelerdir. Uçakların gelişimi dışında son 30-40 yıllık süreç içerisinde insan kayıplarını azaltmak için tasarlanan

İnsansız Hava Araçları (İHA)'nın harekât sahasında varlığı dikkat çekici şekilde artmıştır. Karaya konuşlu olarak kullanılabilen İHA'lar, keşif gözetleme görevlerinin geniş bir menzil içerisinde ve uzun süre havada kalabilme yeteneği ile icra edilmesine ön ayak olmuştur. Silahsız olarak kendini ispat eden İHA'lara son yıllarda silah takmak suretiyle hem hedefi tespit, teşhis etme, hem de gerektiğinde anında imha etme yeteneği kazandırılmıştır.

ABD tarafından USS Coronado savaş gemisine AN/ZPU-4 (V)1 deniz gözetleme radarı ile donatılmış MQ-8B Döner Kanatlı İHA konuşlandırılmıştır. Aynı anda 150'ye kadar hedef takip etme özelliğine sahip olan İHA (US Navy deploys MQ-8B Fire Scout with USS Coronado (LCS-4), 2016), mevcut uçak gemileri dışında helikopter platformlu bir gemiye konuşlandığında, Karadeniz bölgesinde keşif yeteneğini artıracaktır. Bahse konu teknolojinin dünyanın birçok ülkesinin deniz kuvvetlerinde kullanılır hale gelmeye başladığı dikkate alındığında İHA'ların kullanımı Karadeniz'de teknik anlamda değişikliklere yol açabilecektir.

Gemilere konuşlanabilen İHA'ların günümüzde silah taşıma yeteneği olması, silah sektöründe yaşanan gelişmelerin örneklerinden biridir. Üzerinde hava vasıtası bulunan bir savaş gemisinin Montreux Sözleşmesi'ne göre boğazlarda bahse konu hava vasıtasını uçurması mümkün değildir. Ancak bahse konu sistemlerin savaş gemilerine konuşlanması dışında karaya konuşlu şekilde kullanılması, Karadeniz'e savaş gemisi göndermeden de bu bölgede yeterli keşif-gözetleme görevleri icra edebileceğini göstermektedir. Nitekim ABD'ye ait olan RQ-4 Global Hawk İHA İtalya'nın Sigonella Hava Üssünden kalkış yaparak Karadeniz'de Rusya kıyılarında sekiz saat keşif gözetleme görevleri icra etmeye devam etmektedir (www.naval-technology.com, 2018). Savaşın gelişen en yeni teknolojilerinden birisi olan İHA'ların ulaştıkları kapasite ve yetenekler, Karadeniz'e savaş gemisi gönderme ihtiyacı ve maliyetini büyük oranda ortadan kaldırmış gözükmektedir.

Montreux Sözleşmesi, uçak gemilerini tanımlarken 'başlıca uçak taşımak maksadıyla yapılmış suüstü gemisi' olarak tanımlamaktadır. Bir savaş gemisine inme veya havalanma güvertesi konulması, başlıca amacı uçak taşımak değilse o gemiyi uçak gemisi statüsüne sokmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin üretim aşamasında olan TCG Anadolu kapasite olarak F-35 indirme-kaldırma yeteneğine sahip olmakla beraber başlıca amacı amfibi hücum gemisi olduğu için uçak gemisi statüsünde değildir. Gelişen İHA teknolojisi sayesinde helikopter konuşlandırmak maksadıyla hazırlanmış gemi güverte ve hangarlarında adı uçak olmayan ancak uçağın fonksiyonlarının tamamına yakınına sahip hava araçlarının bulunması günümüzde mümkün hale gelmiştir. Helikopterlerin de Montreux Sözleşmesi'nin imzalanmasından birkaç yıl sonra savaş sahnesinde yerini aldığı dikkate alındığında bu yeni tip hava araçları Karadeniz'de dönemin anlayışını derinden etkileme potansiyeline sahiptir.

Askeri yeteneklerin yanında sivil gemilerin elektronik olarak sahip oldukları iletişim imkanları da, Karadeniz'de birer istihbarat gemisi olarak görev yapabilmelerine imkan sağlamaktadır. Gelişen gemi teknolojisi sayesinde çok maksatlı ticaret gemilerinin, savaş zamanında duyulabilecek ihtiyaçları karşılama imkânı ortaya çıkmıştır. Onarım gemisi

veya araştırma gemisi imkanları, sonarlara sahip gemiler askeri maksatla kullanılabilme yeterliliğine sahiptir. Mevcut radarları, seyrüsefer ve iletişim cihazları ile deniz resminin oluşturulmasına katkı sağlama imkanına sahiptir. Bu gelişim sayesinde ticari gemilerin, hiçbir işaret taşımasına veya deklarasyona gerek kalmadan gerektiğinde bilgi aktarım kaynakları olması mümkün hale gelmiştir.

Gemilerin teknik özellik ve kabiliyetlerindeki hızlı değişim dışında bir diğer husus da boğazlarda geçiş güvenliğidir. Montreux Sözleşmesi, imzalandığı tarihten bu yana özellikle son yıllarda artan bir şekilde geçiş güvenliği ağırlıklı olmak üzere gündeme gelmektedir. 15 Kasım 1977 yılında iki tankerin çarpışması sonucunda Montreux Sözleşmesi'nin gözden geçirilerek gemiler için özel bir geçiş rejimi kurulması yönünde fikirler ile karşılaşılmıştır (Toluner, 2004: 384). Petrol ve türevleri ile itme gücü sağlayan, doğalgaz ve nükleer maddelerin taşınmasını sağlayan gemiler ile nükleer güç ile itme gücü sağlayan gemiler de deniz taşımacılığında ve askeri gemi teknolojilerinde kullanılmaya başlamıştır. Bahse konu gemilerin, su yolunun dar veya geniş olmasına bakmadan çevre ve insan hayatı için genel bir risk taşıdığı kabul edilmektedir. Montreux Sözleşmesi'nin bahse konu gemilerin boğazdan geçirilmesini kısıtlayacak bir hükme sahip olmadığı dolayısıyla bu yönde bir girişim yapılabileceğine yönelik tartışmalar yaşanmıştır (Toluner, 2004:384). 1998 yılında yayımlanan Boğazlar Tüzüğü ile Türkiye boğazlardan geçişlerde can, mal ve seyir emniyetini sağlayacak birçok düzenlemeyi hayata geçirmiştir.

Askeri araçlarda yaşanan teknolojik gelişimler sonucu ortaya çıkan mevcut durum, savaş gemilerini tanımlamak suretiyle kısıtlama öngören maddelerini aşındıran bir hal almıştır. Küçülen tonaj ve toplara karşılık artan menziller, hava araçlarının sağladığı yeni imkanlar ile birlikte tanımlanmamış, kodifiye edilmemiş yeni tip savaşların varlığı, devletlerin aktif sahadan geri plana çekildikleri yeni ve farklı bir mücadele alanı ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş ile iki dünya savaşı arasındaki savaş kavramı ve savaş araçları tamamen değiştiğine göre, Montreux Sözleşmesi'nin savaşa ilişkin kurallarının hangi şartlarda yürürlüğe sokulabileceği halihazırda gri bir alan durumundadır. Örneğin Rusya ya da Türkiye, Suriye'de savaşan taraf mıdır? USS Donald Cook, Montreux Sözleşmesinde hangi tip gemi olarak kabul edilecektir? Buna benzer sorularda bu kararı kim verecektir? Verilecek kararın uluslararası alanda dayanağı ne olacaktır? Bu çalışmanın esin kaynağı olan bu soruların cevabının bir an önce bulunması ve gerekli hazırlıkların yapılmasının, Montreux Sözleşmesi'nin geleceğine yönelik tartışmaların temel sorusunu oluşturacağı açıktır.

4.3 Montreux Sözleşmesi ve Suriye Savaşı

Suriye'de savaşın şeklinin Şam yönetiminin lehine dönmesinde en önemli faktörlerden bir tanesinin Rusya'nın askeri varlığı ile savaşın gidişatına müdahale etmesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Şam yönetimi tarafından yapılan davet ile Rusya'nın askeri unsurları ile Suriye ülkesi içerisinde harekât icra etmesi, askeri güç etkisi dışında siyasi ve politik sonuçlar doğurmuş, Rusya'nın bölgedeki en önemli aktörlerden biri haline dönüşmesine neden olmuştur. Suriye'de yaşanan savaşı doğrudan etkileyen Rusya müdahalesinde en önemli katkıyı sağlayan askeri gücün bölgeye sevkıyat süreci, deniz yoluyla askeri ve sivil gemiler kullanılarak yapılan taşımacılık ile başarılı şekilde icra

edilmiştir. Türk Boğazlarından geçen Rusya'ya ait askeri ve sivil gemiler, Rusya'nın askeri yığınaklanması ve silah yardımlarında başat rolü oynamıştır

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, Türk Boğazları, Suriye Savaşı sürecinde, her ne kadar bölgesel olarak uzak görünse de, özellikle Rusya için stratejik olarak önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Montreux Sözleşmesi'nin Suriye Savaşı ile ilintisi iki ana başlıkta ortaya çıkmaktadır. Birincisi Ukrayna Krizi ile gerginleşen Karadeniz'de Rusya'nın donanmasını yenileme planları ve son yıllarda bu donanmaya katılan unsurların Karadeniz'de ve Suriye Savaşında oynadığı roldür. İkinci ana başlık ise Rusya tarafından askeri ve sivil gemiler ile oluşturulan 'Suriye Ekspresi'nin boğazlar kullanılarak Suriye'deki askeri yığınaklamaya olan katkısıdır. Suriye'de devam eden savaş sürecinde Rusya ile Türkiye arasında "savaşa yakın olma" durumu dahil olmak üzere Montreux Sözleşmesi'nin birçok maddesinin test edilmesi imkânı ortaya çıkmıştır.

Montreux Sözleşmesi'nin Suriye Savaşı ile ilişkisini sağlayan birinci ana başlık, Ukrayna Krizi ile gerginleşen Karadeniz'de Rusya'nın donanmasını yenileme planları ve son yıllarda bu donanmaya katılan unsurların Karadeniz'de ve Suriye Savaşında oynadığı roldür. Rusya, savaş gemileri ve füzeler vasıtasıyla Suriye kıyılarına düzenlediği atışlar ile güç gösterisi yaparak başta Karadeniz olmak üzere ihtilaf yaşadığı alanlarda ABD ve NATO'ya mesaj vermiştir. Diğer yandan Suriye ve Karadeniz'de konuşlandığı füzeler sayesinde oluşturduğu füze şemsiyesi ile diğer devletlerin hareket alanını kısıtlama imkanına sahip olmuştur.

Rusya'nın 2011 yılı itibarıyla Karadeniz Donanmasında 1970 yılların teknolojisine sahip fırkateynler, mayın gemileri ve kargo gemileri mevcut iken, bu dönemden sonra ciddi bir şekilde yapılan yatırım ile üç adet fırkateyn, altı adet denizaltı, bir adet korvet olmak üzere geniş bir askeri yenilenme sürecine girilmiştir. Müteakip dönem için 1300 tonluk altı adet korvet alımı planlanmaktadır. Karakurt sınıfı 800 tonluk gemilerin Karadeniz Donanması'na 2022 yılından itibaren katılması beklenmektedir.

2017 yılında Ukrayna'nın ev sahipliğinde icra edilen Sea Breeze-2017 tatbikatına ABD dahil toplam on altı NATO ülkesinin iştirak etmesi ve özellikle ABD'nin P-8 Poseidon karakol uçağı ve güdümlü mermi savunma yeteneği yüksek AEGIS sistemine sahip Arleigh Burke sınıfı Fırkateynler ile Karadeniz'de faaliyet göstermesi, Rusya tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu tehdit algısı Rusya'yı, Karadeniz'de askeri varlığını artırma yolunda itici güç olmaktadır (Gorenburg, 2018). 2010 yılında başlayan fırkateyn inşa programı kapsamında 2014 yılında denize indirilen Admiral Grigorovich Fırkateyni, müteakiben Admiral Essen ve Admiral Makarov fırkateynleri Karadeniz Donanması'na katılmıştır. Dört bin tonluk tonaja sahip her bir geminin sahip olduğu kara ve deniz hedeflerine karşı kullanılan Calibr Güdümlü Mermileri ile Rusya Karadeniz'de ciddi bir gelişme kaydetmiştir.

Rusya'nın Karadeniz Donanması'na yönelik gelecek planları, Montreux Sözleşmesi'nin kıyıdaş olmayan devletler için öngördüğü tonaj sınırlaması ile birlikte ayrıca önem kazanmaktadır. 1783 yılından beri Karadeniz'de var olan Rusya Donanması'nın 2020 yılına kadar yeni otuz savaş gemisi, denizaltı ve yardımcı sınıf gemi ile desteklenerek Karadeniz'de seksene yakın savaş gemisinin ikame edilmesinin planlandığı ifade

edilmiştir (Bodner, 2016). Halihazırda, Karadeniz'de bulunan üslerini hava savunma sistemleri ile güçlendiren Rusya'nın 2018 yılı itibarıyla Karadeniz Donanması'nda yirmi bir ana suüstü gemisi ve yedi denizaltı mevcuttur. Karadeniz Donanması'nda mevcut altı denizaltı, üç fırkateyn ve bir korvete ilave olarak 2020 yılına kadar fırkateyn sayısının altı-sekiz, korvet sayısının altıya çıkarılması, iki adet büyük amfibi gemisinin de Karadeniz Donanması'na katılması planlanmaktadır (Wezeman ve Kuimova, 2018). Bahse konu planların hayata geçirilmesi ile ortaya çıkacak donanmanın muhtemel tonajı, Karadeniz'de kırk beş bin tonu aşamayacak olan diğer devletler için stratejik bir anlam ifade edecektir.

Deniz gücü için öngörülen ve hayata geçirilen projeler ile Rusya, Kırım üzerinde uzun menzilli hava savunma sistemi S-400'ler yerleştirmiş, Karadeniz donanması için orta menzilli Buk hava savunma sistemi temini için çalışmalarına devam etmektedir. Karadeniz Donanması'nın kıyıya yakın savunmasını sağlamak üzere Sivastopol ve Novorossisk'te iki hava savunma bataryası kurulmuştur. Kırım bölgesinde uçak ve helikopterlerden oluşan deniz hava gücünü modernize eden ve ayrıca sayısal olarak arttıran Rusya, güçlü bir kara gücü ile bahse konu bölgede varlık göstermektedir (Wezeman ve Kuimova, 2018). Özellikle Kırım'ın oldu-bitti ile sözde ilhakı sonucunda Karadeniz Bölgesinde oluşan istikrarsız durum, Rusya'nın bölgede asker sayısını da artırma yoluna gitmesi sonucunu doğurmaktadır.

Tarihte çeşitli dönemlerde uygulama alanı bulmuş ancak son yıllarda literatüre giren yeni kavramlar, özellikle Karadeniz ve Akdeniz için sıkça kullanılır hale gelmiştir. Örneğin 'Geçiş Kapatma' (Anti-Access) kavramı düşman kuvvetin hareket alanına girişini uzun menzilden kullanılabilecek silahlar vasıtasıyla engellemeyi öngörmektedir. 'Alan Hakimiyeti' (Area Denial) ise düşmanın hareket alanına girmesinin engellenemediği durumda kısa menzilli kabiliyetler ile hareket sahasında üstünlük sağlanmasına dayanmaktadır (Mercan, 2018). Rusya, 2014 yılından itibaren konuşlandığı S-400 veya Calibr tipi uzun mesafe deniz, hava ve kara silahları ile birlikte elektronik harp imkân ve kabiliyetleri sayesinde Karadeniz'de etkin bir şekilde Geçiş Kapatma/Alan Hakimiyeti (Anti-Access/Area-Denial Zone (A2/AD)) doktrinini hayata geçirmiştir. Elektronik karıştırma cihazları ile diğer ülkelerin tespit sistemlerini karıştırma imkanına sahip olmuştur. Yine Kırım sahillerine konuşlandığı hava savunma silahları dışında savaş uçaklarından oluşan filosuyla Karadeniz'de başta ABD olmak üzere NATO unsurları için caydırıcılığını artırmıştır. Rusya'nın Suriye'ye yerleştirdiği S-400'ler nedeniyle Türkiye'nin bir süre Suriye sınırı dışında hava harekâtı icra edememiş olması bahse konu kavramın uygulamasına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin önemi, Ukrayna Krizi ile tekrar artmış görünmektedir. Özellikle ABD ve AB üyesi ülkelerin sert tepki gösterdiği Kırım sorunu, Rusya'ya uygulanan ambargolar ile hayata geçirilmektedir. Halihazırda bir çözüme kavuşmamış olan sorunun yarattığı etkiler, Karadeniz'de güç dengesinin yeniden gözden geçirilmesine neden olabilecek bir durum içermektedir. Karadeniz'in bir tarafında Rusya var iken diğer tarafında NATO üyesi Türkiye bulunmaktadır. Sorunun büyüklüğü nedeniyle Rusya'nın Karadeniz'de askeri varlığını arttırdığı gözlenmektedir. Nitekim Rusya Deniz Kuvvetleri

Komutanı Gerasimov, "Karadeniz'de Rus gücünün son yıllarda Rusya lehine değiştiğini ve Türkiye'nin artık Karadeniz'in efendisi olmadığını" ifade etmiştir (<https://tr.sputniknews.com>, 2016). Rusya'nın soğuk savaşın bir tarafı olması ve güç potansiyeline rağmen Karadeniz'de Türkiye'ye bakış açısını ortaya koyan bu ifade önem arz etmektedir. Bugüne kadar NATO üyesi Türkiye nedeniyle Karadeniz'de varlığını yeterli bulan NATO için, bu söylem yeni bir strateji belirlemeyi gerektirebilecektir.

Rusya'nın Karadeniz'de donanmasına kattığı yeni gemiler, sadece bu denizde değil aynı zamanda Suriye'de oynadığı rol ile Karadeniz-Akdeniz bağlantısını ortaya koymuştur. Karadeniz Donanması için inşa edilen denizaltıların, sahip oldukları güdümlü mermi sistemleri ile Suriye'de yaşanan savaşa müdahil oldukları basına yansımıştır. Bahse konu gemilerden Rostov Na Donu isimli denizaltının, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e intikal etmeden önce Suriye kıyılarına giderek Kalibr güdümlü mermileri ile denizden karaya angajmanlar gerçekleştirdiği Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergei Şoygu tarafından açıklanmıştır (<https://sputniknews.com>, 2015). Angajmanların başarısına ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Benzer şekilde 2017 yılı içerisinde Rusya'ya ait Veliky Novgorod isimli denizaltı tarafından Akdeniz kıyılarından 500-600 km mesafelerde bulunan terörist unsurlara Calibr güdümlü mermileri ile angajman gerçekleştirildiği ifade edilmiştir (<https://sputniknews.com>, 2017). Son olarak Krasnodar isimli denizaltı ile saldırı gerçekleştirildiği basına yansımıştır. Rusya tarafından Suriye'de bulunan terörist unsurlara karşı gerçekleştirildiği bildirilen denizaltı saldırılarının, savaşın teknolojisinin geldiği noktayı göstermesi açısından önem arz etmekle birlikte, boğazlardan geçen Rusya gemilerinin Suriye Savaşında oynadığı rolü göstermesi açısından daha büyük bir mesajı içerdiği değerlendirilmektedir.

Bilindiği üzere denizaltıların boğazlardan geçişi, Montreux Sözleşmesi'nin 12'nci maddesinde belirtilen belirli şartlara bağlanmıştır. Bu maddeye göre Karadeniz dışında inşa edilen denizaltıların kızığa konulma tarihinden itibaren Türkiye'ye bildirimde bulunulması gerekmektedir. Bu konuda yapılan bir BİMER müracaatına Denizcilik-Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından verilen cevapta "Rusya'nın gerekli bildirimleri zamanında yapmak suretiyle Karadeniz dışında yapılan denizaltılardan Novorossiysk, Rostov Na Donu ve Sary Oskol'un Karadeniz'e müteveccihen boğazlardan geçtiğini" (BİMER, 1700030762) belirtmiştir. Mevcut denizaltı geçişleri sözleşme maddelerine uygun şekilde gerçekleştirilmiş görünmektedir. Bu durum Türkiye'nin, Montreux Sözleşmesinin öngördüğü maddeleri titizlikle uygulama gayretini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Rusya, Suriye'de devam eden mücadeleye, yeni inşa ettiği savaş gemilerinin silah menzili ve etkisini gösterecek şekilde iştirak etmektedir. Denizaltılar dışında Hazar Denizi'nde konuşlu savaş gemilerinden ateşlediği yirmi altı calibr füzesi ile Suriye'de terör unsurlara saldırı gerçekleştirmiştir (Ministry of Defence of the Russian Federation, 2015). Bazı kaynaklarda füzelerin İran'a düştüğü yönünde iddiaların varlığı ile hedeflere gerçekleştirilen atışların başarılı olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda kesin bir tespit bulunmamaktadır. Ancak füze atışlarının sonuçlarından daha çok Rusya'nın sahip olduğu silahlar ile bölgede sağladığı etki alanının büyüklüğü dikkat çekicidir. Hazar Denizi veya

Kerç boğazı'nda konuşlanmış bir savaş gemisi tarafından Türkiye'nin herhangi bir yerinde veya Avrupa'nın büyük bir kısmı teknik olarak tehdit altına alınmış durumdadır.

Şekil 4: Calibr Füzesi Etki Alanı

Kaynak: www.sputniknews.com

Denizaltıların Suriye'de gerçekleştirdiği atışların dışında Karadeniz Donanması için inşa edilen yeni gemiler de bölgede faaliyetlerine başlamıştır. Kaliningrad'da bulunan tersanelerde yapımı tamamlanan Rusya Federasyonu'nun Project 11356 tipi yeni fırkateyni Admiral Grigorovich, 10 Haziran 2016 tarihinde Karadeniz Filosuna katılmak üzere boğazlardan geçiş yapmış ve 11 Haziran tarihinde Rusya'nın Sivastopol limanına intikal etmiştir. Admiral Grigorovich, Karadeniz donanmasına otuz beş yıl sonra katılan ilk suüstü gemisi olarak ifade edilmektedir (<https://sputniknews.com/russia>, 2016). Bahse konu gemi 5 Kasım 2016'dan itibaren boğazlardan geçerek Akdeniz'e intikal etmiş ve bu bölgeye gelen Rusya Federasyonu'na ait tek uçak gemisi Admiral Kuznetsov'a refakat ve Suriye içerisine Calibr güdümlü mermileri ile angajman görevi icra etmiştir. Benzer şekilde Admiral Essen isimli gemi tarafından da 2017 yılında Suriye içlerine güdümlü mermi saldırısı gerçekleştirildiği bilinmektedir. Tonaj olarak önceki döneme göre daha düşük tonaja sahip bir geminin gelineen noktada füze teknolojisi ile nasıl bir silaha dönüştüğünü aşağıdaki resim iyi bir şekilde anlatmaktadır.

Rusya tarafından, Ukrayna krizi de dikkate alınarak Karadeniz Donanmasında yapılan modernizasyonun, Suriye'de etkisini gösterdiği yukarıda belirtilen örneklerden anlaşılabilmektedir. Suriye'den kırk dokuz yıllığına Tartus limanını kiralayan Rusya'nın Karadeniz'de güç dengesini etkilemesi dışında Suriye Savaşı'nda durumun Şam yönetimi lehine dönmesindeki etkisini göstermesi açısından bu atışlar önem arz etmektedir. Suriye ülkesinin egemenlik sınırlarının çok dışında bulunan mevkilerden atılan bu güdümlü mermiler ile 'iç savaş'ın coğrafi sınırlara dayalı algısı arasında bir büyük bir çelişki olduğu söylenebilir. Bahse konu denizaltıların ve su üstü gemilerinin Karadeniz-Tartus arasında geçişler icra ederek zaman zaman Suriye'de yaşanan savaşa müdahil olması Montreux Sözleşmesi'nin maddelerinin bu müdahaleyi istenildiğinde önleyip önleyemeyeceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun cevabı ise Suriye'nin içinde bulunduğu duruma konulacak ad ile veya Montreux Sözleşmesi'nin "savaş" kavramına atıf yapan maddelerinin günümüz savaş anlayışını yansıtacak şekilde güncellenmesi ile mümkün olabilecektir.

Daha önce belirtildiği üzere Montreux Sözleşmesi savaş durumunda savaşan tarafların boğazlardan geçişine yönelik düzenlemeye sahiptir. Sözleşmenin 19'uncu maddesi, savaşan bir devletin savaş gemilerinin boğazlardan geçişlerini yasaklamaktadır. MC

tarafından karara bağlanmış olan bir yardım durumu bu yasaktan muaftır. Ayrıca savaşan devletler bakımından Karadeniz'e kıyıdaş olsun ya da olmasın, ana limanından ayrılmış bir savaş gemisi ana limanına dönecektir. Bu madde Türkiye'nin savaşan taraf olmadığı durumları düzenlemektedir. Böyle bir maddenin kapsamı bölgesel çatışmaların adlandırılması ve dolayısıyla taraflarının belirlenmesi durumunda hayata geçirilebilir gibi durmaktadır. Suriye'de yaşanan ve günümüzde adı konamayan çatışma durumu ve Rusya'nın devlet gemileriyle Karadeniz limanlarından boğazları kullanarak Tartus limanına doğru oluşturduğu lojistik transfer hattı birlikte değerlendirildiğinde sözleşmede yer alan savaşan tarafın savaş gemilerinin geçişinin engellenmesine yönelik madde tartışmaya açık hale gelmiştir. Suriye'de yaşananlar 'savaş' ise ve savaşan tarafların durumu bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin elindeki koz daha iyi anlaşılabilir. Aksine yaşananlar 'iç savaş' ise o zaman bu maddenin işlevsiz kalma ihtimali ortaya çıkmış denilebilir.

20'nci madde, Türkiye'nin savaşan taraf olma durumunda boğazlarda dilediği tedbiri almasına imkân verirken, 21'inci madde Türkiye'nin kendini savaş tehlikesi altında hissetmesi durumunda 20'nci madde tedbirlerini almaya hakkı olduğunu belirtmektedir. Savaş tehlikesi durumunda Türkiye tedbir almaya karar verdiği takdirde bu kararını sözleşmeye taraf olan devletlere ve Milletler Cemiyeti'ne bildirmekle mükellef tutulmuştur. Milletler Cemiyeti konseyinin, üçte iki çoğunlukla Türkiye'nin almış olduğu tedbirleri haksız görmesi ve sözleşmeye taraf devletlerin çoğunluğu da bu karara katılması durumunda Türkiye bu tedbirleri kaldırmakla sorumludur. Milletler Cemiyeti artık olmadığına göre bu maddeyi işletmek için Türkiye BM'e başvurma yolunu tercih edebilecektir. Yapılan başvuru neticesinde BM Güvenlik Konseyi tarafından bahse konu husus gündeme alınabileceği gibi, gündem dışı tutulması ihtimaller arasındadır. Yapılacak muhtemel başvuru sonrasında herhangi bir karar verilmemesi durumunda Türkiye, almış olduğu tedbirleri uluslararası hukuka uygun bir şekilde uygulamaya devam edebilecektir. Ancak iki farklı güç odağını temsil eden ABD ve Rusya'nın karar verici olduğu konseyin mevcut yapısı ile Karadeniz ve boğazları doğrudan ilgilendiren bir durumda ortak karar alabilmelerinin mümkün gözükmediği bir siyasi ortamda bu maddenin de mevcut güncel durum ışığında uygulanabilirliğinin tartışmalı hale gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Montreux Sözleşmesi'nin Suriye Savaşı ile ikinci ve önemli bağlantısı, Rusya'nın askeri gemiler ve sonradan devlet gemisi haline getirdiği ticaret gemileri vasıtasıyla yaptığı ve kamuoyunda 'Suriye Ekspresi' olarak bilinen lojistik faaliyetleridir. Lojistik faaliyetlerinin icrası esnasında boğazların aktif olarak kullanılması, Suriye'de yaşanan ve Rusya'nın taraf olduğu çatışmanın seyrine etkisi bakımından sonuçlar yaratmış, buna mukabil uçak düşürülmesi hadisesi sonrasında omuzunda silah ile savaş gemisinin güvertesinde geçen Rus askerinin pozu dışında Türkiye'nin pek gündemine gelmemiştir.

2011 yılında Suriye Savaşı başladığında Rusya, Tartus Limanında bir bölgede konuşlu durumda iken bugün büyük çaplı askeri yığınağa sahip durumdadır. Suriye savaşında, ilk günden bu yana Şam yönetimine desteğini gizlemeyen Rusya, Karadeniz'de bulunan limanlarından Suriye'nin çeşitli limanlarına askeri araç gereç başta olmak üzere büyük bir

lojistik nakliyat gerçekleştirmiştir. 2012 yılından itibaren "Suriye Ekspresi" olarak adlandırılan bu hat, Rusya'nın Novorossisk limanı ile Suriye'nin Tartus Limanı arasında, askeri nakliyat gemileri ve devlet gemisi statüsü kazandırılan ticaret gemileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Rusya bu transfer hattı için, Karadeniz, Baltık ve Kuzey donanmalarında görevli çeşitli lojistik nakliyat gemilerini kullanmıştır (Pavlushko, 2015). Çeşitli zamanlarda boğazlardan geçiş yapan askeri gemiler ve üzerinde taşıdıkları askeri yüklere ilişkin fotoğraflardan, Rusya tarafından bazen açıktan bazen de kamuflaj ağırları ile gizlenmiş şekilde askeri malzemeler taşındığı açıkça görülmektedir.

Rusya tarafından askeri malzeme ve silah sevkiyatı için uzun bir süre kullanılan askeri gemilerin kuzey-güney deklaresi ile Karadeniz-Akdeniz arasında yaptıkları görevlere ilişkin bilgiler 2014-2018 yılları için aşağıda belirtilmiştir. Bahse konu tablo incelendiğinde 14 yardımcı sınıf gemiyle Rusya tarafından boğazlardan geçiş yapıldığı, bir gemi (Yamal) tarafından 5 yılda 61 geçiş icra edildiği görülmektedir.

Tablo 4: Rusya Amfibi Gemilerinin 2014-2018 Yılları Arası Boğaz Geçişleri

Donanması	Gemi İsmi	Taşıma Kapasitesi (Max)	Deklareli Geçiş
Karadeniz	Nikolay Filchenkov	20 Tank/50 Kamyon/400 Piyade/1000 ton	53
	Saratov	20 Tank/50 Kamyon/400 Piyade/1000 ton	37
	Novocharkassk	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	40
	Yamal	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	61
	Azov	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	47
	Caesar Kunikov	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	61
Baltık	Kaliningrad	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	15
	Minsk	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	37
	Alexander Shabalin	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	24
	Korolev	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	29
Kuzey	G. Pobedonosets	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	32
	O. Gorniak	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	4
	Aleksandr Otrakovsk	10 tank ve 340 asker/12 araç ve 340 asker/480 ton	39
	Yauza	7000 ton	11
TOPLAM	14	9528	490

Kaynak: Foreign Warship On Bosphorus , 2018

Rusya tarafından askeri çıkarma gemileri ile 5 yıl içerisinde toplam dört yüz doksan kez kuzey-güney arası seyir faaliyeti icra edilmiştir. Yıllık ortalama doksan altı kez, Karadeniz sahilleri ile Suriye kıyıları arasında boğazlar kullanılarak yaklaşık on gün süren seyir faaliyetleri icra edildiği görülmektedir (Pavlushko, 2015). Her bir geminin müstakil kapasitesinin tam yükü kullanılarak güneye geçiş yaptığı kabul edildiğinde 2014-2018 yılları arasında boğazlardan yaklaşık bir milyon sekiz yüz yirmi bin ton askeri malzemenin intikal ettirilme kapasitesi ortaya çıkacaktır. Gemilerin her defasında taşıma

kapasitelerinin tamamını yükleyip yüklemediğine yönelik bilgi mevcut değildir. Ancak denize indirilme tarihleri itibarıyla eski olan gemilerin Montreux Sözleşmesi'nin mevcut şartlarıyla boğazdan geçerek Suriye Savaşında oynadığı rolü gösteren önemli bir veri olarak göz önünde bulundurulması gerektiği değerlendirilmektedir.

Rusya tarafından askeri nakliyat gemileri dışında, 2015 yılından itibaren sivil kargo gemilerinin de bahse konu lojistik hatta kullanılmaya başladığı görülmektedir. 2015 yılından itibaren, Montreux Sözleşmesi gereği geçişi deklare edilen sivil gemilerin varlığı dikkat çekmeye başlamış, Rusya tarafından 'devlet gemisi' statüsüne alınan ticari gemiler de 'Suriye Ekspresi'ne dahil olmuştur. Başlangıç itibarıyla "Dvinitsa-50" isimli ticari gemi geçişe başlamıştır. Orjinal ismi "Alican Deval" olan 4630 ton kapasiteli kargo gemisi satın alınarak Rus Donanması'na katılmış, Suriye'ye silah transferinde aktif olarak kullanılmaya başlamıştır. Müteakiben orjinal ismi "Dadalı" olan 4200 ton kargo kapasiteli kargo gemisi "Vologda-50" ismiyle, orjinal ismi "Georgiy Agafonov" olan 1770 ton kargo kapasiteli genel kargo gemisi de "Kazan-60" ismiyle, yine orjinal ismi "Smyrna" olan 3800 ton kargo kapasiteli tanker de "Kyzyl-60" olarak donanma envanterine alınmıştır. Türkiye gündeminde yer almayan bu gelişmede ilginç olan detay ise bu dört gemiden üçünün satın alınmadan önce Türk Bandralı olmasıdır (<https://informnapalm.org/en/dec02-war-in-syria/>, 2015)

2015-2018 yılları arasında bahse konu gemiler tarafından kuzey-güney yönlü deklareli geçiş bilgileri aşağıda tabloda sunulmuştur. Askeri ve devlet gemisi statüsüne alınmış sivil gemiler ile dört yılda toplam 682 geçiş icra edilmiştir. Rusya bu süreç içerisinde askeri-sivil kargo gemileri ile boğazlardan yıllık ortalama 136 yapmıştır.

Tablo 5: Rusya Devlet Gemisi Statüsüne Alınan Ticaret Gemilerinin 2015-2018 Yılları Arası Boğaz Geçişleri

Gemi İsmi	Taşıma Kapasitesi (Max)	Deklareli Geçiş Sayısı
Vologda-50	4200 ton	53
Dvinitsa-50	4630 ton	37
Kazan-60	1770 ton	40
Kyzyl 60	3800 ton	61
Toplam	13800	191

Kaynak: (Foreign Warship On Bosphorus , 2018)

Yukarıda bahsedilen askeri kargo gemilerine ilave olarak sivil gemilerin devlet gemisi statüsüne alınarak Suriye'de doğrudan kullanılması, Rusya'nın Karadeniz'de bulunan askeri kargo gemilerinin kapasitelerinin yetersiz kalmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca askeri gemilerinin eski gemiler olması, mevcut modernizasyon sürecinden yeterince etkilenmemiş olmamaları nedeniyle mevcut transfer sürecinde

muhtemel bir endişe yaşanmış olabileceği akıllara gelmektedir. Bu tür teknik sebepler dışında sivil gemilerin devlet gemisi statüsüne alınmış olması, taşınan askeri malzemelerin boğazlardan geçişte veya açık denizde Türkiye veya diğer NATO ülkeleri tarafından kontrol edilebilmesi ihtimalini de ortadan kaldırmış, dikkat çekmekten uzak bir transit hattı oluşturularak nakliyatın gözlerden kaçırılması sağlanabilmektedir.

Baltık veya Kuzey Denizi'nde bulunan kargo gemilerinin de desteklediği 'Suriye Ekspresi', Suriye'de durumun Şam yönetim lehine döndürülmesi bakımından Rusya için boğazların önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Netice itibarıyla Rusya ile Suriye Şam yönetimi tarafından yapılan antlaşma ile Tartus Limanında Rusya için 49 yıllık kullanım hakkı tanınmıştır. Bu antlaşmanın Rusya'nın Karadeniz limanları ile Tartus arasında muhtemel nakliyat faaliyetlerinin devam edeceği anlamına geldiği değerlendirilmektedir.

Rusya'nın askeri ve sivil kökenli kargo gemilerine ilave olarak, devlet gemisi statüsüne alınmamış ancak Rusya ordusu adına taşıma faaliyeti icra eden ticaret gemileri de bulunmaktadır. Bahse konu gemiler deklarasyona tabi olmadıkları için boğazlardan kamuoyunun dikkatini çekmeden özgürce geçebilmektedir. Genel kargo gemisi 'Kareem-R, Atlantic Prodigy, Alexandr Tkachenko, Transfair' gibi adı bilinen bazı kargo gemileri de Suriye Ekspresine dahil olan sivil ticaret gemilerinden birkaçını oluşturmaktadır (Voytenkol, 2015). Askeri ve devlet gemisi statüsüne alınan ticaret gemilerine ilave olarak Suriye Ekspresine dahil olan bu gemiler de, Suriye Savaşında dengelerin değişmesine katkıda bulunan unsurlar olarak tanımlanabilir.

Kargo gemileri ile oluşturulan lojistik transfer hattında görev yapan askeri, devlet gemisi statüsüne alınmış ticaret gemileri ve sivil ticaret gemileri dışında, 2014-2018 yılları arasında hem Rusya, hem de NATO veya diğer ülke askeri gemileri tarafından da güney-kuzey yönlü geçişler icra edilmiştir. 2014 yılında Ukrayna Krizi ile Karadeniz'de oluşan kaotik durum dışında Suriye'de devam eden savaşın seyri de bu geçişlerin doğal sebepleri arasında başat konumda yer aldığı değerlendirilmektedir. Rusya tarafından kargo gemileri dışında yeni inşa edilen fırkateynler, korvetler ve denizaltıların geçişler icra ettiği, bu geçişlerin zaman zaman müstakil olarak icra edildiği gözlenmektedir. Ayrıca denizaltılar başta olmak üzere Montreux Sözleşme şartlarını sağlayacak şekilde birden fazla Rusya gemisinin de geçiş yaptığı dönemler bulunmaktadır. Kargo gemileri dışındaki bu gemiler, yukarıda da bahsedildiği üzere zaman zaman Suriye kıyılarına intikal ederek Calibr füzeleri ile ülke içerisine saldırılar düzenlemişler, zaman zaman da Akdeniz'de sancak gösterme ve diğer faaliyetleri icra ederek Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını pekiştirmiştir.

Buna mukabil, Ukrayna Krizi ile bağlantılı olarak başta ABD olmak üzere NATO ve diğer ülke savaş gemileri de muhtelif zamanlarda düzensiz aralıklarla Karadeniz'e geçiş yapmış, bu denizde gerek müstakil gerekse NATO unsurları ile tatbikatlar icra etmek suretiyle Karadeniz'de varlık göstermeye gayret göstermiştir. ABD dışında İngiltere'nin de Karadeniz'de bulunmak için gayret gösterdiği bu süreçte Fransa, İspanya gibi ülkeler de fırkateynler ve mayın gemileri ile boğazlardan geçişler icra etmiştir. 2014-2018 yılları arasında boğazlardan geçiş yapan askeri gemilerin sayısal bilgilerine havi tablolar eklerde detaylı olarak belirtilmiştir. Bahse konu geçişlerin Rusya, ABD ve diğer ülkeler bazında yıllık sayısal değerleri ve bu değerlerin yüzdesel dağılımı aşağıda detaylı olarak

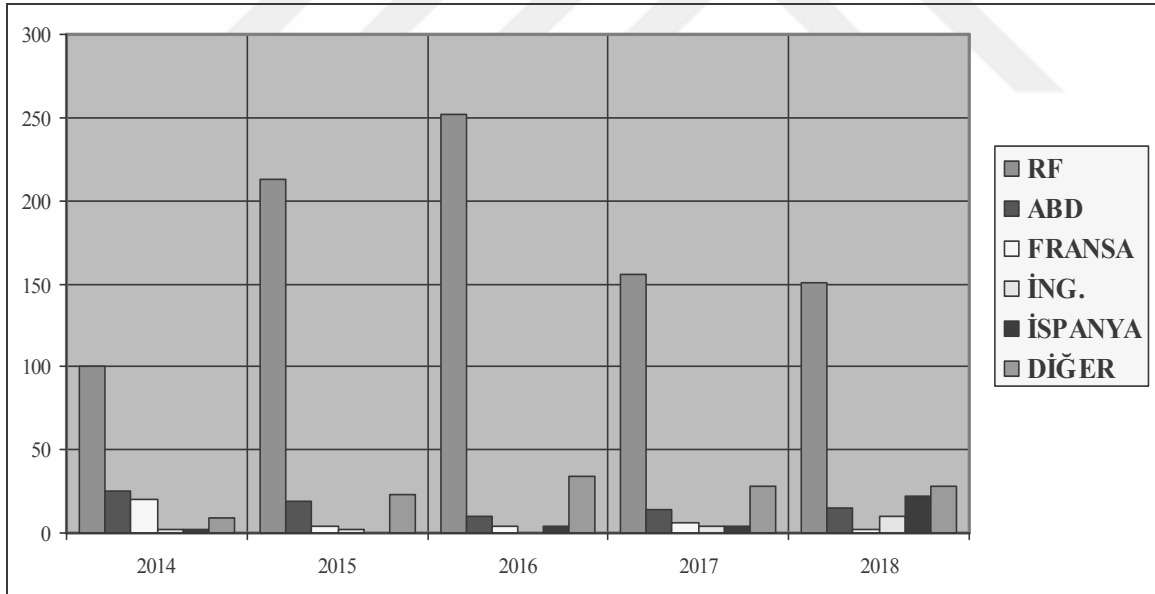
gösterilmiştir. Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye'nin savaş gemilerinin boğazdan Karadeniz'e geçiş sayıları bu miktara dahil değildir.

Tablo 6 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Savaş/Devlet Gemilerinin Ülkelere Göre Sayıları

YIL	ÜLKE						
	RUSYA	ABD	İNGİLTERE	FRANSA	İTALYA	İSPANYA	DİĞER
2014	100	25	2	20	6	2	9
2015	213	19	2	4	2	--	23
2016	252	10	--	4	2	4	34
2017	156	14	4	6	2	4	28
2018	151	15	10	2	2	2	28
TOPLAM	872	83	18	36	14	12	122

Kaynak: (Foreign Warship On Bosphorus , 2018)

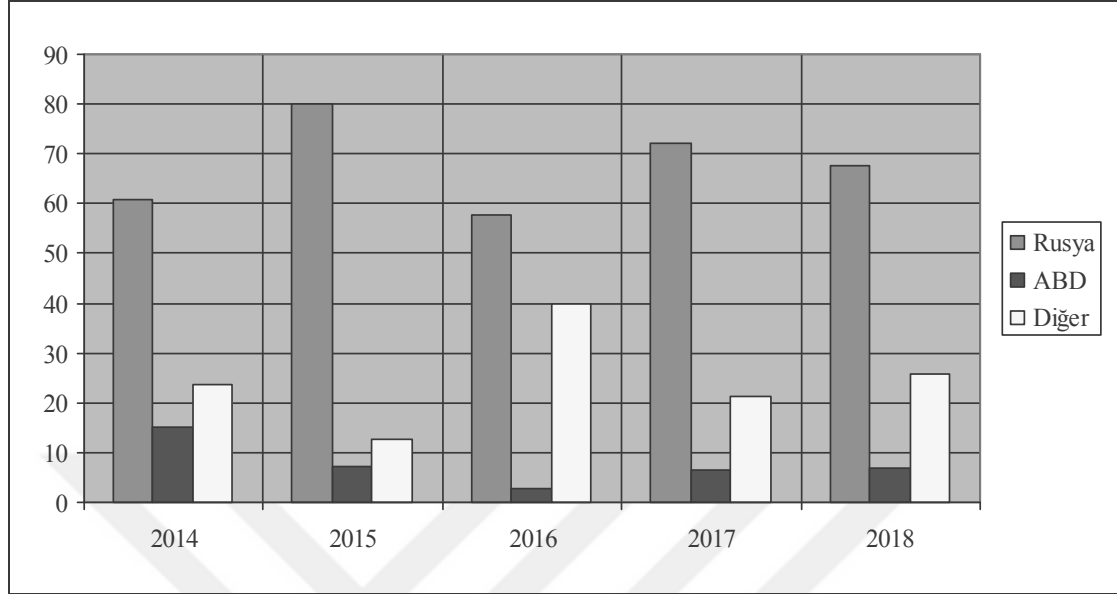
Grafik 1 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Savaş/Devlet Gemilerinin Ülkelere Göre Sayısal Dağılımı

Hem NATO şemsiyesi hem de müstakil olarak Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan yıllık toplam geçişlerinin, Rusya askeri unsurlarının geçişlerinin toplamından daha az olması dikkat çekicidir. Rusya tarafından özellikle 2015 ve 2016 yıllarında boğaz geçiş sayısı en üst seviyeye çıkarılırken ABD ve diğer ülkeler tarafından Karadeniz çıkışı sayılarının birbirlerine yakın olması, bu devletlerin Karadeniz için rutin faaliyetler dışında ilave bir gayret sarf etmediği sonucunu doğurmaktadır. Özellikle 2014 yılı Ukrayna krizinde artan ABD ve Fransa savaş gemisi sayısı diğer yıllarda azalma eğilimindedir. Rusya dışında diğer devletlerin Karadeniz'de bulunma

sıklıkları, Türkiye'nin bölgede icra ettiği faaliyetler ile de bağlantılı olabileceği akıllara gelmektedir.

Grafik 2 2014-2018 Yılları Arasında Boğazlardan Geçiş Yapan Rusya Gemilerinin ABD ve Diğer Devlet Gemilerine Göre Yüzdesel Dağılımı

Montreux Sözleşmesi sayesinde Rusya, Karadeniz'de rahat hareket etme imkanına sahip olmuştur. Bu sahada Rusya'yı NATO üyesi ülke olarak Türkiye dengelemektedir. Türkiye bir yandan NATO'nun Karadeniz'e açılmasıyla Montreux Sözleşmesi'ni aşındıracak hareketleri önlemeye çalışırken, diğer taraftan gelişen duruma göre NATO'nun Karadeniz'de görünmeyişinden şikâyet eder pozisyona gelebilmektedir. 2000 yılların başından itibaren Karadeniz Uyum Harekatı (KUH) ve Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Gücü (BLACKSEAFOR) ile bir zamanlar NATO'nun Karadeniz'deki tek temsilcisi ve halen Karadeniz'de denizaltı bulundurma kapasitesi bulunan tek NATO ülkesi olan Türkiye, zaman zaman değişen siyasi dengeler nedeniyle birbiri ile çelişir gibi gözükten politikalar üretmek durumunda kalmaktadır. Uçak düşürülmesi hadisesinden sonra yaşanan süreçte tek başına bu sorumluluğu yerine getirmek yerine müttefikliğin bir sonucu olarak Türkiye NATO'nun bölgede aktifliğini talep eden açıklamalar yapmıştır. Açıklamanın yapıldığı tarihte Türkiye-Rusya ilişkileri gergin bir süreçten geçerken sürecin daha sonra silah ticareti dahil işbirliğine evrilmesi NATO'nun Karadeniz'e çağrılmasını boşa çıkarmış gibi gözükmektedir.

Lozan Antlaşması sürecinde ABD heyeti tarafından "Herhangi bir milletin Karadeniz ve Boğazlara sınırsız şekilde hâkim olmasının dünya siyaseti ile bağdaşmayacağı dile getirilmiştir (Cemil Bilsel'den aktaran Yel, 2009). Türkiye Montreux Sözleşmesi ile boğazların tam hakimiyetini sağlamış, Karadeniz'de ise yıllarca denge siyasetinin içerisinde yer almıştır. Ancak soğuk savaş sonrası bocalayan Rusya'nın 2014 yılından itibaren Karadeniz'de sağladığı askeri üstünlük, Montreux Sözleşmesi'nin dengeleyici özelliğinin, tek tarafın üstünlüğünü pekiştirmesine evirildiğini söylemek mümkündür. Geline nokta ABD'nin endişeleri haklı çıkmış görünmektedir. Rusya, uluslararası sularda serbestçe seyir hakkı kapsamında Cebelitarık, Türk Boğazları vb. düğüm noktalarından serbestçe geçebilirken Karadeniz'e kıyası olmayan ülkeler bu kadar şanslı

durumda değildir. Montreux Sözleşmesi, kısıtlayıcı maddeleri ile NATO'nun sürekli şekilde ve yeterli caydırıcılık ihtiva eden büyüklükte bir donanma ile Karadeniz'e girmesini önleyerek bir nevi A2/AD konseptinin bir aracı haline dönmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın da 2016 yılında dile getirmeye çalıştığı durum tam da bu endişeyi dışa vurmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin resmi görüşü, sözleşmenin; Karadeniz'e sahil dar ve sahil dar olmayan devletler için kabul edilebilir bir çıkar dengesi sağladığı yönündedir (T.C Dışışleri Bakanlığı, 2017). 18'inci yüzyıldan itibaren Karadeniz'e yerleşen Rusya'nın Montreux Sözleşmesi'ne bakış açısını anlamak, sözleşmenin geleceğine yönelik değerlendirmelerde fayda sağlayacak bir yaklaşım olacaktır. Türk Boğazları, Rusya için stratejik önemini Suriye Savaşı ile bir kez daha göstermiştir. Harry N. Haward'ın "Montreux Sözleşmesi'nin Rusya için Hünkâr İskeleyi kadar avantajlı bir antlaşma olduğu" (Harry N. Haward'dan aktran Yel, 2009) yolundaki değerlendirmesi, Lavrov'un "Montreux Sözleşmesi şartlarını aşındıracak tüm girişimleri reddettikleri ve bu konuda kararlı bir tavır sergileyecekleri" yönündeki açıklamaları (<https://tr.sputniknews.com>, 2016) ile daha anlamlı bir hal almaktadır. Bu ve buna benzer söylemler ışığında sözleşmenin bugünkü siyasi ortamda Rusya'ya stratejik bir avantaj sağladığını düşünmek için birçok neden mevcuttur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dışışleri Bakanlığı'nda aktif görev yapan Feridun Cemal Erkin'in "Ruslarla yapılan antlaşmaların, onların çıkarına yaradığı sürece etkinliklerini muhafaza ettiğı, Rus politikasında duyguların yeri olmadığı" (Erkin, 1968:196) yönündeki değerlendirmesi de Rusya'nın sözleşmeyi sıkı sıkıya savunurken neler düşündüğünü anlamamıza yardımcı olacak bir bakış açısını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, Suriye Savaşı sırasında, o bölgede silahlı kuvvetlerinin tüm unsurları ile mücadeleye girişen Rusya'nın, bu süreçte elde ettiğı başarıya büyük katkı sağlayan 'Suriye Ekspresi' faaliyetleri Montreux Sözleşmesi'ni doğrudan ilgilendiren bir unsur olmasına ve Türkiye ile Rusya arasında 2015 yılında savaş tehlikesi baş göstermesine rağmen bu sözleşmenin Türkiye'ye tanıdığı hakların kullanılıp kullanılamayacağı veya nasıl kullanılabileceğı yönünde hemen hemen hiç gündem yaratılmamıştır. Oysa Suriye'de yaşananları "savaş" olarak konumlandırabilecek bir tanımlamanın veya sözleşmede yer alan "savaş" kavramını günümüze uyarlayabilen değışiklerin varlığının, Rusya'nın Suriye'deki etkinliğini engelleyebileceğı bu mümkün olmasa bile geciktirebileceğı değerlendirilmektedir.

İki ülke arasındaki güç dengesi eşitsizliği göz önüne alındığında Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu bağlamda Rusya savaş gemilerini önleme yönünde bir karar alması ve hayata geçirmesinin zorluğu anlaşılabilir bir durumdur. Ancak boğazların geçmişı, uluslararası sistemde dönemsel olarak başat rol oynamış büyük devletlerin birbirlerini dengeleme çabalarının hikayeleri ile doludur. Bu dengeleme politikasının, Karadeniz bölgesinde istikrara katkı sağladığı dönemler olmakla beraber, bu son dönemde Suriye Savaşı örneğinin de gösterdiği üzere terazinin bir kefesinin oldukça ağır basmasına neden olabileceğı de göz önünde bulundurulmalıdır

SONUÇ

Rusya'nın Akdeniz'e en kısa sürede inebileceği deniz yollarının başlangıcını oluşturması açısından boğazlar, mevcut rejimi ile bölgesel güç mücadelesinde önemli bir etken olarak karşımızda durmaktadır. Son dönemde Suriye'de yaşanan savaş ortamı boğazların önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın Suriye'de aktif olarak varlık göstermesi ve Türkiye ile Rusya arasında yaşanan gerginlikler esnasında Montreux Sözleşmesi'nin içeriği ve Suriye'ye etkileri Türk kamuoyunda yeterince gündem maddesi olmamıştır.

Uluslararası hukukta konvansiyonel savaşın büyük ölçüde imkânsız hale geldiği uluslararası sistemde gerçeklikler üzerinden inşa edilmiş yeni savaş türlerine ilişkin kavramlar havada uçuşurken yeni bir kodifikasyon süreci yaşanmamıştır. Devletler tarafından bu boşluklar maalesef istismar edilmektedir. Dolayısıyla son yılların en büyük ve kapsamlı çatışması sırasında, hele taraflardan biri Rusya iken, Montreux Sözleşmesi'nin savaşa ilişkin maddelerinin işletilememesi ve hatta gündeme bile getirilmemiş olmaması dikkate değer bir husustur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, o döneme kadar imzalanan çok taraflı antlaşmalardan farklı olarak gemilerin geçişinde tabi olacağı kurallardan daha çok boğazların her iki tarafının askersizleştirilmesi ve kontrolün komisyona bırakılması ile ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile kullanım alanı genişleyen uçakların tabi olacağı kurallar da bu sözleşmeye dahil edilmiş, askeri ve sivil uçaklara boğazlar üzerinde uçuş serbestisi getirilmiştir. Türkiye için ciddi bir egemenlik hakkı ihlali anlamına gelen bu maddelerin kabulünde dünya çapında başlayan silahsızlanma gayretleri, Milletler Cemiyeti'nin kurulması gibi barış ümidi taşıyan oluşum ve girişimler yanında uluslararası sistemin gücünün payı olduğunu da söylemek mümkündür. Ancak kurulmak istenen yeni sistem, hiç de beklenildiği gibi bir ortam yaratmamıştır. Avrupa genelinde silahsızlanma ve sorunların diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulmasına yönelik çabalar, işlevsiz kalmış, savaş tehlikesinin her geçen gün arttığı bir ortam içerisinde boğazların güvenliğini sağlamaktan mahrum bırakılmış olan Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin beklenen faydayı sağlayamaması nedeniyle güvenlik endişesi yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde savaşın çıkma olasılığının yüksek görülmesi, boğazlara ilişkin hususların yenden görüşülmesine yönelik toplantıya çağırılma notasının temel dayanağını oluşturmuştur.

Türkiye'nin Boğazlara ilişkin yeniden toplanma talepleri, 'dönemin şartlarında köklü değişiklikler' (rebus sic stantibus) olduğu üzerinedir. Türkiye'nin konferans talebinin altında yatan sebebin egemenlik ve güvenlik kaygısı ile tek başına güvenliği sağlamaya yetecek gücü o dönem için kendisinde bulamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Montreux Sözleşmesi ile amaçlanan, Türk Boğazlarından geçiş rejiminin düzenlenmesinden önce boğazların her iki tarafında tesis edilmiş olan askerden arındırılmış bölgelerin iptal edilmesi ve boğazları yöneten komisyonun ortadan kaldırılmasıdır. Montreux Sözleşmesi, sonuçları itibarıyla bu hedefe tamamen ulaşmış bir anlaşma olarak ortaya çıkmıştır. Savaşların gündemin ana maddesi olduğu, antlaşmaların yırtılacağı tehditleri ve eylemlerinin ayyuka çıktığı bir ortamda Türkiye'nin girişimi,

zamanlaması itibarıyla olumlu bir sonuç vermiştir. Boğazlar, Türk askerinin kontrolüne bırakılmış, komisyon ortadan kaldırılmış, savaş gemilerine ilişkin tanımlar o dönemde kullanılan savaş araç ve gereçlerini ve onların özelliklerini ihtiva edecek şekilde sözleşmeye dahil edilmiş, Lozan'da olduğu gibi savaş gemilerine tonaj sınırlaması getirilmiştir. Bu sözleşme ile Türk Boğazlarının tabi olduğu rejim, kendisine benzer özellikler taşıyan doğal yollarla oluşmuş boğazların rejimlerinden savaş gemilerine uygulanan kurallar yönüyle farklılaşmıştır. Nitekim ilerleyen yıllarda özellikle deniz hukukuna yönelik gelişmeler ışığında boğazlardan geçişe yönelik olarak 1982 BMDHS ile kodifiye edilen rejim esasları sayesinde Türkiye Cumhuriyeti, Montreux Sözleşmesi'nin sınırlarına sadık kalarak geçiş düzenleyecek tedbirleri de almıştır.

Montreux Sözleşmesi'nin en önemli sonuçlarından birisi, boğazların, daha sonraki yıllarda oluşan deniz hukuku rejimlerinden muaf kalabilmesini sağlamasıdır. 'Zararsız geçiş' veya 'transit geçiş' kavramlarını ortaya koyan deniz hukuku sözleşmelerine karşılık boğazlar Montreux ile günümüzde 'statüsü özel antlaşmalarla düzenlenmiş boğaz' konumunda yer almıştır. Deniz hukukunda yaşanan gelişmelerden Türkiye lehine olanlar ile Montreux Sözleşmesi'nin koyduğu hükümler harmanlanarak soğuk savaş dönemi ve sonrasında zaman zaman yaşanan sorunların günümüzde gündemden çıkarılması sağlanmıştır. Bugüne kadar süresi dolmasına rağmen hiçbir ülke tarafından sözleşmenin iptaline ilişkin talep yapılmayarak sözleşmenin getirdiği kurallara uyulmaya devam edilmesi ve boğazlara ilişkin trafik düzenlemesinin de yapılması Türkiye'nin egemenliğini pekiştirmiştir. 1982 yılında kabul edilen Deniz Hukuku Sözleşmesi ile Montreux Sözleşmesi'nin olası iptali durumunda talep edilebilecek hukuki durumu kestirmek mümkün hale gelmiştir.

Montreux Sözleşmesi'nin yürürlükten kaldırılması durumunda boğazların geçiş rejimi ne olacak sorusunun net bir cevabı olmalıdır. Mevcut sözleşmenin ortadan kalkması ve yeni bir antlaşma yapılamaması durumunda Türk Boğazlarının geçiş rejiminin, BMDHS'nin ortaya koyduğu genel kurallara tabi olması konusunda talepler ve baskı ile karşılaşılması muhtemeldir. 1982 sözleşmesi, gemiler ve uçaklar için zararsız geçiş rejiminden farklı olarak 'transit geçiş rejimi' öngörmektedir. Sözleşmenin ortadan kalkması ve transit rejiminin uygulanmasının kabul görmesi durumunda sivil gemilerin geçişine yönelik büyük farklılık oluşmayacaktır. Buna karşılık en büyük değişiklik denizaltıların boğazdan geçiş hakkı ile boğazlardan geçerek Karadeniz'e geçecek kıyıdaş olmayan askeri gemilerin tonaj ve süre kısıtlamalarında meydana gelecektir. Ortaya çıkabilecek bu durumun Türkiye'nin lehine olmadığı söylenebilir. Tonaj ve kalış süresine yönelik bir kısıtlama dışında denizaltıların boğazlardan serbestçe geçiş hakkı kazanması Karadeniz'i etkileyebilecek bir potansiyel barındırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu sözleşmeye taraf olmaması nedeniyle bahse konu rejimin boğazlarda uygulanması konusunda farklı bir tavır gösterme hakkına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sözleşmenin amaçlarına ulaştığı dikkate alındığında sözleşmenin geleceğini tartışırken farklı bakış açılarının dikkate alınmasının zorunlu hale geldiği söylenebilir. Sözleşmenin ruhunu anlayabilmek ve gerçekçi bir yorum oluşturabilmek için sözleşmenin dayandığı temeli anlamak ayrıca önem arz etmektedir. Bu kapsamda Montreux Boğazlar

Sözleşmesi'nin ruhunu "savaş" olgusu oluşturmaktadır. Tek tek maddelerin bu gözle incelemesi, uygulamaların bu anahtar kelime etrafında değerlendirilmesi önemlidir. 1936 yılında yapılan konferans, savaşın gölgesinde yapılmıştır. Bu bağlamda sözleşmenin 29 maddesinin 19'u savaş ve savaş araçlarına yöneliktir. Bu sözleşme içerisinde geçen savaş durumları, doğası gereği o dönem için geçerli olan ve ana aktörlerinin sadece devletler olduğu bir dönemdir ve sadece devletler arası savaş/topyekûn savaş türüne atıf yapmaktadır. 1936 yılında savaş bulutları gölgesinde toplanan delegelerin "savaş" kelimesini kullandıkları her bir cümlede ima ettikleri kavramın, devletlerin ana aktör olduğu, ilan ile başlayan ve sona eren, yüzyıllar boyunca oluşmuş birtakım kurallara tabi olan bir olguyu işaret ettiğini söylemek mümkündür. Montreux Sözleşmesi 29 dalı olan bir ağaç ise, 'savaş' bu ağacın köküdür çünkü savaş endişesi ile oluşmuştur. Sözleşmenin maddelerinin büyük bir bölümünün savaş ve araçlarına atıf yapması, 'savaş' kavramının bu sözleşmenin aynı zamanda gövdesini oluşturduğunu akıllara getirmektedir. Dolayısıyla savaş kavramının kavramsal ve hukuki anlamda yaşadığı değişim sonucunda günümüzde geline nokta, sözleşmenin uygulanabilirliği bakımından önem arz etmektedir.

Antik çağdan itibaren üzerinde tartışmaları devam eden savaş kavramı, bu sürece kadar toplumlar veya devletlerin nezdinde meşruluğu (haklı-haksız), sebepleri, araçları, yöntemleri, savaş alanları ve uygulamaları bakımından teknolojik, kültürel, ekonomik vb sebeplere bağlı olarak dönüşüme uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkan devletler tarafından savaşın gayri meşru ilan edilmesi, sorunların siyasi yolla Milletler Cemiyeti, hukuki yolla da Hakem Kararları ve Milletlerarası Daimî Adalet Divanı ile çözülmesine yönelik anlayış gelişmeye ve kök salmaya başlamıştır. Briand-Kellog paktı ile saldırı savaşı gayri meşru ilan edilse de, devletler sorunlarını çözmek konusunda savaşı veya savaş tehdidini argüman olarak kullanmaktan vazgeçmemiş, tam tersine Japonya, İtalya gibi ülkeler kendilerini bağlayan antlaşmalardan ayrılarak ulusal çıkarlarını uluslararası toplumu ikna etmek için çaba göstermeden ve toplum dayatmasına maruz kalmadan serbest bir alan içerisinde maksimize etmeye çalışmış, bu haliyle bir anlamda Briand-Kellog Paktı'nın tezini yok varsaymışlardır.

Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ile 'savaş' önlenmesi gereken bir olgu haline gelmiş, bu husus hukukun emredici normu (*jus cogens*) halini alarak devletlerin birbirleri ile savaşması kötü ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletler vasıtasıyla devletlerin birbirlerine saldırmasını, savaşmasını engellemek üzere çeşitli kararlar alınmıştır. Kolektif yapı içerisinde alınan ve devletlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen bu son durumla birlikte devletlerarası savaşlarda azalma, buna mukabil devlet içi çatışmalarda artış meydana gelmiştir.

Soğuk Savaş döneminin bitimiyle sistemin temel aktörleri olan devletlere ilişkin zayıflama olduğu, kolektif yapıların ve örgütler ile küreselleşmenin bu yapıları aşındırdığına dair yoğun bir akademik tartışma süregelmektedir. Bununla birlikte bir anda ortaya çıkıveren tek kutuplu bir sistemin sonucu olarak, ABD'nin zaman zaman Birleşmiş Milletler, zaman zaman tarihsel destekçileri ile güvenlik endişelerine dayanarak giriştiği askeri faaliyetlere karşılık askeri anlamda zayıf konumda bulunanların mücadele

yöntemleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde devletler güvenliklerini sağlamak veya egemenliklerini korumak maksadıyla farklı yöntemleri kullanır hale gelmiştir. Bu süreçte savaşların yapıları, aktörleri, alanları ve savaşlarında yeni bir dönüşüm baş göstermiştir. Değişen bu durum literatüre birçok kavramın girmesine ('yeni savaşlar' veya "dördüncü nesil savaşlar vb.) savaşın çeşitlenmesine (vekalet savaşları, devlet dışı savaş, toplumlararası savaş vb.), savaş ilanlarının ortadan kalkmasına, sınır ve süresinin tespiti ile yaşanan olgunun tanımlanmasının zorlaşmasına neden olmuştur.

Aynı dönem zarfında savaş araçları, özellikleri, seçicilikleri, tahrip güçleri, menzilleri de değişmiş ve gelişmiştir. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler neticesinde savaşın en önemli bileşenlerden zaman, hız, mesafe, mekân gibi klasik kavramlar değişime uğramış, ordular, askerlerin birbirlerine gözükmenden düşmanı tespit ve imha yeteneği kazandığı yetenekler ile donatılmıştır. Bu değişim 1936 yılının savaş anlayışını tamamen değiştirmiş durumdadır.

1969 yılında imza altına alınan VAHS ile antlaşmalara yönelik birtakım kriterler belirlenmiş, uluslararası hukukta emredici norma (*jus cogens*) aykırı sözleşmelerin, emredici normun oluşmasından önce yapılmış olsalar dahi geçersiz olacağı kabul edilmiştir. Yine VAHS ile, antlaşmaların imzalandığı andaki şartlarda köklü değişiklikler olması (*rebus sic stantibus*) durumunun antlaşmaların sonlandırılması için geçerli bir sebep olacağına dair teamül imza altına alınmıştır. Dolayısıyla savaş kavramına dayanarak yapılan Montreux Sözleşmesi'nin hukuki durumu, VAHS maddeleri ile yeniden değerlendirilmesi gereken bir duruma evrilmiştir. Gelecek dönemde korumak için büyük gayret sarf edilen sözleşme, mevcut yapısı ile hukuki anlamda günün şartları ve değişen savaş kavramı ile birlikte son dönemde hem Karadeniz hem de Suriye'de meydana gelen gelişmeler ışığında yeniden değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Literatürde Montreux Sözleşmesi'nin boğazlara ilişkin olarak egemenlik senedi olduğuna yönelik ifadelerle sıkça rastlanılmaktadır. 1936 ve sonrasında Lozan'a göre sağladığı avantajlar açısından bu yoruma katılmak elbette mümkündür. Ancak içinde bulunduğumuz bu dönemde göz önünde bulundurulması gereken husus da sözleşmenin ipinin Türkiye'nin elinde olmadığı gerçeğidir. Zira sözleşmenin 28'inci maddesine göre taraf herhangi bir devletin Fransa'ya niyetini bildirmesi halinde yeniden konferans toplanması gerekecektir. Böyle bir ihtimalin varlığı, boğazlara yönelik egemenlik tapusunun başka aktörlerle paylaşıldığını akla getirmektedir. Montreux Sözleşmesi'ne ilişkin hassasiyet içeren değerlendirmeler sözleşmenin 28'inci maddesini dolayısıyla bu durumu göz ardı etmektedir. Özellikle ABD'nin bu sözleşmeden rahatsızlıkları dikkate alındığında kendisi taraf olmasa bile artık NATO üyesi olan Romanya-Bulgaristan ikilisi üzerinden yapacağı girişimler ile bu sözleşmeyi iptal ettirme kapasitesine sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Montreux Sözleşmesi'ni değerlendirirken bölgesel ve küresel güç dengesi de dikkate alınmalıdır. Montreux Sözleşmesinin önemi, Ukrayna Krizi ile tekrar artmış görünmektedir. Özellikle ABD ve AB üyesi ülkelerin sert tepki gösterdiği Kırım Sorunu, Rusya'ya uygulanan ambargolar ile hayata geçirilmektedir. Halihazırda bir çözüme kavuşmamış olan sorunun yarattığı etkiler, Karadeniz'de güç dengesinin yeniden gözden

geçirilmesine neden olmaktadır. Rusya ile NATO unsurları vasıtasıyla Batılı devletlerin Ukrayna üzerinde giderek artan mücadelesinde, ABD'nin Montreux Sözleşmesi'nin ortadan kaldırılması için politik girişimler içerisine girmesi ihtimaller arasındadır. Bu durum sözleşmenin iptal edilmesi durumunda toplanacak konferansa teknik ve politik anlamda hazırlıklı olmayı, alternatifli hal tarzlarının hazırlanılmasını gerektirirken, aynı zamanda konferansın muhtemel sonuçlarına yönelik politik planların geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarabilecektir.

NATO'nun Karadeniz'e kıyısı ülkeleri de içerisine alacak şekilde genişlediği bir dönemde başlayan Suriye Savaşı, Rusya'nın Şam yönetime destek vermek için başlattığı askeri müdahale ile Montreux Sözleşmesi'nin etkinliğinin test edilebileceği bir mekanizmaya dönüşmüştür. Kamuoyu genellikle Suriye Savaşı'nı, 'iç savaş' olarak adlandırılmaya meyilli görünmektedir. Ancak Suriye'de yaşanan çatışmaların tarafları, ölümlerin sayısı, terörizm olgusu, etnik mücadele, koalisyon ülkeleri, devletlerin doğrudan taraf olarak resmi silahlı kuvvetleri ve araçları ile savaş alanında faaliyet icra etmeleri tüm kamuoyu tarafından takip edilmektedir. Suriye'de, Şam yönetime ait güçler ile Rusya, İran ve Türkiye'nin düzenli ordularına bağlı asker ve silahları ile yer almaktadır. Ayrıca ABD, İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan vb. birçok ülkeden oluşan koalisyon güçleri tarafından yine resmi ordularına ait uçaklar tarafından çeşitli hedeflere hava taarruzları devam etmektedir. Bölgede ayrıca, dış güçler tarafından desteklenen özgürlük savaşçısı adı altında mevcut hükümete karşı mücadele eden gruplar, etnik kökene dayalı olarak devlet kurma amacıyla olan Kürt kökenli gruplar, otorite boşluğundan istifade ile şeri hükümlere dayalı bir İslam devleti kurduğunu ilan eden terörist gruplar ve özel şirketlerin paralı askerleri de aynı coğrafyada yer almaktadır.

2011'den bu yana devam eden çatışmalarda ölen yüzbinlerce insan dışında on binlerce insanın açlık ve sefalet nedeniyle açlık-hastalıktan öldüğü, milyonlarca Suriyeli insanın yaşadığı ortamdan ayrılıp mülteci pozisyonuna dönüştüğü bir olguyu, sadece 'çatışma', 'iç savaş' veya diğer geleneksel tanımlarla açıklamak mümkün değildir. Kavramsal olarak 'iç savaş'ın coğrafi konuma atıf yapılarak 'savaş' kavramının sınırlandırılmış halini ortaya koyduğu göz önüne alındığında Suriye'deki çatışma ortamı için yeni kavramlar kullanmak gerekecektir. Klasik 'iç savaş' yerine 'devletler arası savaş', 'devlet dışı savaş' ya da 'devletsiz savaş' tanımlamaları mevcut durumu açıklama kapasitesine sahiptir. Akademik çevrelerce artık varlığı kabul edilen bu savaş türlerinin uluslararası hukuk tarafından henüz tanımlanmamış olması büyük eksikliktir.

Türkiye'nin dış politikasını doğrudan etkileyen Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığının oluşmasında, 2012 yılında Karadeniz limanları ile Tartus limanı arasında başlatılan ve kamuoyunda "Suriye Ekspresi" adı verilen lojistik transfer faaliyetleri büyük rol oynamıştır. Bahse konu transfer faaliyeti savaş gemileri ve devlet gemisi statüsü verilen sivil gemiler tarafından Türk Boğazları vasıtasıyla yapılmıştır. Taşınan malzemeler zaman zaman boğaz geçişi esnasında medyaya yansımaktadır. Bununla birlikte son iki yıl içerisinde Karadeniz Donanması'na katılan denizaltı-firkateyn ve korvetler boğazlardan geçerek Karadeniz'e intikal etmiş, zaman zaman Suriye açıklarına giderek füzeler ile Suriye'deki Şam yönetim karşıtı gruplara saldırılar düzenlemiştir. Bahse konu saldırıların

sahadaki etkisi önemsenmemekle birlikte, stratejik olarak Rusya'nın Türkiye ve Batıya verdiği mesaj önemlidir. Ayrıca bu gemilerin sahip oldukları ve Hazar Denizi'nden Suriye'ye fırlatılan füzelerin menzilleri ile Türkiye'nin tüm anakarası tehdit içerisine dahil olmaktadır.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin 19'uncu maddesi yukarıda belirtilen hususlardan en çok etkilenen maddelerden biridir. Bahse konu madde savaş zamanında Milletler Cemiyeti Misakına uygun haller dışında, savaşan ülkelerin savaş gemilerinin boğazlardan geçişini yasaklamaktadır. Suriye Savaşı başladığından bu yana Türkiye ve Rusya bu ülkede karşıt iki grupta yer almakta ve savaşan grupları önce dolaylı şimdi doğrudan desteklemektedir. Özellikle Rusya'nın Suriye'ye doğrudan müdahalesi sonrası büyük bir askeri potansiyele ulaşarak mevcut alana erişimi kısıtlamasının Türkiye'nin Suriye politikasını doğrudan etkilediği gözlenmektedir. Bu durum Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyi başta olmak üzere askeri hareket alanını olumsuz etkilemekte, desteklenen grupların başarıya ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Her iki tarafın desteklediği unsurların birbirleri ile savaştığı Suriye'deki çatışma ortamının 'savaş' olarak tanımlanması halinde Türkiye ve Rusya da bu savaşın dolaylı tarafları olmaktadır. Bu durumda Montreux Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu yasak gereği savaş gemilerinin boğazlardan geçişinin engellenmesi gerekebilecektir. Ancak bugüne kadar Türkiye buna dair bir girişimde bulunmamıştır. Bunun iki sebebinden ilkinin mevcut güç dengesi ile açıklamak mümkünken, diğer bir sebep olarak 'savaş' kavramının muğlaklaşmasını göstermek mümkündür.

Bu süreçte ayrıca, uçak düşürme krizi sonrasında iki ülke arasında büyük bir gerilim yaşanmış, Türkiye'nin kendini 'pek yakın savaş tehlikesinde hissetmesini' gerektirecek birçok açıklama yapılmıştır. Ancak sözleşmenin 20'nci maddesi ile düzenlenen 'savaşa yakın olma' maddesine istinaden yine uygulama yapılamamıştır. Türkiye hükümeti, batılı müttefikler ve kamuoyu, iki devlet arasında klasik bir savaşın yaşanmayacağına olan inançları nedeniyle Montreux Sözleşmesi'nin bu maddesini işletmek konusunda pasif bir anlayış sergilemiştir. Bu maddenin uygulanabilirliği konusunda siyasi karar vericilerin kafasında soru işareti olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak uçak krizi süresince Türk Kamuoyunda bu maddeye atıf yapıldığına dair bir kaynak tespit edilememiştir. Bu durum güç dengesinin Rusya lehine olması, Milletler Cemiyetinin artık var olmadığı gibi gerekçeler ile açıklanabilir gibi gözükse de sonuçları itibarıyla Türk karar vericilerinin bu maddenin, dolayısıyla savaşa atıf yapan diğer maddelerinin uygulanabilirliğine inancının sorgulanır hale geldiği değerlendirilebilir.

Geleceğe yönelik hazırlıklarda savaş kavramının güncel durumu önemli rol oynayacaktır. Savaş kavramında yaşanan değişikliklerden Montreux Sözleşmesi'nin birçok maddesi uygulama alanı bakımından olumsuz etkilenmiş, belirsizlikler ortaya çıkmış, yeni dünya düzeninde bazı maddelerini hayata geçirmek çok zor hale gelmiştir. Türkiye'nin, son dönemde barış döneminde geçiş rejiminin düzenlemesine yönelik değişiklikler dışında bölgesel politikaları doğrudan ve derinden etkileyebilecek potansiyele sahip Montreux Sözleşmesi maddelerini kendisine fayda sağlayabilecek şekilde kullanabilmesi milli menfaatler bakımından önem arz etmektedir. Montreux Sözleşmesi, sadece gemilerin geçişini düzenleyen bir sözleşme değildir. Karadeniz'deki güç dengelerini uzun bir süre

etkilemiştir. Savaş gemilerine getirdiği tonaj sınırlaması ile kıyıdaş devletlerin elini rahatlatmıştır. 2011 yılında ortaya çıkan, zaman geçtikçe iç savaştan uluslararası savaşa evrilen Suriye Savaşı süresince bu değişimin etkisini görmek mümkün hale gelmiştir.

Yukarıda belirtilen hususlar kapsamında Montreux Sözleşmesi'nin maddelerinin uygulanmamasında, savaş kavramının muğlaklığı ile mevcut güç dengesinin de payının olduğu söylenebilir. Türkiye'nin sözleşme bağlamında Rusya'ya karşı tek başına bu maddeleri uygulamak konusunda istekli olabilmesi için, tarih boyunca görüldüğü üzere, Rusya ile politik anlamda denk olabilecek veya gerektiğinde bu ülkenin askeri güç kullanmasını caydırabilecek başka bir başat gücün desteğine şimdilik ihtiyaç duyduğu değerlendirmesi gerçekçi gözükmektedir. Savaş gemisinin geçişini anlık olarak engellemek mümkün olmakla birlikte, uçak krizi sonrasında olduğu üzere baskıyı karşılayabilecek milli güce ve uluslararası desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Sözleşmenin yürürlükte kalması veya yürürlükten kaldırılması Türkiye Cumhuriyeti'nin inisiyatifinde değildir. Sözleşmeye taraf devletler tarafından yapılacak bildirim ile sözleşmenin yürürlükten kaldırılması ve iki sene içinde yeni bir konferans düzenleme zorunluluğu, en kötü senaryoya her hâlükârda hazırlık yapmayı dikte etmektedir. Muhtemel bir iptal talebini önceden fark etmek ve bu kapsamda hazırlıklı olmak adına Romanya ve Bulgaristan üzerinde AB ve ABD'nin etkisi dikkatle takip edilmeli, bu devletlerin boğazlar üzerindeki politikalarına yönelik gelişmeler mercek altında tutularak karşı hal tarzı geliştirilmelidir.

Belirlenecek politikalarda mevcut güç dengesi iyi analiz edilmeli, sözleşmenin tek taraflı yarar sağlayan bir sonuç doğurmasını, Karadeniz'de güç dengesinin tek taraflı bozulmasını engellemek hedef olmalıdır. Montreux Sözleşmesi mevcut şartlarda Karadeniz'de Rusya'ya yarar sağlayan bir görünüm sergilemektedir. Rusya ile ilişkilerin tarihsel süreci iyi analiz edilmeli, güç dengesinin Türkiye aleyhine döndüğü noktada, Rusya tarafından boğazlar ile ilgili muhtemel girişimlere yönelik hem zihinsel hem de materyal yönden hazırlık yapılmalıdır.

Suriye Savaşı'nın mevcut yapısı, Montreux Sözleşmesi'nin yapıldığı dönemde kabul gören klasik savaş kavramının aşındığını ortaya koymuştur. Klasik savaşın aktör ve unsurları, yeni ve farklı aktör ve araçlarla Suriye devletinin ülkesi içerisinde savaşımaya devam etmekte, uluslararası hukukun yaptırım doğurabilecek sonuçlarından kaçınmaktadır. Savaş kavramının tanımının yapılmasının zorluğu kabul edilmekle birlikte, ileride yapılacak muhtemel bir konferansta, her türlü savaş çeşidinin ortaya çıkacak yeni bir antlaşmada yer alması için şimdiden hazırlık yapılmalı, savaşın tanımının yapılması için uluslararası örgütler nezdinde her fırsatta girişim yapılmalı, akademik çalışmalar teşvik edilmelidir. Muhtemel bir konferansta avantaj sağlamak maksadıyla daha önce olduğu gibi konferansta görüşülmek üzere taslak metin hazırlanması ve bu metnin içerisinde 'savaş' kelimesiyle anlatılmak istenen olgu ve güncel savaş kavramları tanımlanmalıdır.

Montreux Sözleşmesi'ne yönelik değerlendirmelerde uluslararası hukukun emredici normları da dikkate alınması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik savaş kavramı önlenmesi gereken bir kavrama dönüşmüş, saldırının yasaklanması

uluslararası hukukun emredici normu haline dönüşmüş, antlaşmalara yönelik yeni düzenlemeler sonucunda Montreux Sözleşmesi'nin hukukiliği tartışılabilir hale dönüşmüştür. İleride konferans toplanması durumunda Türkiye Cumhuriyeti muhtemel bir antlaşmada emredici norma aykırı hususları dikkate almalı, antlaşmanın savaş kavramı üzerine oturtulmasına mümkün mertebe mukavemet göstermelidir. Bunun mümkün olmadığı durumda ise daha önce belirtildiği savaş kavramı antlaşma içerisinde muğlaklıktan kurtarılmalıdır.

Savaş kavramında yaşanan köklü dönüşüm uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan 'rebus sic stantibus' kavramının gündeme getirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca Kanal İstanbul projesinin hayata geçirilmesi durumunda da boğaza alternatif bir su yolu sağlayacağından Montreux Sözleşmesi'nin tartışmaya açılabilmesi dikkate alınmalıdır. Montreux Sözleşmesi'nin doğuşunun aynı ilkeye dayandığı akıldan çıkarılmamalı, sözleşmenin egemenliğin tapusu olması, düzenleme yetkisi gibi artık güncelliğini yitirmiş klasik mülahazaların yerine sözleşmenin güncel uluslararası hukuka uygunluğu konusunda akademisyenler başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti kurumları tarafından çalışmalar yapılmalıdır.

Bugüne kadar tutarlı bir şekilde yürürlükte kalmaya devam eden sözleşmeye yönelik olarak mevcut veya gelecekte ortaya konulacak ulusal düzenlemeler konusunda tüm paydaşların gereken hassasiyeti göstermesi, boğazlara yönelik düzenlemelerin sözleşme ile çelişmemesi için tedbirler alınması, Türk Boğazlarında yapılan denetim, cezai takibat vb. uygulamalarda Montrö Sözleşmesi'nin ruhuna aykırı eylem ve davranışlardan kaçınılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. ve Kaya, İ. (2014), *Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı*. Ankara, Seçkin Yayıncılık, Beşinci Baskı.
- Aksoy, E. (2007), *Bulgaristan ve Romanya'da Kurulacak Amerikan Üslerinin Bölgeye Olası Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alpyavuz, T. (2009), *Montreux (Montrö) Sözleşmesi Uyarınca Türk Boğazları'ndan Savaş Gemilerinin Geçiş Rejimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, M. (2008), Savaş Hukukunun Temel Prensipleri, *Türkiye Barolar Birliği*, Sayı:79, (235-274).
- Atay, F. (1936, Temmuz 14), Gene Boğazlar, *Ulus Gazetesi*.
- Balcı, A. (2015), Realizm. Ş. Kardaş (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular* içinde, (119-146). İstanbul, Küre Yayınları, Dördüncü Basım.
- Batırer, D. (2014), *Haklı Savaş*. <http://www.tuicakademi.org/hakli-savas>, Erişim Tarihi:19 Mart 2017.
- Batur Yamaner, M., Öktem, E., Kurtarcan, B., ve Uzun, M. C. (tarih yok), 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Protokolleri, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*:42.
- Baykal, F. H. (1998), *Deniz Hukuku Çalışmaları*, İstanbul, Birinci Basım, Alfa Yayınları.
- BİMER, (2017), bimerbilgi1@basbakanlik.gov.tr, Erişim Tarihi: 21 Ocak 2017.
- Berber, Ş. G. (2008), *Tarihî Açından Türk Boğazları Meselesi (1833-1936)*, Ankara, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması*, (tarih yok), Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, Erişim Tarihi: 9 Aralık 2016
- Bodner, M. (2016), *Black Sea Rising: Rebirth of a Russian Fleet*, TheMoscowTimes, <https://www.themoscowtimes.com/2016/03/17/black-sea-rising-rebirth-of-a-russian-fleet-a52191>. Erişim Tarihi: 25 Mart 2019
- Brodie, B. (1973), *War&Politics*, Newyork, Macmillan Publishing.
- Bükölmez, B. (2007), Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Montrö, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (193-218).
- Büyükkakıncı, E. (2015), J.David Singer. E. Büyükkakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları* içinde (513-573), Ankara, Adres Yayınları.
- Canca, H. S. (2007), *Uluslararası Deniz Hukukunda Meydana Gelen Gelişmelerin ve AB'nin Denizlere Yönelik Müktesabatının Türk Boğazlarına Etkilerinin İncelenmesi ve Bu Kapsamda Türkiye'nin Geliştirebileceği Süreç Stratejileri*, İstanbul, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canikoğlu, E. (2015), Uluslararası Politika ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Önalıcı Kuvvet Kullanma, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt:4 Sayı:2 , (123-148)

- Çakmak, C. (2014), *Uluslararası Hukuk, Giriş, Teori ve Uygulama*, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım .
- Çeçen, A. (2002), Küreselleşme Karşısında Birleşmiş Milletler, *Avrasya Dosyası*, İlkbahar, Cilt 8, Sayı 1 , 190-204.
- Clausewitz, Carl V., (1999), *"Savaş Üzerine"*, (Çev.: H.Fahri Çeliker), İstanbul, Özne Yayınları, Birinci Baskı.
- Dalar, M. (2008), Uluslararası Hukukta "Haklı Savaş" Doktrini, Bir Problemin Analizi, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl:4 Sayı:15 , 229-247.
- Demirci, S. (2016), Türk Boğazlarının Tarihsel Süreçte Değişen Statüleri Ve Montrö Sözleşmesine Yön Veren Olaylar, *80 Yıllık Denge ve İstikrar: Montrö Paneli*, (27-36), İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Denk, E. (2014), Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* .
- Dilek, S. M. (2013), Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 37, (145-169).
- Doğru, S. (2013), Türk Boğazlarının Hukuki Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, (123-169).
- Düşürülen Rus uçağıyla ilgili NATO'dan açıklama, (2015, Ekim 24). *Hürriyet.com.tr*: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/natodan-dusurulen-rus-ucagiyla-ilgili-aciklama>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019
- Ece, J. N. (2013), Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklarından Tarihe Düşen Notlar ve Kanal İstanbul, *ORSAM, RaporNo:32*. İstanbul.
- Eker, S. (2015), Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Örneği, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1 ,(31-66).
- Embel, E. (2016,). Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı:1, (153-171).
- Erdoğan'dan NATO'ya 'Karadeniz' çağrısı, (2016, Mayıs 11). *aljazeera.com*: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-natoya-karadeniz-cagrisi>. Erişim Tarihi: 28 Mart 2019
- Erkin, F. C. (1968), *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meseleri*, Ankara, Başnur Matbaası.
- Ermiş, U. (2015, Mayıs 6), *Hibrid Savaş ve Siber Uzay*, Siberbülten: <https://siberbulten.com/makale-analiz/hibrid-savas-ve-siber-uzay>/Erişim Tarihi: 6 Mart 2019
- Foreign Warship On Bosphorus (2018, Aralık 31), *Turkishnavy.net.*, <https://turkishnavy.net/> Erişim Tarihi: 26 Mart 2019.
- Friedman, G.ve Friedman, M., (Çev.:Günsel, E.) (2015), *Savaşın Geleceği*, İstanbul, Pegasus Yayınları.
- Gorenburg, D. (2018, Temmuz 31). *Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? Or is It Here?*, War On The Rocks, <https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here/> Erişim Tarihi: 15 Mart 2019

- Goryanof, S. (2006), *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, (Çev.: Ali Ahmetbeyoğlu ve İshak Keskin), İstanbul, Ötüken Yayıncılık.
- Gözen, R. (2014), İdealizm, D. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (67-119), İstanbul, İletişim Yayınları, Birinci Baskı.
- Grotius, H. (2011), *Savaş ve Barış Hukuku*, (Çev.:Seha L.Meray), İstanbul, Say Yayınları.
- Gülboy, B. (2016), Büyük Güçlerin Stratejileri Bağlamında Montrö Boğazlar Sözleşmesi. *80 Yıllık Denge ve İstikrar: Montrö Paneli* (75-92), İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Hacımustafaoglu, Z. (2008), *Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesini Değiştirme Çabaları Ve Türkiye'nin Geçiş Düzenleme Çalışmaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Hatipoğlu, S. (2012). *Türk-Rus İlişkilerinde Boğazlar Sorunu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Hoş, H. (2013), *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Birinci Baskı.
- http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam01.asp., Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017
- <https://hiik.de/conflict-barometer/current-version/?lang=en>, Erişim Tarihi:01 Mart 2019
- <https://www.uawire.org/us-missile-destroyer-ship-heads-for-black-sea>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019.
- http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf/, Erişim Tarihi: 29 Ocak 2017
- İnan, Y. (1995), *Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, İstanbul, Turhan Kitabevi, 2. Baskı.
- İstanbul Boğazı'nı geçen Rus savaş gemisinde 'füzeli asker'. (2015, Aralık 6), *Hürriyet.com.tr*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbul-bogazini-gecen-rus-savas-gemisinde-fuzeli-asker>-Erişim Tarihi:24 Mart 2019
- J.Spykman, N. (2013). Dış Politika ve Coğrafya, I ve II. E. Diri içinde, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* (3-41), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Johnson, J. T. (2005), *Just War, As It Was and Is*. First Things, <https://www.firstthings.com/article/2005/01/just-war-as-it-was-and-is>, Erişim Tarihi: 15 Mart 2017
- Kaldor, M. (2013), In Defence of New Wars, *Stability*, 2(1): 4 , (1-16).
- Karabulut, N. (2007), *İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye (1923-1939)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Karadeli, C. (2015), Aquinolu Thomas. D. Büyükkakıncı içinde, *Savaş Kuramları* (55-76). Ankara, Adres Yayınları.
- Karakaya, S. (2007), *Montreux Boğazlar Sözleşmesi ve Türk Boğazlarında Geçiş Rejimi*, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Karakoç, İ. (2006), Uluslararası Hukukta Emredici Kural (Jus Cogens=Peremptory Norms) Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:8 Sayı:1 , (87-122).
- Kazdal, M. (2018), *Savaşın Dönüşümü ve Vekalet Savaşları:Tarihsel ve Olgusal Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adapazarı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keegan, J. (1995), *Savaş Sanatı Tarihi*. İstanbul, Bilgin Yayıncılık.
- Kellogg-Briand Pact 1928. (tarih yok), [www.uni-marburg.de, https://www.uni-marburg.de/icwc/dateien/briandkelloggpcact.pdf](http://www.uni-marburg.de/https://www.uni-marburg.de/icwc/dateien/briandkelloggpcact.pdf) . Erişim Tarihi: 9 Şubat 2017.
- Kesici, Ö. (2015), *İstanbul Boğazı'na Alternatif Bir Su Yolu Olarak Kanal İstanbul'un Montreux Sözleşmesi Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, F. (1998), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Koçer, G. (2007), Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. *Akademik Bakış* , (195-217).
- Koni, H. (2016), Montrö Boğazlar Sözleşmesi (Montreux Convention), *80 Yıllık Denge ve İstikrar: Montrö Paneli* (5-10), İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Koylu, Z. (2016), 20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Savaşlar, Barış ve Küreselleşme Dönemi. E. T. SİVAS içinde, *Uygarlık Tarihi* (365-385), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Kurumahmut, A. (2006), *Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları ve Karadeniz*, İstanbul, TÜDAV Yayınları No:26.
- Lavrov: Montrö'yü Bozma Çabaları Kabul Edilemez, (2016, Aralık 12). *sputniknews.com*: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201612121026277715-avrov-karadeniz-montro-sozlesmesi/> Erişim Tarihi:25 Mart 2019
- Laws of War: Pasific Settlement of International Disputes (Hague I); 29 July 1899.* (tarih yok). Yale Law School Lillian Goldman Law Library: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague01.asp . Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017
- Lim, T. H. (2012), *Leviathan*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Lind, W. (1989.), The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, *Marine Corps Gazette*, (21-25).
- M.Cipolla, C. (1998), *Silahlar ve Avrupa Sömürgeciliği*. İstanbul, Yöneliş Yayınları.
- Machiavelli (2008), *Askerlik Sanatı*. (Çev.:Nazım Güvenç), Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Mangır, D. Ş. (2011), *Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Jus Cogens (Buyruk) Kurallar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Meray, S. L. ve Olcay, O. (1976), *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar Belgeler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.:390.

- Mercan, E. (2018), *Deniz Harbi'nin Değişen Karakteri: A2/AD Doktrini*, Bilgesam.Org, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-1498-2018072991386.pdf>. Erişim Tarihi:26 Mart 2019
- Minich, R. (2018, Kasım 6), *Russia Shows its Military Might in the Black Sea and Beyond*, atlanticcouncil: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russia-shows-its-military-might-in-the-black-sea-and-beyond>. Erişim Tarihi:15 Mart 2019
- Ministry of Defence of the Russian Federation. (2015, Ekim 8), http://eng.mil.ru:8080/eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12059977@egNews. Erişim Tarihi: 26 Mart 2019
- Montreux Sözleşmesi, (2000), *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayını*, İstanbul, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı.
- Moseley, A. (tarih yok), *Just War Theory*, The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/justwar/#H6>. Erişim Tarihi: 21 Şubat 2017
- Münkler, H. (2010), *Yeni Savaşlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, Birinci Baskı.
- N.Waltz, Kenneth, (2009), *İnsan, Devlet ve Savaş*, (Çev.:Bozkurt E., vd.), Ankara, Asil Yayın Dağıtım.
- Ögüt, S. (2014), Kanal İstanbul Projesi'nin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 10, Sayı: 38 , (119-153).
- Özcan, E. (2008), *Boğazlar Üzerindeki Osmanlı – Rus Mücadelesi*, Eskişehir, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özersay, K. (2012), Montreux Boğazlar Sözleşmesi, B. O. (Ed.) içinde, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, (370-384), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özgen, C. (2018,), Türk Deniz Kuvvetleri Açısından Uçak Gemisi Tedarikinin İncelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi* , Cilt 17, Sayı 2, (22-59).
- Özkizilcik, Ö. (2018, Ağustos 27), *Centcom Hava Saldırıları [Aralık 2014 – Mart 2018]*, suriyegündemi: <http://www.suriyegundemi.com/2018/08/27/centcom-hava-saldirilar-aralik-2014-mart-2018/> Erişim Tarihi:22 Şubat 2019
- Özlük, E. (2015), Adil Savaş ve Irak Savaşı: Anakronik Bir Öğreti'yi 21. Yüzyılda Yeniden Okumak . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , Sayı:30, (15-44).
- Özlük, E. (2015), Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları, Ş. Ed. Kardaş ve A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, (103-118), İstanbul: Küre Yayınları, Dördüncü Baskı.
- Pavlushko, A. (2015, Eylül 16), *War in Syria: How the Russian Navy helps Bashar Assad*. InformNapalm, <https://informnapalm.org/en/war-in-syria-how-the-russian-navy-helps-bashar-assad/> Erişim Tarihi: 26 Mart 2019
- Pazarcı, H. (2011, 4 Mayıs), 'Çılgınlığın' Olası Uluslararası Etkileri, *Cumhuriyet*, <http://www.yeniyaklasimlar.org/m.aspx?id=739>, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2019)
- Pekşen, H. D., & Güneylüoğlu, M. (2015), Tukidides. E. Ed:Büyükakıncı içinde, *Savaş Kuramları, Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar*, (35-52), Ankara, Adres Yayınları.
- Platon, (2010), *Devlet*. (Çev.:Murat SOY), Samsun, Penguin Yayınları.

- Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes (Geneva Protocol)*. (tarih yok). Council On Foreign Relations: <http://www.cfr.org/treaties-and-agreements/protocol-pacific-settlement-international-disputes-geneva-protocol/p22306>. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017
- Russia Versus ISIL in Syria. (2015, Aralık 8), *sputniknew*, <https://sputniknews.com/military/201512081031439718-russia-submarine-isil-fire/> Erişim Tarihi: 6 Mart 2019
- Russia's Admiral Grigorovich Frigate Arrives at New Home in Sevastopol, (2016, Haziran 9), *Sputniknews*: <https://sputniknews.com/russia/201606091041063178-russia-navy-frigate/> Erişim Tarihi: 20 Mart 2019
- Russian Military Campaign in Syria 2015-2018, (2018, Ağustos 11), *southfront.org*: <https://southfront.org/russian-military-campaign-in-syria-2015-2018/> Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019
- Russian Submarine Attacks al-Nusra Front With Kalibr Missiles in Syria's Idlib, (2017, Eylül 22), *Sputniknews*: <https://sputniknews.com/middleeast/201709221057607994-russian-submarine-kalibr-nusra-idlib-syria/> Erişim Tarihi: 20 Mart 2019
- Rusya Genelkurmayı: Türkiye Artık Karadeniz'in Efendisi Değil, (2016, Eylül 14), *Sputniknews*: <https://tr.sputniknews.com/rusya/201609141024832161-rusya-genelkurmay-turkiye-karadeniz/> Erişim Tarihi: 15 Aralık 2016
- Saldırı'nın (Tecavüzün) Tanımı : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı Kararı*. (tarih yok), BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara: <http://www.unicankara.org.tr/tr/belgeler/> Erişim Tarihi: 19 Şubat 2017
- Sarkees, M.R, (2010), *The COW Typology of War:Defining and Categorizing Wars, The Correlates of War Project*, <http://www.correlatesofwar.org/data-sets/COW-war/the-cow-typology-of-war-defining-and-categorizing-wars/view>, Erişim Tarihi: 23 Ekim 2018
- Sander, O. (2000), *İlkçağlardan 1918'e Siyasi Tarih*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Soysal, İ. (1994), Türk Boğazları ve 1936 Montrö Sözleşmesi, *Boğazlardan Geçiş Güvenliği ve Montreux Sözleşmesi, Prof.Dr.Mahmut BELİK ve Prof.Dr.Tahir ÇAĞA'ya Saygı Semineri* (1-8), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (2002, Mayıs 2), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2002/entries/war/> Erişim Tarihi: 8 Şubat 2017
- Sun Tzu, (2012), *Savaş Sanatı*. (Çev.: Elif Yıldırım), İstanbul: Roman Yayınları, Birinci Basım.
- Syria. (2019, Şubat 13), *Encyclopædia Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Syria/Uprising-and-civil-war>. Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019
- Syria Crisis. (tarih yok), *edition.cnn.com*, <https://edition.cnn.com/specials/middleeast/syria>. Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019
- Syria profile – Timeline, (Şubat 2019), *bbc.com*, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14703995>. Erişim Tarihi: 27 Şubat 2019
- Syrian Civil War Fast Facts. (2018, Kasım 27), *editioncnn.com*, <https://edition.cnn.com/specials/middleeast/syria>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2019
- Syrian Civil War Map. (2019), Syrian Civil War Map, <https://syriancivilwarmap.com/> Erişim Tarihi:27 Şubat 2019.

- Şener, B. (2015), Tarihsel Boyutlarıyla Boğazlar'ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, *International Journal of Social Science*, (327-249), Yaz.
- Şener, B. (2014), Türk Boğazlarının Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Mart, Yıl:7, Sayı.: XVII, (463-497),
- Şener, B. (2013), *İnsanlığın Olağan Durumu "Savaş" Ve Bir Medeniyet Hali "Barış" Üzerine*, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/insanligin-olagan-durumu-savas-ve-bir-medeniyet-hli-baris-uzerine>, Erişim Tarihi: 15 Mart 2019
- T.C Dışişleri Bakanlığı. (2017), *Türk Boğazları*, <http://www.mfa.gov.tr/turk-bogazlari.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017
- Taslaman, F. K. (2011), *Geçmişten Günümüze "Haklı Savaş" Kavramının Yorumu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, D. (1994), Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:49, Sayı:1, (349-363).
- The Covenant of the League of Nations* . (tarih yok). Yale Law School Lillian Goldman Law Library The Avalon Project: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017
- These Little Russian Corvettes Will Turn the Black Sea Into a Fortress*. (2016, Ağustos 7), sputniknews, <https://sputniknews.com/russia/201608071044034181-russian-karakut-warships-analysis/> Erişim Tarihi: 26 Mart 2019
- Toluner, S. (2006), Güncel Gelişmeler Işığında 1936 Montreux (Montrö) Sözleşmesi, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 80, Sayı: 6 , (2403-2407).
- Toluner, S. (2004), *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*. İstanbul, Beta Yayınları, İkinci Baskı.
- Toluner, S. (1996), *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, İstanbul, Dördüncü Basım: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Tosun, F. (2009), Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* , (89-119).
- Tosun, Ş. (2007), *Gelişen Uluslararası Hukuk Sisteminde İstanbul Ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, Ç. (2002), Değişen Dünya Düzeni, Değişen Barış Gücü Misyonları ve Türkiye'nin Katkısı. *Avrasya Dosyası*, Cilt:8 Sayı:1 (258-272).
- Turan, A. (2015), Niccolo Machiavelli, E. Büyükkakıncı içinde, *Savaş Kuramları* (82-101). Ankara, Adres Yayınları, Birinci Basım.
- Tüysüzoğlu, G. (2013), Karadeniz Havzasında Dengeleyici Bir Aktör Olarak Türkiye. *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 7, Temmuz, (1139-1159).
- Uçarol, R. (2015), *Siyasi Tarih 1789-2014*, İstanbul, DER Yayınları.

- US Drone RQ-4 Global Hawk Spotted Near Russian Black Sea Borders – Reports, (2018, Eylül 18), *www.sputniknews.com*: <https://sputniknews.com/military/201809161068073173-us-drone-russia-black-sea/> Erişim Tarihi: 4 Mart 2019
- US Navy deploys MQ-8B Fire Scout with USS Coronado (LCS-4), (2016, Haziran 29). *www.naval-technology.com*: <https://www.naval-technology.com/news/newsus-navy-deploys-mq-8b-fire-scout-with-uss-coronado-lcs-4-4937096/> Erişim Tarihi: 4 Mart 2019
- Uzun, E. (2013), Kurallar, Devlet ve Hukuk, Ed.: Aydın ve E. Sütken içinde, *Hukukun Temel Kavramları* (2-26), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi .
- Uzun, E. (2010), Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri:İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı, *Uluslararası Huku ve Politika*, Cilt:6 Sayı:21 (19-33).
- Vank, M. D. (1998). “Uluslararası Boğazların Hukuki Statüsü Geçiş Rejimleri ve Türk Boğazları” *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 1, No.21, (84-116)
- Varlık, A. B. (2013), Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, Vol:1 Sayı:2, (114-129).
- Veysal, Ç. (2010), *Savaşın Felsefesi*, İstanbul, ETİK, İkinci Baskı.
- Voytenkol, M. (2015, Kasım 3), *Syrian Express Study*, fleetmon.com: <https://www.fleetmon.com/maritime-news/2015/10031/syrian-express-study/> Erişim Tarihi: 25 Mart 2019
- Walzer, M. (2010). *Haklı Savaş Haksız Savaş*, (Çev.:Mehmet Doğan), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Birinci Basım.
- War in Syria: Russia Paved Its Way to the Ground Operation Through the Sea. (2015, Mart 12), *informnapalm.org*, <https://informnapalm.org/en/dec02-war-in-syria/> Erişim Tarihi: 25 Mart 2019
- Wezeman, S. T., & Kuimova, A. (2018, Aralık), *Russia And Black Sea Security*, Sıprı.org, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/bp_1812_black_sea_turkey_0.pdf Erişim Tarihi: 24 Mart 2019
- Wright, Q. (1942), *A Study of War, V2*, Chicago, University of Chicago Press.
- Yakut, E. ve Yakut, K. (2013), İkinci Dünya Savaşına Giden Yol. E. Ortaylı içinde, *Siyasi Tarih-II* (2-31), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Yalçinkaya, H. (2008), *Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara, İmge Kitabevi.
- Yel, S. (2009), *Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi, 1923-2008*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yılmaz, C. (2016), İkinci Dünya Savaşında Türk Boğazlarının Rolü, *80 Yıllık Denge ve İstikrar: Montrö Paneli* (37-64). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.

EKLER

EK-1

Montreux Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

BOĞAZLAR REJİMİNE İLİŞKİN OLARAK, MONTREUX'DE 20 TEMMUZ 1936'
DA İMZALANAN SÖZLEŞME

MAJESTE BULGARLAR KRALI, FRANSA CUMHURİYETİ BAŞKANI, MAJESTE BÜYÜK BRİTANYA, İRLANDA VE DENİZLER ÖTESİ BRİTANYA ÜLKELERİ KRALI, HİNDİSTAN İMPARATORU, MAJESTE ELENLER KRALI, MAJESTE JAPONYA İMPARATORU, MAJESTE ROMANYA KRALI, TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞKANI, SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ MERKEZİ YÜRÜTME KOMİTESİ VE MAJESTE YUGOSLAVYA KRALI;

"Boğazlar" genel deyiimiyle belirtilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı'ndan geçişi ve gemilerin-gidiş gelişini (ulaşımı), Lozan'da, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olan Barış Andlaşmasının 23. maddesiyle saptanmış ilkeyi¹, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'de, kıyıdaş Devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak biçimde düzenlemek isteğiyle duyugulu olarak;

İşbu Sözleşmeyi, 24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanmış olan Sözleşmenin² yerine koymayı kararlaştırmışlar ve Tam Yetkili Temsilcilerini aşağıda belirtildiği üzere atamışlardır:

MAJESTE BULGARLAR KRALI:

Doktor Nicolas P. NICOLAEV, Tam yetkili Ortaelçi, Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı Genel Sekreteri;

B.Pierre NEICOV, Tam yetkili Ortaelçi, Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı Siyasal İşler Müdürü.

FRANSA CUMHURİYETİ BAŞKANI:

B. PAUL-BONCOUR, Senatör, Milletler Cemiyeti'nde Fransa'nın Sürekli Temsilcisi, eski Başbakan, eski Dışişleri Bakanı, Légion d'honneur nişanının Chevalier rütbesi, Savaş Haçı nişanı;

B. HENRI PONSOT, Fransa Cumhuriyeti'nin Ankara'da Olağanüstü ve Tam yetkili Büyükelçisi, Légion d'honneur nişanının Grand Officier rütbesi.

MAJESTE BÜYÜK BRİTANYA, İRLANDA VE DENİZLER ÖTESİ BRİTANYA ÜLKELERİ KRALI, HİNDİSTAN İMPARATORU:

¹ Lozan Barış Andlaşmasının 23. maddesi şöyledir: "Bağıtlı Yüksek Taraflar, Boğazlar rejimine ilişkin bugünkü tarihli yapılmış olan Sözleşmede öngörüldüğü üzere, Çanakkale Boğazı'nda, Marmara Denizi'nde ve Karadeniz Boğazı'nda, denizden ve havadan, barış zamanında olduğu gibi savaş zamanında da, geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) serbestliği ilkesini kabul ve ilan etmekte görüş birliğine varmışlardır. Bu sözleşme, Yüksek Taraflar bakımından, sanki bu Andlaşmanın içindeymiş gibi, aynı güç ve değerde olacaktır." Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler (çeviren Seha L.MERAY), Takım II, cilt 2, Ankara, 1973, s.8

² Boğazlar Rejimine İlişkin Lozan Sözleşmesi için bakınız: Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler (çeviren Seha L.MERAY), Takım II, cilt 2, Ankara, 1973, ss.54-64.

BÜYÜK BRİTANYA, KUZEY İRLANDA VE BRİTANYA İMPARATORLUGUNUN BİREYSEL OLARAK MİLLETLER CEMİYETİ'NE ÜYE OLMAYAN BÜTÜN PARÇALARI İÇİN:

Çok Sayın Lord STANLEY, P.C., M.C., M.P., Amirallik Dairesinde Parlamento Üyesi Müsteşar;

AVUSTRALYA COMMONWEALTH'I İÇİN:

Çok Sayın Stanley Melbroune BRUCE, C.H., M.C., Avustralya Commenwealth'inin Londra'da Yüksek Komiseri.

MAJESTE ELENLER KRALI:

B. Nicolas POLITIS, Yunanistan'ın Paris'te Olağanüstü Temsilcisi ve Tam yetkili Ortaelçisi, eski Dışişleri Bakanı;

B. Raoul BIBICA-ROSETTI, Yunanistan'ın Milletler Cemiyeti'nde Sürekli Temsilcisi.

MAJESTE JAPONYA İMPARATORU:

B. Naotake SATO, Judammi, Doğan-Güney nişanının Büyük-Kordan rütbesi, Paris'te Olağanüstü Temsilci ve Tam yetkili Büyükelçi;

B. Massaaki HOTTA, Jushii, Doğan-Güney nişanının İkinci Sınıf rütbesi, Bern'de Olağanüstü Temsilci ve Tam yetkili Ortaelçi.

MAJESTE ROMANYA KRALI:

B. Nicolas TITULESCO, Dışişleri Bakanı;

B. Constantin CONTZESCO, Tam yetkili Ortaelçi, Tuna ve Avrupa

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞKANI:

Dr. Tevfik Rüstü ARAS, Dışişleri Bakanı, İzmir Milletvekili;

B. Suad DAVAZ, Türkiye Cumhuriyeti'nin Paris'de Olağanüstü ve Tam yetkili Büyükelçisi;

B. Numan MENEMENCİOĞLU, Türkiye Büyükelçisi, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri;

B. Asım GÜNDÜZ, Korgeneral, Genelkurmay İkinci Başkanı;

B. Necmeddin SADAK, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'nde Sürekli Temsilcisi, Sivas Milletvekili, Dışişleri Komisyonu Raportörü.

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ MERKEZİ YÜRÜTME KOMİTESİ:

B. Maxime LİTVİNOFF, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Merkezi Yürütme Komitesi Üyesi, Dışisleri Halk Komiseri.

MAJESTE YUGOSLAVYA KRALI:

B.Ivan SOUBBOTITCH, Yugoslavya'nın Milletler Cemiyeti'nde Sürekli Temsilcisi.

BU TEMSİLCİLER, yetki belgelerini gösterdikten ve bu belgeler usulüne uygun ve geçerli kabul edildikten sonra, aşağıdaki hükümetler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Birinci Madde

Bagıtlı Yüksek Taraflar, Boğazlar'da denizden geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesini kabul ederler ve doğrularlar.

Bu özgürlüğün kullanılışı bundan böyle işbu Sözleşme hükümleriyle düzenlenmiştir.

KESİM I. TİCARET GEMİLERİ

Madde 2.

Barış zamanında, ticaret gemileri, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, aşağıdaki 3. madde hükümleri saklı kalmak üzere, hiçbir işlem (formalite) olmaksızın, Boğazlar'dan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) tam özgürlüğünden yararlanacaklardır. Bu gemiler, Boğazlar'ın bir limanına uğramaksızın transit geçerlerken, Türk makamlarınca, alınması işbu Sözleşmesinin I sayılı Ek'inde öngörülen vergilerden ve harçlardan başka, bu gemilerden hiçbir vergi ya da harç alınmayacaktır.

Bu vergilerin ya da harçların alınmasını kolaylaştırmak üzere, Boğazlar'dan geçecek ticaret gemileri, 3. maddede belirtilen istasyonun görevlilerine adlarını, uyrukluklarını, tonajlarını, gidecekleri yer ve nereden geldiklerini bildireceklerdir.

Kılavuzluk ve yedekçilik (römorkörcülük) isteğe bağlı kalmaktadır.

Madde 3

Ege Denizi'nde ya da Karadeniz'den Boğazlar'a giren her gemi, uluslararası sağlık kuralları çerçevesinde Türk yasalarıyla konulmuş olan sağlık denetimi için, Boğazlar'ın girişine yakın bir sağlık istasyonunda duracaktır. Bu denetim, bir temiz sağlık belgesi (patentesi) ya da işbu maddenin 2. fıkrasındaki hükümlerin kapsamına girmediklerini doğrulayan bir sağlık bildirisi gösteren gemiler için, gündüz ve gece, olabilen en büyük hızla yapılacak ve bu gemiler Boğazlar'dan geçişleri sırasında başka hiçbir duruş zorunda bırakılmayacaklardır.

İçinde veba, kolera, sarı humma, lekeli humma (typhus exanthématique) ya da çiçek hastalığı olayları bulunan ya da yedi günden az bir süre önce bu hastalıklar bulunmuş olan gemilerle, bulaşık bir limandan beş kez yirmi-dört saatten az bir süreden beri ayrılmış olan gemiler, Türk makamlarının gösterebilecekleri sağlık koruma görevlilerini gemiye almak üzere, sağlık istasyonunda duracaklardır. Bu yüzden, hiçbir vergi ya da harç alınmayacaktır; sağlık koruma görevlileri Boğazlar'ın çıkışında bir sağlık istasyonunda gemiden indirileceklerdir.

Madde 4

Savaş zamanında, Türkiye savaşıyor değilse, ticaret gemileri, bayrak ve yük ne olursa olsun, 2. ve 3. maddelerde öngörülen koşullar içinde Boğazlar'dan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Kılavuzluk ve yedekçilik isteğe bağlı kalmaktadır.

Madde 5.

Savaş zamanında, Türkiye savaşırsa, Türkiye ile savaşta olan bir ülkeye bağlı olmayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir biçimde yardım etmemek koşuluyla, Boğazlar'da geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Bu gemiler Boğazlar'a gündüz girecekler ve geçiş, her seferinde, Türk makamlarınca gösterilecek yoldan yapılacaktır.

Madde 6

Türkiye'nin kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayması durumunda, 2. madde hükümlerinin uygulanması yine de sürdürülecektir; ancak, gemilerin Boğazlar'a gündüz girmeleri ve geçişin, her seferinde, Türk makamlarınca gösterilen yoldan yapılması gerekecektir.

Kılavuzluk, bir durumda, zorunlu kılınabilecek, ancak ücrete bağlı olmayacaktır.

Madde 7

"Ticaret gemileri" terimi, işbu Sözleşmenin II. Kısımının kapsamına girmeyen bütün gemilere uygulanır.

KESİM II.-SAVAŞ GEMİLERİ

Madde 8

İşbu Sözleşme bakımından, savaş gemilerine ve bu gemilerin nitelikleriyle tonajlarının hesabı için uygulanacak tanımlama, işbu Sözleşmenin II sayılı Ek'inde yer alan tanımlamadır.

Madde 9

Deniz kuvvetlerinin, sivil olsun ya da olmasın, yakıt taşımak için özellikle yapılmış olan yardımcı gemileri, 13. maddede belirtilen ön-bildirim koşuluna bağlı tutulmayacaklar ve, Boğazlar'ı tek baslarına geçmek koşuluyla, 14. ve 18. maddeler gereğince sınırlamaya bağlı tonajlar hesabına katılmayacaklardır. Bununla birlikte, bu gemilerin, öteki geçiş koşulları bakımından, savaş gemileriyle bir tutulmaları süre gidecektir.

Bir önceki fıkrada belirtilen yardımcı gemiler, öngörülen kuraldışıktan, ancak silahları: yüzer hedeflere karşı en çok 105 milimetre çapında iki toptan, hava hedeflerine karşı en çok 75 milimetre çapında iki silahtan çok değilse yararlanabileceklerdir.

Madde 10

Barış zamanında, hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemiler, ister Karadeniz'e kıyıdaş olan ister olmayan Devletlere bağlı bulunsunlar, bayrakları ne olursa olsun, Boğazlar'a gündüz ve aşağıdaki 13. ve sonraki maddelerde öngörülen koşullar içinde girerlerse, hiçbir vergi ya da harç ödemeksizin, Boğazlar'dan geçiş özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen sınıflara giren gemiler dışında kalan savaş gemilerinin ancak 11. ve 12. maddelerde öngörülen özel koşullar içinde geçiş hakları olacaktır.

Madde 11

Karadeniz'e kıyıdaş Devletler, 14. maddenin 1. fıkrasında öngörülen tonajdan yüksek bir tonajda bulunan hattıharp gemilerini¹ Boğazlar'dan geçirebilirler; su koşulla ki, bu gemiler Boğazlar'ı ancak tek başlarına ve en çok iki torpido² eşliğinde geçerler.

Madde 12

Karadeniz'e kıyıdaş Devletler, bu deniz dışında yaptırdıkları ya da satın aldıkları denizaltılarını, tezgâha koyuştan ya da satın alıştan Türkiye'ye vaktinde haber verilmişse, deniz üslerine katılmak üzere Boğazlardan geçirme hakkına sahip olacaklardır.

Söz edilen Devletlerin denizaltıları, bu konuda Türkiye'ye ayrıntılı bilgiler vaktinde verilmek koşuluyla, bu deniz dışındaki tezgahlarda onarılmak üzere de Boğazlardan geçebileceklerdir.

Gerek birinci gerek ikinci durumda, denizaltıların gündüz ve su üstünden gitmeleri ve Boğazlar'dan tek başlarına geçmeleri gerekecektir.

Madde 13

Savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi için, Türk Hükümetine diplomasi yoluyla bir ön bildirimde bulunulması gerekecektir. Bu ön-bildirim olağan süresi sekiz gün olacaktır; ancak, Karadeniz kıyıdaşı olmayan Devletler için bu sürenin on beş güne çıkartılması istenmeğe değer sayılmaktadır. Bu ön-bildirimde gemilerin gidecekleri yer, adı, tipi, sayısı ile gidiş için ve gerekirse, dönüş için geçiş tarihleri belirtilecektir. Her tarih değişikliğinin üç günlük bir ön-bildirim konusu olması gerekecektir.

Gidiş için geçişte Boğazlar'a girişin, ilk ön-bildirimde belirtilen tarihten başlayarak beş günlük bir süre içinde yapılması gerekecektir. Bu sürenin bitiminden sonra, ilk ön bildirim için olan aynı koşullar içinde yeni bir ön-bildirimde bulunulması gerekecektir.

Geçiş sırasında, Deniz Kuvvetinin Komutanı, durmak zorunda olmaksızın, Çanakkale Boğazı'nın ve Karadeniz Boğazı'nın girişindeki bir işaret istasyonuna, komutası altında bulunan kuvvetin tam kuruluşunu bildirecektir.

Madde 14

İşbu Sözlesmenin 11. maddesinde ve III no'lu Ek'inde öngörülen koşullar dışında, Boğazlar'da transit geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetlerinin en yüksek (tavan) toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacaktır. Bununla birlikte, bir önceki fıkrada belirtilen kuvvetler dokuz gemiden çok gemi içermeyeceklerdir.

Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan Devletlerin, 17. madde hükümleri uyarınca Boğazlar'daki bir limanı ziyaret eden gemileri bu tonaja katılmayacaktır.

¹ Fransızca metinde "batiments de ligne", İngilizce metinde "Capital Ships", 1936 Türkçe çevirisinde "hattıharp gemileri". (Çevirenler)

² Fransızca metinde "torpilleurs", İngilizce metinde "destroyers", 1936 Türkçe çevirisinde "torpido". (Çevirenler)

Geçiş sırasında hasara uğramış olan savaş gemileri de bu tonaja katılmayacaktır; bu gemiler, onarım sırasında, Türkiye'ce yayımlanan özel güvenlik hükümlerine bağlı tutulacaklardır.

Madde 15

Boğazlar'da transit olarak bulunan savaş gemileri taşımakta olabilecekleri uçakları¹ hiçbir durumda, kullanamayacaklardır.

Madde 16

Boğazlar'da transit olarak bulunan savaş gemileri, avarya² ya da geminin teknik yönetimine bağlı olmayan bir aksaklık³ durumları dışında, geçişleri için gerekli süreden daha uzun süre Boğazlar'da kalamayacaklardır.

Madde 17

Yukarıdaki maddelerin hükümleri, herhangi bir tonajda ya da kuruluştaki bir deniz kuvvetinin, Türk Hükümetinin çağrısı üzerine, Boğazlar'daki bir limana sınırlı bir süre için bir nezaket ziyaretinde bulunmasına hiçbir biçimde engel olmayacaktır. Bu kuvvet, 10., 14. ve 18. maddeler hükümleri uyarınca, Boğazlar'dan transit olarak geçmek için istenilen koşullar içinde bulunmuyorsa, Boğazlar'dan, giriş için izlediği yoldan ayrılacaktır.

Madde 18

1. Karadeniz kıyıdaşı olmayan Devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri toplam tonaj aşağıdaki gibi sınırlandırılmıştır.

a) Aşağıda b fıkrasında öngörülen durum dışında, sözü geçen Devletlerin toplam tonajı 30.000 tonu aşmayacaktır;

b) Herhangi bir anda, Karadeniz'in en güçlü donanmasının (filosunun) tonajı işbu Sözleşmenin imzalanması tarihinde bu denizde en güçlü olan donanmanın (filonun) tonajını en az 10.000 ton asarsa, a) fıkrasında belirtilmiş olan 30.000 tonluk toplam tonaj aynı ölçüde ve en çok 45.000 tona varıncaya değin arttırılacaktır. Bu amaçla, kıyıdaş her Devlet, işbu Sözleşmenin IV sayılı Ek'i uyarınca, Türk Hükümetine, her yılın 1 Ocak ve 1 Temmuz tarihlerinde, Karadeniz'deki donanmasının (filosunun) toplam tonajını bildirecektir; Türk Hükümeti de, bu bilgiyi, öteki Bağlı Yüksek Taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

c) Karadeniz'e kıyıdaş olmayan Devletlerden herhangi birinin bu denizde bulundurabileceği tonaj, yukarıdaki a ve b fıkralarında öngörülen toplam tonajın üçte ikisiyle sınırlandırılmış olacaktır.

d) Bununla birlikte, Karadeniz kıyıdaşı olmayan bir ya da birkaç Devlet, bu denize, insancıl bir amaçla deniz kuvvetleri göndermek isterlerse, toplamı hiçbir varsayımda

¹ Fransızca metinde "aéronefs", İngilizce metinde "aircrafts", 1936 Türkçe çevirisinde "hava sefineleri". (Çevirenler)

² Fransızca metinde "avarie", İngilizce metinde "damage", 1936 Türkçe çevirisinde "hasar". (Çevirenler)

³ Fransızca metinde "fortune de mer", İngilizce metinde "peril of the sea" 1936 Türkçe çevirisinde "deniz arızası". (Çevirenler)

8.000 tonu asmaması gerekecek olan bu kuvvetler, işbu Sözleşmenin 13. maddesinde öngörülen önbildirime gerek duyulmaksızın, aşağıdaki koşullar içinde Türk Hükümetinden alacakları izin üzerine, Karadeniz'e girebileceklerdir: Yukarıdaki a ve b paragraflarında öngörülen toplam tonaj dolmamışsa ve gönderilmesi istenilen kuvvetlerle bu toplam tonaj asılmayacaksa, Türk Hükümeti, kendisine yapılmış olan istemi aldıktan sonra en kısa süre içinde bu izni verecektir; sözü geçen toplam tonaj daha önce kullanılmış bulunuyorsa ya da gönderilmesi istenilen kuvvetlerle bu toplam tonaj asılacaksa, Türk Hükümeti, bu izin isteminden, Karadeniz kıyıdaşı Devletleri hemen haberli kılacak ve bu Devletler, haberli kılındıklarından yirmi-dört saat sonra bir karşı görüş öne sürmezlerse, ilgili Devletlere istemlerine ilişkin olarak verdiği kararı en geç kırk-sekiz saat içinde bildirecektir.

Karadeniz'e kıyıdaş olmayan Devletler deniz kuvvetlerinin, Karadeniz'e bundan sonraki her girişi ancak yukarıdaki a ve b fıkralarında öngörülen kullanılabilir toplam tonajın sınırları içinde yapılacaktır.

2. Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan Devletlerin savaş gemileri bu denizde yirmi-bir günden çok kalamayacaklardır.

Madde 19

Savaş zamanında, Türkiye savaşan değilse, savaş gemileri 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerde belirtilen koşullarla aynı koşullar içinde, Boğazlar'da tam bir geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Bununla birlikte, savaşan herhangi bir Devletin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi yasak olacaktır; şu kadar ki, işbu Sözleşmenin 25. maddesinin uygulama alanına giren durumlarda, saldırıya uğramış bir Devlete, Milletler Cemiyeti Misali çerçevesi içinde yapılmış, bu Misak'ın 18. maddesi hükümleri uyarınca kütüğe yazılmış (tescil edilmiş) ve yayımlanmış, Türkiye'yi bağlayan bir karşılıklı yardım andlaşması gereğince yapılan yardım durumları bunun dışında kalmaktadır.

Yukarıdaki fıkrada öngörülen kuraldışı durumlarda, 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerde belirtilen kısıtlamalar uygulanamayacaktır.

Yukarıdaki 2'nci fıkrada konulmuş geçiş yasağına karşın, Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan savaşan devletlere ait olup da bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, bu limanlara dönebilirler.

Savaşan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'da herhangi bir el koymaya¹ girişmeleri, ziyaret hakkı² uygulamaları ve başka herhangi bir düşmanca eylemde bulunmaları yasaktır.

¹ Fransızca ve İngilizce metinlerde "capture", 1936 Türkçe çevirisinde "zapt ve müsadere". (Çevirenler)

² Fransızca metinde "droit de visite", İngilizce metinde "right of visit and search", 1936 Türkçe çevirisinde "muayene hakkı". (Çevirenler)

Madde 20

Savaş zamanında, Türkiye savaşı ise, 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerin hükümleri uygulanamayacaktır; savaş gemilerinin geçişi konusunda Türk Hükümeti tümüyle dilediği gibi davranabilecektir.

Madde 21

Türkiye kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayarsa, Türkiye'nin, işbu Sözleşmenin 20. maddesi hükümlerini uygulamaya hakkı olacaktır.

Yukarıdaki fıkranın Türkiye'ye tanıdığı yetkinin Türkiye'ce kullanılmasından önce Boğazlar'dan geçmiş olan, böylece bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, bu limanlara dönebileceklerdir. Bununla birlikte, su da kararlaştırılmıştır ki, Türkiye, davranışıyla işbu maddenin uygulanmasına yol açmış olabilecek Devletin gemilerini bu haktan yararlandırmayabilecektir.

Türk Hükümeti, yukarıdaki birinci fıkranın kendisine verdiği yetkiyi kullanırsa, Bağlı Yüksek Taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine bu konuyla ilgili bir bildiri gönderecektir. Milletler Cemiyeti Konseyi, üçte iki çoğunlukla, Türkiye'nin böylece almış olduğu önlemlerin haklı olmadığına karar verirse, ve işbu Sözleşmenin imzacıları Bağlı Yüksek Tarafların çoğunluğu da aynı görüşte olursa, Türk Hükümeti, söz konusu önlemlerle, işbu Sözleşmenin 6'ncı maddesi uyarınca alınmış olabilecek önlemleri kaldırmayı yükümlenir. (römorkörcülük) isteğe bağlı kalmaktadır.

Madde 22

İçinde veba, kolera, sarı humma, lekeli humma (typhus exanthématique) ya da çiçek hastalığı olayları bulunan, ya da yedi günden az bir süre önce bu hastalıklar bulunmuş olan savaş gemileriyle, bulaşık bir limandan beş kez yirmi dört saatten az bir süreden beri ayrılmış olan savaş gemileri, Boğazları karantina altında geçecekler ve Boğazlar'ın bulaştırılmasına hiçbir olanak bırakmamak için gerekli korunma önlemlerini gemideki araçlarla uygulamak zorunda olacaklardır.

KISIM III.-UÇAKLAR¹

Madde 23

Sivil uçakların Akdeniz ile Karadeniz arasında geçişini sağlamak amacıyla, Türk Hükümeti, Boğazlar'ın yasak bölgeleri dışında, bu geçişe ayrılmış hava yollarını gösterecektir; sivil uçaklar, Türk Hükümetine, ara sıra (tarifesiz) yapılan uçuşlar için üç gün öncesinden bir ön-bildirim ile, düzenli (tarifeli) servis uçuşları için geçiş tarihlerini belirten genel bir ön bildirimde bulunarak, bu yolları kullanabileceklerdir.

Öte yandan, Boğazlar'ın yeniden askersizleştirilmiş olmasına bakılmaksızın, Türk Hükümeti, yine de Türkiye'de yürürlükte olan hava ulaşımı yönetim kuralları uyarınca, Avrupa ile Asya arasında Türk ülkesi üzerinden uçmalarına izin verilmiş olan sivil uçaklara, tam bir güvenlik içinde geçmeleri için gerekli kolaylıkları sağlayacaktır. Bir

¹ Fransızca metinde "Aéronefs", İngilizce metinde "Aircrafts", 1936 Türkçe çevirisinde "Hava sefineleri". (Çevirenler

uçuş izninin verilmiş olduğu durumlarda, Boğazlar bölgesinde izlenecek yol belirli dönemlerde gösterilecektir.

KISIM IV.-GENEL HÜKÜMLER

Madde 24

Boğazlar rejimine ilişkin 24 Temmuz 1923 tarihli Sözleşme gereğince kurulmuş olan Uluslararası Komisyonun yetkileri Türk Hükümetine aktarılmıştır.

Türk Hükümeti, 11., 12., 14. ve 18. maddelerin uygulanmasına ilişkin istatistikleri toplamayı ve gerekli bilgileri vermeyi yükümlenir.

Türk Hükümeti, işbu Sözleşmenin, savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişine ilişkin her hükmünün yürütülmesine nezaret edecektir.

Türk Hükümeti, yabancı bir deniz kuvvetinin yakında Boğazlar'dan geçeceği kendisine bildirilir bildirilmez, bu kuvvetin kuruluşunu, tonajını, Boğazlar'a giriş için öngörülen tarihi ve, gerekirse olası dönüş tarihini, Bağlı Yüksek Tarafların Ankara'daki temsilcilerine bildirecektir.

Türk Hükümeti, Boğazlar'da yabancı savaş gemilerinin gidiş-gelişini gösteren, ayrıca ticarete ve işbu Sözleşme'de öngörülen deniz ve hava ulaşımına yararlı bütün bilgileri kapsayan yıllık bir raporu Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine ve Bağlı Yüksek Taraflara sunacaktır.

Madde 25

İşbu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Türkiye için ya da Milletler Cemiyeti'ne üye herhangi bir başka Bağlı Yüksek Taraf için, Milletler Cemiyeti Misakından doğan haklara ve yükümlülöklere hâlel vermemektedir.

KISIM V.-SON HÜKÜMLER

Madde 26

İşbu Sözleşme olabilen en kısa süre içinde onaylanacaktır.

Onama belgeleri, Paris'te Fransa Cumhuriyeti Hükümetinin arşivlerine konulacaktır.

Japon Hükümeti, onamanın yapılmış olduğu, Paris'teki diplomatik temsilcisi aracılığıyla, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine bildirmekle yetinebilecek ve, bu durumda, onama belgesini olabilen en kısa süre içinde gönderecektir.

Türkiye'nin onama belgesini de içermek üzere, altı onama belgesi sunulur sunulmaz, bir sunuş tutanağı (procès-verbal de dépôt) düzenlenecektir. Bundan önceki fıkrada öngörülen bildiri, bu bakımdan, onama belgesi sunusu ile eşdeğerde olacaktır.

İşbu Sözleşme, bu tutmak tarihinden başlayarak yürürlöğe girecektir.

Fransız Hükümeti, bundan önceki fıkrada öngörülen tutanakla, sonradan sunulacak onama belgelerinin sunuş tutanaklarının doğruluğı onaylanmış birer örneğini bütün Bağlı Yüksek Taraflara verecektir.

Madde 27

İşbu Sözleşme, yürürlüğe girişinden başlayarak, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasını imzalamış her Devletin katılmasına açık olacaktır.

Her katılma, diplomasi yoluyla Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, onun aracılığıyla da, bütün Bağlı Yüksek Taraflara bildirilecektir. Katılma, Fransız Hükümetine yapılan bildiri tarihinden başlayarak geçerli olacaktır.

Madde 28

İşbu Sözleşmenin süresi, yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, yirmi yıl olacaktır.

Bununla birlikte, işbu Sözleşmenin 1. maddesinde doğrulanan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süresi olacaktır.

Sözü edilen yirmi yıllık sürenin bitiminden iki yıl önce, hiçbir Bağlı Yüksek Taraf, Fransız Hükümetine Sözleşmeyi sona erdirmeye ön-bildirim vermemişse, işbu Sözleşme, bir sona erdirmeye ön-bildirim gönderilmesinden başlayarak, iki yıl geçinceye kadar yürürlükte kalacaktır. Bu ön-bildirim, Fransız Hükümetince, Bağlı Yüksek Taraflara iletilecektir.

İşbu Sözleşme, işbu madde hükümlerine uygun olarak sona erdirilmiş olursa, Bağlı Yüksek Taraflar, yeni bir Sözleşmenin hükümlerini saptamak üzere kendilerini bir konferansça temsil ettirmeği kabul etmektedirler.

Madde 29

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden başlayarak her beş yıllık dönemin sona ermesinde, Bağlı Yüksek Taraflardan her biri, işbu Sözleşmenin bir ya da birkaç hükmünün değiştirilmesini önerme girişiminde bulunabilecektir.

Bağlı Yüksek Taraflardan birinci yapılacak değiştirme isteminin kabul edilebilmesi için, bu istem 14. ya da 18. maddelerin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka bir Bağlı Yüksek Tarafça; başka herhangi bir maddenin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka iki Bağlı Yüksek Tarafça desteklenmesi gerekir.

Böylece desteklenmiş değişiklik istemi, içinde bulunulan beş yıllık dönemin sona ermesinden üç ay önce, Bağlı Yüksek Taraflardan her birine bildirilecektir. Bu bildiri, önerilen değişikliğin niteliğini ve gerekçesini kapsayacaktır.

Bu öneriler üzerinde diplomasi yoluyla bir sonuca varmak olanağı bulunamazsa, Bağlı Yüksek Taraflar, bu konuda toplanacak bir konferansça kendilerini temsil ettireceklerdir.

Bu konferans, ancak oybirliğiyle karar alabilecektir; 14. ve 18. maddelere ilişkin değişiklik durumları bu hükmün dışında kalmaktadır; bu durumlar için Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçünden oluşan bir çoğunluk yeterli olacaktır.

Bu çoğunluk, Türkiye'yi de içine alarak Karadeniz kıyıdaşı Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçüncü kapsamak üzere hesaplanacaktır.

Bu hükümlere olan inançla, aşağıda adları yazılı Tam yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır. Montreux' de, Yirmi Temmuz Bin Dokuz Yüz Otuz Altı tarihinde on bir

nüsha olarak düzenlenmiştir; bu nüshalardan, Temsilcilerce mühürlenmiş olan birincisi, Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arşivlerine konulacak, öteki nüshalar da imzaca Devletlere teslim olunacaktır.

N.P.NICOLAEV

Pierre NEICOV

J.PAUL-BONCOUR

H.PONSOT

STANLEY

S.M.BRUCE

N.POLITIS

Raoul BIBICA-ROSETTI

Aşağıda imzaları bulunan Japonya Temsilcileri, işbu Sözleşme hükümlerinin, Milletler Cemiyeti üyesi olmayan bir Devlet sıfatıyla, Japonya'nın durumunu, gerek Milletler Cemiyeti Misakına göre, gerek bu Misak çerçevesi içinde yapılmış karşılıklı yardım andlaşmalarına göre, hiçbir biçimde değiştirmedigini ve Japonya'nın özellikle 19. ve 25. maddeler hükümleri içinde bu Misal ve bu andlaşmalar konusunda tam bir değerlendirme özgürlüğünü elinde tuttuğunu, Hükümetleri adına bildirirler.

N.SATO

Massa-aki HOTTA

N.TITULESCO

Cons.CONTZESCO

V.V.PELLA

Dr.R.ARAS

Suad DAVAZ

N.MENEMENCIOGLU

Asım GÜNDÜZ

N.SADAK

Maxime LITVINOFF

Dr.I.V.SOUBBOTITCH.

EK I.

1. İşbu Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca alınabilecek olan vergiler ve harçlar aşağıdaki çizelgede gösterilenler olacaktır. Türk Hükümetinin bu vergilerde ve harçlarda kabul edebileceği indirimler, bayrak ayırımı gözetilmeksizin uygulanacaktır.

Yapılan hizmetin niteliği	Kütüğe Yazılı Darasız Tonajın (jauge nette, net register tonnage) Herbir Tonu Üzerinden alınacak Vergi ya da Harçlar Tutarı Altın-Frank ¹
-----	-----
a) Sağlık denetimi	0.075
b) Fenerler, ışıklı şamandralar ve geçit şamandıraları, ya da başka şamandıralar:	
800 tona kadar	0.42
800 tonun üstünde	0.21
c) Kurtarma hizmeti: Kurtarma sandallarını, palamar taşıyan füze istasyonlarını, sis düdüklerini, radyofarları ve b) paragrafına girmeyen ışıklı şamandıralarla, aynı türden başka döşemeleri (tesisleri) kapsamak üzere	0.10

2. İşbu Ek'in, 1. paragrafına ekli çizelgede belirtilen vergiler ve harçlar, Boğazlar'dan bir gidiş-dönüş geçişine uygulanacaktır (başka bir deyimle, Ege Denizi'nden Karadeniz'e bir geçiş ve Ege Denizi'ne doğru dönüş yolculuğu ya da Karadeniz'den Ege Denizi'ne Boğazlar'dan bir geçiş, bunun ardından da Karadeniz'e dönüş); bununla birlikte, bir ticaret gemisi, gidiş yolculuğu için Boğazlar'a girdiği tarihten başlayarak altı aydan çok bir süre sonra, duruma göre, Ege Denizi'ne ya da Karadeniz'e dönmek üzere Boğazlar'dan yeniden geçerse, bu gemi, bayrak ayırımı yapılmaksızın, bu vergileri ve harçları ikinci kez ödemekle yükümlü tutulabilecektir.

3. Bir ticaret gemisi, gidiş geçişinde, dönmeyeceğini bildirirse, işbu Ek'in birinci paragrafının b ve c fıkralarında öngörülen vergiler ve harçlar bakımından yalnız tarifenin yarısını ödemesi gerekecektir.

4. İşbu Ek'in birinci paragrafına ekli çizelgede tanımlanan ve söz konusu hizmetlerin gerektirdiği giderlerin karşılanmasına ve yedek akçe ya da aşırı olmayan bir döner sermaye fonu elde etmek için gerekli miktardan yüksek olmayacak olan vergiler ve harçlar, ancak işbu Sözleşmenin 29. maddesi hükümleri uygulanarak arttırılabilecek ya da tamamlanabilecektir. Bunlar altın-Frank ya da ödeme tarihindeki kambiyo değerine göre Türk parası olarak ödenecektir.

¹ Şimdiki durumda, 100 kuruş, yaklaşık olarak 2 altın-Frans 20 santim değerindedir.

5. Ticaret gemileri, kılavuzluk ve yedekçilik (römorkörcülük) gibi isteğe bağlı hizmetler karşılığı vergileri ve harçları, böyle bir hizmet, söz konusu geminin acentesinin ya da kaptanının istemesi üzerine, Türk makamlarınca gereği gibi yerine getirilmişse, ödemek zorunda tutulabileceklerdir. Türk Hükümeti, isteğe bağlı bu hizmetler için alınacak vergilerin ve harçların tarifelerini vakit yayınlayacaktır.

6. Bu tarifeler, söz konusu hizmetler 5. maddenin uygulanmasıyla zorunlu kılındığı durumlarda arttırılmayacaktır.

EK II¹

A. STANDARD SUTAŞIRIMI (MAIMAHREC)²

1. Bir su üstü gemisinin standarda sutaşırımı [maimahreci], bütün gemi adamlarıyla, makineleri ve kazanlarıyla, denize açılmağa hazır olan ve -makinelerinin ve kazanlarının beslenmesine özgü yakıtla yedek yakıt dışında- bütün silahlarını ve her türlü cephanesini, döşemelerini [tesisatını], donatımını, gemi adamlarının koman yasını, tatlı suyunu, çeşitli yiyeceklerini ve savaş sırasında taşıyacağı her çeşit araç ve gereçlerini ve yedek parçalarını bulunduran, yapımı tamamlanmış bir geçidinin sutaşırımıdır.

2. Bir denizaltının standarda sutasirimi, bütün gemi adamlarıyla, yürütücü makineleriyle, denize açılmağa hazır olan ve -yakıtı, yağlama yağı, tatlı suyu ve her çeşit balast suyu dışında- bütün silahlarını, her türlü cephanesini, döşemelerini [tesisatını], donatımını, gemi adamlarının koman yasını ve savaş sırasında taşıyacağı çeşitli araç ve gereçleri ve her çeşit yedek parçalarını taşıyan (dalma sarnıçlarının suyu dışında) yapımı tamamlanmış geminin su üstündeki sutasirimidir.

3. "Ton" (tonne) sözcüğü, "metrik ton" (tonnes metriques) teriminde kullanılışı dışında, 1.016 kilogramlık (2.240 litrelik) bir ton anlamına gelmektedir.

B. SINIFLAR

1. Hattiharp gemileri³, aşağıdaki iki alt-sınıftan birine giren su üstü savaş gemileridir:

a) Uçak-gemileri, yardımcı gemiler ya da

b) alt-sınıfına giren hattiharp gemileri dışında, standarda sutasirimi [maimahreci] 10.000 tonun (10.160 metrik tonun) üstünde olan ya da 203 milimetre (8 pus) çapından büyük çaplı bir top taşıyan, su üstü gemileri; b) Uçak-gemileri dışında, standarda sutasirimi [maimahreci] 8.000 tonun (8.128 metrik tonun) üstünde olmayan ve 203 milimetre (8 pus) çapından büyük çaplı bir top taşıyan su üstü savaş gemileri.

2. Uçak-gemileri⁴ sutasirimi [maimahreci] ne olursa olsun, başlıca uçak taşımak ve bu uçakları denizde harekete getirmek için yapılmış ya da buna göre düzenlenmiş su üstü savaş gemileridir. Bir savaş gemisi başlıca uçak taşımak ve bunları denizde harekete

¹ İşbu Ek'in metinleri, 25 Mart 1936 tarihli Londra Deniz Kuvvetleri Andlaşmasından alınmıştır

² Fransızca metinde "déplacement-type", İngilizce metinde "standard displacement", 1936 Türkçe çevirisinde "maimahreç esasi". (Çevirenler)

³ Fransızca metinde "Batiments de ligne", İngilizce metinde "Capital Ships", 1936 Türkçe çevirisinde "Hattiharp gemileri". (Çevirenler)

⁴ Fransızca metinde "batiments porte-aéronefs", İngilizce metinde "Aircraft-Carriers", 1936 Türkçe çevirisinde "Tayyare ana gemileri". (Çevirenler)

getirmek için yapılmamışsa ya da buna göre düzenlenmemişse, bu gemiye bir inme ya da havalanma güvertesinin konulması, bu geminin, uçak-gemisi sınıfına sokulması sonucunu vermez. Uçak-gemileri sınıfı iki alt-sınıfa ayrılır; şöylece:

a) Uçakların havalanabilecekleri ya da konabilecekleri bir güverte ile donatılmış olan gemiler;

b) Yukarıda a fıkrasında tanımlanan bir güverteyle donatılmamış olan gemiler.

3. Hafif su üstü gemileri¹, uçak-gemileri, küçük savaş gemileri ya da yardımcı gemiler dışında, standart sutasirimi [maimahreci] 10.000 tonu (10.160 metrik tonu) geçmemek üzere 100 tonun (102 metrik tonun) üstünde olan ve 203 milimetre (8 pus) çapından büyük çaplı top taşımayan su üstü savaş gemileridir. Hafif su üstü savaş gemileri üç alt-sınıfa ayrılır; şöylece:

a) 155 milimetre (6.1 pus) çapından büyük çaplı bir top taşıyan gemiler;

b) 155 milimetre (6.1 pus) çapında büyük çaplı top taşımayan ve standarda sutasirimi [maimahreci] 3.000 tonun (3.048 metrik tonun) üstünde olan gemiler;

c) 155 milimetre (6.1 pus) çapından büyük çaplı top taşımayan ve standarda sutasirimi [maimahreci] 3.000 tonun (3.048 metrik tonun) üstünde olmayan gemiler.

4. Denizaltılar², denizin yüzeyi altında gidip-gelmek üzere yapılmış bütün gemilerdir.

5. Küçük savaş gemileri³, yardımcı gemiler dışında, standart sutasirimi [maimahreci] 2.000 tonu (2.023 metrik tonu) geçmemek üzere, 100 tondan (102 metrik tondan) büyük olan, ancak aşağıdaki niteliklerden hiçbirini kendilerinde bulundurmeyen su üstü savaş gemileridir:

a) 155 milimetre (6.1 pus) çapında büyük çaplı bir topla donatılmış olmak;

b) Torpil atmak için yapılmış ya da donatılmış bulunmak;

c) 20 milden çok hız sağlamak üzere yapılmış olmak;

6. Yardımcı gemiler⁴, askeri donanmaya bağlı olup, standart sutasirimi [maimahreci] 100 tondan (102 metrik tondan) büyük olan, olağanlıkla donanma hizmetinden ya da asker taşıma ya da savaşan gemilerin kullanıldıkları hizmetten başka herhangi bir hizmette kullanılan, savaşan gemi olmak üzere yapılmamış olan ve aşağıdaki niteliklerden hiçbirini kendinde bulundurmeyen su üstü gemileridir;

a) 155 milimetre (6.1 pus) çapından büyük çaplı bir topla donatılmış olmak;

b) 76 milimetreden (3 pusan) büyük çapta sekiz toptan çok topla donatılmış olmak;

¹ Fransızca metinde "batiments légers de suRusyaace", İngilizce metinde "Light SuRusyaace Vessels", 1936 Türkçe çevirisinde "hafif su üstü gemileri". (Çevirenler).

² Fransızca metinde "sous-marins", İngilizce metinde "Submarines", 1936 Türkçe çevirisinde "denizaltı gemileri". (Çevirenler)

³ Fransızca metinde "petis navires de combat", İngilizce metinde "Minor War Vessels", 1936 Türkçe çevirisinde "küçük muharebe gemileri". (Çevirenler)

⁴ Fransızca metinde "batiments auxilliaires", İngilizce metinde "Auxiliary Vessels", 1936 Türkçe çevirisinde "Muavin gemiler". (Çevirenler)

- c) Torpil atmak üzere yapılmış ya da donatılmış olmak;
- d) Zırhlı kaplamalarla korunmak üzere yapılmış olmak;
- e) 28 mili asan bir hiza erişmek üzere yapılmış olmak;
- f) Uçakları denizde harekete geçirmek üzere özellikle yapılmış ya da düzenlenmiş olmak;
- g) Uçak fırlatmak için, ikiden çok araçla donatılmış bulunmak.

C. YAŞINI DOLDURMUŞ GEMİLER

Aşağıdaki sınıflara ve alt-sınıflara giren gemiler, yapımlarından başlayarak, aşağıda sayıları gösterilen yıllar geçince, "yaşını doldurmuş"¹ sayılacaklardır:

- a) Bir hattiharp gemisi için 26 yıl;
- b) Bir uçak-gemisi için 20 yıl;
- c) a ve b alt-sınıflarından bir hafif su üstü gemisi için:
 - i) 1 Ocak 1920 den önce kızağa konulmuşsa 16 yıl
 - ii) 31 Aralık 1919 dan sonra kızağa konulmuşsa 20 yıl
- d) c alt-sınıfından bir hafif su üstü gemisi için 16 yıl
- e) Bir denizaltı için 13 yıl

EK III.

Japon donanmasının aşağıda belirtilen, yaşını doldurmuş üç okul gemisinden ikisinin Boğazlar'daki limanları birlikte ziyaretine izin verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu iki geminin toplam tonajı, bu durumda, 15.000 tona eşdeğerde sayılacaktır.

	Kızağa konuş tarihi	Hizmete giriş tarihi	Standart sutasırımı (maimahreci)(ton)	Silahlar
Asama 20-X	1896 18-III	1899	9.240	IVx200mm XIIx150mm
Yakumo 1-XI	1898 20-VI	1900	9.010	IVx200mm XIIx150mm
Iwate 11-X	1898 18-III	1901	9.180	IVx200mm XIVx150mm.

EK IV

¹ Fransızca metinde "hors d'age", İngilizce metinde "over-age" 1936 Türkçe çevirisinde "yasını doldurmuş". (Çevirenler)

1. İşbu Sözleşmenin 18. maddesine öngörülen, Karadeniz kıyıdaşı Devletlere bağlı donanmaların toplam tonajı hesabına katılacak gemilerin sınıfları ve alt-sınıfları şunlardır:

Hattiharp gemileri:

Alt-sınıf a)

Alt-sınıf b)

Uçak-gemileri:

Alt-sınıf a)

Alt-sınıf b)

Hafif su üstü gemileri:

Alt-sınıf a)

Alt-sınıf b)

Alt-sınıf c)

Denizaltılar: İşbu Sözleşmenin II sayılı Eki'ndeki tanımlamalara göre. Tonaj toplamının hesaplanmasında göz önünde tutulması gereken sutasirimi [maimahreç], III sayılı Ek'de tanımlanan standart sutasirimidir. Sözü edilen Ek'te tanımlanmış oldukları biçimde, ancak "yaşını doldurmuş" olmayan gemiler göz önünde tutulacaktır

2. 18. maddenin b fıkrasında öngörülen bildirinin ayrıca işbu Ek'in birinci paragrafında belirtilen sınıflarla alt-sınıflardaki gemilerin tonaj toplamını kapsaması gerekir.

PROTOKOL

Bugünkü tarihli sözleşmeyi imza ettikleri sırada, aşağıda imzaları bulunan Tam yetkili Temsilciler, her biri kendi hükümetlerini bağlamak üzere, aşağıdaki hükümleri kabul ettiklerini bildirirler:

1. Türkiye, işbu Sözleşmenin Başlangıç (Préambule) kesiminde tanımlandığı biçimde Boğazlar bölgesini hemen yeniden askerleştirebilecektir.

2. Türk Hükümeti, 15 Ağustos 1936 tarihinden başlayarak işbu sözleşmede belirlenen rejimi geçici olarak uygulayacaktır.

3. İşbu Protokol bugünkü tarihten başlayarak geçerli olacaktır.

MONTREUX' DE, Yirmi Temmuz Bin Dokuz Yüz Otuz Altı tarihinde düzenlenmiştir.

N.B.NICOLAEV

Pierre NEICOV

J.PAUL-BONCOUR

H.PONSOT

STANLEY

S.M.BRUCE

N.POLITIS

Raoul BIBICA-ROSETTI

N.SATO (ad referendum)

Massa-aki HOTTA (ad referendum)

N.TITULESCO

Cons.CONTZESCO

V.V.PELLA

Dr.R.ARAS

Suad DAVAZ

N.MENEMENCIOGLU

Asım GÜNDÜZ

N.SADAK

Maxime LITVINOFF

Dr.I.V.SOUBBOTITCH

Ek-2

Boğazların Konu Edildiği Antlaşmalar Kronolojisi

Tablo 7: Boğazların Konu Edildiği Antlaşmalar

TARİH	ANTLAŞMA	İÇERİĞİ
1774	Küçük Kaynarca	Rus ticaret gemileri, istedikleri zaman boğazlardan geçebilme hakkı verilmiştir.
1798	İstanbul	Rus Savaş Gemilerine Boğazdan Geçiş Hakkı verilmiştir.
1802	Paris	Fransa Ticaret Gemilerine Karadeniz'e geçiş hakkı verilmiştir.
1809	Kale-i Sultaniye	Boğazların bütün savaş gemilerine kapalılığı ilkesi kabul edilmiş, Osmanlı Devleti barış zamanında hiçbir devletin savaş gemisini Boğazlar'dan geçirmeyeceğine garanti vermiştir.
1829	Edirne	Rusya Ticaret Gemilerine boğazlardan geçiş hakkı bir kez daha tanınmıştır.
1833	Hünkâr İskelesi	Çanakkale Boğazı yabancı devletlerin savaş gemilerine kapatılmış, Rusya yardım bahanesi ile kendi savaş gemilerini Boğazlar'dan geçirmek hakkını almıştır
1841	Londra	Boğazlar'ın yabancı savaş gemilerine kapalılığı prensibi kesin olarak kabul edilmiştir. Yabancı ticaret gemilerinin ise Boğazlar'dan geçişi, daha önceki andlaşmalar çerçevesinde serbest olarak bırakılmıştır
1856	Paris	Boğazların Askeri Gemilere kapalılığı yanında Karadeniz'de bu statüye kavuşturulmuştur.
1871	Londra	Karadeniz'in kapalılığı statüsü kaldırılmıştır.
1878	Berlin	Statü korunmuştur.
1920	Sevr	Boğazlarda savaş ve ticaret gemilerine ve uçaklara geçiş serbestliği tanınmış, boğazlar silahsızlandırılmış, yönetim ve denetleme yetkisi uluslararası komisyona verilmiştir.
1923	Lozan	Sevr Statüsü kabul edilmiştir.

Ek-3
2014 Yılı Gemi Geçişleri

Tablo 8: 2014 Yılı Gemi Geçişleri

S.No	Tarih	Gemi İsmi	Yönü	Bayrağı
1	2 Ocak 2014	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
2	2 Ocak 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
3	18 Ocak 2014	Azov	Güney	Rusya
4	18 Ocak 2014	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
5	27 Ocak 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
6	1 Şubat 2014	Azov	Kuzey	Rusya
7	1 Şubat 2014	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
8	5 Şubat 2014	Mount Whitney	Kuzey	ABD
9	5 Şubat 2014	Taylor	Kuzey	ABD
10	7 Şubat 2014	Smetlivy	Kuzey	Rusya
11	10 Şubat 2014	Azov	Güney	Rusya
12	10 Şubat 2014	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
13	20 Şubat 2014	Saratov	Güney	Rusya
14	20 Şubat 2014	Yamal	Güney	Rusya
15	26 Şubat 2014	Kaliningrad	Kuzey	Rusya
16	26 Şubat 2014	Minsk	Kuzey	Rusya
17	27 Şubat 2014	Mount Whitney	Güney	ABD
18	4 Mart 2014	Saratov	Kuzey	Rusya
19	4 Mart 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
20	5 Mart 2014	Hetman Sahaidachny	Kuzey	Ukrayna
21	8 Mart 2014	Truxtun	Kuzey	ABD
22	9 Mart 2014	Taylor	Güney	ABD
23	22 Mart 2014	Truxtun	Güney	ABD
24	23 Mart 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
25	23 Mart 2014	Minsk	Güney	Rusya
26	23 Mart 2014	Olenegorskiy Gorniak	Güney	Rusya
27	28 Mart 2014	Alize	Kuzey	Fransa
28	3 Nisan 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
29	3 Nisan 2014	Olenegorskiy Gorniak	Kuzey	Rusya
30	10 Nisan 2014	Saratov	Güney	Rusya
31	10 Nisan 2014	Yamal	Güney	Rusya
32	11 Nisan 2014	Donald Cook	Kuzey	ABD
33	11 Nisan 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
34	11 Nisan 2014	PM-138	Güney	Rusya
35	12 Nisan 2014	Alize	Güney	Fransa
36	12 Nisan 2014	MB-304	Güney	Rusya
37	17 Nisan 2014	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
38	17 Nisan 2014	Minsk	Güney	Rusya

39	17 Nisan 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
40	23 Nisan 2014	Taylor	Kuzey	ABD
41	25 Nisan 2014	Donald Cook	Güney	ABD
42	29 Nisan 2014	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
43	29 Nisan 2014	Kruzenshtern	Kuzey	Rusya
44	29 Nisan 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
45	30 Nisan 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
46	XX.04.2014	Saratov	Kuzey	Rusya
47	XX.04.2014	Yamal	Kuzey	Rusya
48	30 Nisan 2014	Saratov	Güney	Rusya
49	30 Nisan 2014	Yamal	Güney	Rusya
50	1 Mayıs 2014	Smetlivy	Güney	Rusya
51	9 Mayıs 2014	Admiral Levchenko	Kuzey	Rusya
52	10 Mayıs 2014	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
53	10 Mayıs 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
54	12 Mayıs 2014	Saratov	Kuzey	Rusya
55	12 Mayıs 2014	Taylor	Güney	ABD
56	14 Mayıs 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
57	15 Mayıs 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
58	15 Mayıs 2014	Olenegorskiy Gorniak	Güney	Rusya
59	15 Mayıs 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
60	21 Mayıs 2014	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
61	21 Mayıs 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
62	23 Mayıs 2014	Vella Gulf	Kuzey	ABD
63	28 Mayıs 2014	Surcouf	Kuzey	Fransa
64	29 Mayıs 2014	Yamal	Güney	Rusya
65	29 Mayıs 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
66	29 Mayıs 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
67	4 Haziran 2014	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
68	4 Haziran 2014	Olenegorskiy Gornyak	Güney	Rusya
69	7 Haziran 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
70	9 Haziran 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
71	9 Haziran 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
72	12 Haziran 2014	Vella Gulf	Güney	ABD
73	15 Haziran 2014	Elettra	Kuzey	İtalya
74	16 Haziran 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
75	17 Haziran 2014	Yamal	Güney	Rusya
76	17 Haziran 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
77	17 Haziran 2014	Surcouf	Güney	Fransa
78	24 Haziran 2014	Wodnik	Kuzey	Polonya
79	3 Temmuz 2014	Rimini	Kuzey	İtalya
80	3 Temmuz 2014	Chiddingfold	Kuzey	İngiltere

81	3 Temmuz 2014	Aviere	Kuzey	İtalya
82	3 Temmuz 2014	Machitis	Kuzey	Yunanistan
83	4 Temmuz 2014	Elettra	Güney	İtalya
84	4 Temmuz 2014	Surcouf	Kuzey	Fransa
85	7 Temmuz 2014	Vella Gulf	Kuzey	ABD
86	6 Temmuz 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
87	9 Temmuz 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
88	9 Temmuz 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
89	13 Temmuz 2014	Saratov	Güney	Rusya
90	13 Temmuz 2014	Machitis	Güney	Yunanistan
91	14 Temmuz 2014	Vella Gulf	Güney	ABD
92	21 Temmuz 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
93	21 Temmuz 2014	Kaliningrad	Kuzey	Rusya
94	23 Temmuz 2014	Aviere	Güney	İtalya
95	23 Temmuz 2014	Rimini	Güney	İtalya
96	23 Temmuz 2014	Chiddingfold	Güney	İngiltere
97	24 Temmuz 2014	Surcouf	Güney	Fransa
98	25 Temmuz 2014	Saratov	Kuzey	Rusya
99	29 Temmuz 2014	Shaktar	Güney	Rusya
100	3 Ağustos 2014	Kildin	Güney	Rusya
101	6 Ağustos 2014	Yamal	Güney	Rusya
102	6 Ağustos 2014	Vella Gulf	Kuzey	ABD
103	14 Ağustos 2014	Vice-Admiral Kulakov	Kuzey	Rusya
104	15 Ağustos 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
105	15 Ağustos 2014	Kaliningrad	Kuzey	Rusya
106	15 Ağustos 2014	MB-304	Kuzey	Rusya
107	16 Ağustos 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
108	17 Ağustos 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
109	25 Ağustos 2014	Yamal	Güney	Rusya
110	26 Ağustos 2014	Saratov	Kuzey	Rusya
111	26 Ağustos 2014	Vella Gulf	Güney	ABD
112	29 Ağustos 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
113	29 Ağustos 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
114	3 Eylül 2014	Commandant Birot	Kuzey	Fransa
115	3 Eylül 2014	Ross	Kuzey	ABD
116	5 Eylül 2014	Yamal	Kuzey	Rusya
117	5 Eylül 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
118	6 Eylül 2014	Toronto	Kuzey	Kanada
119	6 Eylül 2014	Almirante Juan De Borbon	Kuzey	İspanya
120	7 Eylül 2014	Moskva	Güney	Rusya
121	9 Eylül 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
122	9 Eylül 2014	Kaliningrad	Kuzey	Rusya
123	11 Eylül 2014	PM-138	Kuzey	Rusya

124	12 Eylül 2014	Ross	Güney	ABD
125	12 Eylül 2014	Smetlivy	Kuzey	Rusya
126	13 Eylül 2014	Yamal	Güney	Rusya
127	17 Eylül 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
128	17 Eylül 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
129	20 Eylül 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
130	21 Eylül 2014	Samum	Güney	Rusya
131	23 Eylül 2014	Commandant Birot	Güney	Fransa
132	25 Eylül 2014	Toronto	Güney	Kanada
133	25 Eylül 2014	Almirante Juan De Bourbon	Güney	İspanya
134	27 Eylül 2014	Vice-Admiral Kulakov	Güney	Rusya
135	28 Eylül 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
136	28 Eylül 2014	Kaliningrad	Kuzey	Rusya
137	6 Ekim 2014	Donuzlav	Güney	Rusya
138	8 Ekim 2014	Verni	Güney	Bulgaristan
139	10 Ekim 2014	Cole	Kuzey	ABD
140	10 Ekim 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
141	11 Ekim 2014	Mount Whitney	Kuzey	ABD
142	12 Ekim 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
143	15 Ekim 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
144	17 Ekim 2014	Dupuy de Lôme	Kuzey	Fransa
145	27 Ekim 2014	Mount Whitney	Güney	ABD
146	30 Ekim 2014	Cole	Güney	ABD
147	30 Ekim 2014	Dupuy de Lôme	Güney	Fransa
148	31 Ekim 2014	Samum	Kuzey	Rusya
149	4 Kasım 2014	Ross	Kuzey	ABD
150	4 Kasım 2014	Kaliningrad	Güney	Rusya
151	4 Kasım 2014	Novocharkassk	Güney	Rusya
152	4 Kasım 2014	Priboi	Güney	Bulgaristan
153	5 Kasım 2014	Kildin	Güney	Rusya
154	9 Kasım 2014	Kildin	Kuzey	Rusya
155	9 Kasım 2014	Ross	Güney	ABD
156	10 Kasım 2014	Verni	Kuzey	Bulgaristan
157	16 Kasım 2014	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
158	20 Kasım 2014	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
159	22 Kasım 2014	Azov	Güney	Rusya
160	4 Aralık 2014	Azov	Kuzey	Rusya
161	4 Aralık 2014	KIL-158	Kuzey	Rusya
162	9 Aralık 2014	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
163	26 Aralık 2014	Donald Cook	Kuzey	ABD
164	30 Aralık 2014	Aleksandr Otrakovski	Güney	Rusya

Kaynak: <https://turkishnavy.net/>

Ek-4
2015 Yılı Gemi Geçişleri

Tablo 9: 2015 Yılı Gemi Geçişleri

S.No	Tarih	Gemi İsmi	Yönü	Bayrağı
1	30 Aralık 2015	Sayany	Kuzey	Rusya
2	28 Aralık 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
3	28 Aralık 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
4	28 Aralık 2015	Yauza	Kuzey	Rusya
5	27 Aralık 2015	Smetlivy	Kuzey	Rusya
6	26 Aralık 2015	Vologda-50	Güney	Rusya
7	25 Aralık 2015	MB-31	Kuzey	Rusya
8	25 Aralık 2015	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
9	24 Aralık 2015	Minsk	Kuzey	Rusya
10	23 Aralık 2015	Korolev	Güney	Rusya
11	21 Aralık 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
12	21 Aralık 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
13	19 Aralık 2015	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
14	19 Aralık 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
15	18 Aralık 2015	Yauza	Güney	Rusya
16	17 Aralık 2015	USS Ross	Güney	ABD
17	17 Aralık 2015	Yamal	Kuzey	Rusya
18	14 Aralık 2015	Minsk	Güney	Rusya
19	14 Aralık 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
20	13 Aralık 2015	Rostov-na-Donu	Kuzey	Rusya
21	13 Aralık 2015	SB-36	Kuzey	Rusya
22	11 Aralık 2015	Kyzyl-60	Güney	Rusya
23	9 Aralık 2015	Vologda-50	Kuzey	Rusya
24	9 Aralık 2015	Yamal	Güney	Rusya
25	7 Aralık 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
26	6 Aralık 2015	Minsk	Kuzey	Rusya
27	6 Aralık 2015	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
28	5 Aralık 2015	Ivan Bubnov	Kuzey	Rusya
29	4 Aralık 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
30	3 Aralık 2015	USS Ross	Kuzey	ABD
31	2 Aralık 2015	Yamal	Kuzey	Rusya
32	2 Aralık 2015	Saratov	Güney	Rusya
33	1 Aralık 2015	Yauza	Kuzey	Rusya
34	28 Kasım 2015	Korolev	Güney	Rusya
35	25 Kasım 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
36	23 Kasım 2015	Yamal	Güney	Rusya
37	21 Kasım 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
38	20 Kasım 2015	KIL-158	Kuzey	Rusya
39	18 Kasım 2015	Liman	Kuzey	Rusya

40	18 Kasım 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
41	18 Kasım 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
42	17 Kasım 2015	BS Drazki	Kuzey	Bulgaristan
43	16 Kasım 2015	Mirazh	Güney	Rusya
44	15 Kasım 2015	HMS Duncan	Güney	İngiltere
45	15 Kasım 2015	Yamal	Kuzey	Rusya
46	15 Kasım 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
47	13 Kasım 2015	Saratov	Güney	Rusya
48	9 Kasım 2015	Korolev	Güney	Rusya
49	8 Kasım 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
50	7 Kasım 2015	HMS Duncan	Kuzey	İngiltere
51	6 Kasım 2015	Azov	Kuzey	Rusya
52	5 Kasım 2015	Yamal	Güney	Rusya
53	4 Kasım 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
54	4 Kasım 2015	Vologda-50	Kuzey	Rusya
55	31 Ekim 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
56	31 Ekim 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
57	30 Ekim 2015	Yauza	Kuzey	Rusya
58	30 Ekim 2015	Contraamiral Horia Macellariu	Kuzey	Romanya
59	28 Ekim 2015	Shkva	Kuzey	Bulgaristan
60	28 Ekim 2015	Sub Lt.Alexandru Axente	Kuzey	Romanya
61	28 Ekim 2015	Azov	Güney	Rusya
62	27 Ekim 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
63	27 Ekim 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
64	27 Ekim 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
65	26 Ekim 2015	USS Porter	Güney	ABD
66	24 Ekim 2015	MB-31	Güney	Rusya
67	24 Ekim 2015	Sayany	Güney	Rusya
68	22 Ekim 2015	Korolev	Güney	Rusya
69	21 Ekim 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
70	20 Ekim 2015	Yamal	Güney	Rusya
71	20 Ekim 2015	Donuzlav	Kuzey	Rusya
72	18 Ekim 2015	Sub Lt.Alexandru Axente	Güney	Romanya
73	17 Ekim 2015	Saratov	Güney	Rusya
74	17 Ekim 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
75	16 Ekim 2015	Yauza	Güney	Rusya
76	14 Ekim 2015	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
77	14 Ekim 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
78	12 Ekim 2015	Drazki	Güney	Bulgaristan
79	11 Ekim 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
80	11 Ekim 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
81	10 Ekim 2015	PM-56	Güney	Rusya

82	9 Ekim 2015	Privitly	Kuzey	Rusya
83	9 Ekim 2015	KIL-158	Kuzey	Rusya
84	8 Ekim 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
85	7 Ekim 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
86	7 Ekim 2015	Ladny	Kuzey	Rusya
87	6 Ekim 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
88	6 Ekim 2015	Azov	Güney	Rusya
89	6 Ekim 2015	USS Porter	Kuzey	ABD
90	3 Ekim 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
91	1 Ekim 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
92	1 Ekim 2015	Kildin	Kuzey	Rusya
93	1 Ekim 2015	Korolev	Güney	Rusya
94	1 Ekim 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
95	29 Eylül 2015	Yauza	Kuzey	Rusya
96	27 Eylül 2015	KIL-158	Güney	Rusya
97	27 Eylül 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
98	26 Eylül 2015	Saratov	Güney	Rusya
99	25 Eylül 2015	Moskva	Güney	Rusya
100	24 Eylül 2015	Ladny	Güney	Rusya
101	24 Eylül 2015	R-109	Güney	Rusya
102	24 Eylül 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
103	22 Eylül 2015	Azov	Kuzey	Rusya
104	22 Eylül 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
105	21 Eylül 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
106	20 Eylül 2015	Donuzlav	Güney	Rusya
107	19 Eylül 2015	Smetlivy	Güney	Rusya
108	19 Eylül 2015	KIL-158	Kuzey	Rusya
109	17 Eylül 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
110	17 Eylül 2015	Sayany	Kuzey	Rusya
111	16 Eylül 2015	Novorossiysk	Kuzey	Rusya
112	15 Eylül 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
113	14 Eylül 2015	Azov	Güney	Rusya
114	14 Eylül 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
115	13 Eylül 2015	USS Donald Cook	Güney	ABD
116	10 Eylül 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
117	9 Eylül 2015	KIL-158	Güney	Rusya
118	7 Eylül 2015	Saratov	Güney	Rusya
119	4 Eylül 2015	Smolny	Güney	Rusya
120	3 Eylül 2015	Korolev	Güney	Rusya
121	3 Eylül 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
122	31 Ağustos 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
123	30 Ağustos 2015	Paradox	Güney	Rusya

124	30 Ağustos 2015	Samum	Kuzey	Rusya
125	30 Ağustos 2015	Shaktar	Kuzey	Rusya
126	28 Ağustos 2015	Epron	Güney	Rusya
127	28 Ağustos 2015	USS Donald Cook	Kuzey	ABD
128	26 Ağustos 2015	Azov	Güney	Rusya
129	26 Ağustos 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
130	25 Ağustos 2015	Smolny	Kuzey	Rusya
131	20 Ağustos 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
132	19 Ağustos 2015	Paradox	Kuzey	Rusya
133	19 Ağustos 2015	R-32	Kuzey	Rusya
134	19 Ağustos 2015	Mirazh	Kuzey	Rusya
135	19 Ağustos 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
136	19 Ağustos 2015	Azov	Kuzey	Rusya
137	17 Ağustos 2015	Moskva	Kuzey	Rusya
138	16 Ağustos 2015	Korolev	Güney	Rusya
139	16 Ağustos 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
140	8 Ağustos 2015	Azov	Güney	Rusya
141	8 Ağustos 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
142	7 Ağustos 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
143	7 Ağustos 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
144	2 Ağustos 2015	Liman	Güney	Rusya
145	31 Temmuz 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
146	30 Temmuz 2015	HS Rodos	Kuzey	Rusya
147	29 Temmuz 2015	Korolev	Güney	Rusya
148	29 Temmuz 2015	RB-365	Kuzey	Rusya
149	25 Temmuz 2015	HS Daniolos	Güney	Yunanistan
150	24 Temmuz 2015	NRP D. Francisco de Almeida	Güney	Portekiz
151	24 Temmuz 2015	HNLMS Tromp	Güney	Hollanda
152	19 Temmuz 2015	PM-138	Kuzey	Rusya
153	17 Temmuz 2015	USS Porter	Güney	ABD
154	16 Temmuz 2015	HS Daniolos	Kuzey	Yunanistan
155	15 Temmuz 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
156	12 Temmuz 2015	HS Aittitos	Güney	Yunanistan
157	10 Temmuz 2015	Korolev	Güney	Rusya
158	7 Temmuz 2015	HS Aittitos	Kuzey	Yunanistan
159	5 Temmuz 2015	USS Porter	Kuzey	ABD
160	5 Temmuz 2015	Dupuy De Lôme	Güney	Fransa
161	4 Temmuz 2015	NRP D. Francisco de Almeida	Kuzey	Portekiz
162	4 Temmuz 2015	HNLMS Tromp	Kuzey	Hollanda
163	3 Temmuz 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
164	3 Temmuz 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
165	2 Temmuz 2015	USS Laboon	Güney	ABD

166	1 Temmuz 2015	ESPS Tajo	Kuzey	İspanya
167	24 Haziran 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
168	24 Haziran 2015	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
169	22 Haziran 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
170	22 Haziran 2015	Korolev	Güney	Rusya
171	21 Haziran 2015	USS Laboon	Kuzey	ABD
172	21 Haziran 2015	Dupuy De Lôme	Kuzey	Fransa
173	20 Haziran 2015	Kildin	Güney	Rusya
174	18 Haziran 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
175	18 Haziran 2015	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
176	16 Haziran 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
177	12 Haziran 2015	Shaktar	Güney	Rusya
178	12 Haziran 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
179	7 Haziran 2015	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
180	7 Haziran 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
181	7 Haziran 2015	Korolev	Kuzey	Rusya
182	3 Haziran 2015	USS Ross	Güney	ABD
183	2 Haziran 2015	Moskva	Güney	Rusya
184	2 Haziran 2015	Ivan Bubnov	Güney	Rusya
185	1 Haziran 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
186	1 Haziran 2015	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
187	30 Mayıs 2015	Azov	Kuzey	Rusya
188	30 Mayıs 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
189	26 Mayıs 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
190	25 Mayıs 2015	Ladny	Kuzey	Rusya
191	24 Mayıs 2015	Moskva	Kuzey	Rusya
192	23 Mayıs 2015	USS Ross	Kuzey	ABD
193	23 Mayıs 2015	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
194	23 Mayıs 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
195	20 Mayıs 2015	Azov	Güney	Rusya
196	20 Mayıs 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
197	19 Mayıs 2015	Pytliviy	Güney	Rusya
198	15 Mayıs 2015	Moskva	Güney	Rusya
199	14 Mayıs 2015	Linyi	Güney	Çin
200	14 Mayıs 2015	Weifang	Güney	Çin
201	14 Mayıs 2015	Samum	Güney	Rusya
202	12 Mayıs 2015	Azov	Kuzey	Çin
203	12 Mayıs 2015	Novocharkassk	Kuzey	Çin
204	4 Mayıs 2015	Linyi	Kuzey	Çin
205	4 Mayıs 2015	Weifang	Kuzey	Çin
206	28 Nisan 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
207	28 Nisan 2015	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya

208	17 Nisan 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
209	17 Nisan 2015	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
210	14 Nisan 2015	USS Jason Dunham	Güney	ABD
211	8 Nisan 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
212	8 Nisan 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
213	5 Nisan 2015	MAI 1101	Kuzey	Romanya
214	3 Nisan 2015	USS Jason Dunham	Kuzey	ABD
215	30 Mart 2015	FS La Fayette	Güney	Fransa
216	29 Mart 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
217	29 Mart 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
218	28 Mart 2015	MB-31	Güney	Rusya
219	24 Mart 2015	FS La Fayette	Kuzey	Fransa
220	24 Mart 2015	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
221	21 Mart 2015	FGS Spessart	Güney	Almanya
222	21 Mart 2015	HMCS Fredericton	Güney	Kanada
223	21 Mart 2015	ITS Aliseo	Güney	İtalya
224	21 Mart 2015	USS Vicksburg	Güney	ABD
225	19 Mart 2015	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
226	19 Mart 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
227	17 Mart 2015	Azov	Güney	Rusya
228	8 Mart 2015	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
229	8 Mart 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
230	7 Mart 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
231	7 Mart 2015	Azov	Kuzey	Rusya
232	4 Mart 2015	FGS Spessart	Kuzey	Almanya
233	4 Mart 2015	HMCS Fredericton	Kuzey	Kanada
234	4 Mart 2015	ITS Aliseo	Kuzey	İtalya
235	3 Mart 2015	USS Vicksburg	Kuzey	ABD
236	25 Şubat 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
237	25 Şubat 2015	Azov	Güney	Rusya
238	25 Şubat 2015	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
239	22 Şubat 2015	USS Cole	Güney	ABD
240	21 Şubat 2015	Yamal	Kuzey	Rusya
241	21 Şubat 2015	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
242	17 Şubat 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
243	17 Şubat 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
244	15 Şubat 2015	Novocharkassk	Güney	Rusya
245	8 Şubat 2015	USS Cole	Kuzey	ABD
246	7 Şubat 2015	Ladny	Güney	Rusya
247	7 Şubat 2015	Yamal	Güney	Rusya
248	7 Şubat 2015	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
249	5 Şubat 2015	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya

250	5 Şubat 2015	Saratov	Güney	Rusya
251	21 Ocak 2015	Yamal	Kuzey	Rusya
252	21 Ocak 2015	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
253	21 Ocak 2015	PM-56	Kuzey	Rusya
254	19 Ocak 2015	Shaktar	Kuzey	Rusya
255	19 Ocak 2015	KIL-158	Kuzey	Rusya
256	19 Ocak 2015	Saratov	Kuzey	Rusya
257	17 Ocak 2015	Moskva	Kuzey	Rusya
258	14 Ocak 2015	USS Donald Cook	Güney	ABD
259	13 Ocak 2015	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
260	11 Ocak 2015	PM-138	Güney	Rusya
261	10 Ocak 2015	Yamal	Güney	Rusya
262	10 Ocak 2015	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
263	5 Ocak 2015	Saratov	Güney	Rusya
264	5 Ocak 2015	KIL-158	Güney	Rusya

Kaynak: <https://turkishnavy.net/>

Ek-5
2016 Yılı Gemi Geçişleri

Tablo 10: 2016 Yılı Gemi Geçişleri

S.No.	Tarih	Gemi İsmi	Yönü	Bayrağı
1	30 Aralık 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
2	27 Aralık 2016	Kovrovets	Güney	Rusya
3	27 Aralık 2016	MB-304	Güney	Rusya
4	26 Aralık 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
5	26 Aralık 2016	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
6	25 Aralık 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
7	21 Aralık 2016	Korolev	Kuzey	Rusya
8	19 Aralık 2016	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
9	18 Aralık 2016	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
10	18 Aralık 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
11	15 Aralık 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
12	14 Aralık 2016	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
13	14 Aralık 2016	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
14	11 Aralık 2016	Alamgir	Güney	Pakistan
15	11 Aralık 2016	Kazan-60	Güney	Rusya
16	10 Aralık 2016	Korolev	Güney	Rusya
17	9 Aralık 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
18	9 Aralık 2016	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
19	8 Aralık 2016	Divinita-50	Kuzey	Rusya
20	7 Aralık 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
21	6 Aralık 2016	Sub Lieutenant Alexandru Axente	Kuzey	Romanya
22	5 Aralık 2016	Priboy	Kuzey	Bulgaristan
23	5 Aralık 2016	Contraamiral Horia Macellariu	Kuzey	Romanya
24	5 Aralık 2016	Verni	Kuzey	Bulgaristan
25	4 Aralık 2016	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
26	3 Aralık 2016	Alamgir	Kuzey	Pakistan
27	1 Aralık 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
28	26 Kasım 2016	Pvytilvy	Kuzey	Rusya
29	26 Kasım 2016	Korolev	Kuzey	Rusya
30	26 Kasım 2016	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
31	23 Kasım 2016	Priboy	Güney	Bulgaristan
32	23 Kasım 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
33	23 Kasım 2016	Sub Lieutenant Alexandru Axente	Güney	Romanya
34	23 Kasım 2016	Kyzyl-60	Güney	Rusya
35	22 Kasım 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
36	22 Kasım 2016	MB-31	Kuzey	Rusya
37	21 Kasım 2016	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
38	20 Kasım 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya

39	20 Kasım 2016	Professor Nikolai Muru	Kuzey	Rusya
40	20 Kasım 2016	Mirazh	Kuzey	Rusya
41	18 Kasım 2016	MB-31	Güney	Rusya
42	18 Kasım 2016	SPK-46150	Güney	Rusya
43	17 Kasım 2016	Contraamiral Horia Macellariu	Güney	Romanya
44	16 Kasım 2016	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
45	16 Kasım 2016	Kazan-60	Kuzey	Rusya
46	15 Kasım 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
47	14 Kasım 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
48	13 Kasım 2016	Iman	Kuzey	Rusya
49	10 Kasım 2016	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
50	8 Kasım 2016	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
51	8 Kasım 2016	Kildin	Kuzey	Rusya
52	5 Kasım 2016	Ivan Bubnov	Güney	Rusya
53	4 Kasım 2016	Professor Nikolai Muru	Güney	Rusya
54	4 Kasım 2016	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
55	3 Kasım 2016	KIL-158	Güney	Rusya
56	2 Kasım 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
57	30 Ekim 2016	Carney	Güney	ABD
58	29 Ekim 2016	Nikolay Filchenkov	Kuzey	Rusya
59	29 Ekim 2016	Smetlivy	Güney	Rusya
60	29 Ekim 2016	Georgiy Pobedonestes	Güney	Rusya
61	28 Ekim 2016	Verni	Güney	Bulgaristan
62	28 Ekim 2016	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
63	26 Ekim 2016	SB-5	Güney	Rusya
64	25 Ekim 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
65	25 Ekim 2016	SB-5	Kuzey	Rusya
66	25 Ekim 2016	Kazan-60	Güney	Rusya
67	25 Ekim 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
68	24 Ekim 2016	Carney	Kuzey	ABD
69	23 Ekim 2016	Mount Whitney	Güney	ABD
70	22 Ekim 2016	Premier-Maitre L'Her	Güney	Fransa
71	20 Ekim 2016	Liman	Güney	Rusya
72	19 Ekim 2016	Donuzlav	Güney	Rusya
73	19 Ekim 2016	Ivanovets	Kuzey	Rusya
74	18 Ekim 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
75	18 Ekim 2016	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
76	16 Ekim 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
77	12 Ekim 2016	Kyzyl-60	Güney	Rusya
78	11 Ekim 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
79	10 Ekim 2016	Mount Whitney	Kuzey	ABD
80	9 Ekim 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
81	7 Ekim 2016	Mirazh	Güney	Rusya

82	7 Ekim 2016	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
83	7 Ekim 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
84	6 Ekim 2016	Premier-Maitre L'Her	Kuzey	Fransa
85	6 Ekim 2016	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
86	6 Ekim 2016	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
87	5 Ekim 2016	Serpukhov	Güney	Rusya
88	5 Ekim 2016	Zeleny Dol	Güney	Rusya
89	4 Ekim 2016	Yantar	Güney	Rusya
90	3 Ekim 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
91	2 Ekim 2016	Mircea	Kuzey	Romanya
92	29 Eylül 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
93	27 Eylül 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
94	25 Eylül 2016	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
95	24 Eylül 2016	Kazan-60	Kuzey	Rusya
96	24 Eylül 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
97	23 Eylül 2016	SPK-46150	Kuzey	Rusya
98	22 Eylül 2016	Divinitsa-50	Güney	Rusya
99	21 Eylül 2016	Yantar	Kuzey	Rusya
100	19 Eylül 2016	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
101	16 Eylül 2016	Serpukhov	Kuzey	Rusya
102	16 Eylül 2016	Zeleny Dol	Kuzey	Rusya
103	16 Eylül 2016	MB-31	Kuzey	Rusya
104	13 Eylül 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
105	13 Eylül 2016	Mircea	Güney	Romanya
106	9 Eylül 2016	Kazan-60	Güney	Rusya
107	8 Eylül 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
108	6 Eylül 2016	Smolny	Güney	Rusya
109	4 Eylül 2016	SB-36	Güney	Rusya
110	2 Eylül 2016	PM-56	Güney	Rusya
111	1 Eylül 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
112	30 Ağustos 2016	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
113	28 Ağustos 2016	Palinuro	Güney	İtalya
114	26 Ağustos 2016	Smolnyy	Kuzey	Rusya
115	21 Ağustos 2016	Kildin	Güney	Rusya
116	20 Ağustos 2016	Alexander Shabalin	Kuzey	Rusya
117	17 Ağustos 2016	Valentin Pikul	Kuzey	Rusya
118	15 Ağustos 2016	Azov	Kuzey	Rusya
119	15 Ağustos 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
120	14 Ağustos 2016	PM-138	Kuzey	Rusya
121	12 Ağustos 2016	Minsk	Güney	Rusya
122	12 Ağustos 2016	Serpukhov	Güney	Rusya
123	12 Ağustos 2016	Zeleny Dol	Güney	Rusya
124	11 Ağustos 2016	Prometheus	Güney	Yunanistan
125	8 Ağustos 2016	Palinuro	Kuzey	İtalya

126	8 Ağustos 2016	Azov	Güney	Rusya
127	6 Ağustos 2016	Smolnyy	Güney	Rusya
128	6 Ağustos 2016	Pytlivy	Güney	Rusya
129	6 Ağustos 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
130	5 Ağustos 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
131	5 Ağustos 2016	Charlottetown	Güney	Kanada
132	5 Ağustos 2016	General T.Kosciuszko	Güney	Polonya
133	4 Ağustos 2016	Prometheus	Kuzey	Yunanistan
134	3 Ağustos 2016	Whidbey Island	Güney	ABD
135	31 Temmuz 2016	Ross	Güney	ABD
136	28 Temmuz 2016	Yamal	Güney	Rusya
137	28 Temmuz 2016	Saratov	Kuzey	Rusya
138	28 Temmuz 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
139	27 Temmuz 2016	Smolnyy	Kuzey	Rusya
140	27 Temmuz 2016	Turia	Güney	İspanya
141	25 Temmuz 2016	Priazove	Kuzey	Rusya
142	24 Temmuz 2016	R-32	Güney	Mısır
143	24 Temmuz 2016	MB-31	Güney	Rusya
144	24 Temmuz 2016	Minsk	Güney	Rusya
145	23 Temmuz 2016	Serpukhov	Kuzey	Rusya
146	22 Temmuz 2016	Ross	Kuzey	ABD
147	21 Temmuz 2016	Whidbey Island	Kuzey	ABD
148	20 Temmuz 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
149	20 Temmuz 2016	Yamal	Kuzey	Rusya
150	18 Temmuz 2016	Y. Grigoropoulos	Güney	Yunanistan
151	18 Temmuz 2016	General T. Kosciuszko	Kuzey	Polonya
152	18 Temmuz 2016	Charlottetown	Kuzey	Kanada
153	18 Temmuz 2016	Saratov	Güney	Rusya
154	17 Temmuz 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
155	14 Temmuz 2016	Azov	Kuzey	Rusya
156	10 Temmuz 2016	Yamal	Güney	Rusya
157	8 Temmuz 2016	Minsk	Güney	Rusya
158	7 Temmuz 2016	Sub Lt. Alexandru Axente	Kuzey	Romanya
159	7 Temmuz 2016	Turia	Kuzey	İspanya
160	7 Temmuz 2016	Y. Grigoropoulos	Kuzey	Yunanistan
161	7 Temmuz 2016	Saratov	Kuzey	Rusya
162	6 Temmuz 2016	Azov	Güney	Rusya
163	2 Temmuz 2016	Pytlivy	Kuzey	Rusya
164	1 Temmuz 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
165	1 Temmuz 2016	KIL-158	Kuzey	Rusya
166	1 Temmuz 2016	Yamal	Kuzey	Rusya
167	29 Haziran 2016	Sub Lt.Alexandru Axente	Güney	Romanya
168	29 Haziran 2016	Stary Oskol	Kuzey	Rusya

169	29 Haziran 2016	Professor Nikolay Muru	Kuzey	Rusya
170	29 Haziran 2016	Azov	Kuzey	Rusya
171	27 Haziran 2016	Saratov	Güney	Rusya
172	23 Haziran 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
173	22 Haziran 2016	Yamal	Güney	Rusya
174	19 Haziran 2016	KIL-158	Güney	Rusya
175	19 Haziran 2016	Azov	Güney	Rusya
176	19 Haziran 2016	MAI-1101	Güney	Romanya
177	18 Haziran 2016	Porter	Güney	ABD
178	17 Haziran 2016	Zuiderzee	Güney	Hollanda
179	17 Haziran 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya
180	14 Haziran 2016	Yamal	Kuzey	Rusya
181	13 Haziran 2016	Ivanovets	Güney	Rusya
182	13 Haziran 2016	Saratov	Kuzey	Rusya
183	11 Haziran 2016	Georgiy Pobedonesets	Güney	Rusya
184	10 Haziran 2016	KIL-158	Kuzey	Rusya
185	9 Haziran 2016	Ladny	Kuzey	Rusya
186	9 Haziran 2016	Smetlivy	Kuzey	Rusya
187	8 Haziran 2016	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
188	7 Haziran 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
189	6 Haziran 2016	MAI-1104	Kuzey	Kanada
190	6 Haziran 2016	Porter	Kuzey	Kanada
191	6 Haziran 2016	MB-31	Güney	Rusya
192	5 Haziran 2016	Yamal	Güney	Rusya
193	5 Haziran 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
194	3 Haziran 2016	Saratov	Güney	Rusya
195	3 Haziran 2016	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
196	1 Haziran 2016	Iman	Güney	Rusya
197	30 Mayıs 2016	Stefan Cel Mare	Güney	Kanada
198	29 Mayıs 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
199	28 Mayıs 2016	Georgiy Pobedonesets	Kuzey	Rusya
200	27 Mayıs 2016	Minsk	Güney	Rusya
201	27 Mayıs 2016	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
202	27 Mayıs 2016	Kovrovets	Kuzey	Rusya
203	26 Mayıs 2016	Pytlivy	Güney	Rusya
204	24 Mayıs 2016	Vologda-50	Güney	Rusya
205	24 Mayıs 2016	Jean Bart	Güney	Kanada
206	20 Mayıs 2016	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
207	19 Mayıs 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
208	19 Mayıs 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
209	19 Mayıs 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
210	18 Mayıs 2016	Jean Bart	Kuzey	Kanada
211	14 Mayıs 2016	Valentin Pikul	Güney	Rusya

212	11 Mayıs 2016	Minsk	Güney	Rusya
213	11 Mayıs 2016	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
214	8 Mayıs 2016	KIL-158	Güney	Rusya
215	6 Mayıs 2016	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
216	6 Mayıs 2016	Ladny	Güney	Rusya
217	6 Mayıs 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
218	4 Mayıs 2016	Saratov	Güney	Rusya
219	4 Mayıs 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
220	26 Nisan 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
221	25 Nisan 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
222	24 Nisan 2016	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
223	24 Nisan 2016	Saratov	Kuzey	Rusya
224	22 Nisan 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya
225	20 Nisan 2016	Fredericton	Güney	Kanada
226	19 Nisan 2016	Regina Maria	Kuzey	Kanada
227	19 Nisan 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
228	18 Nisan 2016	Minsk	Güney	Rusya
229	16 Nisan 2016	Regina Maria	Güney	Romanya
230	14 Nisan 2016	Saratov	Güney	Rusya
231	13 Nisan 2016	Zeleny Dol	Kuzey	Rusya
232	9 Nisan 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
233	9 Nisan 2016	Vologda-50	Güney	Rusya
234	8 Nisan 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
235	8 Nisan 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
236	5 Nisan 2016	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
237	4 Nisan 2016	Stefan Cel Mare	Kuzey	Kanada
238	4 Nisan 2016	Saratov	Kuzey	Rusya
239	2 Nisan 2016	MAI-1104	Güney	Romanya
240	2 Nisan 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
241	31 Mart 2016	Fredericton	Kuzey	Kanada
242	31 Mart 2016	Alexander Otrakovsky	Güney	Rusya
243	31 Mart 2016	Serpukhov	Güney	Rusya
244	29 Mart 2016	Minsk	Güney	Rusya
245	27 Mart 2016	Epron	Kuzey	Rusya
246	24 Mart 2016	Saratov	Güney	Rusya
247	22 Mart 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
248	22 Mart 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
249	21 Mart 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
250	20 Mart 2016	Dvnitsa-50	Kuzey	Rusya
251	20 Mart 2016	Yauza	Güney	Rusya
252	16 Mart 2016	Lt. Dimitrie Nicolescu	Kuzey	Romanya
253	14 Mart 2016	Saratov	Kuzey	Rusya

254	12 Mart 2016	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
255	10 Mart 2016	Balta	Kuzey	Ukrayna
256	10 Mart 2016	Hetman Sahaydachniy	Kuzey	Ukrayna
257	10 Mart 2016	Vologda-50	Güney	Rusya
258	9 Mart 2016	Kazan-60	Kuzey	Rusya
259	9 Mart 2016	Obzor	Kuzey	Bulgaristan
260	7 Mart 2016	PM-56	Kuzey	Rusya
261	7 Mart 2016	Balta	Güney	Ukrayna
262	7 Mart 2016	Hetman Sahaydachniy	Güney	Ukrayna
263	7 Mart 2016	Minsk	Güney	Rusya
264	7 Mart 2016	Smetlivy	Güney	Rusya
265	4 Mart 2016	Professor Nikolay Muru	Güney	Rusya
266	4 Mart 2016	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
267	3 Mart 2016	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
268	3 Mart 2016	Saratov	Güney	Rusya
269	2 Mart 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
270	2 Mart 2016	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
271	2 Mart 2016	Yauza	Kuzey	Rusya
272	1 Mart 2016	Lt. Dimitrie Nicolescu	Güney	Romanya
273	28 Şubat 2016	Tambre	Güney	İspanya
274	25 Şubat 2016	Alexander Tkachenko	Güney	Rusya
275	25 Şubat 2016	Kazan-60	Güney	Rusya
276	24 Şubat 2016	PM-138	Güney	Rusya
277	22 Şubat 2016	Yamal	Kuzey	Rusya
278	21 Şubat 2016	Priazove	Güney	Rusya
279	20 Şubat 2016	Yauza	Güney	Rusya
280	19 Şubat 2016	Azov	Kuzey	Rusya
281	19 Şubat 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
282	18 Şubat 2016	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
283	18 Şubat 2016	Novocharkassk	Güney	Rusya
284	17 Şubat 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya
285	14 Şubat 2016	Kovrovets	Güney	Rusya
286	14 Şubat 2016	Zeleny Dol	Güney	Rusya
287	12 Şubat 2016	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
288	12 Şubat 2016	Yamal	Güney	Rusya
289	11 Şubat 2016	Alexander Otrakovski	Kuzey	Rusya
290	9 Şubat 2016	Azov	Güney	Rusya
291	9 Şubat 2016	Minsk	Güney	Rusya
292	8 Şubat 2016	Shkval	Kuzey	Bulgaristan
293	8 Şubat 2016	Tambre	Kuzey	İspanya
294	4 Şubat 2016	Novocharkassk	Kuzey	Rusya
295	4 Şubat 2016	Yamal	Kuzey	Rusya

296	2 Şubat 2016	Afalina	Kuzey	Rusya
297	2 Şubat 2016	Taurus	Kuzey	Rusya
298	1 Şubat 2016	Azov	Kuzey	Rusya
299	1 Şubat 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
300	1 Şubat 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya
301	1 Şubat 2016	Alexander Otrakovski	Güney	Rusya
302	1 Şubat 2016	Alexander Tkachenko	Güney	Rusya
303	30 Ocak 2016	Yauza	Kuzey	Rusya
304	25 Ocak 2016	Novocharkassk	Güney	Rusya
305	25 Ocak 2016	Yamal	Güney	Rusya
306	23 Ocak 2016	Obzor	Güney	Bulgaristan
307	22 Ocak 2016	Azov	Güney	Rusya
308	22 Ocak 2016	Minsk	Güney	Rusya
309	18 Ocak 2016	Yauza	Güney	Rusya
310	17 Ocak 2016	Yamal	Kuzey	Rusya
311	16 Ocak 2016	Minsk	Kuzey	Rusya
312	14 Ocak 2016	Shkval	Güney	Bulgaristan
313	8 Ocak 2016	Moskva	Kuzey	Rusya
314	8 Ocak 2016	Novocharkassk	Güney	Rusya
315	8 Ocak 2016	Yamal	Güney	Rusya
316	7 Ocak 2016	Vologda-50	Kuzey	Rusya
317	6 Ocak 2016	Minsk	Güney	Rusya

Kaynak: <https://turkishnavy.net/>

Ek-6
2017 Yılı Gemi Geçişleri

Tablo 11: 2017 Yılı Gemi Geçişleri

S.No	Tarih	Gemi İsmi	Yönü	Bayrağı
1	27 Aralık 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
2	25 Aralık 2017	Alexander Otrakovsky	Güney	Rusya
3	23 Aralık 2017	Yamal	Güney	Rusya
4	22 Aralık 2017	Minsk	Kuzey	Rusya
5	21 Aralık 2017	Kyzyl-60	Güney	Rusya
6	12 Aralık 2017	Minsk	Güney	Rusya
7	10 Aralık 2017	Alexander Pushkin	Güney	Rusya
8	9 Aralık 2017	James E. Williams	Güney	ABD
9	9 Aralık 2017	Guépratte	Güney	Fransa
10	4 Aralık 2017	Tsibar	Kuzey	Bulgaristan
11	2 Aralık 2017	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
12	30 Kasım 2017	SB-739	Kuzey	Rusya
13	30 Kasım 2017	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
14	26 Kasım 2017	James E. Williams	Kuzey	ABD
15	23 Kasım 2017	Tsibar	Güney	Bulgaristan
16	21 Kasım 2017	Drazki	Kuzey	Bulgaristan
17	19 Kasım 2017	Guépratte	Kuzey	Fransa
18	19 Kasım 2017	Donuzlav	Güney	Rusya
19	19 Kasım 2017	Ad. Horia Macelariu	Kuzey	Romanya
20	18 Kasım 2017	Minsk	Kuzey	Rusya
21	17 Kasım 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
22	14 Kasım 2017	Pytlivy	Kuzey	Rusya
23	14 Kasım 2017	Shkval	Güney	Bulgaristan
24	11 Kasım 2017	Ekwator	Kuzey	Rusya
25	11 Kasım 2017	Alexander Otrakovsky	Güney	Rusya
26	8 Kasım 2017	Minsk	Güney	Rusya
27	6 Kasım 2017	Kyzyl-60	Güney	Rusya
28	5 Kasım 2017	Yamal	Güney	Rusya
29	5 Kasım 2017	Admiral Horia Macelariu	Güney	Romanya
30	3 Kasım 2017	Ivan Golubets	Güney	Rusya
31	3 Kasım 2017	Shaktar	Güney	Rusya
32	1 Kasım 2017	Regele Ferdinand	Kuzey	Romanya
33	1 Kasım 2017	Alexander Otrakovsky	Kuzey	Rusya
34	31 Ekim 2017	Obzor	Güney	Bulgaristan
35	30 Ekim 2017	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
36	29 Ekim 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
37	24 Ekim 2017	Minsk	Kuzey	Rusya
38	22 Ekim 2017	Alexander Otrakovsky	Güney	Rusya
39	22 Ekim 2017	Yamal	Kuzey	Rusya

40	21 Ekim 2017	PM-56	Güney	Rusya
41	14 Ekim 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
42	13 Ekim 2017	Dvinita-50	Güney	Rusya
43	12 Ekim 2017	Drazki	Güney	Bulgaristan
44	11 Ekim 2017	Yamal	Güney	Rusya
45	8 Ekim 2017	Azov	Güney	Rusya
46	8 Ekim 2017	Yantar	Güney	Rusya
47	7 Ekim 2017	Regele Ferdinand	Güney	Romanya
48	5 Ekim 2017	Alexander Otrakovsky	Kuzey	Rusya
49	3 Ekim 2017	Admiral Grigrovich	Kuzey	Rusya
50	2 Ekim 2017	Yaman	Kuzey	Rusya
51	2 Ekim 2017	Viktor Konetskiy	Güney	Rusya
52	1 Ekim 2017	Alexander Pushkin	Kuzey	Rusya
53	29 Eylül 2017	Yantar	Kuzey	Rusya
54	29 Eylül 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
55	28 Eylül 2017	Azov	Kuzey	Rusya
56	28 Eylül 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
57	25 Eylül 2017	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
58	23 Eylül 2017	Viktor Konetskiy	Kuzey	Rusya
59	23 Eylül 2017	Viktor Cherokov	Kuzey	Rusya
60	21 Eylül 2017	Admiral Essen	Kuzey	Rusya
61	20 Eylül 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
62	20 Eylül 2017	Mircea	Kuzey	Romanya
63	19 Eylül 2017	Azov	Güney	Rusya
64	15 Eylül 2017	Yamal	Güney	Rusya
65	12 Eylül 2017	Pytlivy	Güney	Rusya
66	12 Eylül 2017	Luigi Durand de la Penne	Güney	Italy
67	3 Eylül 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
68	2 Eylül 2017	MAI-1101	Kuzey	Romanya
69	1 Eylül 2017	Luigi Durand de la Penne	Kuzey	Italy
70	1 Eylül 2017	Porter	Güney	ABD
71	31 Ağustos 2017	Pomorie	Güney	Bulgaristan
72	31 Ağustos 2017	MAI-1104	Güney	Romanya
73	25 Ağustos 2017	Yamal	Güney	Rusya
74	22 Ağustos 2017	Perekop	Güney	Rusya
75	19 Ağustos 2017	Dvinita-50	Güney	Rusya
76	18 Ağustos 2017	Porter	Kuzey	ABD
77	7 Ağustos 2017	Valentin Pikul	Kuzey	Rusya
78	7 Ağustos 2017	Krasnodar	Kuzey	Rusya
79	3 Ağustos 2017	Pytlivy	Kuzey	Rusya
80	2 Ağustos 2017	Kildin	Güney	Rusya
81	1 Ağustos 2017	Duncan	Güney	İngiltere

82	29 Temmuz 2017	Hué City	Güney	ABD
83	24 Temmuz 2017	A. Ritsos	Güney	Yunanistan
84	24 Temmuz 2017	Carney	Güney	ABD
85	23 Temmuz 2017	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
86	23 Temmuz 2017	Chevalier Paul	Güney	Fransa
87	22 Temmuz 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
88	22 Temmuz 2017	Pytlivy	Güney	Rusya
89	20 Temmuz 2017	Nikolay Filchenkov	Güney	Rusya
90	17 Temmuz 2017	Chevalier Paul	Kuzey	Fransa
91	16 Temmuz 2017	Kyzyl-60	Güney	Rusya
92	13 Temmuz 2017	Duncan	Kuzey	İngiltere
93	13 Temmuz 2017	A. Ritsos	Kuzey	Yunanistan
94	11 Temmuz 2017	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
95	10 Temmuz 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
96	10 Temmuz 2017	Admiral Essen	Güney	Rusya
97	9 Temmuz 2017	Hué City	Kuzey	ABD
98	8 Temmuz 2017	Carney	Kuzey	ABD
99	6 Temmuz 2017	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
100	4 Temmuz 2017	Admiral Essen	Kuzey	Rusya
101	27 Haziran 2017	SB-739	Güney	Rusya
102	24 Haziran 2017	Kildin	Kuzey	Rusya
103	15 Haziran 2017	PM-138	Kuzey	Rusya
104	14 Haziran 2017	Azov	Güney	Rusya
105	13 Haziran 2017	Dvintsa-50	Kuzey	Rusya
106	7 Haziran 2017	Azov	Kuzey	Rusya
107	2 Haziran 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
108	2 Haziran 2017	Smetlivy	Kuzey	Rusya
109	2 Haziran 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
110	24 Mayıs 2017	Mircea	Güney	Romanya
111	22 Mayıs 2017	Smetlivy	Güney	Rusya
112	22 Mayıs 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
113	21 Mayıs 2017	Oscar Austin	Güney	ABD
114	21 Mayıs 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
115	20 Mayıs 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
116	19 Mayıs 2017	Azov	Güney	Rusya
117	15 Mayıs 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
118	12 Mayıs 2017	Yamal	Güney	Rusya
119	11 Mayıs 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
120	9 Mayıs 2017	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
121	7 Mayıs 2017	Ivan Bubnov	Kuzey	Rusya
122	7 Mayıs 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
123	6 Mayıs 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya

124	5 Mayıs 2017	Oscar Austin	Kuzey	ABD
125	2 Mayıs 2017	MB-304	Kuzey	Rusya
126	2 Mayıs 2017	Kovrovets	Kuzey	Rusya
127	2 Mayıs 2017	MAI-1102	Kuzey	Romanya
128	1 Mayıs 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
129	29 Nisan 2017	MAI-1101	Güney	Romanya
130	29 Nisan 2017	Daring	Güney	İngiltere
131	28 Nisan 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
132	28 Nisan 2017	Yamal	Güney	Rusya
133	25 Nisan 2017	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
134	24 Nisan 2017	Daring	Kuzey	İngiltere
135	21 Nisan 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
136	17 Nisan 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
137	16 Nisan 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
138	11 Nisan 2017	Yamal	Güney	Rusya
139	11 Nisan 2017	Sub Lt. Alexandru Axente	Kuzey	Romanya
140	7 Nisan 2017	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
141	6 Nisan 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
142	6 Nisan 2017	MB-174	Güney	Rusya
143	6 Nisan 2017	Unarmec Kryma	Güney	Rusya
144	5 Nisan 2017	La Fayette	Güney	Fransa
145	6 Nisan 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
146	3 Nisan 2017	Korolev	Güney	Rusya
147	29 Mart 2017	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
148	27 Mart 2017	Korolev	Kuzey	Rusya
149	25 Mart 2017	Yamal	Güney	Rusya
150	24 Mart 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
151	24 Mart 2017	Valentin Pikul	Güney	Rusya
152	24 Mart 2017	Sub Lt. Alexandru Axente	Güney	Romanya
153	24 Mart 2017	Rottweil	Güney	Almanya
154	24 Mart 2017	Duero	Güney	İspanya
155	24 Mart 2017	Kontradmiral Xawery Czernicki	Güney	Polonya
156	22 Mart 2017	Carter Hall	Güney	ABD
157	17 Mart 2017	Carter Hall	Kuzey	ABD
158	17 Mart 2017	Korolev	Güney	Rusya
159	16 Mart 2017	La Fayette	Kuzey	Fransa
160	16 Mart 2017	Evropi	Güney	Yunanistan
161	15 Mart 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
162	12 Mart 2017	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
163	12 Mart 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
164	5 Mart 2017	Smetlivy	Kuzey	Rusya
165	5 Mart 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya

166	4 Mart 2017	Evropi	Kuzey	Yunanistan
167	4 Mart 2017	Rottweil	Kuzey	Almanya
168	4 Mart 2017	Duero	Kuzey	İspanya
169	4 Mart 2017	Kontradmiral Xawery Czernicki	Kuzey	Polonya
170	4 Mart 2017	Korolev	Kuzey	Rusya
171	2 Mart 2017	Yamal	Güney	Rusya
172	2 Mart 2017	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
173	2 Mart 2017	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
174	2 Mart 2017	Donuzlav	Kuzey	Rusya
175	27 Şubat 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
176	21 Şubat 2017	Dvinita-50	Güney	Rusya
177	21 Şubat 2017	Korolev	Güney	Rusya
178	19 Şubat 2017	St. John's	Güney	Kanada
179	19 Şubat 2017	Almirante Juan de Borbón	Güney	İspanya
180	19 Şubat 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
181	18 Şubat 2017	Yamal	Kuzey	Rusya
182	18 Şubat 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
183	16 Şubat 2017	Georgiy Pobedonosets	Kuzey	Rusya
184	11 Şubat 2017	Korolev	Kuzey	Rusya
185	11 Şubat 2017	Porter	Güney	ABD
186	6 Şubat 2017	Georgiy Pobedonosets	Güney	Rusya
187	5 Şubat 2017	Kildin	Güney	Rusya
188	4 Şubat 2017	PM-56	Kuzey	Rusya
189	3 Şubat 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
190	2 Şubat 2017	Porter	Kuzey	ABD
191	1 Şubat 2017	Korolev	Güney	Rusya
192	31 Ocak 2017	St. John's	Kuzey	Kanada
193	31 Ocak 2017	Almirante Juan de Borbón	Kuzey	İspanya
194	29 Ocak 2017	Yamal	Güney	Rusya
195	27 Ocak 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
196	26 Ocak 2017	Liman	Kuzey	Rusya
197	26 Ocak 2017	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
198	25 Ocak 2017	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
199	23 Ocak 2017	MB-304	Güney	Rusya
200	22 Ocak 2017	MB-304	Kuzey	Rusya
201	23 Ocak 2017	Ivan Golubets	Kuzey	Rusya
202	22 Ocak 2017	SB-5	Güney	Rusya
203	22 Ocak 2017	Dvinita-50	Kuzey	Rusya
204	21 Ocak 2017	Korolev	Kuzey	Rusya
205	20 Ocak 2017	KIL-158	Kuzey	Rusya
206	18 Ocak 2017	PM-138	Güney	Rusya
207	18 Ocak 2017	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya

208	13 Ocak 2017	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
209	11 Ocak 2017	Korolev	Güney	Rusya
210	10 Ocak 2017	Kyzyl-60	Güney	Rusya
211	5 Ocak 2017	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
212	5 Ocak 2017	Dvinita-50	Güney	Rusya
213	4 Ocak 2017	SB-5	Kuzey	Rusya
214	4 Ocak 2017	Kazan-50	Kuzey	Rusya
215	3 Ocak 2017	Alexander Shabalin	Güney	Rusya
216	1 Ocak 2017	MAI-1102	Güney	Romanya

Kaynak: <https://turkishnavy.net/>

Ek-7
2018 Yılı Gemi Geçişleri

Tablo 12: 2018 Yılı Gemi Geçişleri

S.No	Tarih	Gemi İsmi	Yönü	Bayrağı
1	28 Aralık 2018	Priazove	Güney	Rusya
2	27 Aralık 2018	Ivan Khurs	Kuzey	Rusya
3	27 Aralık 2018	Kadet	Kuzey	Rusya
4	27 Aralık 2018	Valentin Pikul	Kuzey	Rusya
5	27 Aralık 2018	Shaktar	Kuzey	Rusya
6	25 Aralık 2018	Admiral Essen	Kuzey	Rusya
7	20 Aralık 2018	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
8	19 Aralık 2018	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
9	18 Aralık 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
10	17 Aralık 2018	Echo	Kuzey	İngiltere
11	14 Aralık 2018	Drazki	Kuzey	Bulgaristan
12	14 Aralık 2018	MB-31	Güney	Rusya
13	14 Aralık 2018	Ivan Golubets	Güney	Rusya
14	4 Aralık 2018	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
15	3 Aralık 2018	Selinger	Kuzey	Rusya
16	3 Aralık 2018	Orsk	Güney	Rusya
17	3 Aralık 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
18	20 Kasım 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
19	19 Kasım 2018	Evropi	Güney	Yunanistan
20	18 Kasım 2018	Turia	Güney	İspanya
21	18 Kasım 2018	Rhein	Güney	Almanya
22	18 Kasım 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
23	18 Kasım 2018	Drazki	Güney	Bulgaristan
24	11 Kasım 2018	Sophonisbe	Güney	Tunus
25	8 Kasım 2018	Evropi	Kuzey	Yunanistan
26	8 Kasım 2018	Orsk	Güney	Rusya
27	7 Kasım 2018	Vishny Volochek	Kuzey	Rusya
28	7 Kasım 2018	Prof. Nikolai Muru	Kuzey	Rusya
29	6 Kasım 2018	Admiral Makarov	Güney	Rusya
30	2 Kasım 2018	MAI-1102	Kuzey	Romanya
31	2 Kasım 2018	KIL-158	Kuzey	Rusya
32	1 Kasım 2018	Obzor	Kuzey	Bulgaristan
33	31 Ekim 2018	Pomorie	Güney	Bulgaristan
34	30 Ekim 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
35	29 Ekim 2018	Rhein	Kuzey	Almanya
36	29 Ekim 2018	Tsibar	Kuzey	Bulgaristan
37	29 Ekim 2018	Turia	Kuzey	İspanya
38	27 Ekim 2018	Alexandru Cătuneanu	Kuzey	Romanya
39	24 Ekim 2018	Iman	Güney	Rusya

40	23 Ekim 2018	Regele Ferdinand	Kuzey	Romanya
41	20 Ekim 2018	Dvinitsa-50	Kuzey	Rusya
42	20 Ekim 2018	Orsk	Güney	Rusya
43	19 Ekim 2018	Perekop	Güney	Rusya
44	18 Ekim 2018	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
45	18 Ekim 2018	Ivan Bubnov	Kuzey	Rusya
46	18 Ekim 2018	Kildin	Kuzey	Rusya
47	13 Ekim 2018	Alexandru Catuneanu	Güney	Romanya
48	10 Ekim 2018	Perekop	Kuzey	Rusya
49	10 Ekim 2018	Tsibar	Güney	Bulgaristan
50	9 Ekim 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
51	9 Ekim 2018	Pytlivy	Kuzey	Rusya
52	5 Ekim 2018	Dvinitsa-50	Güney	Rusya
53	4 Ekim 2018	Admiral Makarov	Kuzey	Rusya
54	2 Ekim 2018	Grad Sviyazhsk	Kuzey	Rusya
55	2 Ekim 2018	Veliki Ustyug	Kuzey	Rusya
56	29 Eylül 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
57	25 Eylül 2018	Regele Ferdinand	Güney	Romanya
58	19 Eylül 2018	Selinger	Güney	Rusya
59	18 Eylül 2018	Mircea	Kuzey	Romanya
60	16 Eylül 2018	Yunarmeets Kryma	Kuzey	Rusya
61	16 Eylül 2018	Kodet	Kuzey	Rusya
62	16 Eylül 2018	MB-304	Kuzey	Rusya
63	13 Eylül 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
64	12 Eylül 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
65	12 Eylül 2018	Azov	Kuzey	Rusya
66	1 Eylül 2018	Palinuro	Güney	İtalya
67	30 Ağustos 2018	Obzor	Güney	Bulgaristan
68	30 Ağustos 2018	Carson City	Güney	ABD
69	27 Ağustos 2018	Carney	Güney	Rusya
70	25 Ağustos 2018	Professor Nikolai Muru	Güney	Rusya
71	25 Ağustos 2018	Valentin Pikul	Güney	Rusya
72	25 Ağustos 2018	Admiral Grigorovich	Güney	Rusya
73	25 Ağustos 2018	Admiral Essen	Güney	Rusya
74	24 Ağustos 2018	Nikolai Filchenov	Güney	Rusya
75	24 Ağustos 2018	Orsk	Güney	Rusya
76	24 Ağustos 2018	Pytlivy	Güney	Rusya
77	23 Ağustos 2018	Ivan Bubnov	Güney	Rusya
78	22 Ağustos 2018	Smetlivy	Kuzey	Rusya
79	22 Ağustos 2018	KIL-158	Güney	Rusya
80	17 Ağustos 2018	PM-138	Kuzey	Rusya
81	16 Ağustos 2018	Yunarmeets Kryma	Güney	Rusya

82	16 Ağustos 2018	Kodet	Güney	Rusya
83	16 Ağustos 2018	MB-304	Güney	Rusya
84	16 Ağustos 2018	Vishny Volochek	Güney	Rusya
85	15 Ağustos 2018	Carson City	Kuzey	ABD
86	13 Ağustos 2018	Hannon	Güney	Tunus
87	12 Ağustos 2018	Carney	Kuzey	ABD
88	11 Ağustos 2018	Chigirin	Kuzey	Ukrayna
89	11 Ağustos 2018	Smila	Kuzey	Ukrayna
90	11 Ağustos 2018	Nova Kahovka	Kuzey	Ukrayna
91	11 Ağustos 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
92	11 Ağustos 2018	Palinuro	Kuzey	İtalya
93	7 Ağustos 2018	KIL-158	Kuzey	Rusya
94	6 Ağustos 2018	Chigirin	Güney	Ukrayna
95	6 Ağustos 2018	Smila	Güney	Ukrayna
96	6 Ağustos 2018	Nova Kahovka	Güney	Ukrayna
97	6 Ağustos 2018	Azov	Güney	Rusya
98	2 Ağustos 2018	MAI-1103	Kuzey	Romanya
99	1 Ağustos 2018	Rhein	Güney	Almanya
100	1 Ağustos 2018	De Ruyter	Güney	Hollanda
101	30 Temmuz 2018	Orsk	Güney	Rusya
102	27 Temmuz 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
103	26 Temmuz 2018	Marne	Güney	Fransa
104	21 Temmuz 2018	Ypoploiarchos Daniolos	Güney	Yunanistan
105	20 Temmuz 2018	Porter	Güney	ABD
106	19 Temmuz 2018	Mount Whitney	Güney	ABD
107	14 Temmuz 2018	KIL-158	Güney	Rusya
108	12 Temmuz 2018	De Ruyter	Kuzey	Hollanda
109	12 Temmuz 2018	Ypoploiarchos Daniolos	Kuzey	Yunanistan
110	12 Temmuz 2018	Rhein	Kuzey	Almanya
111	11 Temmuz 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
112	11 Temmuz 2018	Marne	Kuzey	Fransa
113	8 Temmuz 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
114	7 Temmuz 2018	Mount Whitney	Kuzey	ABD
115	6 Temmuz 2018	Porter	Kuzey	ABD
116	6 Temmuz 2018	MB-304	Kuzey	Rusya
117	6 Temmuz 2018	Ivan Bubnov	Kuzey	Rusya
118	3 Temmuz 2018	Mircea	Kuzey	Romanya
119	28 Haziran 2018	Admiral Essen	Kuzey	Rusya
120	27 Haziran 2018	Orsk	Güney	Rusya
121	25 Haziran 2018	Nikolia Filchenkov	Kuzey	Rusya
122	17 Haziran 2018	Grad Sviyazhsk	Güney	Rusya
123	17 Haziran 2018	Veliki Ustyug	Güney	Rusya

124	15 Haziran 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
125	14 Haziran 2018	Ekwater	Kuzey	Rusya
126	9 Haziran 2018	Kildin	Güney	Rusya
127	7 Haziran 2018	Shaktar	Kuzey	Rusya
128	2 Haziran 2018	Ivan Bubnov	Güney	Rusya
129	2 Haziran 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
130	31 Mayıs 2018	Admiral Grigorovich	Kuzey	Rusya
131	31 Mayıs 2018	Pytlivy	Kuzey	Rusya
132	30 Mayıs 2018	Kinel	Kuzey	Rusya
133	30 Mayıs 2018	SB-739	Kuzey	Rusya
134	30 Mayıs 2018	Vitze Admiral Zakharin	Kuzey	Rusya
135	29 Mayıs 2018	Azov	Kuzey	Rusya
136	24 Mayıs 2018	SB-5	Kuzey	Rusya
137	24 Mayıs 2018	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
138	23 Mayıs 2018	P-433	Güney	Rusya
139	23 Mayıs 2018	Shaktar	Güney	Rusya
140	23 Mayıs 2018	Ivan Bubnov	Kuzey	Rusya
141	23 Mayıs 2018	Iman	Kuzey	Rusya
142	22 Mayıs 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
143	19 Mayıs 2018	Azov	Güney	Rusya
144	19 Mayıs 2018	Duncan	Güney	İngiltere
145	12 Mayıs 2018	MB-304	Güney	Rusya
146	12 Mayıs 2018	Turbinist	Güney	Rusya
147	11 Mayıs 2018	Azov	Kuzey	Rusya
148	11 Mayıs 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
149	10 Mayıs 2018	Victoria	Güney	İspanya
150	9 Mayıs 2018	SB-5	Güney	Rusya
151	9 Mayıs 2018	Iman	Güney	Rusya
152	6 Mayıs 2018	Syphax	Güney	Tunus
153	2 Mayıs 2018	Azov	Güney	Rusya
154	1 Mayıs 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
155	1 Mayıs 2018	Victoria	Kuzey	İngiltere
156	1 Mayıs 2018	Duncan	Kuzey	İngiltere
157	29 Nisan 2018	MAI-1103	Güney	Romanya
158	25 Nisan 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
159	21 Nisan 2018	Nikolai Filchenkov	Kuzey	Rusya
160	21 Nisan 2018	Smetlivy	Güney	Rusya
161	21 Nisan 2018	Pytlivy	Güney	Rusya
162	15 Nisan 2018	Orsk	Güney	Rusya
163	13 Nisan 2018	Nikolai Filchenkov	Güney	Rusya
164	9 Nisan 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
165	7 Nisan 2018	Hurst Point	Güney	İngiltere

166	5 Nisan 2018	Minsk	Güney	Rusya
167	4 Nisan 2018	Hurst Point	Kuzey	İngiltere
168	2 Nisan 2018	Pytlivy	Kuzey	Rusya
169	2 Nisan 2018	Perekop	Güney	Rusya
170	30 Mart 2018	Kinel	Güney	Rusya
171	30 Mart 2018	Minsk	Kuzey	Rusya
172	26 Mart 2018	Orsk	Güney	Rusya
173	25 Mart 2018	Azov	Kuzey	Rusya
174	22 Mart 2018	Lieutenant Dimitrie Nicolescu	Kuzey	Romanya
175	22 Mart 2018	Oak Hill	Güney	ABD
176	21 Mart 2018	PM-56	Kuzey	Rusya
177	20 Mart 2018	Priboy	Kuzey	Bulgaristan
178	17 Mart 2018	Perekop	Kuzey	Rusya
179	15 Mart 2018	Azov	Güney	Rusya
180	15 Mart 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
181	14 Mart 2018	Pytlivy	Güney	Rusya
182	13 Mart 2018	Admiral Essen	Güney	Rusya
183	12 Mart 2018	Minsk	Güney	Rusya
184	12 Mart 2018	Azov	Kuzey	Rusya
185	8 Mart 2018	PM-138	Güney	Rusya
186	7 Mart 2018	Oak Hill	Kuzey	ABD
187	6 Mart 2018	Lieutenant Dimitrie Nicolescu	Güney	Romanya
188	6 Mart 2018	Shaktar	Kuzey	Rusya
189	6 Mart 2018	Ivan Golubets	Kuzey	Rusya
190	5 Mart 2018	Priboy	Güney	Bulgaristan
191	5 Mart 2018	Orsk	Güney	Rusya
192	5 Mart 2018	Jugurtha	Güney	Tunus
193	5 Mart 2018	Minsk	Kuzey	Rusya
194	3 Mart 2018	Carney	Güney	ABD
195	28 Şubat 2018	Ross	Güney	ABD
196	22 Şubat 2018	Azov	Güney	Rusya
197	21 Şubat 2018	Minsk	Güney	Rusya
198	21 Şubat 2018	Vitze Admiral Zakharin	Güney	Rusya
199	21 Şubat 2018	SB-739	Güney	Rusya
200	17 Şubat 2018	Ross	Kuzey	ABD
201	16 Şubat 2018	Carney	Kuzey	ABD
202	16 Şubat 2018	Duncan	Güney	İngiltere
203	13 Şubat 2018	Enterprise	Kuzey	İngiltere
204	13 Şubat 2018	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
205	11 Şubat 2018	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
206	6 Şubat 2018	Ekvator	Güney	Rusya
207	3 Şubat 2018	Azov	Kuzey	Rusya

208	1 Şubat 2018	Tsezar Kunikov	Güney	Rusya
209	31 Ocak 2018	Duncan	Kuzey	İngiltere
210	29 Ocak 2018	Ivan Bubnov	Güney	Rusya
211	29 Ocak 2018	Professor Nikolay Muru	Kuzey	Rusya
212	27 Ocak 2018	Orsk	Kuzey	Rusya
213	26 Ocak 2018	Professor Nikolay Muru	Güney	Rusya
214	26 Ocak 2018	Kyzyl-60	Güney	Rusya
215	24 Ocak 2018	Enterprise	Kuzey	İngiltere
216	22 Ocak 2018	Alexander Otrakovsky	Güney	Rusya
	17 Ocak 2018	Azov	Güney	Rusya
	13 Ocak 2018	Carney	Güney	ABD
	10 Ocak 2018	Orsk	Güney	Rusya
	9 Ocak 2018	Tsezar Kunikov	Kuzey	Rusya
	8 Ocak 2018	Kyzyl-60	Kuzey	Rusya
	8 Ocak 2018	KIL-158	Kuzey	Rusya
	5 Ocak 2018	Carney	Kuzey	ABD
	5 Ocak 2018	Alexander Otrakovsky	Kuzey	Rusya
	1 Ocak 2018	Yamal	Kuzey	Rusya

Kaynak: <https://turkishnavy.net/>

Ek-8

Resim 1: USS Donald COOK Destroyeri

Kaynak: www.wikipedia.org

Resim 2: MQ-8B Döner Kanatlı İHA

Kaynak: www.naval-technology.com

Resim 3: Rus Denizaltılarından Suriye'ye Calibr Füzeleri Atış Anı

Kaynak: www.Sputniknews.com

Resim 4: Rus Korvetlerinden Suriye'deki Hedeflere Calibr Füze Atış Anı

Kaynak: www.Sputniknews.com

Resim 5: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rus Çıkarma Gemisi

Kaynak: www.turkishnavy.net

Resim 6: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rus Çıkarma Gemisi

Resim 7: Boğazdan Askeri Yükle Geçen Rusya'ya Ait Sivil Kargo Gemisi

Kaynak: www.fleetmon.com

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR)

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında İstanbul'da doğan Ufuk KOÇ, ilkokulu Ankara, ortaokulu İstanbul'da tamamlamış, 1991 yılında Deniz Lisesi'nde askeri lise öğrenimine başlayarak 1999 yılında Deniz Harp Okulundan mezun olmuştur. Mezuniyeti müteakip Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın muhtelif birlik ve yüzer unsurlarında görev yapan Ufuk KOÇ, halen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda görevine devam etmektedir.

Ufuk KOÇ, evli ve iki çocuk sahibidir.

